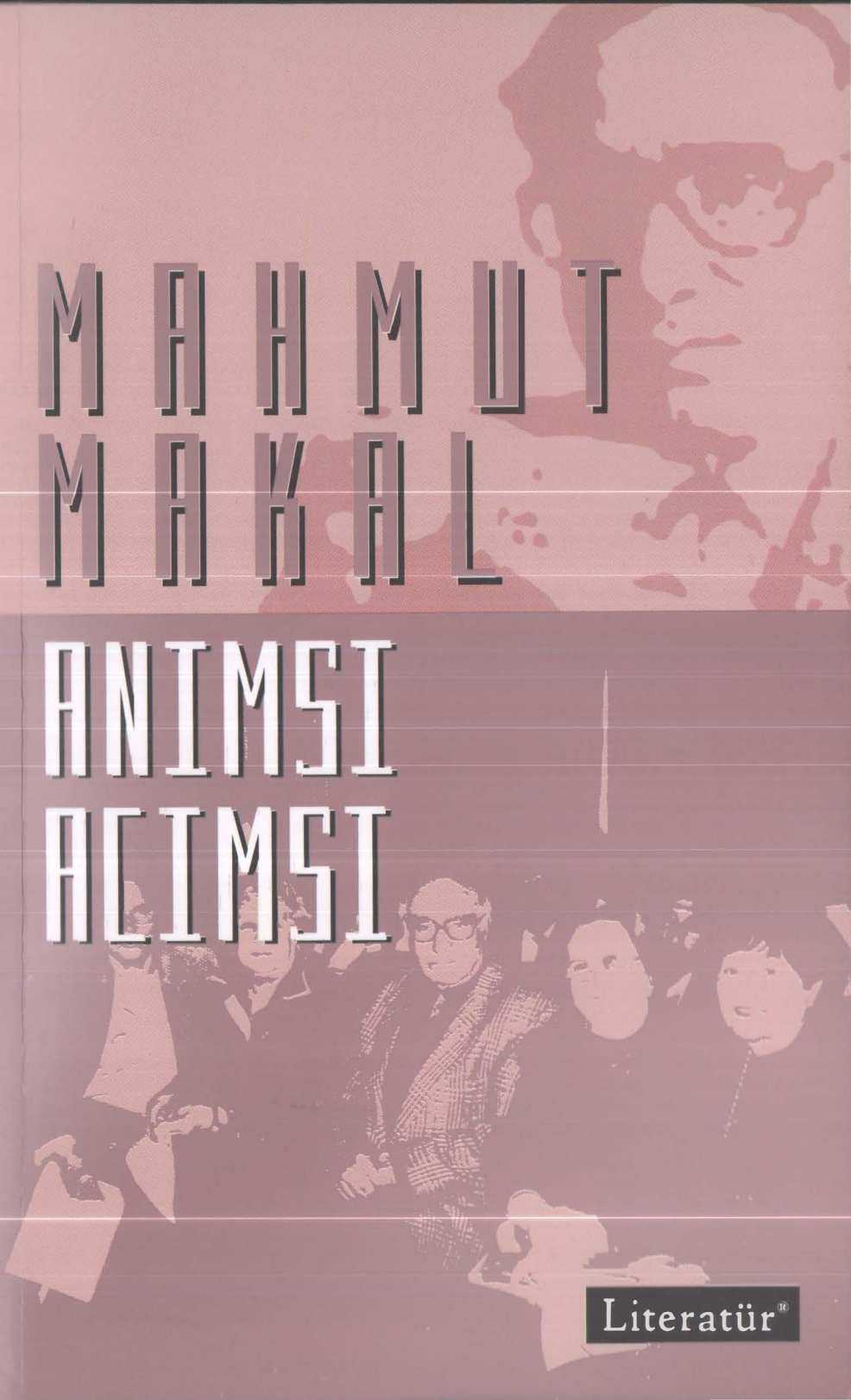
MAHMUT MAKAL

ANIMSI ACIMSI

Literatür®

MAHMUT MAKAL
ANIMSI ACIMSI

Makal, yurdumuzun çileli yazarlarından biridir. Çilesi, halkçı, toplumcu yazar olmasından ileri geliyor. Yoksa, bugün O da sonsuz bir rahatlık içinde olurdu. Eline, çok para kazanma fırsatları geçmişti. Amacı para kazanmak olmadığından, böylesi ucuz rahatlıklara kendini kaptırmadı. Önünde, bugün pek çoklarının düşünde yaşattığı koltuklar duruyordu. O, iskemlede oturmayı koltuğa yeğ tuttu. Çünkü Makal, bir halk yazarı olarak ortaya çıkmıştı, halk yazarı olarak yaşayacaktı. Yeri halktı, o yükseldiği oranda O da yükselecekti. Böyle olmak, halk yazarı olmanın gereklerindendir. Ne diyor Sartre:

"Aç bir dünyada edebiyatın işi nedir? Yazar herkese seslenmek, herkesce okunmak istiyorsa, açlıktan ölen milyarlardan yana olmalıdır. Bunu yapmadıkça, mutlu bir azınlık hizmetindedir ve onun gibi sömürücüdür."

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır, bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, "edebiyat olsun" diye yapan eski kuşaktan değil çünkü.

Geri bırakılmış bir halkın acısını, Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Anıları da kitapları kadar özgün ve ilginç...

Ahmet Köklügiller (*Çaltı* dergisi)

ISBN 978-975-04-0679-9
9 789750 406799

Anımsı Acımsı

Mahmut Makal'ın Kısa Yaşamöyküsü

Aksaray İl'ine bağlı *Demirci* köyünde 1930 yılında doğdu. Anasının adı **Atike**, babasının adı **İsmail**'dir. Ana tarafından dedesi Şık **Süleyman**, baba tarafından dedesi Topal **Süleyman**. Şık dedesi Kurtuluş Savaşında şehit olmuş, Topal dedesi de yine Kurtuluş Savaşında yaralanarak aksak kalmıştır.

Makal'ın okul çağı yaklaşırken iyi bir rastlantı ile köyüne okul yapılmış ve 1937'de okula başlamıştır. O yıllar, Türkiye'de eğitim seferberliğinin başladığı yıllardır. Bu seferberliğin bir kolu da *Köy Enstitüleridir*. 1940 yılında kurulmuşlardır. İlkokulu 1942'de bitiren **Mahmut Makal**, 1943'ün 23 Martında, Konya Ereğlisi sınırları içinde ve *Toros* Dağlarının eteklerinde kurulmuş olan *İvriz Köy Enstitüsüne* kaydını yaptırdı.

İş eğitimine dayalı özgür bir uygulama vardı Enstitüde. Okuma, düşünme ve yazma özgürlüğü içinde yetişti. Enstitülerde klasik eserler çok okunuyor, dergi çıkarılıyor, öğrenciler dergi ve gazetelere bol bol yazı, şiir yazıyorlardı. *Köy Enstitüsünü* Eylül 1947'de bitirdi ve 30 Eylül'de Aksaray'ın *Nurgöz* köyünde öğretmenliğe başladı. Bu tarih, aynı zamanda yazı hayatına atıldığı tarihtir. Köyü anlatan ilk yazısı 1948 Mayıs'ında *Varlık* dergisinde yayımlandı. Aydan aya *Varlık*'ta yayımlanan bu yazılar, Ocak 1950'de "*Bizim Köy*" adıyla kitaplaştı.

Altı yıl köy öğretmenliğinden sonra *Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü*'nde yüksek öğrenimini yaptı. Antalya, Adana ve Ankara'da *İlköğretim Denetmenliği* yaptı. Bu arada 1962'de İngiltere'de *bilgi ve görgüsünü* artırmak, 1965'de Fransa'da *sosyoloji okumak*, 1971-1972'de Venedik Üniversitesinde *Türk Dili ve Edebiyatı* okutmak için bulundu.

Bugüne kadar onyedi kitabı yayımlandı. Bunlardan bazıları Almanca, Fransızca, İngilizce, İtalyanca başta olmak üzere çeşitli dillere çevrildi.

Makal, *Türk Dil Kurumu*'nun *Dile Hizmet Ödülü*'nü (1967) ve *Unesco*'nun *Tüm Kitaplarıyla Dünya Kültürüne Hizmet Ödülü*'nü aldı (1966) *Unesco* kendisini *dünya gençliğine örnek insan seçti.*

Mahmut Makal

Anımsı Acımsı

Anılar

LİTERATÜR YAYINLARI: 712
Mahmut Makal Kitaplığı: 09

ANIMSI ACIMSI
Mahmut Makal

Genel Yayın Yönetmeni
Kenan Kocatürk

Dizi Tasarımı
Mithat Çınar

Kapak Tasarımı
Emel Atik

Baskı Öncesi Hazırlık
Emel Atik

Birinci Basım, 1990
Literatür Yayınları'ndan Birinci Basım (5. Basım), Ocak 2015

Baskı ve Cilt:
Ezgi Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Çobançeşme Mah. Sanayi Cad. Altay Sok. No: 14
Çobançeşme, Yenibosna-İstanbul
Tel: (0212) 452 23 02

ISBN: 978-975-04-0679-9

© Copyright 2015, Literatür: Yayıncılık
Bu kitabın yayın hakları Literatür: Yayıncılık, Dağıtım,
Pazarlama San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir.
Kitabın tamamı veya bir bölümü hiçbir biçimde çoğaltılamaz,
fotokopi çekilemez, dağıtılamaz, yeniden elde edilmek üzere saklanamaz.

Sertifika No: 10843

LİTERATÜR®
Yayıncılık, Dağıtım, Pazarlama Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
İstiklal Caddesi, Emgen Han, No: 47 Kat: 4
Beyoğlu 34433 İstanbul
T 0(212) 292 4120
F 0(212) 245 5987
E literatur@literatur.com.tr
www literatur.com.tr

İçindekiler

Mamıtefendi'den Mahmut Bey'e 1
Giriş 1
Köylü Makal 1
Köy Öğretmeni Makal 4
"Bizim Köy" Yazarı Mahmut Makal 6
Siyasilerin Paylaşamadığı Makal 7
Cumhuriyetçi Makal 8
İnsan Makal 9
Yazar Makal 10
Arkadaşım Makal 10

Demirciköy 13
Çocuk ve Düşlem 13
Cinarabası ve Tosbağa 14
Honguraf 15
Ipıssız Doğa 16
Dünyanın Öte Ucu 18

Enstitü Yolunda 20
Yedi Yüzyıllık Suskunluk 23
Cennet Budur 24

Nurgöz 29
Almadığına Yanma, Görmediğine Yan 32

Çardak 34
Çardak Günleri 34
Vali Paşa, Veli Çavuş 38

Aksaray 42
İçerde 44

İstanbul 49
İstanbul'dan Ayrılırken 51

Çankaya 55
Tonguç'la 56

Anten 59
Çile Bülbülüm Çile 61

Ankara 67
Memleketin Bir Numaralı Davası 69
Köy Davası ve Memleket Realitesi 70
Cingöz Recai 72
Yeşilkaya Savcısı 74
Çomak 75
Tamtakiro 77
Ün Nakli 79
İvriz'li Candoğan'ın Mektubu 81
Şecaat Arzederken 82
Devrim Bile Anlayışı Değiştiremiyor 84

Siyaset ve Okumuşlar 88
Dönemler ve İnsanlar 90
Bereketli Toprak 91
Ekonomiden Anlamak mı? 93
Mahkemeler, Mahkemeler 97
Barış Gönüllüleri 98
Dükkân 100

Adana 103
Tomson ve Kitap 103
Bir Köy Kalkındı 106
Kurbağadan Korkan Hükümetler 109
A.A.A.A.A.! 112
Türk Milleti Adına 115

Sağırlar Okulu 116
Ve Abdülhamit 118
Gizli Gizli Konuşmalar 120
Herbert Marcuse ve Sağırlar 122
Sağırlara Ders... 124
Emperyalizm ve Sağırlar 126
İmam ve Cemaat 128
Sağırlar Bile Gülüyor 131
Gerçekleri Yazma Özgürlüğü 132

Bizim Köyün Eşekleri 134
Meclis'ten Medya'ya Kadar... 137
Beşibirlik 142
Mahmut Yesari'den Mahmut Makal'a 144
Oy Oy Oy! 145
En Büyük Suç 147
Merhaba Ekmekçi 149
İmtiyazsız Sınıfsız 150
Güleryüzlü Emperyalizm 151
Basılı Kâğıt ve Dolar 151
Şampiyonlar 152

Ahmet, İsmail, Hacı 153
Sait Faik'in Adasında 155
Tarancı ya da Düşten Beter 161
Saba ile Bir Gün 167
Ataç'la Ayaküstü 172
Yaşar Nabi Nayır 178
Yaşar Kemal'in Köyünde 187
Abidin Dino ve Ötekiler 191
Orhan Kemal'e Ağıt 195
Ek: Şair Bötböt 199
Türk Basınından 211
Dış Basından 223

Çözülür demiş Faust bu kainatın sırrı
Ve onunçün çarpılmış Hakkın cezasına,
Demek ki, hikmetinden sual olunmayan Tanrı
Razı değil milletin okuyup yazmasına..

Mathios Lubeck
(Türkçesi: Can Yücel)

Mamutefendi'den Mahmut Bey'e

Sabahattin Yalkın

Giriş

Anadolu köylüsü dendi mi, esmer, kavruk, ezgin bir adam canlanır gözümüzde... Bu öyle değil. Beyaz benizli, yanakları kanlı, güven dolu, aydınlık bir yüz... İnce, uzun boylu... Kanımca üzerinde bir gram haram et yok... 1930 doğumlu olduğuna göre, 75'ini geçmiş. Belleği temiz, duruşu sakin, yapmacıksız. Aksaray'ın Demirci köyünden... Anadan, babadan köylü... 55 yıldır köyün, köylünün kavgasını veriyor. O bir köy aydınlatıcısı... Durmadan yazıyor, konuşuyor. Köyü kurtarmadan, köylüyü aydınlatmadan, Türkiye kurtulamaz, diyor. Hem iktidarlara, hem karşıtlarına yıllardır bunu anlatmaya çalışıyor. Kimseye yaramışlık satmadan, hep köylülere arka çıkarak sürdürüyor bu kavgayı. Köylüyü yererken bile, köylünün yanında o.

Kim mi bu adam? "Benim Son Öğretmenlerim" dediğim, sayıları bir elin parmaklarını geçmeyen insanlardan biri... Öğretmen Mahmut Makal... Benim öğretmenlere sempatim 38 yıl öğretmenlik yapan dayım Hüseyin Zorkun'dan başlar. Gene de onları anlatmaya çalışırken, yan tutmamaya, yalan yanlış bir şey söylememeye özen göstereceğim. Şimdi bir kavga adamı olan Mahmut Makal'ı yakın görüntüde vermeye çalışalım.

Köylü Makal

Mahmut'un köyü, büyük köy denilecek 400-500 haneli Demirci köyü... Köyün okulu var. Orada 1937-42 yıllarında beş yıl okumuş. Köy okulunu bitirenleri, Köy Enstitüleri için seçtiklerinde, Aksaray köylerinden 27 çocuk sınava giriyor. 7 kişi kazanıyor; bunlardan biri de Mahmut. Köylüsü onu hep Mamıtefendi diye

çağırır. Ailesi köyün durumuna göre orta halli sayılır; ekip biçtikleri toprakları var. Mamıtefendi, Konya Ereğlisi'ne bağlı, Toroslara bakan İvriz Köy Enstitüsü'ne geldiğinde, 13 yaşında, bıyığı terlememiş bir çocuktur. Yıl: 1943-Mart sonu. O yıllar 2. Büyük Savaş yıllarıdır. Nazi Almanyası Dünya'ya dehşet salmaktadır. Türkiye hem Trakya, hem de Kafkas sınırlarında endişe içindedir. Halk ekmeği, şekeri, gazyağını karne ile alabilmektedir. Isınmak büyük sorun. Sefalet, eza, cefa diz boyu... Buna karşın zamanın İnönü Hükümeti büyük özveri içinde, eğitimi özellikle köylülerin eğitimini sürdürmektedir.

Makal da binlerce, yüzbinlerce, milyonlarca köylü gibi, güneşle doğan, güneşle batan biriydi. Evet Anadolu'da köy yaşamı güneş demekti. Karanlık sevilmezdi, kar-kış sevilmezdi, susuzluk sevilmezdi, yolsuzluk sevilmezdi, kıtlık sevilmezdi. Ne acıdır ki, karanlık, kar-kış, susuzluk, yolsuzluk, kıtlık köylünün bir türlü aşılamayan yazgısıydı. Mahmut Makal, bu ortamda doğmuş, bu sıkıntıları yaşayan biriydi. Ne eksik, ne de fazla... Karanlığı bilirdi; güneş battı mı insanın çaresizliğini, yalnızlığını, güçsüzlüğünü, içinde duyardı. Eve kapanmanın çıkmazını yaşardı. Kış gelip kar düştü mü, soğuğun amansızlığını, ısınmanın zorluğunu bilirdi. Susuzluk, yolsuzluk, kıtlık... herbiri başlıbaşına birer belaydı köylerde. Köy, insanın sadece kendini koruması değil, kendisine bağlı canlı-cansız her şeyin korunması, bunun amansız savaşımıydı bir bakıma. Bir yanda kıt olanaklar, bilgi yetersizliği, bağnazlık, diğer yanda Doğa... Acımasız, dayatmacı Doğa... Baştan sona yaşam savaşı... Salt, kıran kırana... Makal bu savaşın bir parçası, hilesiz tanığı. Bu büyük kavga yaşam adına yapılmaktadır. Masumdur, haklıdır, gereklidir ve de yalnızdır. İşin bir de gözardı edilemeyecek bir yanı vardır: Yönetimler, bu kavgada köylüyü yazgılarıyla başbaşa bırakmışlar, ikinci sınıf vatandaş gözüyle bakmışlardır onlara. Bu tutum Osmanlılardan bu yana hep böyle sürüp gitmiştir. Köylü, salmaya çıkmak, savaş zamanları asker toplamak, hasat günlerinde ürüne ortak çıkmak dışında hemen hemen hiç aranmamıştır. Bu bakımdan köylü "DIŞARDAN" hep korkar olmuştur. Köy Enstitüleri olgusunda, köy öğretmenlerine sahip çıkmamalarında, bu DIŞARLIK KORKUSU hep görülmüştür. O

yıllarda Doğu'dan Batı'ya, Kuzey'den Güney'e uzanan binlerce köy, aşağı yukarı hep aynıdır. Ortak özelliklerinde başında, hem doğaya, hem de yönetimlere körlemece boyun eğme vardır. Köylüler kuraklığa boyun eğerler, sellere boyun eğerler, kıtlığa boyun eğerler, yoksulluğa boyun eğerler, hastalıklara boyun eğerler ve beklerler. Neyi beklerler, onlar da bilmezler. Kadercilik iliklerine dek işlemiştir. O küçük dünyalarında, Atının iki heybesini inci boncuk, ayna, tarak, iğne, iplik, bez, basma, pazen... doldurup köy köy gezen çerçiler, nasıl merakla karşılanırdı. Çerçiler, ayaklı başka bir dünyaydı köylüler için. Bir de seyyar kitapçılar... ki bunlar aynı zamanda küçük şişelerde çeşitli kokular satarlardı. Okuma meraklısı kimseler, Hz. Ali cenklerine düşkün çocuklar, onların baş müşterileri olurdu. Makal'ın düşlerini zenginleştiren bambaşka okullardı bunlar.

Makal, her köy çocuğu gibi, yaşam kavgasında ailenin bir güç birimidir. Evde, tarlada, yabanda... patates sökme, tarla sürme, davar gütme, çalıçırpı toplama, su getirme, ocak yakma... Kışın ayazında, yazın tozlu kavurucu güneşin altında. Azık torbasında, kuru siyah ekmek, bazen ek olarak bir baş soğan... Üst baş yamalı bohça... Yalnızlık, çaresizlik ve hastalıklar... Makal, babasının "Bu köyün toprağı senin gibi daha çok iti doyurur." demesine karşın geceyarısı kaçar, bir arkadaşıyla birlikte ilçeye gider, Köy Enstitüsü sınavına girer. Köy Enstitüsünü kazanması, Makal'ın deyişiyle "Kurtuluşun ta kendisi" olur.

Eli kalem tutmaya başlayan Makal, Enstitüde okurken, bu gerçekleri daha net görmeye başlamış, içinden nasıl gelirse, köyü ve köylüyü öyle çırılçıplak yazmaya başlamıştır. Köy gerçeği kütük gibi ortaya konmaya başlanmıştır. "Bizim Köy" böyle parça parça biçimlenmiş, sonunda kitaplaşmıştır. Kitabı gün yüzüne çıkaran Yaşar Nabi Nayır: "Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun şehadetidir!" der. Hakbilir Makal, ilerde bu yapıtın günyüzüne çıkmasında önemli katkısı olan Yaşar Nabi için: Bende çok emeği var! diyerek, bir gerçeğin altını çizer.

Makal'ın şu sözleri beni çok etkilemiştir: "Ben köyü anlatırken, onlara yukardan bakan biri değildim. Onlarla bir arada,

onlara arka çıkan biriydim. Çünkü ben de köylüydüm, onlar kadar acı çekiyordum..." Makal'ın bu tutumu, kitabını okuyan hiçbir köylüde rahatsızlık doğuran bir etki doğurmamıştır. Kendisine "Bu rezilliklerimizi anlatıp bizi niye daha da zora sokuyorsun!" diyen kimse olmamıştır. Burada, sanırım 1964-65'li yıllarda olacak, İşçi Partisi'nin bir seçim konuşmasına değinmek istiyorum, köylünün ruhsal durumunu belirtmesi bakımından. İşçi Partili adaylardan biri konuşmasında "Köylümüz açtır!" diyordu. Burada anlatılmak istenen ekonomik açlıktı. Yeterince protein alınamaması anlamında... Bu tür söylemler kravatlıların anlayacağı sözlerdi. Köylülerin değil. Köylüye göre, kendisi aç falan değildi. İyi kötü karnına hergün birşeyler giriyordu. Bunun sonucu ne oluyordu? Köylü, konuşmacı yalan söylüyor, ben aç değilim... diye dikleniyordu. Ve de İşçi Partisi'ne köylerden oy çıkmıyordu. İşçi Partisinin oyları Ankara'da, Çankaya'dan geliyordu. Gecekondu semti Altındağ'dan değil. "Benim köylüm, benim halkım..." diye söze başlayan politikacılar, bu ruhsal durumları çok iyi bildiklerinden, yıllarca ülkenin yönetiminde hep direksiyon başında yer aldılar.

Köy Öğretmeni Makal

Makal'ın öğretmenliğe başladığı ilk köy Ekecik Dağlarının eteklerindeki Nurgöz köyüdür. Yıl 1947... İkinci Büyük Savaş bitmiş, başta Avrupa olmak üzere bütün dünya yaralarını sarma çabası içinde. 1946 yılında kurulan Demokrat Parti hızla büyümekte, Halk Partisi'nden usanmış, savaş yorgunu halkın kurtuluş umudu olmaktadır. Gaz, bez, şeker, ekmek kuyrukları... Bit, uyuz, sıtma, verem, trahom... Özellikle ülkenin % 80'ini oluşturan bıkkınlık içindeki köylü vatandaşlar, "Demirkırat" kesilmişlerdir. Aşardı, yolvergisiydi, salmaydı... İnönü'nün Partisi'nden çektikleri canlarına tak etmişti. Onlardan bir an önce kurtulmak için sabırsızlanıyorlardı. Savaşın derinliğini düşünecek ne vakitleri ne de bilgileri vardı. Demokratların kurnaz sözcüleri bu yarayı kaşımayı, köylüyü yanlarına çekmeyi iyi biliyorlardı. İlkin Köy Enstitüleri komünisttir diye tutturdular. Burada okuyanlar ne din tanır, ne Allah dediler. Çoğu köylüyü de inandırdılar.

Anadolu'da doğudan batıya, kuzeyden güneye bütün köyler, aşağı yukarı birbirinin kopyasıdır. Köylüler Doğa'ya kafa tutmayı bilmezler; hep boyun eğerler, için için ağlarlar. Hastalık olur ağlarlar, sel olur ağlarlar, zelzele olur ağlarlar... Hep beklerler... Neyi? Onlar da bilmezler. Tüm bu olaylar, yüce Tanrı'nın birer sınavıdır. Bu sınav korkusu, köylüyü, yatırlara, cinlere, perilere, akıl almaz safsatalara, kör inançlara sürüklemiştir. Makal, Köy Enstitüsünü bitirdiğinde, köylünün doğa savaşımında bu kör yaklaşımını, bilgisizliğin köylüyü nasıl ezdiğini açık seçik görmeye başlamıştır. Nurgöz köyündeki çalışmaları bu düşüncelerin ışığında biçimlenecekti. Heyecanlıydı, inançlıydı, sevinçliydi; en önemlisi çok içtendi.

DSİ'de çalıştığım yıllarda Delice Irmağı yakınlarında bir köye uğramıştık. DSİ plakalı arabayı görünce yanımıza gelen birkaç köylü, hemen soruyu yapıştırmışlardı. "Köyümüze su mu getireceksiniz?" Oysa Delice Irmağı ancak bir km. uzaklıkta idi. Bu sudan hiç olmazsa sulamada yararlanmayı akıl edemiyorlardı. Ekip biçmeleri 5-6 bin yıllık yöntemlerle yapılıyordu. Köylümüz bir unutulmuşluk içinde şaşkındı, güçsüzdü, bilgisizdi. Acınılacak kadar da yalnızdı.

Nurgöz köyünde okul tek sınıflıydı. Makal, tek sınıflı okulun tek öğretmeni idi. Öğretmeye yeni başlıyordu. Akşam olmadan işini bitiriyordu. Okul çıkışı, duruma göre köy muhtarı, imam, hatırlı yaşlı köylüler, dertleştiği, söyleştiği kimseler oluyordu. Kendisi de köylü olduğu için onlarla ahbaplık kurmakta pek zorlanmıyordu. Ama gece oldu mu, Mahmut öğretmenin derin yalnızlığı, cehennemi başlıyordu. Bu yalnızlık uydurma işlerle geçiştirilecek gibi değildi. Okumak her zaman yetmiyordu yalnızlığına. Büyük bir açlık içinde yazmaya atıyordu kendini. Aklına ne gelirse yazıyordu. Gerçekte yazacak o denli çok şey vardı ki... Sanki bin yıl yazsa bitmeyecek gibiydi. Bu arada Ankara'dan, İstanbul'dan dergiler, kitaplar getirtmenin yollarını bulmuş. Okuya okuya ezberlediği birkaç kitabına yenilerini eklemeye, kitaplığını zenginleştirmeye başlamıştı. Okumak-yazmak... Bitmeyecek bir tutku.

Mahmut öğretmen köylünün dilinden iyi anladığı için, köylülerle anlaşması zor olmuyordu. Çoluk çocuğun sigara alış-

kanlığı onu müthiş rahatsız ediyordu. Onlara kızıyor, dili döndüğünce sigaranın zararlarından söz ediyor, onları uyarıyor, bu illetten uzaklaştırmaya çalışıyordu. Zaman zaman bunda başarılı da oluyordu. Sigarayı bırakanlar, ya da azaltanlar, "Allah senden razı olsun, soluk alamıyordum, göğsüm açıldı... gençleştim sanki..." diyorlardı. Mahmut öğretmenin hoşuna gidiyordu bu sözler. Bir de köylüleri yıkanmaya zorluyordu. Ellerinizi, bedenlerinizi sık sık yıkayın... Onları pek sıkmadan, birçok hastalığın yıkanmamaktan, pislikten kaynaklandığını söylüyordu. Hoşuna gitmeyen konularda, bilgiçlik satmadan uyarıyordu köylüleri. Köylülerin, bilgiç geçinen okumuş yazmışları pek tutmadığını kendi köyünden biliyordu.. Üstüne gitmeye çekindiği en önemli sorun, köylülerin ballandıra ballandıra anlattıkları, cin, peri, şeytan söylenceleri idi. Yatırlar, ermişler köylülerin yaşamında halen çok etkin görünüyordu. Onlar üzerinde akıl almaz öyküler uyduruyorlardı. Çoğu hastalığın nedeni cin çarpması idi. O nedenle okunup üflenmesi gerekiyordu o insanların. Umarsızlık içinde kıvranan insanların acıklı durumu... Makal'ın bu olaylardan çıkardığı sonuç, köylülerin doğru dürüst din bilgilerinin de olmadığı... Köylü sanki göstermelik müslüman... Bu ortamda Makal'ın işi çok zordu. Onun karşısında bir dağ vardı. Belki de Makal tüm öğretmenlik yaşamında Dağ ile tavşanı oynadı. Ve de dağın umru olmadı.

"Bizim Köy" Yazarı Mahmut Makal

Makal'ın "Bizim Köy"ü ilk 1950 yılında yayımlanmış. Demek ki 56 yaşında bir kitap... Geçenlerde 15. basımı yapıldığına göre, güncelliğini koruyor Bizim Köy... Bizde köy ile ilgili bir kitap Nabizade Nâzım'ın "Karabibik" adlı kitabıdır. 1890'larda yazılmış, Diğer bir önemli kitap Ebubekir Hazım Tepeyran'ın "Küçük Paşa" kitabıdır. Yıl 1910... Ne var ki bu iki kitabın yazarı kentli kimselerdir. Kentlerde doğmuş, kentlerde yaşamışlardır. Bu arada şu ya da bu şekilde köyden sözeden Bir Gerçek hikaye (Ahmet Mithat Efendi), Turfanda mı Yoksa Turfa mı (Mehmet Murat), Memleket Hikâyeleri (Refik Halit Karay), Çalıkuşu (Reşat Nuri Güntekin), Yaban (Yakup Kadri Karaosmanoğlu), Kuyucaklı Yusuf (Sabahattin Ali) kitapları,

tam anlamıyla köy edebiyatı sayılır mı, tartışma götürür. Kaldı ki bu kitapların yazarları hepten kentli kişilerdir. Bu bakımdan Makal'ın Bizim Köy'ü, salt bir köylünün, salt bir köy kitabıdır. Kanımca da ülkemizde bir ilktir. Toplumsal eşitsizliği en erken çağda, en can alıcı çelişkileriyle kavrama yetisi, Makal'ın önemli bir özelliği bence.

"Bizim Köy" çıktığında başka İstanbul basını olmak üzere, büyük övgülerle karşılandı. O dönemin ünlü kalemlerinden Falih Rıfkı Atay, Ahmet Emin Yalman, Nadir Nadi kitabı göklere çıkardılar. Orhan Veli Yaprak'ta Makal için "Böyle bir kitap yazan kimseden ülkesine zarar gelmez" der. Bence bu kitabın gözden kaçan asıl önemi, Türkiye'de, İstanbul'dan başka bir yerde "YAZAR ÇIKMAZ" düşüncesinin geçersiz duruma düşmesidir. O İstanbul ki uzun yıllar Bursa'dan ötesini hep görmezlikten gelmiştir. Bursa'nın yeşili der, durur. Başka yeşil bilmez. Toroslara gel, Çukur'a gel... Karadeniz'e uzan... Yeşilin yüz çeşidini gör... Şimdi bile zaman zaman İstanbul-Taşra ikilemi içinde, yavanlıktan yaşansa da pek geçerli olamıyor. Örneğin, Futbolumuzda bu yavanlık çok belirgin...

Siyasilerin Paylaşamadığı Makal

Bizim Köy'ün bir çarpıcı yanı da hem sağcılara (Demokrat Parti), hem solculara (CHP) siyasal getiri yapılmak istenmesi... Kitabın çıktığı yıl, Makal'ın Halk Partisi'nce koğuşturuya uğraması, sonra hapse atılması, Yönetimin güçlü adayı Demokrat Partililerin Makal'a arka çıkmaları gerçekten şaşırtıcıdır. İleriki yıllarda Partilerin bu tutumları tam tersine dönecek, CHP Makalcı, DP Makal düşmanı olacaktır. Bu konu enine boyuna incelenmeli, açıklığa kavuşturulmalı bence. Çünkü hiçbir yazar, kitabı yüzünden bu denli yerilmemiş ve de bu denli övülmemiştir.

1950 Genel Seçimleri yaklaştıkça, köylülerin acıklı durumlarını yalın bir dille anlatan Makal'ın kitabı CHP'li yönetimlerce ortadan kaldırılmak istendikçe, Bizim Köy kitabı Demokrat Partililerce bayrak yapılıyordu. Seçim bölgelerinde özellikle dağıtılıyordu. "Bakın, köylü öğretmen, köyünü anlatıyor. Biz iktidara gelince ilk iş olarak bu ezilen, hor görülen köylü kar-

deşlerimizi, ağlanası durumdan kurtaracak, Atatürk'ümüzün dediği gibi, *Köylü Milletimizin efendisidir*! sözlerine uygun hale getireceğiz. Bu bizim namus sözümüzür..." Bu propagandalar öyle bir tutmuştu ki Demokrat Parti ezici bir çoğunlukla seçimi kazanmış, iktidar olmuştu.

Ne var ki aradan bir iki yıl geçince, Köy Enstitülü öğretmenlerin Cumhuriyetçi-Kemalist duruşları Demokrat Partilileri rahatsız etmeye başlamıştı. Enstitülerin laiklik anlayışı hoşlarına gitmediği gibi uygulamalarına da ters düşmekte idi. Zamanın Milli Eğitim Bakanı Teyfik İleri (İktidara gelmeden önce konuşmaları ile Mahmut Makal'ı göklere çıkarmıştı) birden ağız değiştirmiş, Köy Enstitülerinden komünist yuvaları diye söz eder olmuştu. Bu aşırı suçlamalar Köy Enstitülerinin kapatılmasını, pek çok Köy Enstitülü öğretmenin kovuşturmalara uğramasını da beraberinde getirmişti. Ülkelerini ve köylüleri sevmekten başka suçları olmayan, okuma ve aydınlanma sevdalısı bu insanlar tutucu yönetimlerden çok çekmişlerdir. Makal bunlar arasında özgün bir örnektir.

Cumhuriyetçi Makal

Aşağı yukarı on yıldır aralarında olduğum *Ankara Dostları* nasıl oluştu, nasıl adlandırıldı açık seçik bildiğim bir konu değil doğrusu. Ancak çoğunu öğretmenlerin, özellikle Köy Enstitülü öğretmenlerin oluşturduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Ayrıca şunları da çekinmeden söyleyebilirim. Ankara Dostları, Cumhuriyet'e yürekten inanmış, onun ilkelerini benimsemiş, sosyal adaletçi, laik, Atatürkçü kimseler. Yüz kızartıcı suçları olmayan iyi yurttaş, iyi vatandaşlar. Hepsi dilini seven, Türkçe sevdalısı, okuma-yazma alışkanlığı içinde, birbirlerine sevgili ve saygılı yazarlar. Cumhuriyet'in sekseninci yıl dönümünde çıkardığımız "*Atatürk'le Aklın Aydınlığına*" adlı ortak çalışmamız bu anlayış içinde biçimlendi, yayımlandı. Kimse kimsenin ne yazdığına karışmadı. Tek koşul yazıların Cumhuriyet üzerine olması idi.

Köy Enstitülerinin önemli bir özelliği, okumayı çok sevmeleri, Atatürk'ü ve Atatürk Devrimlerini çok iyi bilmeleriydi. Cumhuriyet'in kurumlarına dört elle sarılmaları, bu konudaki

içtenlikleri tartışılamaz. Makal'da da bu özelliklerin tümü konuşmalarında belirgin bir biçimde ortaya çıkıyordu.

İnsan Makal

Genelikle sorarız, A nasıl bir insan, B nasıl bir insan? Makal'ı ben ilk Ankara'da Sanat Sevenler Kulübü'nde, bir tartışmada tanıdım. O gün *Sanat sanat için mi, Sanat toplum için mi*? tartışması yapılıyordu. Oldukça bayat bir konuydu ama tartışmalar çok alevlenmişti. Kimler vardı hepsini hatırlamam zor şimdi. Bir yanda Demirel'in müsteşarı Münis Faik Ozansoy ile Özdemir Nutku "Sanat sanat içindir!" derken Şair Ceyhun Atuf Kansu ile adını sonradan öğrendiğim Makal, Sanat toplum içindir diye dayatıyorlardı. Makal: Ben böyle burjuva havalı yerlere gelmek heveslisi değilim. Ama sanat, sanat içindir palavrasını kabullenmem de mümkün değildir. Bence bu toplantıları siz kendi aranızda yapsanız daha iyi olur. Hep birbirinizin hoşuna gidecek sözler edip sevinirsiniz... anlamında bazı sözler etti. Bir süre sonra da çekip gitti. Makal'ın bu dobra havası, sözünü sakınmadan konuşması hoşuma gitmişti. Oradakiler içinde en ünlü bir kalem olmasına değin, alçakgönüllü duruşu da üzerimde olumlu bir etki bırakmıştı.

Üklemizde bir kitapla bu denli ünlenen çok az yazar vardır. Makal'ın *Bizim Köy* kitabının, elli yılı aşkın süredir güncelliğini koruyor olması da farklı, övünülecek bir durum. Böyle olsa da, Makal, kasıntısız, abartmasız, yapmacıksız bir yazar. Hani bir yere girerken, ben falanım, ben o kitabı, o şiiri yazan kimseyim... havasında sağa sola sığmayan kimseler var ya, Makal hiç öyle biri değil; öyle bir yavanlığını görmedim. Sakin, kendine güvenli, yakınlaştırıcı, ne çok övücü, ne de çok yerici... Ama iş Cumhuriyet'e geldi mi, hilesiz bir Atatürkçü... Bir gün köylülerin dinsel tutumları söz konusu olduğunda: Bizim köylümüz bir tür korku müslümanıdır. Din üstüne fazla bilgisi yoktur. Cinle peri ile daha çok uğraşır. Bir yandan da çok gerçekçidir. Tarlasını bırakıp Cuma namazına gitmez, gidemez... gibi sözler etmişti.

Makal çok konuşkan biri değil. Doğru bildiği, inandığı konularda susmaz. Böyle durumlarda çok katı, ödün vermez.

Yazar Makal

Makal, titizliğinden olsa gerek, çok yazan bir yazar gibi görünmedi bana. Diğer Köy Enstitülü yazarlara göre, arka arkaya ürün veren biri değil. Roman denememiştir. Şiiri sevdiğini biliyorum ama, şiir yazdığına tanık olmadım. Her dalda at koşturan yazarlardan değil açıkçası. Kahve toplantılarında dil üzerine yapılan konuşmalarda, Türkçeyi sevdiğini, dile saygılı olduğunu, dil devriminin ateşli bir savunucusu olduğunu hep gördüm. Kitaplarında kullandığı dil, oldukça sade, anlaşılması kolay, süsten püsten uzak bir dil... Ne söyleyecekse açık seçik söyler. Bu da onun gerçekçi köylü doğasından kaynaklanmaktadır. İpe sapa gelmez söz cambazlıklarını, okuyucuyu zıvanadan çıkaran sözcük oyunlarını, Makal'da göremeyiz. Bu da onun rahat ve kolay okunmasını sağlar.

Arkadaşım Makal

Varlık dergisini ben lise yıllarımda tanıdım. O zamanlar bir dergiye para verip alacak durumda değildim açıkçası. Antakya'da hali vakti iyi olan ve genç edebiyatçılara kitap, dergi yardımı yapan Sabahattin Hüsnü (Sabuncu) vardı. O okuduğu Varlık'ları bana verirdi; ben de beleşten okurdum. Giderek Sait Faik'in, Panait İstrati'nin kitaplarıyla tanıştım. Bu arada Makal'ın Bizim Köy'ünü de okuma fırsatım oldu. Demek ki yazar Makal'ı elli yılı aşkın bir süredir tanıyorum. Ehh... şimdi bu durumda Arkadaşım Makal deme hakkım doğmuyor mu benim?

Aşağı yukarı on yıldır Ankara Dostları ile tanışıyorum. Köy Enstitülü çıkışlıların ağırlığı bir gerçek. Çoğu ile aynı dergilerde yazıyorum. Kaldı ki benim 1960'lı yıllarda Köy Enstitülü öğretmenlerce çıkarılan İMECE dergisinde Sabahattin Topaloğlu adıyla çok şiirim yayımlanmıştı. Eskiye dayanan bir dergi arkadaşlığı...

Haftada bir yaptığımız toplantılarda (bazıları içkili, yemekli) şiirler okunuyor, ilgimizi çeken yazılardan söz ediliyor, tartılıyordu. Orada Makal'ın şiirden çok hoşlandığını farkettim. Zaman zaman şiirlerimden vermeye başladım. Ben bunları evde okurum, diyerek alır çantasına koyardı. Bir tür şiir arka-

daşlığı... Tüm bunlar bir yana, Makal her konuda rahatlıkla konuşulabilecek yapmacıksız bir insan. Aksaray'ın Demirci köyünün Mamıtefendi'si benim için Mahmut bey'dir artık.

Onu on cümleyle anlat derseniz, şöyle bir sıralama yapabilirim:

1. Ününün ne üstünde, ne de altında.

2. Gerçek kavga insanlarının hepsinde gördüğüm, yönetimlerin baskılarından, eziyetlerinden, işkencelerinden yakınma, sızlanma onda da yok.

3. Çoğu öğretmende görülen, ille bir şeyler öğretme saplantısı yok; konuşmaktan çok dinlemeyi seven biri.

4. Konuşmalarında gösterişe, bilgiçlik satmaya değil, doğruları yakalamaya özenli; Türkçeye saygılı.

5. Bildiklerini kendine saklamayan, paylaşımı seven bir yapıda; korkuyu yenmiş, yılgısız bir aydın.

6. Aydınlanmasına çalıştığı köylülerin kör tutumlarından, kendilerine hiç arka çıkmamalarından yakınmayan, tam tersine onlara bağışlayıcı bir tutumla yaklaşan, suçu köylüyü kör bırakan yönetimlerde bulan bir köylü dostu.

7. Bazı katı solcuların aksine, samimi bir Kemalist, samimi bir Cumhuriyetçi.

8. Ülkenin eğitim sorunlarını izlemede antenleri hep gergin; ilgisi hep canlı.

9. Düşünce alanında ödünsüz, kavgacı; ancak insan ilişkilerinde o denli barışçıl, hoşgörülü.

10. Köylü yalınlığını, sadeliğini özellikle korumuş.

Afrodisyas Sanat dergisi
Sayı: 10-11

Demirciköy

Çocuk ve Düşlem

Köyün karşısına düşen ve adı da "Karşı" olan tarlalarda patates sökerken doğurmuş anam. Yaşamımın öteki adı olan çilem böyle başlamış. Ama, hemen eklemeliyim: Yaşamım çilem demektir, desem de, köyden kalkıp Köy Enstitüsü'ne gitmem kurtuluşun ta kendisi.. İvriz Köy Enstitüsü'ne gitmeseydim, uzamazdı yaşamım. On yaşına kadar gelmiş olmam, bakımsızlığın ve hastalıkların elinden kurtulmamı önleyemezdi sanırım. Zor büyümüş bir köylü çocuğuyum çünkü. Bahar akşamlarında şimşekler çakarken, yazın güneş ortalığı kavururken, kışın komşudan komşuya ses ulaşmazken, öldü ölecek diye başucumda bekleşenleri bugün gibi anımsarım. Mevsimine göre kabakulak, sıtma ya da zatürre gibi hastalıklardı sanırım beni günlerce yatıran. Bugün, kulaklarım arızalıysa, doktorlar hep "ayakta kalp romatizması geçirmişsin" diyorlarsa, paslı usturaların delik deşik ettiği bıngıldağım ağrılı ve çıkıntılıysa, bunlar, o günlerin armağınıdır bana.

Bu koşullar altında, o küçük köyü özleye özleye kuzu ve koyun güderdim dağda. Bütün gün yediğim, boynuma asılı dağırcıktaki yarı kurumuş yufka ekmekti. Bazen bir yumurta ya da soğan arkadaşlık ederdi ekmeğime. Ekmeğin boğazımdan geçmesi için içtiğim de arkların çukurlarında ısınmış kirli sulardı.. O günlerden kalan tek tatlı anı, kış yaz kaya dibine oturarak Şah İsmail, Karacaoğlan, Tahir ile Zühre türünden kitapları okuyarak, kendime göre dünyaya bir pencere açmamdır... Öyle ki, başka dünyalara açıldığımda, kitaptan başımı kaldırdığım zaman, koyun sürüsünün kaybolduğunu görmüşümdür çoğu kez. Kilometrelerce ötedeki bir başka köyün bağını, bostanını yerle bir eden sürüyü bulduğumda yine de sevinirdim, bekçinin dayağına karşın.

Cinarabası ve Tosbağa

Beynimde yıkanmış, kurulanmış kısa filmler geçiyor gözlerimin önünden: Deli Osman'ın kapısına, ne olduğunu bilmediğimiz dört tekerli kara bir nesne gelip duruyor. Daha büyük ve değişik biçimde olmakla birlikte, tekerleklerinin yapımı cinarabasının tekerlerine benziyor. Kafamızdan silinmemiş daha, Osman Ağaların Sarı Mustafa'nın cinarabası. Yıllarca önce yerleştikleri Aksaray'dan dört-beş gün önce geldi cinarabasıyla. Kendini de arabasını da harman yerinde kovalaşırken tanıdık. O bizi kovalıyordu, biz onu. Nasıl da dimdik duruyordu cin arabasının üstünde. Nasıl da korkmadan, devrilmeden fırıl fırıl dönüyordu..

Deli Osman'ın kapısında duran tosbağa irisi kara nesne ise ona benzemiyordu. Bununla gelenler evcikten çıkar gibi kapısını açarak içinden çıkmışlardı. O anda biz, bir değil, üç ya da dört bilinmeyenli koskoca bir denklemle karşı karşıya gelmiştik. Sarı Mustafa'nınki cinarabası ise, bu ne arabasıydı? "Kaymakam geldi" dediklerine göre, bunun adı da kaymakam mıydı acaba? Bu kaymakamsa, içinden çıkanlar neciydi, kimdi? Cin'i çok duymuştuk ama görmemiştik. Kendisinden önce de arabasını görmüştük. Ama, kaymakamın adamdan olduğunu, böyle tekerli olamayacağını sezinliyorduk. Adamdan olursa, Deli Osman'ın odasına girenlerden biri sakın kaymakam olmasındı? Peki, neden ötekilerin arasında onu ayırdeden belli bir özelliği yoktu?

Sezinliyorduk, anlatılanlardan dolayı sezinliyorduk kaymakamın adamdan olduğunu. Anam boşuna mı söylüyordu arpa yolarken:

İğnem düştü yakamdan
Gel arkamdan arkamdan
Sen gelirsen arkamdan
Ben korkmam kaymakamdan

Kız kaçırma olaylarından esinlenerek yakılmış bir türkü olmalıydı bu. Nerede kaymakam dendi, ona bağlı olarak "hükümet" de dillerden düşmüyordu: Hükümete çıktım; hükümet bilir, hükümet ceza verir, diye konuşulur giderdi günlük yaşam içinde. "Hükümet, hükümet diyorsun, nerede hükümet,

nedir hükümet? diye sorardım anama. Beni bu türküyle yanıtlamıştı bir keresinde:

Kaymakamın kapısına
Hükümetin yapısına
Düşmanımı düşürmesin
Kap(ı) altının kapısına

Bu da bir kız kaçırma olayıyla ilgili türküydü. Artık kaymakamla hükümet de birbirine karışmıştı. Hükümete çıkacağım diyen kaymakama çıkıyor, kaymakamdan korkmam, diyen de hükümetten korkmam demeye getiriyordu... Anam da, Kel Ürfet'le zorlanarak nişanlandıktan sonra Topal Sülman'ın Kara İsmayıl'a kaçmıştı da, hükümete çıkınca sevdiğini dilediği halde, sevdiğiyle birlikte "Kapıaltı"na, ordan da mapus damına atılmışlardı. Büyüyünce öğrendik ki kapıaltı dedikleri yer, hökümet konağının, yani kaymakamın oturduğu yapının merdivenlerinin altı...

Honguraf

Deli Osman, kendi kurduğu şarabı ve turşuyu evden konuk odasına taşıyordu. Bir küçük sandığı da pencerenin önüne yerleştirmişti. Öyle bir sandık ki, kapağını açık tutuyorlar, kolunu aşağı büktüler mi türkü söylemeye başlıyor, yukarı büktüler mi, sesini kesiyordu. Honguraf mış adı. Çatlıyorduk meraktan. İçinde bir çocuk yatıyordu ve türküyü söyleyen oydu. Çocuğu küçükken oraya yerleştirmişlerdi. Kolu büktüklerinde buyruğu alıyor ve söylemeye başlıyordu. Bazı arkadaşlara göreyse, insanların sesini makinayla alıyorlar ve bu sandığa yerleştiriyorlardı. Sesi alınan adam dünyayı sessiz çiğniyordu artık. Çünkü sesi alınmıştı.. Benim dikkatimiyse başka bir şey çekiyordu: Neden sandıktaki çocuk anamın türkülerine benzer türküler söylemiyordu da, bizim anlamadığımız şeyler geveliyordu:

Nisan Mayıs ayları
Gevşer gönül yayları
Çayır çimen bekliyor
Bayanları bayları.

Bay bayansız olmazmış da, Tanrının işine kimse çare bulamazmış da, bayanların yayları gevşek olurmuş da... Nerden bilecektik bayın ve bayanın ne olduğunu... Gelin sabah çayı içermiş. Çay neydi?

Öyle sanıyorum ki bu, tosbağanın da, çocuklu sandığın da, kaymakamın da köye ilk gelişiydi. İkindinneyin, gözleri kızarmış ve yüzleri kararmış olarak bindiler tosbağaya. Bir sürü çocuk, tosbağanın peşine düşmüştük. Yandan koşun, yatın, kalkın diye buyruklar veren bir de başkan türemişti aramızda. Bu, en yaşlımız olan Elmacının Ahmet'ti. Tosbağa köyü çıkıp Gedikbaşı'nı aşarken bir buyruk geldi Ahmet'ten:

"Yatın yere!"

Birkaç saniye geçmeden ikinci buyruk:

"Kalkın, çok koklarsanız kırçar sizi..."

Kokladığımız şey, yolun tozuna sinen benzin kokusuydu (eksoz). Kırçar, demesi de, bu kokunun bizi bir yerlerimizden bıçak gibi keseceğini sanması ya da bizi korkutmak istemesiydi. O zamanlar benzini bilmezdik, kokan ya hökümet ya kaymakam olmalıydı...

Ipıssız Doğa

Anlıyorum ki, yedi yaşın altındayken olmuş bunlar. Çünkü, yediden sonra arkadaşlarımı, oyunlarımızı, köyün çarpık sokaklarını özleyen biri oldum. Yazlar geceli gündüzlü ıpıssız doğada geçiyor, kışın da hava iyi oldukça, "doğa"ya götürüyordum sürüyü. Bu yüzden de okula düzenli gidemiyordum.

Gündüzleri, birkaç günde bir, ya üçü-dördü birden gelen kurt sürüsüne rastlıyorum ya da Sarıatlı köyünden Türkmen Fadime'nin oğlu çerçi Cuma geliyordu. Çerçi Cuma, eşeğine çerez yükleyip dağı taşı dolaşıyordu. O çevredeki üç dört köyün çobanlarıyla alışveriş yapıyordu. Aldığı sadece yün, sattığı da helva, şeker, leblebi... gibi şeylerdi. Koyunların ön bacaklarına yakın yerlerinden yün almak kolay oluyordu. Yolduğumuz yünlere karşı istediğimiz çerezden alıyorduk. Cuma'ya borçlu kalmak da mümkündü. Belki en çok borçlanan bendim. Çünkü, koyunlardan yün alma işinde biraz beceriksizdim. Borçlarımı ilerde bir rastlaştıklarında babam ödüyordu.

Ama Cuma'nın çobanlar içinde sevmediği bir çocuktum. Çünkü, alacağım çerezleri tarttırarak almak istiyordum. Teraziyi çıkarmaksa Cuma'nın işine gelmiyordu. Eriniyordu hem de. İcikli köyünün Çerçisi Sabit Mehmet gibi, eşeği bir kilo sıpayı da yarım kilo hesap eden kurt gibi de diyebiliriz, avucuyla ölçüyordu her şeyi... Babamla hesaplaşırken de:

"Bu mektepliler çoğalırsa Cuma'ya ekmek kalmaz!" diyormuş.

Geceler başkaydı. Geceyi nerede geçireceğimiz, kimin tarlasında yatacağımız önceden belli olurdu. Ben köye gitmişsem azığı ben getirirdim oraya. Babam köye gitmişse o getirirdi. Bazı durumlarda köye gidenin gelmediği olurdu. Seyrek de olmazdı bu gidenin gelmediği ya da azıksız kalınan geceler.

Yazın en sıcak günlerinden birinde, aç susuz, doğayla başbaşa kaldığım ilk gecede, sürüyü toplayıp tarlanın tam ortasına yatırdıktan sonra kendim de sürünün ortasına oturdum. Kocakarının saman dökerek gittiği yol gökyüzünde alabildiğine uzanıyor, sessizlikten kulaklarım çın çın ötüyordu. Açlığımı, yorgunluğumu unutmuştum. Belki de gece yarısı geçmişti. Ama babam nerelerdeydi, ne olmuştu da gelememişti? Karanlık basmadan ben seni bulurum dediği halde, yoktu ortalarda. Oysa, yolda bile karşılaşma umuduyla, dediği yerleri izleyerek getirmiştim sürüyü.

"Sen Karayer'den kaldır sürüyü. Uzunkaya'nın önünden yayarak çık; Akbayır'ın başından aşağı çevir, o arada gelir ben seni bulurum. Gecikirsem, Kutluöz'e getir, İbiş Ağanın tarlasına yatır" demişti.

İşte dediğini yapmıştım ama, kendisi neredeydi? Kutluöz, köye yaya bir saat kadar çeken bir yerdi. Gecenin karanlığında gitsen gidilmez, çağırsan duyulmaz bir yerdi. Üstelik, yatkı çulunu da eşeğe yükleyip azıkla birlikte getirmesi gerekirdi. Evet, yazdır, sıcaktır ama yine de gece gecedir. Üstelik İç Anadolunun bozkırındayız... Üstümdekiler de bir astarsız içlikle bir paçalı don. Sırtımı örten kaput parçasına içlik dediklerine göre, bunun bir de üstlüğü olmalı herhalde. Ama doğdum büyüdüm içlikliyim... Hadi içlikle de olsa kuzuların arasına sokulup yatayım; ya kurda kuşa karşı ne yapmalı? Bugüne dek

tek başıma kalmamıştım yazıda. Azığı ben getirdiğim akşamlar, karanlık bastım basıyorum derken yetişiyordum sürünün yatacağı yere.

Sık sık da "yatak" değiştiriyoruz. Birinin tarlasında beş gün yatarsak bir ölçek çavdar alacaklı oluyoruz. Bir ölçek kilenin dörtte biri, yani yedi kilo. Bir kile çavdar kırk kuruşa gittiğine göre, beş günde on kuruş kazanmış oluyoruz, kuzuların toprağa bıraktıkları dışkıdan. Biz buna dışkı değil "kığı" diyoruz. Bu bizim ek kazancımız oluyor. Aslında kuzu başına altı ayda on kuruş "hak" alıyoruz, yani altı ay gütme karşılığı kelle başına on kuruş. Sürüde ikiyüz elli kuzu olduğuna göre, altı aylığımız yirmibeş liraya geliyor. Koçkatımı'nda altı aylık süre dolunca toplayabilirsek, iyi para!

Bir yandan esniyor, bir yandan düşünüyordum. Çok önemli bir durum olmasa mutlak gelirdi babam. Hem de karanlığa kalmadan gelirdi. Gelir gelmez de, daha azığımızı yemeden topraktan yatağımı yapardı. Toprağı, biraz da oyarak düzeltir, benim boyumda bir karış derinliğinde bir yatak yeri oluşturdu. Üstünde yatacağım çulu oraya uzatırdık. Doğallıkla ikinci çulu da üstüme örterdi. Elleriyle uzun uzun uğraşır, çulun kenarlarını bastırırdı.

Sakın candarmalar gelip karakola götürmesinlerdi? Birkaç yıldır yolparası veremiyor, boyuna kaçıyordu. Hani, köye de pek ayak basmak istemiyordu bu yüzden. Peki şimdi ne yapmalıydım? Ay iyice yükselmişti. İnsanlar kaçıncı uykudaydı kim bilir. Biz çobanlara zaten sabah uykusu yoktu, yasaktı. O, bütün dertlerin dermanı dedikleri sabah uykusunun yeri yoktur çobanların yaşamında...

Geleneğe uyarak, uçkurumun ucunu bir kuzunun boynuna bağlayıp uzandım sırt sırta yatan kuzuların arasına. Belki de öyle durumlar içindir, kaput donlarımızın örme uçkurlarının belimize üç-dört kez dolanacak uzunlukta olması. Kurt gelir de sürünün bir yanından dalarsa, kuzular ürker ve bağlı olduğum kuzu da sürükleyerek uyandırırdı beni...

Dünyanın Öte Ucu

Koç katımından sonra güneşli ama soğuk bir gündü. Öğleyin *İnnekaya*'ya azık getirmesi gereken babam gelmedi. Köye biraz

daha yaklaşmak için *Çukurağaç*'a indirdim sürüyü. Dokuzon yaşlarındaydım. Bacağımda bir kaput don, üstümde bir kaput içlik vardı. Dış giysim yoktu. Hiçbir zaman olmamıştı. *Çukurağaç*'ta akşamın ayazının hızını artırdığı bir sırada babam karşıma çıktı birdenbire. Yanında bir yabancı vardı. "Üsseyin Emminle *Akpınar* köyüne gideceksin. Oranın ağasıdır. Onun çiftini süreceksin. Sürüyü ben güderim" dedi.

Üsseyin Ağanın iki eşeğinden birine bindim ve gecenin ayazında kavrula kavrula, ay ışığında geride kalan alışık olduğum yerlere baka baka Akpınar'a vardık. Üsseyin Ağanın iki oğlu vardı. Kadir ve Bektaş. Odada ocağı yakmışlar, ateşin kıyısına da patates gömmüşlerdi. Babalarının yeni getirdiği çırağa uzun uzun baktılar... Sonra arkadaş olduk Kadir ve Bektaş'la...

Gerçi bu ilk çıraklığım değildi. Daha önce gündeliğim on kuruşa Yabarakçı Osman'ın çiftini sürmüştüm aylarca. Şaban ustanın çıraklığını yapmıştım bir yıl. Ama bir başka köye gidişim ve gurbette çıraklık edişim ilkti. Kocadağ'ın arkasında bir tarlayı sürmeye gidiyordum her gün. Havalar soğuktu. Çarığın sırımı ayaklarımı kesiyordu da soğuktan duyamıyordum. Kan kuruduğunda görüyordum. İkindinneyin köye dönünce ağanın kızı şıra tarhanasından dürüm yapıyordu bana. Öküzlerin ahıra yerleştirilmesine ve yemlenmesine de yardım ediyordu...

Köy Türkmen köyüydü. Geceleri odada kızlı erkekli el değirmeninde bulgur çekiyorlar, bu arada bana da türkü söyletiyorlardı. Çok candan insanlardı. Ama onların sıcaklığı köy özlemimi önleyemedi. O tarlanın sürümünü bitirdiğim gün, öküzleri köye doğru kovaladım ve Kocadağ'ı aşarak köyüme doğru koşmaya başladım. Kuzu güderken tek başıma dağda aç gecelediğim, uyanamadığım için sürüyü yitirdiğim, eşeğimle ve köpeğimle arkadaşlık edip dağ başlarında yalnızlığımı giderdiğim günlerimi düşünüyordum koşarken...

Enstitü Yolunda

Yıl 1943, mevsim kış. Gecenin yarısı. Şiltemden sıyrılarak ocağın başına doğru emekledim. Oradaki kibriti el yordamıyla bulup yeri ocağa yakın olan Bezirçırasını yaktım. Anam babam ve kardeşlerim uykunun derinliklerine dalmışlar. Tandırın gündüzden kalma sıcaklığında birleşmiş ayakları. Benim kalkmamla tandırın dargözü boş kaldı. Anamı uyandırıp uyandırmamayı düşündüm. Uyandırmasam da olurdu, azık olarak birkaç bazlamayı akşamdan sarmıştı çıkına. Komşudan bulup harçlık da vermişti. Bütün sorun, babama duyurmadan yola çıkabilmekti.

"Bu köyün toprağı senin gibi daha çok iti doyurur" diyor ve yollamak istemiyordu Köy Enstitüsüne. Bense, o gün de görme, öğrenme konusunda düşündüğümü anımsıyorum. Kaldı ki, doyduğumuz da yalandı; doyacağımız da yoktu bu koşullarda...

Anamı uyandırmadan giyindim. Çıkınımı alıp çıktım evden. Dışarda bir haftadır yatan kar, dolayısıyla ayaz var. Kapılarına varıp Zeki'yi çağırdım. Ellerimizde birer deynek, kafalarımızda öğretmenin bir gün önce söylediği söz, ilçeye gidiyorduk. Sabahleyin orada olup da yazılı sınava gireceğiz.

Ne demişti öğretmen bir gün önce "Bu okullar yepyeni biçimde okullardır. Sizler için, yani köy çocukları için açılıyorlar. Adları da Köy Enstitüsü'dür. Fırsatı kaçırmadan gidin..."

Gecenin ortaları ama saatsiz, ölçüsüz yaşamımızın tümünde olduğu gibi, bu gece de zamanın neresinde olduğumuzu ölçmek olanaksız. İlçeyle köy arasının yaya beş saat olduğunu söylerler. Ne olursa olsun sabahleyin devlet daireleri açılırken yetişmemiz gerek. Erken varırsak bir zararımız olmaz, ama geç kalırsak, geleceğimiz için önümüze çıkan bütün fırsatı kaçırmış oluruz. Ayaz, kar, karanlık... Ama bir de kafamızdaki bu dönü-

şüm umudu!.. Evlerinin dizisiyle, iniltili sızısıyla, altı yüzyıldır bekleyen köyümüzü gecenin altında bırakarak uzaklaştık...

Gerçi şiltenin altına girmiştim o gece ama, uyuduğumu, şiltenin altında çok kaldığımı sanmıyorum. İlçeye vardığımızda halk sabah namazını kılmış camiden dağılıyordu. Yola çok erken çıktığımız bundan da belli oluyordu.

Sarav'ın Hanı'na gittik doğruca. Hancının özel odasında soba yanıyordu. Başımızın sargısını çözüp oturduk.

"Hızmat?" dedi Hancı.

Anlattık.

Güldü: "Birkaç saat ısının, dinlenin de dönün köyünüze. Suç sizde değil, kış günü sizi yola çıkaran deyyus babalarınızda. Avradını şeyderim okumasının ulan, dönün köyünüze!.." diye ekledi. Sonra da bu okulların adını duyduğunu, köylerden çocukları toplayıp amelelik yaptırdıklarını anlattı uzun uzun. Biz sınava kesin olarak gireceğimizi söyleyince de dileğimizi yerine getirdi ve İlköğretim Müdürlüğü'nün bulunduğu okulu bize gösterdi.

Sınav yazılı idi. Beni en çok saran yanıysa, nokta nokta ile boş bırakılmış üç satırlık yere dikte ettirdikleri şu tümce oldu:

"Ben Köy Enstitüsüne gidip okuyarak öğretmen olmak ve köyüme yararlı işler yapmak istiyorum..."

Belki de bu tümce, yazım bilgimizi ölçmek için yazdırılıyordu. Ama, öğretmenin kafama yerleşen sözü ile birleşince, duygulandım. Tüylerim ayağa kalktı ve soğuğun da etkisiyle tatlı bir titreme geldi..."

Martın onsekizine girmiştik. O gün "Geliç" deresinde koyun güdüyordum. Güneşli bir gündü. Koyunun birini kuzulatırken terledim iyice. Koyun hamşişek (ilk doğuran) olduğu için, sabahtan beri yata kalka ağrı çektiği halde bir türlü doğuramamıştı. İşe el katmak zorunda kalmıştım. Şimdi o kuzusunu yalıyor, ben de Hazreti Ali'nin buralara uğradığı günleri düşünerek onu seyrediyordum. Kocadağ'la Kocakoyak arasındaki bu derenin adı "Geliç!" Kocakoyak tepelerinin ötesinde de

"Geçtin" deresi var. Her yerde ne bulunduğunu rahatlıkla ve Tanrının yardımıyla bilen Hazreti Ali, bir küme arkadaşıyla bizim bu topraklara da uğramış sağlığında...

O zaman adı başka olan bu tepelerin arasındaki derelere gelince, bir arkadaşı susadığını söylemiş.

Hazreti Ali:

"Geçtin!" demiş.

"Geride kalan derede su vardı ama orada söylemedin" demek istemiş. Bu dereye gelince de, kaya ile toprağın bitiştiği yere bastonunu sokarak arkadaşını çağırmış:

"Gel iç!" demiş. Demesiyle de su fışkırmaya başlamış. Sonra derelerden birinin adı "Geçtin", birinin ki de "Geliç" olmuş...

Ben bunları düşünürken,

"Buraya gel Mamıt!" diyen bir ses geldi arkadan. Dönüp baktım, babamdı. Köyden gelmişti. Eşekten inip oracığa uzandı. Daha ben yanına varmadan da konuşmaya başladı:

"Sen Ereyildeki Enisdos Mekdebine girmek uçun intaam verdin mi?"

"Verdim, ne olmuş?"

"Öğretmen beni çağırmış. Oğlun intaamı kazanmış, acele istiyorlar, beni görsün, dedi. Onun uçun geldim zaten. Haydi, bin eşeğe köye git...!"

Elimdeki ucu nacaklı değnekle çiğdem kazıp ceplerimi doldurdum. Çoban armağanı çam sakızı değil çiğdemdir bu mevsimde. Her yandan fışkıran çiğdem çiçekleriyle tarlalar sarıya kesmiş.

İkindi olunca geldim köye, ilçede sınava giren yirmi yedi arkadaştan yedi kişi çağırılıyordu. Öğretmene gelen listede Zeki ile benim adlarımız da vardı. En kısa sürede yola çıkmak gerekiyordu. Evlerine vardığımda bu bilgileri veren Zeki, bir uçtan da yol hazırlığı yapıyordu.

Konya Ereğli'sine bağlı ve Hititlerden kalma kabartmalarıyla olduğu kadar Torosların altından fışkıran soğuk suyuyla da ünlü İvriz köyü yakınına, yani Toros Dağlarının eteğine kurulmuş olan İvriz Köy Enstitüsü'ne, kar tipisi içinde vardık: Yirmiüç Mart 1943... Aksaray'dan Ereğli'ye bir kamyonun şoför yerinde gelmiştik. Bir motorlu taşıta ilk binişimdi ve bu zama-

na kadar görmediğim hız başımı döndürmüştü yol boyunca. Günümüzde otobüslerin bir buçuk saatte aldığı bu yolu biz o zaman gece dağ başında da kalmak koşuluyla iki günde almıştık. O hız bile başımızı döndürmüştü üstelik...

Enstitüye varır varmaz, ilk haber olarak Eğitim Bakanının okula geleceğini öğrendik. Birkaç gün sonra da geldiler. O gün öğleye kadar fidan çukuru kazmıştık. Okul yapılarının önünden akıp giden suda ellerimizi yıkarken geldi Bakan. Bizi topladı çevresine. Kalın kaşlı, golf pantolonlu Bakan da bir insandı karşımızda. Hatırımızı sorduktan sonra cebinden çıkardığı saate baktı ve:

"Gelin yemeğe gidelim," dedi. "Yediden onikiye dek yoruldunuz, acıktınız. Yemekte konuşuruz."

Yemek yerken bazı şeyler de yaptık. Önce Bakan Hasan Ali Yücel konuştu. Çabuk yetişip köylerin yaralarını sarmak için, koşmamız gerektiğini... söyledi. Ağabeylerimiz şiirler okudular, konuşmalar yaptılar.

Yedi Yüzyıllık Suskunluk

Öğle paydosundan sonra atelye yapısının duvarı dibinde ders yapıyorduk. Hava günlük güneşlik. Dersimiz de Yurttaşlık Bilgisi. Öğretmenimiz Mümtaz Sayın dersi anlatmaktayken, konuklar küme halinde geldiler, aralarında Bakan yoktu ama, boynunda fotoğraf makinesi asılı Genel Müdür Tonguç en öndeydi. Dersin konusunu falan öğretmen kendilerine söyledikten sonra, Genel Müdür:

"Çocuklarla biraz görüşeyim" diyerek öğretmenliği ele aldı. Almasıyla da bana 'kalk' demesi bir oldu.

Devletin vatandaşlara, vatandaşların devlete karşı görevleriydi, dersin konusu...

Genel Müdür bana dönerek:

"Devletin vatandaşlara karşı görevleri nelerdir?" dedi.

Ayağa kalktım ama, yanıtlayamadım sorusunu. Susup kaldım karşısında. İyi kötü bir şeyler vardı kulağımda, konuyla ilgili. İlkokulda da okumuştuk bu konuyu. Olağan bir ortamda çok şey söyleyebilirdim. Ama karşımda koskoca bir Genel Müdür ve yanında da bir düzine büyük konuk... Bunlara söz

söylemenin, bunlarla konuşmanın biçim ve yollarını bilmiyordum. Ben kimdim, onlar kimdi...

'Otur!' dedi.

Öğretmene dönerek, bizim ve konukların duyacağı biçimde şunları söyledi:

"Çocuğun konuşamamasını bir hata saymıyorum. Bunlar yüzyıllardan beri sustukları için elbette birdenbire konuşamazlar. Bunlara ilk öğreteceğiniz şey, konuşturmak ve konuşmalarını, düşüncelerini söyleyebilmelerini sağlamak olmalıdır!.."

Cennet Budur

Artık ayrı bir dünyadaydım. Arılar gibi çalışılan, ekmeğini kendi ekip biçtiği buğdaydan kendi yapan, dersliğini, yataklığını kendi yapıp kendi kullanan, su yolunu kendi kazıp künkünü kendi döşeyen, elektiriğini kendi üreten, giyeceğini kendisi diken, bağını bahçesini kendi eken. İneğini ve koyununu kendisi güdüp kendisi sağan bir topluluğun içindeydim. İnsan doğasına en uygun durum ve koşullar olduğu için, severek, benimseyerek katıldım bu yaşama. Yapılar henüz tamamlanmadığı için dersleri duvar diplerinde yapıyorduk. Tarlada, topraktan yaptığımız yığma masada yemek yiyorduk.

Ağabeylerimizin elinde çeşitli dergi ve kitapları göre göre meraklandım ve kitaplığa gittim. Okumak için okul kitaplığından aldığım ilk kitap Gorki'nin 'Stepte'si. Ders kitapları dışında karşı karşıya geldiğim ilk yerli yazar da Sabahattin Ali. Türkçe öğretmenimiz Bekir Semerci, daha ilk derste onun 'Değirmen' öyküsünü işledi. Tüm romantikliğine karşın, yine de sevmenin ne olduğunu vurgulayan yaman bir öyküydü Çingene Atmaca'nın öyküsü...

Ama anlatmalıyım Gorki ile tanışmamı:

Bende kitap tutkusu çok küçükken başlamıştı. Nasıl anımsamam, nasıl unutabilirim, karda kışta yüklendikleri ak torbalarla köye kitap taşıyan Darende'li çocukları? Hele onlardan birini, Cabir'i nasıl unutabilirim.

Eti cımbızla ayıklanmış gibi ipince, bir deri bir kemik kalmış olan Cabir, ha yıkıldı, ha hastalandı diyenlerin gözleri önünde, yeli de karı da yara yara köye gelir, yine uçar gibi öteki köy-

lere giderdi. Giderdi, giderken de arkasında, tez gelmesi için Tanrıdan dilek dileyen bir yığın çocuk bırakırdı.

Cabir'in dostlarından biri de bendim. Bu dostluğu kuran, kitaplardı. Ben okumayı, o okutmayı seviyor, çocukların okuması karşısında deli gibi seviniyordu. Yirmi iki yaşında olmasına karşın, Cabir'i görenler ve konuştuklarını duyanlar, onu kırk yaşından ilerde sanırlar ve 'büyümüş de küçülmüş' derlerdi. Öylesine akla uygun laf eder, ettiği lafları da biz çocukların kulağına küpe gibi takardı.

"Okuyun!" derdi. "Okumazsanız uyanamazsınız. Uyanamazsanız, düşünemezsiniz. Düşünemezseniz, kurtulamazsınız..."

Sormuştum bir keresinde:

"Uyanmak da ne demek. Tanrı dünyanın düzenini kurmuş, gecesini gündüzünü ayarlamış. İnsanlar gündüz çalışıp gece uyuyorlar. Zaten gündüz de uyumaya kalkışsalar aç kalırlar."

"Peki, niye okuyorsun bu kitapları?" diye sormuştu bana.

"Hoşlanıyorum!" demiştim. "Hoşlandığımdan okuyorum. Hazreti Ali'nin cenk edişinden, Sürmelibeyin, Karacaoğlan'ın' destanlarından hoşlanıyorum..."

Cabir, hayat mektebi'nin en büyük diplomasını kazanmış bir kitapçıydı. Çok laf bilirdi ama yine de boş laf etmezdi:

"Yaşamak çok zor, çok zor" derdi. "Benim bir ayağım İstanbul'dadır, bir ayağım da burada. Siz bilemezsiniz İstanbul'da dönen dolapları, orosbulukları. Öyle bir çark kurmuşlar ki, elini kaptıranın kolu da gider. Bu çark, karnına üç dört tane yabancı dil koyanları bile kapar, aç bırakır. Uyanmak gerek, çoğalmak gerek. Hele okuyun siz. Cenkti, destandı derken, çala çala bir havaya döner. Daha başka kitaplar getiririm sonra. Ne demiş destancıbaşı:

Çiçek açar yaz gelir
Dallara kiraz gelir
Kara gün kara kalmaz
Türkü gelir saz gelir."

Cabir'ni torbasına giren kitaplardan okumadığım kalmamıştı. Akşamları köy odasında halka da okuyordum. Köylüler, Kan Kalesi, Hayber Kalesi gibi cenk kitaplarını çok severlerdi. Arzu ile Kamber, Karacaoğlan pek bir şey söylemezdi onlara.

Cabir'in dileğiyle mi yoksa Tonguç'un bileğiyle mi oldu, orası ayrı, ama günlerden birgün kendimi İvriz Köy Enstitüsü'nde buldum işte. Buldum ya, bir şaşkınlık geçirmeden de edemedim elbette. İvriz'de, Cabir'in gezdirdiği kitaplardan yoktu. Koskoca bir salonun dört duvarına raf yapmışlar ve binlerce kitabı doldurmuşlardı. Ama, kitapların içleri dışları Cabir'inkilere benzemiyordu. Okulun ilk öğrencileri olan ikinci sınıftaki ağabeylerimiz nasıl da okuyorlardı... Akşam saatlerinde, öğle paydosunda, tarlada, bahçede, tatil günlerinde... Cıvıl cıvıldı ortalık. Eli kitapsız öğrenci bulmak zordu.

O koskoca kitaplığa girdim bir öğle paydosunda. Kitap alıp verenleri bekledim. Sıram gelince, kitaplığı yöneten ikinci sınıftaki Mehmet Göktepe ağabeyime yaklaştım: "Buyrun kardeşim" dedi.

"....."

"Buyrun kardeşim, kitap mı istediniz?"

Yutkunmamı zorla önleyerek:

"Evet..." diyebildim.

"Ne istiyorsunuz, hangi kitabı istiyorsunuz?"

"Bilmem ki? Siz daha iyi bilirsiniz..."

"Klasiklerden olsun mu?"

Ne konuşuyordu Mehmet Göktebe ağabeyim? Klasikler de ne demekti? Kitap değil miydi şunların altucu?

"Başka olsun" diyebildim.

Başka olsun da nasıl olursa olsundu. Ama ya klasikler daha iyi iseler?..

Önüme üç kitap koydu Mehmet Ağabey: Şöyle bir gözden geçirdim üç kitabı. Kapaklarının baş taraflarında, "Şarktan Garptan Seçme Eserler" ya da "Dünya Edebiyatından Tercümeler Serisi" gibi satırlar vardı. "Yağmurlar Gelince"; "Canavar Tohumu", "Stepte". Üç kitaptan sonuncusunu, yani en ince olanını seçtim. Bakalım okuyabilecek miydim? Cabir'in getirdiklerindeki tadı bulabilecek miydim bakalım, buranın kitap-

larında? Anlayabilecek, tadına varabilecek miydim? Mehmet ağabey bir kart ayırdı, adımı, kitabın adını yazdı, imzalattı ve:

"Güle güle oku!" diyerek içime su serpti.

Kapıdan çıkarken, kitabın yüzüne bakıp düşünüyordum:

"Cabir neden bunları getirmezdi de onları getirirdi acaba? Şimdi Cabir olsa hemen açıklardı bunu. Yoksa bunun için mi 'okuyun, çala çala bir havaya döner' derdi.

Okumak için biçki-dikiş atelyesinin arka tarafına oturdum ve kitabı şöye alıcı gözle incelemeye başladım. 'Dünya Edebiyatından'ı geçtikten sonra yazanın adını okudum: Maksim Gorki...

Yazın dünyasıyla ilk kez yüzyüze geliyordum. Hem de iyi bir rastlantıyla, karşıma çıkan iki yazardan biri dünya çapında bir dev, ötekisiyse, Türk yazınının en gerçekçi, en seçkin öykücüsüydü... Bunu bugün düşünüyorum doğallıkla. Kitaplığı yöneten Mehmet Göktepe ağabeyim, elime Ahmet Mithat Efendi'nin bir kitabını tutuşturseydı, her şey bambaşka bir yönde gelişebilirdi. Bekir Semerci de, Sabahattin Ali yerine Recaizade'den ya da Abdülhak Hamit'ten bir parçayı dersliğe getirebilirdi. O zaman da durum başka biçimde gelişebilirdi. Ama, bilinçliydi işin bu yanı da: Talim Terbiye Kurulu'nda bilinçli aydınlar, yeni çağdaş kafalar vardı. Örneğin Sabahattin Eyüboğlu oradaydı... Onların eli vardı okullara alınacak kitap seçiminde...

Kitaplığın kuruluşundan tutun da kitapların seçimine, ders kitaplarının hazırlanışına kadar her şey çağdaş bir anlayışın ürünüydü. O zamanki yazınla ilgili ders kitaplarının düzeyine erişecek nitelikte kitaplar, günümüzde yazılıp ya da hazırlanıp çocukların eline verilemiyor. Sabahattin Eyüboğlu'nun hazırladığı bir "Türkçe Metinler" vardı, ders kitabımızdı. O düzeyde bir ders kitabını görememiş oldukları için bugünkü kuşaklara acınsa yeridir...

Enstitüde, o dönemin yazın ve sanat dergilerini rahatlıkla izleyebiliyorduk. Kitaplık aboneydi dergilere ve gazetelere. Sonra kendimiz de bazı dergilere abone olduk. Kitaplıktaki beyaz kaplı klasiklerse elimizden düşmezdi. "İvriz" adlı bir dergi çıkarıyorduk. Öteki köy enstitülerinde ve halkevlerinde

çıkan dergiler de geliyordu. İlk yazılarım ve şiirlerim "İvriz" de yayınlandı. Sivas'ta Yayla, Eskişehir'de Türke Doğru, Edirne'de Köy Postası, Ankara'da Ülkü, şiirlerimin sürekli yayınlandığı dergilerdi. Sonra "Köy Enstitüleri Dergisi"nde yayınlandı. Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin gazetesine de şiirler yolladım ve "Genç Kalemler" sayfasında yayınlandı zaman zaman...

Nurgöz

Otuz Eylül 1947'de Nurgöz'de göreve başlayınca, yazı yazmaya da başladım. Yazmak ve öğretmek mesleğine birlikte başlıyordum. İkisi de çok gayret isteyen işlerdi. Okulda tek öğretmendim. Birinci yılda okuttuğum sınıf da tekti doğallıkla. O yıllarda ne köyde ne de kentlerde çift ya da üçlü öğretim vardı zaten. Öğretme işim sabahın saat dokuzunda başlıyor, öğleden sonra saat üçü on geçe bitiyordu. Dersler bitince bekar işi bir kahvaltı yaptıktan sonra yazmaya başlıyordum. Köy bir gömüydü, ne kadar yazsam bitmiyordu. Bu arada, ilköğretim müfettişi başta olmak üzere, bucak müdürü, kaymakam, karakol kumandanı, Borucu köyündeki tarım kredi kooperatifi müdürü... Gelip köyün havasına yenilik katıyorlardı zaman zaman...

İlk yazılarımı, baharda yollar açılıp da köylüler Aksaray'a gidip gelmeye başlayınca, 1948'in Mart ayı sonlarında yolladım Varlık'a... Mayıs sayısında ilk bölüm yayınlandı ve ondan sonra da, araya Muhtar Körükçü'nün girmesiyle, birer ay arayla sürdü yayınlanmaları. Beni yazmaya iten, Yaşar Nabi Nayır'ın, Varlık'a şiir yolladığım zaman, derginin ön kapağı içinde verdiği bir yanıttı. O zaman İvriz Köy Enstitüsü'nde öğrenciydim daha. Bu yanıtında Nayır, benim mektubumdan bir parçayı aldıktan sonra, tüm köy enstitülülere seslenerek şöyle diyordu:

"Mukaddes ateşle tutuşmuş bu çocuklar, birer meşale gibi köylere ışık götürecekler. Onlarla meşgul olmak, başarılarını takip etmek, okuyucularımıza da bu başarıları haber vermek en büyük arzumuzdur. Enstitüler ve enstitülülerle daima temas halinde kalmak istiyoruz. Uyanık köy gençliğimizden kısa ve özlü yazılar istiyoruz. Biz sanatı ve fikri köye götürmek istiyoruz, onlar da köylerini tanımamıza yardım etsinler."

Varlık'ın 1946 Ağustosunda çıkan sayısındaydı bu yanıt ve istek... Benim okulu bitirip köye öğretmen olarak gitmeme tam bir yıl vardı. Ama bu bir yıl çabuk geçti. Köyde işe başlayınca da, aklıma çok yatan bu "köyü yazma" işine giriştim.

Yazmayla birlikte okumayı da hızlandırdım. Köy Enstitüsünde öğrenciyken edindiğim birkaç kitabı dönüp dönüp okumamak için yeni kitaplar edinmenin yollarını aradım. Aksaray halkevinde işime yarayacak kitap bulamıyordum. Ama, Suut Kemal'in çıkardığı "Sanat ve Edebiyat" gazetesi başta olmak üzere, birçok halkevi dergisini ödünç olarak köye götürüp okuyordum. Bu arada Remzi Kitabevine bir mektup yazarak ödemeli yollarlarsa, listedeki on kadar kitabı adresime postalamalarını diledim. Bir kitdap da kendilerinin eklemelerini söyledim. Kitaplar geldi. Gelen kitapların içinde, Yaban gibi yeniden okumak istediğim kitaplar da vardı... Kendi ekledikleri kitap, Sabahattin Ali'nin yeni çıkan bir kitabıydı: "Sırça Köşk". Paket gelir gelmez Sırça Köşk'ü okumaya başladım. Paketin gelmesi kolay olmamıştı doğallıkla. Adreste aracı olan Kadir Özsöz'ün manifatura dükkanında uzun süre beklemiş. Uygun bir havada giden Hüseyin Ağa getirdi.

Son kitabı, yazarın öteki kitaplarından da tatlı gelmişti bana. Artık bu kitapta, hikâye yolunu yetersiz bulup masal gibi anlatma yoluna girmişti. Aşkı da masalla anlatmış, soygunu da, vurgunu da... Hele de kitaba adını veren masala bayılmıştım. Halkı ezen yöneticileri konu edinmiş, ezenlerin güçsüzlüğüyle ilgili çok güzel ipuçları da vermişti. Cankurtaran adlı öyküdeyse, karısını hastaneden çıkarmak isteyen köylüye, "para getirmeden karını vermem, hastaneye hademe yaparım" diyen doktoru anlatıyordu. Sanki 1990'ları görmüştü de yazmıştı yazar... Duruma göre, belki de Asiye kendini pencereden atacaktı, köyüne dönebilmek için. Kurtulabilirse... Asiye Nasıl Kurtulur acaba, diye düşünüyordum...

O akşam, iki saat kadar okudum ve kitabı bitirdim. Kitabı kapattıktan sonra da, kaynamış birkaç patatesi yufka ekmeğe sarıp dürüm yaparak midemi susturdum.

Son günlerde gördüğüm karma karışık düşler kafamda geçit yapıyor, inanmasam bile canımı sıkıyordu. Anamla babam sık

sık düşüne giriyor, "Etme oğlum, yapma oğlum, devlet kuşu başına kondu bir kez, maaşa geçtin oğlum, bunun kıymatını bil oğlum, hükümet tepiği deve tepiğine benzer oğlum..." deyip duruyorlardı. Yazdığım birkaç yazıyı anımsatarak, yazmayı boşlamamı salık veriyorlardı...

Kandil gibi yanan ispirto ocağının üstüne çaydanlığı koyduktan sonra, duvardaki oyuğa yerleştirilmiş yirmi kadar kitabın içinden "Yaban"ı çektim. Bir kez daha okumak geçiyordu içimden. Bakalım kimdi köyün garibi, Ahmet Celal mi yoksa Mahmut Makal mı?

Birkaç sayfa okumuştum ki, birdenbire araba sesi geldi kulağıma. Güzel, tatlı bir takırtı. Kim gitmişti kasabaya acaba? Belki de tanıdık arabacılardan biridir. Öyleyse, Kadir'in dükkânından alıp postayı bile getirmiştir. Hiç ummazken bir postanın gelivermesi de ne güzel şeydir, bilen bilir. Olur mu olur, her zaman anımsatmak şart değil ya. Nasıl olsa pılı pırtı almak için uğruyorlar. Gidenlerin aklına gelmese Kadir'in aklına gelir...

Tıkırtı odamın kapısına gelip orada durdu. Artık kuşkum kalmamıştı postanın geldiğine. Fırlayıp çıktım dışarı. Bir de ne göreyim: Anam. Koşup kucakladım. Hem öptüm hem indirdim arabadan...

Arabanın sesine gelen birkaç öğrencim vardı. Atları Koca Ağa'nın ahırına çekmelerini söyledim. Sonra arabacı Rasim'e:

"Rasim kardaş, çocuklar ahırı gösterecek, atları yerleştirdikten sonra gelirsin," dedim.

Koluna girip içeri götürdüm anamı. Sedirin üst yanına oturttum.

"Eee ana, hangi yel getirdi bakalım?"

"Hele bir soluklanayım, bir yudum su ver oğlum."

Suyu verdim. Kaynayan suyun içine de bir tutam çay atıp oturdum. Tek dereceli bekar çayı yapacaktım. Ne tatlı olacaktı şimdi anamla karşı karşıya ve de dünya gözüyle birbirimizi görerekten çay içmek. Dertmiş, gariplikmiş, onlar da biraz izin versindi anayla oğula...

Birinci bardak çaydan sonra, ağırdan ağırdan başladı anlatmaya:

Almadığına Yanma, Görmediğine Yan

Dün bütün gün, bir heybenin iki gözünü dolduracak yiyecekler hazırlamış bana. Yorulmuştu. Ama içindeki umutlar ayakta tutuyordu onu. Ne aslanlar yatıyordu içinde. Hem oğlunun, hem kızının mürüvvetlerini görmek istiyordu. Ayşe nasıl olsa olurdu. Eli çolak değil, gözü kör değil. Dünürlerin biri gelip biri gidiyor. Ama önde Mahmut ağabeyi var... Eğer, Mahmut evlenmem der, Ayşe de ağamdan öne geçmem derse, işin çıkmazı burada. "Ama Ayşem haklı. Ahmet Ağaların kızı Atike'nin yetiştirdiği kızdan ancak bu beklenir ve Kara Ismayıl'ın yüzünün aklığı da böylece sürer gider. Sen de eteğindeki taşları dök, evlenmeye bak. Taa harman kalkınca geldin buraya. Demedin ki anam babam var. Karakız halanın oğlu Ramazan çok iyi bir kız buldu sana. Seni götürmeye geldim. İsteyeni çokmuş, ama araya biz girersek iş değişir, diyor Ramazan. Başını bağlayalım Mahmut'un diyor. Başı bağlanmazsa, başına nelerin geleceği belli olmaz, diyor. Geçime meçime dalsın da, elin sekiz keçisiyle on koyunuyla uğraşmaktan vazgeçsin, diyor. Elimizde büyümedin mi, evlen diyorsak kötülüğüne mi diyoruz. Dünya evliliğinen var, insan evliliğinen var. Tat kızın dilinden anası annarsa, anasının dilinden de oğlu annar. İşte biraradayız. Benim bir ayağım değil, iki ayağım çukurda. Kısmet de doğruldu da ayağının dibine kadar geldi..."

"Alayhan Karakolunun komutanı kızını vereceğini çıtlatmış Ramazan'a" diyordu. "Artık evlenmem, mevlenmem deme. Seni götüreceğim. Kızı göreceksin, nişanı yapacağız."

Ana kırılır mı? Kalktık gittik Aksaray üzerinden. Orada birkaç gün izin aldım. Alayhan köyüne kadar gittik. Kızı gördük, Ramazan'ı gördük. Alayhan'dan döndükten sonra da üzülerek, evlenmek istemediğimi söyledim anama. Kız tarafına da, uygun bir dille, iyi insanlar olduklarını, tanıştığıma sevindiğimi ama bazı sorunlarım yüzünden şimdilik evlenemeyeceğimi yazdım.

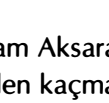
Buna karşın, aradan iki ay geçtikten sonra, sırtında bir heybe ile yayan yapıldak yola çıkan İsmail geldi. Ramazan'ın kardeşi, halamın küçük oğlu. Heybede, bir şişe pekmez şerbetiyle bir kat iç çamaşırı vardı. Bunun için bir günlük yola çıkarmışlardı

çocuğu... Neymiş, beni nişanlamışlar da, nişan şerbetini tatmamı istemişler.

Sessiz tarafından bir süre kararsız kaldık, bekledik. Bereket Tanrı yüzüme baktı da hapse girdim. Ondan sonra kötü kişi olduğum anlaşıldı ve nişan bozuldu. Buna karşın, anamın bol keseden taktığı altınlar gittiği gibi, babamın ödünç bularak verdiği dörtyüzelli liralık yarım başlık parası da yandı. O günkü duruma göre benim dört maaşımın karşılığıydı bu para. Ya bir de tamamını verseydi başlığın. O zaman sekiz maaş olurdu. Başlık borçlarını, o güdük maaştan ödedim aylara yayarak...

Çardak

Nurgöz'de yazıyla uğraşmam Aksaray'ın o zaman bağlı olduğu Niğde Valiliğinin dikkatinden kaçmadı. "Bir Köy Öğretmeninin Notları" başlığıyla ay aşırı çıkıyordu yazılarım Varlık dergisinde. Yazılarımda, doğallıkla Nurgöz'deki gözlemlerimi yansıtıyordum.

Ne düşünmüşlerse düşünmüşler, tepeden inme bir emirle ve birdenbire beni Nurgöz'den alıp, şimdiki adı Altınkaya olan Çardak köyüne verdiler. Çardak'ta, önceki yıllarda birkaç öğretmen selam vermiş olsa da, okulu ilk kez ben açtım. Birinci sınıftan başladık. Yeni mezun olan bir öğretmen daha verdiler tek sınıflı okula. Oysa öteki köylerde beş sınıfa tek öğretmen bile yoktu nerdeyse... Bunun da hikmetinden sual olunmaz. Maarif Memurluğu'ndan bana, "Sen dışişleri bakanısın, sınıfa girmesen de olur," dediler... Çocukların karşısına geçmem, taa o zamandan sakıncalı bulunuyor olmalı. Gerçekten de, arkadaşım Durmuş Yücekuş bakıyordu sınıfın işlerine. Ben çocuk devamıyla falan uğraşıyordum. Zaten okul yapısı da yoktu, namaz saatlarına rastlatmadan camide sürdürülüyordu öğretim...

Çardak Günleri

İki bekar öğretmen bir hafta aradık da oturmak için bir yer bulamadık. Sonunda Küçük Muttalip Ağa:

"Halımıza katlanırsanız bizimle girin çıkın, tepemizde duracak değilsiniz ya" diyerek odasında oturmamıza izin verdi.

Gidip eşyalarımızı getirdik. Okuyup yazamayız ama olsun. Ne yapak, ağlayak da gözden mi olak...

"Bu yıl da böyle geçsin Bal Fadimem" dedik, bir türküdeki gibi... Oda bize ait değil. Tamamen bize verseler bütün cemaat

açıkta kalır. Onun için, biz de odanın cemaati arasına katıldık. Oda beş saat bizim, 19 saat komşularla ortak. Gece yarılarına kadar uykusuzluktan esneye esneye lak lak ederiz. Sonra komşular yavaş yavaş evlerine çekilmeye başlarlar.

Odanın kapı köşesinde toplu duran yataklarımızı serip yatabilmek için ortalığı dolduran çamurları, izmaritleri falan temizlemek gerekir... Öyle perişanızdır ki, süpürge yerine kullandığımız bir tutam borçak otunu alıp da temizlik yapmaya kolumuz zor kalkar. Yine de her gün sözüm ona bu temizliği yaparız. Odanın içi zaten dolu tozla, dumanla, tabanı süpürünce on misline çıkar. Ama elden bir şey gelmez.

Gelenin geçenin üstüne oturup it çuluna döndürdükleri yataklarımızı sendeleyerek sereriz. Ama bakarız ki bu boğazımızı dolduran, soluk aldırmayan tozda yatamayacağız, istemeye istemeye kapıyı açarız. Ondan sonra da korktuğumuz başımıza gelir: Ertesi gün burnumuzdan sümük, gözümüzden yaş boşanmaya başlar. Nezle griple pençeleşirken her akşam öteki akşama taş çıkartarak kendini yaşatır.

Kapının arkasına, güya gece açılırsa haberimiz olsun diye bir odun parçası kıstırırız. Tozun içinde yüzen öteberiler gözlerimize dökülmeye başlar. Derken yufka ekmeklerin çıtırtısıyla uyanırız. Sıçanlar çuvaldaki unu tozutmaya, çuvalın üstündeki ekmekleri kemirmeye çıkmışlardır. Aslında soğan patates gibi yiyeceklerimiz çamurla karışıktır.

Eski berki bir soba bulup kurduk. Tezeğin dumanına soluklar da karışınca içerisi ısınmış gibi oluyor.

Sabahleyin uykuya doymamış gözlerimizi ovalayarak birimiz yatakları toplarken birimiz sobanın külünü boşaltırız. Sobada ısıttıktan sonra yiyecekleri ekmeklerle, kapıdadır oda sahipleri. İki kuru ekmeği ıslatıp yedikten sonra köyün öte ucundaki camiye gideriz, görev başına. Hocaya, hocanın bulunduğu oda cemaatine söz anlatabilir de camiyi açabilirsek, titremekte bizi de geçen çocuklara bir şeyler öğretmeye çalışırız. Verdiğimiz dersler de öyle küçümsenecek gibi değil hani. Alfabeden başka Hayat Bilgisi de var. Kendi yapamadığımızı çocuklara öğretiyoruz. Bedenimize nasıl bakmalıyız, hastalıklardan nasıl korunmalıyız? vs.

Odadan camiye, camiden yine odaya. Oda köylünün kahvesi, sineması, düşünme, sevinme yeri, her şeyidir. Öğretmenlerini de öyle seviyorlar ki aralarından ayırıp her sabah soğukta, camiye salmak bile istemiyorlar.

Kış boyunca ne kuş uçtu köyün üstünde ne de kervan geçti çevreden. İlçeye elli kilometreyiz. Yollar kardan kapalı. Mart sonlarında yollar biraz açıldı. Köylüler mahkemeye falan gitmeye başladılar. Ben altı aydır dünya ile ilgisizim. Varlık Yayınevi'ne son yazı demetini eylülde yollamıştım. Yazılarımın toplandığı bir kitap yılbaşında yayınlanacaktı. Acaba ne oldu, diye düşünüyordum. Düşünmeye kalmadı geldi haberciler:

Günlerden Pazar. Komşumuz Fahir'den getirdiğimiz külüstür gramafonda kırık bir plak dönüyor. Ben kollarımı başımın altına yerleştirdim, arkadaş pencerenin önünde yastığa oturmuş, elleri yüzlerinde; dinliyorduk.

Gramafondaki ses "tahtalar oynamasın" derken, bizim kapının koluna bastılar, açıldı.

Gelenler, bucak müdürü, karakol onbaşısı, iki jandarma idi.

Hemen toplandım. "Kusura bakmayın..." derken, ceketi pantolonu takıştırdım. Yatağı topladım. Gramafonu kapattık.

Hayır mı şer mi?

Biz "Hayırdır inşallah" diyelim de, varsın sonu şer olursa olsun.

Hoş-beşi bitirdik. Arkadaşım kahve yaparken,

"Hayırdır inşallah, Müdür Bey?" dedim.

"Hayırdır" dedi. "Şöyle bir yoklayalım dedik, zatialinizi..."

Bir buçuk ay sonra yani 14 Mayıs 1950'de yapılacak seçimlerin hazırlığından, çetin olacağından dem vurarak, yasak kitap, serbest okunacak kitap konularına geçtik. Bu arada Müdür Bey, kitap okumayı çok sevdiğinden, fakat İstanbul'dan ayrılıp Anadolu'ya geçeli kitap bulup okuyamadığından dert yandı. Bir uçtan da, pencerenin önünde duran kitapları karıştırdı. O karıştırdıktan sonra, onbaşıya veriyor, ondan sonra da jandarmalar, şöyle bir bakıyorlar. İyi: Adamlar karıştıracak dört yapraklı bir broşüre, gazete yüzüne hasretler, burası belli, şu kitaplar ellerine geçmişken, kimisi bir türlü, kimisi öteki türlü meraklarını gidersinler varsınlar... diye düşünüyordum. Vakit

ilerliyordu. Sanırım, diyeceğini açması için, birbuçuk saata yakın konuşma yetmişti Müdüre. Fazlaydı bile bu kadar giriş.

Kulağıma eğildi:

"Kusura bakmayın. Hani halkın çok kullandığı bir deyim var: emir kulluğu. O hesap, biz de emir kuluyuz..." dedi. Elime de bir pusula tutuşturdu.

Pusulada, telefonla yazdırılan bir emir vardı: "Şüpheli bir şahıs olduğum hususunda yapılan şikayet üzerine" Savcılık, Demirciköy'de babamın, burada benim oturduğum evlerin aranması için, her iki köyün bağlı bulunduğu bucak müdürlüklerine emir vermiş. Emrin en kısa zamanda yerine getirilmesi için de, telefondan yararlanmışlar sözde. İşin kaçamağı bu.

"Hay hay" dedim, "buyrun."

Pencerenin önündeki kitaplar zaten ellerinde. Dolabı açtım; birkaç kitap da orada vardı. Hepsi onu geçmiyordu kitapların. Yazın okuyamadığım kalınca kitapları getirmiştim: 2 cilt "Hakikat" 2 cilt "Budala"... vb.

Kitapları toplayıp gittiler.

Turnalar yaz gelince öter ama tam öterler.

Onların ardından, Niğde Valisi İbrahim Tevfik Kutlar geldi ertesi gün. Okulun önüne toplanan köylülere tepeden inme:

"Ayaklarınızı çıkarın kunduralarınızdan!" dedi.

Ayaklar çıkınca da bir söylev çekti onlara. "Siz bitli misiniz, çıplak mısınız, siz aç mısınız?" diyerek. Köylüler aval aval bakıyorlar, hiçbir şey anlamıyorlardı.

Derken baklayı ağzından çıkardı beni göstererek:

"İşte bu adam, aranızda casus gibidir. Yalan öğütüyor buradan öteye. Aç diyor sizler için, çıplak diyor, çorapları yok diyor. Bakın hepinizin çorabı var allaha şükür... Bunun kitabında anlattığı gibi değilsiniz!.."

Hışımla gitti. Çok öfkeliydi.

Benim kitabın çıktığını da duyurdu. Kitabımı daha görmemiştim. Çıktığını validen duymuş oldum.

Sonra beni içeri aldılar.

Nasıl aldılar?

Vali Paşa, Veli Çavuş

Ben, tutaklandıktan sonra verdiği beyanatlarda beni merkeze alıp tedavi ettirmek istediğini, kitabımı çok beğendiğini, yetişmem için çalışacağını söyleyen Vali'nin Nürgöz'e gidişini dinleyelim İsa Çavuş'tan. Çardağa gelip köylülerin çoraplarını çıkartmadan önce, gidip beni Nürgöz'de aramış meğer. Oysa beni Çardak'a süren kendisiydi. Ne yaptıklarından haberleri yok. Hem sürüyorlar hem de beni Nürgöz'de sanıyorlar. Belki bu bir taktiktir. Nürgöz'ün havasını öğrenmek, incelemek istemiştir Ankara'dan aldığı emre göre. Ne olsa kitabın konusu çoğunlukla oradan.

İsa Çavuş anlatıyor:

"Mektebin önüne kamyon gelmiş, dediler. Aradan bir cigara içimi vakit geçti geçmedi, bir de baktık Koca Ali Tellal çağırıyor: "Mektebe Vali geldi; bütün köylüler oraya toplanacak, önemli bir iş görüşülecek!.." diyordu.

Kalktık, konu komşu biriktik gittik. Çadır beziyle örtülü, küçücük bir kamyon sıpasını durdurmuşlar mektebin önüne. Kendileri içeriye girmişler. Bizim kalabalıktan haberleri olunca çıktılar. Mektebin yıkık duvarlarına falan bakıyorlarmış zahir. Tam o sırada öğretmen İbrahim Sarıyıldız da geldi. Cafer Ağa'nın odasına yemek yemeye gitmiş öğlen paydosu olunca. Hoş geldin, beş gittin demeye kalmadı; ne olduğumuzu şaşırdık: Gelenin öğretmen olduğunu anlayınca, ona doğru yürüdü Vali. Bizler de, öğretmeni sevecek; ondan bir şeyler sorup öğrenecek sandık. Aldanmışız meğersem: Öğretmenin yakalarından tuttu, neredeyse kaldırıp yere vuracak çocuğu. Dişleri gıcır gıcır ediyor. Uçacakmış gibi tir tir titriyor herifin her yanı. Molla Mehmed'le koştuk, ellerini tuttuk. Amma, millet neye uğradığını bilemedi. Öğretmen de öyle. Çocukcağız sapsarı kesildi.

Şaşırdık kaldık. Öğretmenden ne alacağı olduğunu bilsek mesele kalmayacak. Fakat bilmiyoruz ki ortada ne döndüğünü. Çoluk çocuk aval aval bakışıyor. Şöyle beri benzer bir adam olsa hesabını çabuk görecekler ya, gelgelelim ortadaki koskoca Vali Paşa...

Dayanamadım gayri. Canımı dişime taktım:

"Paşam dedim, "ortada yapılacak ne iş varsa biz de yardım edelim. Uğruna kul köle olalım. Sen emret bize. Yalnız, bu çocuğun, gördüğümüz, bildiğimiz bir suçu günahı yok. Bilmediğimiz bir kötü işi varsa söyle biz de bilelim?.."

Yanımdaki ağalar başlarını öne salladılar. "Aferin İsa Çavuş, bravo İsa Çavuş" diyerek cesaretime şaştıklarını gösterdiler...

Daha elleri öğretmenin yakasındaydı Valinin. Onu kendine doğru çekmiş, kucağında büzülen çocuk yumruk kadar kalmıştı.

Benim konuşmama mı kızdı, yoksam, hiçbir şeyden haberi olmayan cahil kafama mı kızdı, her neyse:

"Yuh be size" dedi. "Yazıklar olsun. Bu utanmazın yapmadığı ne kaldı da bilmiyorsunuz. Bir de utanmadan aranızda dolaşıyor!.."

Gözlerini süzdü, böyle derken. Gözlerinden çıngılar çıkıyordu. Allah bilir a, yoksam bizim öğretmen hökümetin bankasından para mı çaldı, dedim, aklım sıra. İki gün önce şehire gitmişti çünkü...

"Başınızda şapkanız yok mu? Sırtınızda göyneğiniz yok mu? Ayağınızda çarık, çorap yok mu be sizin?" dedi. "İşte gördüğünüz, ekmeğinizi yiyip aleyhinize çalışan bu bacaksız, sizin ne kirinizi kodu ne bitinizi!.. Ekmeğiniz yok mu sizin evlerinizde, ekmeğiniz!" 'Aç' dedi işte bu sizler için. 'Aç ölüyor köylü' dedi. Bitin elinde esir, dedi. Köylünün çorabı yok, ayağı yalın, dedi. Köylünün sırtında göynek yok, dedi. El kadar çaputu bulamıyor dedi..."

Put gibi olduk karşısında. Öğretmenin yakasını hâlâ sıkıca tutuyordu. Eğerim o vakit bir gık diyen olsa karşısında, tabancasını çeker, hiç düşünmeden sıkardı kurşunu.

"Hayır bunlar neyse, bunların yalan olduğunu dünya biliyor" dedi. "Görünen köy kılavuz istemez. Gel velakin, yalanın en büyüğü var bir de, en büyüğü: Sizi hiç adam hesabına almadan, 'Köylü balı bilmez' dedi çıktı bu... Görecek gününü nasıl olsa. Devletin kolu uzuuun, çok uzun. Fakat ettiği kalacak. Dünya duydu, bütün dünya duydu karıştırdığı haltı. Bunu ne için yaptığını bilmezsiniz siz. Şimdi onu anlatayım size!.."

Bizimle birlikte, yanındaki kaymakam, jandarma komutanı gibi böyük adamlar da direk gibi hazır vaziyet almışlardı. Pel

pel bakıyorlardı Valinin gözlerine. Jandarma Komutanının omuzundaki makinalı tabanca pırıl pırıl yanıyordu güneşin annacında. Ne geldi aklıma biliyon mu! Şimdi bu herif bir emir verir yüzbaşıya, çocuğun canını cehenneme gönderirse... Yapmaz deli değildi hani. O kızgın vakitte ne görünür gözüne adamın? Kaymakamı da bir kere dilekçe imzalatırken gördüydüm. Hasan Bey diyorlar. Yazık, o da güneşe karşı hazıroldaydı. Sonradan vaziyetini de bozamadı. Gözünden yaş akıttı güneş.

Çeşmeye su doldurmaya gelen karı kız da oraya birikti.

Yağlığını çıkarıp terini sildikten sonra, su istedi Vali, içmek için. Çocuklardan biri içeri gidip su getirdi. Millet Valinin ne söyleyeceğini bekliyordu. Yerdeki topraktan ses geliyor, kalabalıktan ses gelmiyordu. Suyunu içince, elini uzattı öne. Ağzından laf çıktıkça, bir ona doğru sallayıp çarpıyor elini, bir berikine doğru. Biz de Molla Mehmet'le, yarı Validen, yarı öğretmenden tutuyorduk. birer kolumuz gine hazıroldaydı.

"Sevgili köylü yurttaşlar! Dünyanın başında büyük bir felaket var. Bizi dinimizden imanımızdan etmek istiyorlar. Dinimizi elimizden almak istiyorlar. Bu dini almak isteyenlere 'Komünist' denir, komünist! İşte bu da o okuldan yetişti. Yani ki Köy Enstitüsünden..."

Komşulardan birinin, "İbrahim Bey'den ne kötülük gördük biz!" diye yanındakine söylediğini duydu kulağı:

"Adını da mı söylemedi bu size. Doğru: Adının doğrusunu el içinde söyleyecek yüz kaldı mı? Adıyla sanıyla Makal derler buna, Makal! Bilmiyorsanız öğrenin!.."

"Aman Paşam, o bizim geçen yılki öğretmenimiz. Bunun adı İbrahim'dir. Bunun böyle işini görmedik ya, o yazar çızardı..." deyince ben, Vali'de şafak attı. "Git öyleyse işine" diyerek öğretmenin yakasını bırakıverdi. Bir soluk aldı.

"Haydiyin içeri girelim!.." dedi.

Milletin bir kısmı içeri girdi onunla birlikte. Bir kısmı düşünerek sağa sola dağıldı. Allah biliyor ya, millet aklından hep seni geçiriyordu. Laf arasında, bu yıl senin Çardak'ta olduğunu da duyurdular. Demeseler iyi olurdu. Öfkesi geçerdi biraz. Amma hangi birine laf anlatacaksın. Millet değil, illet mübarekler.

Öğretmen bir düdük çaldı. O, mektebin arka tarafındaki üstü açık büyük odaya toplandı çocuklar. Vali teftiş edecek diye çocukların beti benzi uçtu gitti. Zaten İbrahim Bey'in de tutar yeri kalmadıydı. Diliyle dişinin arasından fısıldayıp duruyordu kendi kendine. Kime sövüyordu kimbilir.

Vali emir verdi:

"Şöyle sırayla oturt çocukları..."

Çocuklar oturdu. Mıktarı, üyeleri de yanına oturttu. Bizler de, şöyle arka yanda duvarın dibine çöktük. "Bakalım Vali Paşa bir teftiş etsin, öğretmen iyi okutmuş mu, okutamamış mı, görelim" dedik.

Birdenbire:

"İçinizde bal glörenler parmağını kaldırsın çocuklar!.." deyiverdi.

Çocuklardan iki tanesi parmak kaldırdı. Birisi Tenzile'nin oğlu, birisi de Veli Çavuş'un oğlu.

Daha Vali bir söze kadir olmadan, Veli Çavuş parmak kaldırdı beriden.

"Söyle!" dedi Vali.

"Söylemesi möylemesi yok Paşam" dedi, Veli Çavuş. "Yalnız, daha ben bile yemedim ömrümde. Benim eve gelseydi, ben yerken oğlum da görür yerdi. Amma, şu parmağını kaldıran oğlan benim oğlum Arap Muhittin. Babasının bilmediği balı o nasıl biliyor, aklım şaştı. Soralım da, nerede gördüyse söylesin."

Çocuğu ayağa kaldırdılar, fakat bir şey söyleyemedi, korkusundan. Hani insan biraz sezer a: Valinin duruşu duruş değildi. Kafasında kara kara yılanlar boğuşuyordu muhakkak.

"Haydi çıkın dışarı" dedi çocuklara.

Bize de:

"Duracak sıra değil, bu vatan hainini yakalamayınca içim rahat etmeyecek, Allahaısmarladık" dedi. Sürdüler babam, Çardağa doğru..."

Aksaray

Çardak'tan alınan kitaplarım ve bu arada Demirciköy'den getirilen kitaplarım, savcılığın tutuklama isteğiyle yolladığı mahkeme salonunda beni bekliyorlardı.

Beni Otuz Mart 1950 günü kuşluk vakti emniyete, oradan savcılığa, oradan mahkemeye ve oradan da deliğe götürdüler. Kitaplarımın incelenmesi için, benim izime kurşun atan Ortaokul Müdürü ve arkadaşlarını bilirkişi tayin etmişlerdi.

Neyse, benim içeri girmemle ülkemiz bir komünist daha kazanmıştı. Halk Partisinin 1950-14 Mayıs seçimlerini kazanmasına belki yardımımız olabilirdi. Çünkü beni yalancı çıkarmak, köylerin kalkınmış olduğu düşüncesini ve propagandasını tutturmak istiyorlardı. Komiserin alaylı konuşmasından anladım bunu: "Sen bir kitap yazmışsın, hükümeti tenkit ediyormuşsun, ulan sen kim oluyorsun, hükümetten iyi mi biliyorsun..." deyip duruyordu adam. Sonra Emniyet Amiri de aynı şeyleri söyledi. Demek ki emri öyle almışlar, bu açıdan beni sindirmek istiyorlardı.

Şimdi dosyaya geçebiliriz:

Aksaray Emniyet Amirliğinin 30.03.1950 gün ve sayılı yazısı:

"C. Savcılığına-Aksaray

Komünist olduğu şüphesiyle durumu takip edilmekte olan Mahmut Makal'ın Halkevinde yaptığı propaganda evrakı sunuldu. Mektup ve kitapları üç sandık ve bir torbaya koyulup kendisiyle sunuldu... Gereği..."

Sadrettin adında bir genç, emniyet dairesine gelerek, "Memleketim için zararlı bir ciheti ihbar edeceğim" demiştir. Nurgözlü Hasan Çıtak'a el yazımla ve imzalı bir kâğıt verdiğimi, Allahı, Kuran-ı, ismi zikredilen bazı şehirli ve köylüler yanında inkar ettiğimi... söylemiştir.

Bu büyük suçu yine küçük görmüşler ve Halkevinde komünistlik propagandası yaptığımı da eklemişler. Halkevleri Halk Partisi'nin ne işlerine yarıyordu, görün...

Ben içeri girince, köylüleri küme küme mahkemeye döktüler. İşi sorgu yargıcı yürütüyordu. C.M.U.K. 104. maddesinin ikinci fıkrası B bendine göre, "delilsiz tevkif edildiğime dair itirazı tahliye talebinde" bulundu avukatım. Deliller toplanmış olduğundan reddedildi talebimiz.

Çardak'tan gelen muhtar ve üyelerle köylüler tek ifadede birleştiler: "Bize propaganda yapmadı, bize konferans vermedi. Nurgöz'lüler de kendi köylülerim de ona benzer şeyler söylediler:

Köy imamı Ahmet Keleş, "Komünistlik propagandası yapmak için bir kâğıt yazdığına dair" tanık olarak dinleniyor. İfadesi şu: "Komünistlik propagandası yazılı kâğıdı Hasan Çıtak'a verdiğini ve bu kâğıdın köylüye okunduğunu bilmiyorum..." Devam ediyor: "Ben Makal'a namaz kıl demediğim gibi, o da bana, Allah var mı, kaç tane, namaz kılmasan ne olacak, demedi."

Nurgöz'den yine, Kazım Çıtak'ın ifadesi: "Makal'ın okulda çocuklara dinsizlik aşıladığını, Kur'an-ı gösterip, 'Bunu yazan belli değil, kitabı yazanın adını üstüne yazarlar, bu kitap uydurmadır' dediğini bilmiyorum. Ben dersten ne anlarım, okulda işim ne?"

Görüyor musunuz Türkiye'de çoraplar nasıl örülüyor insanların başına. Hem de daha bıyığınız terlemeden, kendinizi toparlamadan, düşünmeye yeni yeni başlarken... Yılanın başı küçükken ezilir, deyip başlıyorlar.

Gani Gökçe, yani çevrede ünlü, benim kitabın da baş kahramanı Gani Çavuş yine Nurgöz'den: "Biz bütün köy halkı, kadın erkek, öğretmenimiz Mahmut Makal'ı namuslu bir Türk çocuğu olarak tanıyoruz."

Bekir Gökçe: "15.04.1950 tarihli ihbardaki gibi din ve namaz meselesinden haberim yoktur; Makal'ın Allah'ın yokluğundan bahsettiğini duymadım." demektedir.

İstimin arkadan geldiğini herhalde gözden kaçırmadınız. 30 Martta tevkif, usulen alışılmış şekliyle: Komünistlik propagandasi. On beş gün sonra da yine uydurma bir ihbar ki aynı

delikanlılara yaptırıyorlar, bu kez de köylüler cephesinden komünistliğimi ispatlayacaklar. Bir kâğıt yazılmış, yazılı olarak Allah inkâr edilmiş... Namaz kılmazmış...

Yazılı kâğıdı verdiğim kişinin, yani Hasan Çıtak'ın ifadesi de şöyle: "Bana böyle bir mektup verilmedi. Hanobası Karakol Onbaşısını ve adı geçen zabit katibini tanımam. Köy katibinin Makal'a iftira ettiği muhakkak. Çünkü Makal köy katiplerinin lüzumsuzluğu konusunda bir yazı yazmış. Katibin kötülükleri gerçekten çoktur. Muhtarla bir olup köyümüzü yedi. Makal'ın yazısından sonra da katiplikten çıkarıldı..."

Çardak'taki öğretmen arkadaşım Durmuş Yücekuş'un ifadesiyle soruşturma bitti.

Yirmidokuz Nisan'a kadar tutuklu olarak içerde kaldım. Daha önce de belirttiğim gibi.

"Görüşleri ve inanışlarıyla bedbin tabiatlı olan sanığın Halkevinde söyledikleri de iç âlemde kaldığı müddetçe suç değildir" diyerek hakkımda meni muhakeme kararı verilmesini istedi Savcı Nedim Göncüoğlu.

Gerçekleri kötü gösterdiğimi gerekçe yaparak tutuklanmamı isteyen de aynı savcıydı. Sorgu yargıçlığının kararıyla 29 Nisan 1950'de salıverildim.

Ankara'ya geldiğimde, yeni Cumhurbaşkanı ile görüşürken anladım gerçeği. Yani bizde olumlu demeçler verilirken samanın altından suların yürütüldüğünü. Nurullah Ataç Cumhurbaşkanı Genel Yazmanlığında çevirmendi.

"Senin tutuklanman da salıverilmen de buradan geçti." demez mi. Niğde Valisi İbrahim Tevkif Kutlar'a buyurmuşlar ki, ne yap yap içeri aldır, gözdağı vermek zorundayız, seçim arefesindeyiz... O Kutlar ki 1950 seçimlerine dek koyu İsmet Paşacı bir vali iken, sonradan İsmet Paşa'yı Balıkesir'e sokmamıştır... Çünkü İsmet Paşa düşmüştü... Daha sonra da Gaziantep'ten Senatör oldu... 1994'ün ilk günlerinde öldü.

İçerde

Mahkemede tutuklanırken koyulmuştu adım. Bir tane sayın muhbir vatandaş, iki tane de tanık vatandaş, "vatanlarını" benden korumak için direniyorlardı:

"Demircinin, kömürcünün, amirin, memurun, eşit olması gerektiğini söyledi."

Bir an için bunu söylediğimi düşünün, kötü bir şey mi bunu istemek? Ama 1950'lerin Türkiye'sinde büyük laf sayılırdı ve de keserlerdi kişinin iflahını. Peki böyle söyledim ya da söylemedim, onun üzerinde dursalar ya! Ne gezer, hem öğretmenlik yaptığım köydeki evim hem de kendi köyümde babamın evi arandı. Basılı basısız ne kadar kâğıt varsa birer çuvala doldurulup getirildi mahkemeye. Ortaokulun bana karşı olan öğretmenlerinden bilirkişi oluşturuldu bir de: Okuduğum kitaplarda komünistlik kokusu var mıymış, yok muymuş. Daha bıyığım da kafam da yeni terliyordu. Öğrenciliğimden kalma birkaç kitaba öğretmen olduktan sonra eklediklerim pek azdı. Hepsini toplasanız bir şeker sandığını doldurmazdı. Ama iyi kitaplardı doğrusu. Eğitim Bakanlığının çıkardığı "Dünya klasiklerinden seçmeler"in en seçkinleriyle Gorki, Sabahattin Ali, Emil Zola... En sıradan olanları Panait İstrati'ninkilerdi... Mahkeme salonuna getirdiler çuvalları. Babamın evinden getirilen çuval daha büyüktü. Sonradan öğrendim ki, jandarmalar evin çevresini sarmış önce, köye gelince. Sonra da birkaçı gidip babamı tarladan getirmişler. Önce Güzelyurt Bucağının Müdürü Celal Efendi bir haşlamış babamı:

"Biz de çocuk okutuyoruz, git bak bakalım bir kâğıt parçası, bir kitap bulabilir misin evimde. Neden çocuğunuzun sağa sola sapmasına dikkatsiz kalıyorsunuz?" demiş. Ardından eve girmişler ve daha okumaya fırsat bulamadığım kitapları tepe tepe doldurmuşlar çuvala. "Al bakalım sırtına çuvalı, iyi evlat yetiştirmeyenlere de ders olsun" demişler babama. Bizim ev köyün üst başında. Köyün alt başında olan muhtar odasına taşıtmışlar çuvalı. Köylü zaten işsiz, böyle şey arıyor seyretmek için. O günden sonra anam yatağa düştü, babam da çifti çubuğu bıraktı. Ha yarın asacaklar, ha öbürgün asacaklar diyerek kafalarını bozdular.

Yönetenler iyi tanıyordu halkını doğrusu. 1990'ların sorunu da bu değil mi? Komünistler çoğalacak, komünizm gelecek, herkes birbirinin kapısına şapka asmaya başlayacak. Oysa iyi bir şey olsa Ankara Valisi Nevzat Tandoğan getirirdi. Bizlere mi

kalmıştı yani? Ama diyeceksiniz ki, erkekseler doğruyu anlatsınlar halka. Anlatırlar mı? Her şey şapka altında. Şapka kalksa ya kuş çıkacak ya civciv çıkacak altından, bunu biliyorlar...

Evet, ne diyordum? Mahkeme salonuna boşaltıldı çuvallar. Akşamdan beri gözaltındaydım zaten. Savcı Nedim Göncüoğlu çoktan yazmıştı yazısını. Tutuklanmamı istiyordu. Bu kitapların hepsinin Türkiye'de basıldığını ve hiçbirinin yasak olmadığını söyledim yargıca. Çünkü ihbar başka konuda olduğu halde kitaplara yüklemek istiyordu suçu. En şaştığı şey, köyden böyle sapıkların nasıl çıktığı idi. Gönlü zengin, konuksever ve de askerlik sever Türk Köylüsü de mi bozulmaya başlamıştı? Çok üzülüyor ve çok endişeleniyordu, yurdun, toplumun geleceğinden.

Tutuklama kararını önce yırttı yargıç. Ama ikinci kez yeniden yazdırdı. Sanki iplerin ucu başkalarının elindeydi...

Mahkeme salonundan hapishaneye giderken Halk Eczanesine uğradım yanımda polisle. Kelepçeli ellerimle harçlık aldım dost ozan Nusret Kemal Otyam'dan. Ben kalkarken Otyam da beyaz gömleğini çıkardı ve durumu telgrafla basına duyurmak için PTT'ye yürüdü...

Mahpus damının koca parmaklığı açılıp da beni içeriye ittiklerinde, çoktan biliniyormuş oraya geleceğim. Bir gün önceden biliniyormuş üstelik. Herkes "Hoş geldin gominis" diyordu. Asıl adımı öğrenmeye gerek de duymadılar. Bizim Aksaray'ın han bozması hapishanesinde bu olağan adla çağrılıyordum. Namus için, hak için, bir karış toprak için adam öldürüp deliğe dolanların mektuplarını, dilekçelerini yazıyordum. "Gomonis gardaş, ne olur iki satır bi nekdüp yaz" diyorlardı. Yani, içerdekiler kesinlikle alay ve kötülük olsun diye böyle hitap etmiyorlardı.

Kollarımda kelepçe, çevremde jandarmalar, bizim ya da öteki köylerin çocukları yani, çarşının ortasından geçirilip mahkemeye götürülüyordum. Önceden haberliymişler gibi tüm esnaf dükkânının önüne çıkıyordu gomonis seyretmek için. İçeriye girinceye dek adım çıkmadığı için, deliğe girdiğim gün ünlenmeye de başladığımdan, hepsi merak ediyordu. Orta Anadolu'nun bu Selçuklu kalıntısı kuytu Aksaray'ından, hele de onun yine kuytu bir köyünden "bir şapkacı'nın" çıkması,

hepsini kızdırıyor, küplere bindiriyordu. Yine de devlet devletliğini bildiği için vatandaşını candarmalarıyla koruyordu...

Sonra canım, neymiş, Köy Enstitüleri gomonis yuvasıymış. Ordan çıktığıma göre bunun kuşku götürür yanı da yokmuş. Öyle olmasa köylünün konukseverliğini, askerlik severliğini, gönül zenginliğini bırakıp da neden açlığını, yoksulluğunu yazmışım? Bu üç şey üzerinde duruyordu herkes. Onun için bu üç şeyi yineleyip duruyorum:

Tutuklanmam öyle durup dururken olmamıştı. Çardak köyüne, yani görev yerime gelerek ilçeye gitmemi sağlayan Hanobası Bucak Müdürü, ilçede görüştüğüm İlköğretim Müdürü ve Kaymakam, hep aynı şeyleri söylüyorlardı. Neden köylünün o üç yanını yazmamıştım! Savcının iddianamesinde de aynen ileri sürülmüştü bunlar, tutuklanmama gerekçe olması için. Bu topluma akıl ermezdi. Köy Enstitülerini açan da kapayan da aynı kişiler ya da aynı iktidardı. Demek düşündükleri olmamıştı. Ortadan kaldırmak için karalamak gerekiyordu.

Bu arada güzel bir şey daha oldu: Ankara'dan, İstanbul'dan birçok avukat davamı almak için başvurdular. Ankara'dan Saffet Nezihi Bölükbaşı, Oktay Rifat, Bayan Suat Berk, İstanbul'dan Bayan Süreyya Ağaoğlu, Suna Giritli (Sonra Güler) Aksaray'a kadar gelip davamı aldılar. Selçuklu kalıntısı Aksaray'da güneş oldular ve karanlık yırtıldı...

Tutuklanmamın ardından kırk gün geçince de biraz değişti durum. Seçime iki hafta kalmıştı: İyi kullanılsa çok işe yarayabilecek 14 Mayıs 1950 seçimlerine. Savcı Nedim Göncüoğlu çağırttı bir gün, Cezaevi Müdürünün odasına. (Delik, içeri, mahpusdamı, dam, hapishane, Cezaevi... dediğim, hepsi de aynı kapıya çıkan adların bir tanesini yeğleyip de hepten onu kullanmak vardı. Ama ben hepsini kullanıyorum yerine göre. Belki iyi olmuyor ama, kullanıldığı yerdeki rengi ve çağrışımı ayrı ayrı oluyor hepsinin.) Elime birkaç sayfalık bir yazı tutuşturdu. Okumamı söyledi. Sorgu Yargıçlığına hitaben yazılmış, hakkımda meni muhakeme kararı verilmesini istiyordu. Köylünün yoksulluk ve açlığını görüp de daha önce değinilen üç erdemini görmemek aslında belki de kötü niyetten değil de yaratılıştan gelen bir özellikti. Böylece, yaratılıştan kötümser

bir tiple karşı karşıyaydılar. Bu hastalığın sağaltımı ise, cezaevinde tutmak ya da ceza vermekle olası değildi. Ayrıca, bu yazarın komünist olmadığı ve komünistleri tutmadığı bizzat kitabından öğrenilebilirdi. Öyle ya, anası hayvan bokundan yapılmış peteği kırarak içindeki çorbalığı yiyen, yemediğini ahırın pisliğine bulayarak evin tek besinini ortadan kaldıran ineğe "Moskof malı!" diyerek ilenmiyor muydu?

Demek şimdi seçim kapıya dayanınca ve de muhalifler bana dayanarak yirmi yedi yılın boş geçirildiğini, köylünün ezildiğini dillerine dolayıp seçim kürsülerinde kitabımdan parçalar okumaya başlayınca, papuç pahalanmıştı. İyimserler kötümser, kötümserler iyimser olmuştu. Bense, yeni iktidar döneminde de ucuzluğumu sürdürecektim.

Ben içerdeyken, Savcıya koşut olarak Başbakan Yardımcısı Nihat Erim de radyoya bir demeç vermişti ve bu demeci öğle haberlerinde radyodan dinleyen mahpuslar çıkarılacağım sonucuna varmışlardı. Suç muç bahaneydi, herkes biliyordu. Gözdağı vermek için içeri atılıyordu insanlar. Yine avukatım Oktay Rıfat'ın dediği gibi: "Her dem sevdalıya kız mız bahane." Gazetelerde de çıkan demecinde şunları söylüyordu Nihat Erim: "Köylerimiz bu öğretmenin kitabında anlattığı gibidir. Bunu kimden gizleyeceğiz. Ben de bu kitabı okudum ve çok yararlandım." Daha sonra Halkçı gazetesi sahip ve başyazarı olarak Ankara'da görüştüğümüzde bu görüşünü biraz daha açtı: "Bizim yöneticiliğimiz, bilmediğimiz bir denizde anlamadığımız bir gemiyi kullanmak gibiymiş. Bizim Köy'ü okuyunca anladım bunu..."

İstanbul

İstanbul'a ilk kez, 1950 yılının mayıs ayı ortalarında gittim. Cumhuriyet gazetesinin çağrılısıydım. On gün kadar gazetenin konuğu oldum. Daha önce, bizim Aksaray'ın han bozması cezaevinde beni görmeye gelen muhabir Ferdi Öner'i de bana rehber olarak verdi Cumhuriyet.

İstanbul'u Ferdi Öner'le geziyorduk. Bu arada vapura, motora, sandala, tramvaya, otobüse, uçağa biniyorduk. Ferdi Öner soruyordu: "İlk kez mi?.." Ben de "Evet, hepsi ilk kez oluyor" diyordum. Denizi de ilk kez gördüğümü ekliyordum. Saklanacak ne vardı bunda? Kendisini "üçüncü sınıf bir mizah yazarı" saydığını söyleyen Öner, benim bu doğal durumundan da gülmece konusu çıkarmaya kalkıştı. Bu arada işin içine yalan da kattı. Ona göre, keman, mandolin, saz gibi müzik araçlarını da ilk kez görüyordum. Kötü niyetli olduğunu sanmıyorum, ama bilinçsiz ve yeteneksizdi. Kapalı köy yaşamından geldiğimi, orada da hiçbir şeyin olmadığını varsayıyordu. Köy Enstitülü olduğumu, orada müzikle iç içe olduğumuzu nereden bilecekti. Rahmetli Doğan Nadi ile konuştum. Yalnız resim altı yazmasını buyurdu. Sonraki günlerde resim ve iki satırlık resim altıyla çıktı İstanbul izlenimlerimiz.

Zaten, ortada dolaşan söylentilere göre, ilk kitabımı Yaşar Nabi ya da Hakkı Tonguç yazmıştı. O yıllarda, Kemal Tahir "Köy dediğin dört kerpiç dam" diyerek, köyden yazı çıkmayacağını söylüyordu. Başbakanlık Müsteşarı Munis Faik'in Paris'e yolladığı Necati Cumalı da "köyden roman çıkmaz" diyordu yazılarında. Öyleyse, ben de köyden yazı çıkaramazdım. Peki, Yaşar Nabi ya da Tonguç nasıl konu bulmuşlardı o dört tanecik kerpiç dam arasında? Dahası, Kemal Tahir'in Köyün Kamburu, Sağırdere, Göl İnsanları vb. köyden gelen öyküler değil miydi? Cumalı'nın Zeliş'i İzmir'in içinde mi tütün kırmıştı?

Adnan Adıvar'ı, İsmail Habib Sevük'ü, bazı profesörleri orada tanıdım. Yazılarını getiriyorlar, dizilinceye kadar bekliyorlar, koridordaki masada düzeltip gidiyorlardı. Cumhuriyetin Genel Yayın Yönetmeni Cevat Fehmi Başkut'un odasına gelip giden birçok aydınla tanıştım. Adile Ayda geldi bir gün. O günlerde benimle ilgili bir yazı yazmış ve kitabımın Rusya'da yayınlanmış bir kitaba benzediğini öne sürmüştü. Yani o kitabı ya birisi çevirip elime vermişti ya da kendim aktarmıştım. Buldum mu soran bir huyum vardır. Ona da sordum, bu kanıya nasıl vardığını. Kem küm etti. Hele konu sol tutumla ilgiliyse, solcuların korkup hesap soramayacaklarını düşünerek rahatça saldırıyorlardı.

Bir de basın toplantısı yaptım Gazeteciler Cemiyeti'nde. Bedii Faik, köy sorunlarını arka arkaya dizdiğine göre, çaresi nedir, nasıl bir reçete verirsin, diye sordu. Yanıtım şöyleydi: "Benim dile getirdiğim, yani köyde var olan sorunların ortadan kalkması, onların tersini yapmaktan ibarettir. Sözgelimi, din dersi'nden söz ediyorum, onu kaldırırsınız, olur biter. Mahalle Mektebi diyorum, kapatırsınız. Şeyh salgını var, önlersiniz. Okul yoksa, yol yoksa yaparsınız. Öğretmen yoksa en iyi bir yöntemle yetiştirirsiniz. Haber girmiyorsa, köye gazete ve kitap sokmanın yollarını ararsınız. Açlık içinse, toprak reformu, üretimin arttırılması için önlemler ve işsizliği yok edici çareler gündeme gelir... Yetki ve makam sahiplerine çok iş düşüyor."

O günlerde benimle ilgili iki yazı yazan Refi Cevat Ulunay da kitabımın kopardığı gürültüyü neye bağladığımı sordu. Yazılarında, "Bu kitap benzerleri gibi vitrinde sararmamışsa, kapış kapış gidiyorsa, bir şeyin propagandasını yapmasındandır" demişti. "Üstad, siz yazdınız ya nedenlerini!" dedim. Biraz tartıştık.

Varlık Yayınevi'nde imza günü yaptım bir de. Varlık Yayınevi o zaman tek oda. Yaşar Nabi'nin hemşehrisi alçak gönüllü bir kadın, derginin ve kitapların postalanmasıyla uğraşıyor, kendisi de yayın işlerini yürütüyordu. Gazetelerin birinci sayfa başlığında ilan verildiği için, imza günü oda dolup taşıyordu. Kuyruğun ucu merdivenlerden caddeye inmiş. Sirkeci'ye doğru uzanmıştı.

İstanbul izlenimlerimi, "İstanbul'dan Ayrılırken" adıyla 3.6.1950 günlü Cumhuriyet'te şöyle yazdım:

İstanbul'dan Ayrılırken

"Daha önce de köy konusunda dergilere yazıyor ve oldukça ilgi görüyordum, kitabımın çıktığı günden beri yurdumun bir ucundan bir ucuna dek beni saran sıcak yakınlık havasıyla ne kadar duygulandığımı dille anlatamam. Köy, başkalarını bilmem ama bizim köyler, duyan bir yürek için derttir, dert. Ben o ufacık kitapçığımla bu derdimden bir zerresini bile anlatamadım sanıyordum. Çevrenin geniş ilgisine bakıyorum da herhalde olduğu gibi ve yeteri kadar anlatamadımsa bile yine bir şeyler sezdirmiş olacağım, diyorum. Beni en çok sevindiren şey yurdun uzak ve yolsuz bir köşeciğinde meçhul bir köy öğretmeniyken birdenbire memleket ölçüsünde bir şöhret haline gelişim değildir, asıl sevindiğim şey, kitabımın gördüğü ilginin köylere karşı duyulan sevgiden ileri geldiğine inanışımdır.

Bazıları bakıp dediler ki, "Bu öğretmen o kitabı yazıp da ne yaptı? Biz köylerin çok geri olduğunu biliyorduk zaten..." Ama kitap hakkındaki yazılarını okuduğum ve görüşmek fırsatını bulduğum birçok aydın bu fikirde değiller. Onlar köylerimizi layıkıyla tanımadıklarını, bilmediklerini birçok şeyi bu kitaptan öğrendiklerini itiraf etmekten çekinmediler. Bu da gösteriyor ki, köyümüzü, yani yurdumuzu gerektiği kadar tanımıyormuşuz. Tanısaydık köylerimizi, bu kadar geri ve perişan bir halde bırakmaya gönlümüz razı olur muydu? Memleketimizde köylerimizle şehirlerimiz arasında bir uçurum açılmış olduğunu ne acıdır ki bir İngiliz profesörü (Arnold Toynbee) bize öğretti. Yaşar Nabi anlatıyor: Çok eskiden beri Türkiye'de oturan tanınmış bir Amerikalı ile "Bizim Köy"den bahsediyorlarmış, Amerikalı bilgin, bir eleştirmenimizin esere hücum edişini ele alarak demiş ki: "Bu zatın Türk köyünü bilmediği anlaşılıyor. Zaten dikkat ediyorum da siz Türkler, kendi köylerinizi memleketinizde yaşayan biz Amerikalılar kadar tanımıyorsunuz." Ve bizim köyü de göreceğini söyleyerek kendisinden adresini almış.

Bu sözler bana pek acı geldi, utandım doğrusu. Şu halde, bir eğitimcimizin dediğinin aksine kitabımı yazmakla boşuna

emek harcamamışım. Zaten öyle olsaydı bu ilgiyi görür müydüm?

Aynı eğitimcimiz köyde olumlu olarak ne yaptığımı soruyor. Elbette kendime göre bir şeyler yapmışımdır; ama onları sayıp dökerek övünmektense yapmak ülküsüyle işbaşına geldiğim halde yapamadıklarımı sayıp dökmenin ve bunun sebepleri üzerinde durmanın daha hayırlı olacağını düşündüm. Bugün biz 4274 sayılı kanuna rağmen okuma yaşındaki bütün çocukları okula devam ettirmekte aciz kalıyoruz. Hele kızları okula bir türlü alamıyoruz. Kanunsuz olarak çalışan ve cahil kimselerin elinde olan mahalle mekteplerini kapatamıyoruz. Memleketi yükseltecek medeni kanunlarımızın çoğu köyde tatbik edilemiyor, bunların tatbikini istemekte biz köy öğretmenleri tek başımıza kalıyoruz. Elimizden tutan, bizi destekleyen yok. O halde bu kadar güç şartlar içinde köyüne daha çok faydalı olamamaktan yanıp yakılan bir öğretmene "Sen öyle manasız kitaplar yazacağına köyüne faydalı olmaya çalış" demek insafa sığar mı?

Biliyorum, bu acı dertleri yeniden deşmemeli, okuyucularıma daha tatlı şeylerden bahsetmeliydim. İki haftadan beri İstanbul'dayım. Birçok şeyler gördüm. Birçok kimseler izlenimlerimi merak ediyorlar. İstanbul'u nasıl buldu, falanca manzara karşısında ne duydu, ne düşündü? Ama bu konuda size ne söyleyebilirim? İstanbul'un içinde doğup büyümüş ya da uzun zaman bu şehirde yaşamış olanlara şehirleri hakkında yine ne söyleyebilirim? Sözlerimi elbette yavan bulurlar. Ben köylü kalmak kararında bir köylüyüm. Köyümün dert ve ihtiyaçları beni İstanbul'un güzelliklerinden çok ilgilendirir. Ben İstanbul'da gezerken de gönlümle onların yanındayım. Ben ancak köyden bahsedebilirim ve yalnız ondan bahsetmekte devam edeceğim.

Son Bursa yolculuğumuzda uçakta bir genç kadınla tanıştım. Elinde, "Bizim Köy" vardı. İmzalamamı rica etti ve dedi ki: "Geçende vapurda gelirken yanımızda bir dilenci vardı. Kılığından iğrenerek yüzüm buruşmuş olacak. Yanımdaki bir hamal: "Hanımefendi, hanımefendi, sen Bizim Köy kitabını okumamışa benziyorsun, oku da anla neler varmış. Dudak bükme elaleme, dedi. Ben de alıp okudum, hamal haklıymış."

İşte köyün gerçeklerini nasıl ve ne kadar unuttuğumuzun elle tutulur bir delili.

Okuyuculardan birisi diyor ki, Varlık'ta: "Bu kitabı okuyup da köy için ne düşündü aydınlarımız? Sadece beğenip avuçlarımız kızarana kadar alkışlamakla yetinelim mi? Ben hiç de buna razı değilim. Bir köy ve köylüyü sevme derneğinin lüzumuna inanıyorum."

Evet, şunu veya bunu yapalım ama muhakkak müspet bir şeyler yapmaya çalışalım; yoksa köylünün haline biraz acındıktan sonra ortada büyük bir davanın durup durduğunu, bizden ilgi beklediğini yine unutursak daha çok zaman yerimizde sayar dururuz.

Söz açılmışken çok önemli bir noktaya dokunmadan geçemeyeceğim: Yeni çıkan bir dergi gösterdiler. Adı gibi içi de bir tuhaf. Bu dergi tutmuş bana açık bir mektup yayımlamış, bir sürü nasihatlar ediyor. Yok beni istismar ediyorlarmış, yok gözümü boyamaya çalışıyorlarmış, İstanbul'un sefalet manzaralarını görmeli, şöyle şöyle yapmalı, onların tarafına geçmeliymişim. Öğütlerine teşekkür ederim ama, benim köyümün derdi onların anladığı şekilde bir politika canbazlığıyla halledilemez. Tavsiyelerine ihtiyacım yok. Fakirlik, zenginlik manzaraları arasında karşılaştırma yapacak kadar aklım var. Ama böyle karşılaştırmalardan ben, onların anladığı manaları çıkarmam. Köyümü bir sınıf kavgasına yem diye kullanamam. Ben, bu memleketin meselelerinin yalnız bu memleketin insanları tarafından halledileceğine inanıyorum. Dışarıdan getirtilen ısmarlama parolalara göre kafamı ayarlayamam. Sağ yobazlığa ne kadar düşmansam, sol yobazlığa da o kadar karşıyım. Zaten nazariyeler yoluyla gerçek dertlerin karşılanabileceğini de sanmam. Memleket bizden iş istiyor. Kendimizi verip gücümüz yettiği kadar onun hizmetinde çalışalım, nemize lazım bizim dünyayı düzeltmeye kalkmak.

Bu yazım biraz aceleye geldi, fikirlerimi gereği kadar açıklayamadım gibi geliyor bana. Okuyucularım artık kusurumu bağışlarlar.

Sözümü bitirirken bütün memleket ve bu arada İstanbul aydınlarından gördüğüm sıcak ilgi ve sevgiye, eserimin çıktığı

günden beri Cumhuriyet gazetesinin gösterdiği samimi yakınlığa şükranlarımı belirtmeyi bir borç bilirim. Sağ olsunlar."

İstanbul'da Yaşar Nabi'ye sordum bir gün: "Hangi davranışlarım size doğal gelmiyor; yazılarıma hangi noktalardan takılıyorsunuz?" diye.

Yanıtı: "Haddinden fazla doğal oluşunuzu yadırgarım, yadırgarsam" dedi. "Çok az teşekkür ediyorsunuz... Düşüncelerinizi sivri sözcüklerle ve çok açık söylüyorsunuz. Yazılarınız da öyle..." demişti, rahmetli.

İstanbul'a gelmişken, çok değerli aydın ve sanatçılarımızla da tanışma, söyleşme olanağı da buldum. Prof. Sıddık Sami Onar, beni üniversiteye davet etti. Dersini dinledim. Beni öğrencilerine tanıttı. Yahya Kemal Beyatlı ile Emirgan'da çay içtik ve söyleştik. Ercüment Ekrem Talû ile de Emirgan'da çay içerek söyleştik. Önce de değindiğim gibi, İsmail Habip Sevük, Adnan Adıvar ile Cumhuriyet gazetesinde tanışıp söyleştik. Nadir Nadi, Ahmet Emin Yalman ve daha birçok şair, yazarla, Ahmet Halit Yaşaroğlu ve Osman Nebioğlu gibi yazarlarla tanışıp söyleşme olanağı buldum. Reşat Enis, Vâlâ Nurettin, Hasan Ali Ediz, Yaşar Nabi, Ziya Osman Sait Faik söyleştiklerim arasında.

Çankaya

İstanbul'dan trenle Ankara'ya geldim ve on gün kadar kaldım. Yeni seçilen Cumhurbaşkanı Celal Bayar görüşmek istemiş. Faruk Fenik bildirince, kendisiyle bir sabah Kızılay'da buluşup Çankaya'ya çıktık. Gün, 15 Haziran 1950 perşembe. Yolda hiç konuşmuyorduk; alıştığım sorulardan da sormuyordu Faruk Fenik. Dayanamadım, "Ne iyi" dedim, "Siz sorular sıralamıyorsunuz. Oysa, sizden başka herkes, gördüğüm her şey için 'İlk kez mi?' diyor. Ankara'ya da ilk kez geldim; Çankaya'ya da ilk kez çıkıyorum."

Köşk'e girince Faruk Fenik:

"Size Mahmut Makal'ı takdim ederim!" dedi.

Bayar:

"Bizim Köyden mi?" dedi.

Oturunca da İstanbul'u ve Ankara'yı nasıl bulduğumu sordu.

"Ankara'yı daha çok beğendim. Şehir daha derli toplu. Yollar daha güzel."

"İstanbul da çok güzeldir." dedi. "Oradaki doğal güzellikler dünyaca ünlüdür."

Sonra sözü kitabıma getirdi:

"Bizim Köy'ü ne kadar zamanda yazdınız?"

"İki yılda."

"Yeni bir şey hazırlıyor musunuz?"

"İkinci kitabımı hazırlayacağım."

"Tekrar köye mi dönüyorsunuz?"

"Evet, yarın köye hareket ediyorum."

"Köylüler şimdi sizden konferans isterler."

"Şüphesiz..."

"Biliyorsunuz ben de bir köylü çocuğuyum. Yalnız, bizim köyle sizin köy arasında bazı farklar var. Bizim köyde halk,

memleket meseleleri üzerinde düşünebilecek uyanıklıktadır. Neşriyatla daha fazla ilgilenirler. Köy kahvelerinde tarih kitapları okunur. Gazete, mecmua, kitap köye fazla girmiştir. Bunun da sebebi, bizim köyün İstanbul'a biraz daha yakın olmasıdır. Bizim köyde, okuyanların oranı fazladır. Bir zamanlar büyük merkezlerde mektep yokken bizim köyde idadi (lise) bile vardı..."

Konuşmamız epeyce uzun sürmüştü. Ayrılırken bana, köy sorunlarıyla ilgili çalışmalarımda, yazma uğraşımda başarılar diledi ve "bir sorunun olduğunda, doğruca bana gelmelisin, Eğitim Bakanlığına falan gitmeyin!" dedi.

Bayar'la görüştükten sonra Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ozan Cemal Yeşil ve Cumhurbaşkanlığı Fransızca çevirmeni Nurullah Ataç ile üçlü bir söyleşi yaptık...

Ertesi gün Cumhuriyet, Cumhurbaşkanı ile görüşmemizi manşetten ve fotoğraflı verdi...

Bu görüşme, Bayar'la ilk ve son görüşmem oldu...

Tonguç'la

8 Şubat 1950 tarihli bir mektup almıştım Tonguç'tan. Yanıtımda, yakında Ankara'ya geleceğimi yazmıştım. Tonguç'a gittim görüşmek için. Önce mektubu okuyalım:

"Kardeşim Mahmut Makal,

Varlık'ta çıkan yazılarını okuyorum. Bizim Köy adlı kitabını da okudum. Köyün iç yüzünü olduğu gibi aksettiren bu yazılar köy davasını ele alacak olanlar için bir ayna vazifesi görecek, onları yanlış yollara sapmaktan kurtaracaktır. Bu bakımdan çalışmaların memleket için çok hayırlı olacaktır. Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin zannedilen problemleri çözmek kolaylaşır. Yazılarında birçok insanlar için yüzyıllar boyunca meçhul kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan problemleri açık açık, arka arkaya dizişin köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda, ayrıca bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda şekli vardır ki köy dilinin milli edebiyatımıza mal olması için böyle yazılara pek muhtacız; onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Benim gibi düşünen bazı arkadaşlar Bizim Köy'ü okuduktan sonra hep beraber seni takdirle andılar. Çam sakızı çoban armağanı kabilinden bir sandık yaparak onu posta ile adresine göndermeyi uygun buldular. Bu arkadaşlar eğitim yolu ile köyün canlandırılmasına hizmet etmiş eğitkenlerdir. Senin yetişmeni, iş hayatına atıldıktan sonra giriştiğin yazıcılıkta başarı göstermeni candan istedikleri ve bunda memleket hesabına büyük bir hayır gördükleri için seninle yakından ilgilenmektedirler. Bu ilgiyi iyi niyetle kabul edeceğini sandıkları için her şeyden çok sağlığını istemektedirler. Bu sebepten yapmaları mümkün herhangi bir yardımı esirgemeyeceklerdir. Her şeyin başı sağlık olduğuna senin de inanacağını düşünerek kendine iyi bakmanı istiyoruz. İşinde büyük başarılara kavuşmanı candan diler, gözlerinden öperiz. Yiğit arkadaş."

Tonguç'a gitmem yeni iktidarın birçok milletvekilinin dikkatini çekmiş. Birgün Meclise gittiğimde, "Tonguç'a gitmişsin!.." dediler Samet Ağaoğlu ve yanındakiler... Ankara'da kaldığım o günlerden söz ederken Engin Tonguç şöyle der 'Umut Yolu' adlı kitabında:

"Makal'ın Ankara'ya da geleceği öğrenildi. Bu arada eğitim gericilerinin çıkardıkları bir söylenti herkesi çok eğlendirdi. Sözde, Makal'ın kitabını babam yazmıştır. İstese bile böyle bir şeyin olamayacağını, o kitabın ancak o köy öğretmeni tarafından yazılabileceğini anlamayacak kadar kültürden yoksundular. Şimdi Ankara'nın aydın ve sanatçı çevreleri merakla Makal'ın Ankara'ya gelmesini bekliyorlardı. Nasıl bir kişiydi bu bir anda doruğa çıkıveren? Bir gün evin telefonu çaldı. Arayan Makal'dı. O gece Ankara'lı bazı aydın ve sanatçılar bizim eve doluştular. Sanki uzaydan gelmiş bir yaratık göreceklerdi. Ama büyük bir düş kırıklığına uğradılar. Makal konuşmuyordu. Düşünüyor muydu, duyuyor muydu, konuşabilir miydi? Neyin nesiydi? Ortalığı birbirine katan o kitabı yazan suskun, sakalı yeni bitmiş, gösterişsiz bu oğlan mıydı? Hiçbir şey anlamadan dağıldılar. Ancak o zaman, babamla yalnız kalınca Makal konuşmaya başladı. Babama göre, Anadolu insanının geleneksel savunma yöntemiydi bu! Akıllı olduğunu belli etmemek, kabuğuna çekilivermek. O gece Makal babamla saatlerce

konuştu. Babamın izlenimi çok olumluydu. Ama, ertesi gün bir kaygısını açıklamaktan da kendini alamadı: "Bu kadar genç yaşta bu kadar üne erişmek... İlerisi için beni kaygılandırıyor!.."

Sürdürüyor Engin:

"Yeni Cumhurbaşkanı Bayar, Makal'ı Cumhurbaşkanlığı köşküne çaya davet etti. O dönemlerde köşke çağrılmak önemli bir olaydı. Hepimiz Makal'ın bu işin üstesinden nasıl geleceğini merak ediyorduk. Cumhurbaşkanı ve yirmi yaşında bir köy öğretmeni yazar! Türkiye'nin o günlerinde alışılmış bir görüşme değildi bu. Makal'ınsa kılı kıpırdamadı. Gitti, geldi, olanları, konuşulanları anlattı. Çankaya köşküne, köyün kahvesine gider gibi, rahat, serinkanlı, ezilmeden, sıkılmadan girip çıkmıştı. Sanki oranın gerçek sahibiydi!.."

Aradan tam kırk yıl geçti. Engin'e buradan bir selam uçurmak isterim:

O akşam sizin evde konuşamadıysam, bunun aklımla ve geleneksel yöntemlerle bir ilgisi olduğunu sanmıyorum. Adamların dilini anlayamıyordum. Konuştukları, benim anadilimin dışında süslü püslü, uyduruk bir dildi. Yarı yarıya Fransızca ya da İngilizceydi. Ne demek istedikleri de o süsün arasında yitip gidiyordu. Şimdi, kırk yıl geçmesine karşın, hâlâ anlayamıyorum o çevrelerin dilini...

Anten

Halk türküleri derleyicisi Muzaffer Sarısözen'i yeni kuşaklar da anımsar. Ankara Radyosunda Yurttan Sesler Programını hazırlar ve yönetirdi. Türküleri sunarken Sivas ağzıyla nükteler yapardı. Mustafa Geceyatmaz'dan bir türkü dinleyeceksiniz der; ardından: "Bilmem ki ne zaman yatar ne zaman uyur". Özellikle Pazar günleri öğle saatlerindeki programına başlarken, hepten "Önce bir türkü!" derdi. Sanki ardından gelecekler türkü değilmiş gibi. Onun dediğine benzer bir giriş yaparak, önce bir Nihavent Faslı.

Sarısözen'in adını ilk kitabım yayınlandıktan sonra duydum. Çünkü o güne kadar köyde radyo yoktu. O yaz ilk radyoyu ben getirdim İstanbul'dan. Şimdiki çocuklar harika değilse bile şanslı. Bu transistör furyasında nasıl anlatırsınız o koskoca pilli radyoları onlara. Neredeyse radyo kadar büyük pilleri araya araya ilçeden bulur, yirmi beş kilometre yolda kan-ter içinde kalırdık. Pillerin anotu ön gözünde, katotu arka gözünde heybenin, omuzum çökerdi altında. Neymiş, Sarısözen'in programı dinlenecek... O zaman radyolar iki saat kadar sabahları, iki saat de öğleleri yayın yapar, akşam üçüncü kez yayına başlardı. Tüm köylüler birikirdi. Haberlere bile pek aldırmazlardı. Ama ille de Sarısözen, Sarısözen'in programı saat on dokuz yirmide başlardı. Sanırım kırk dakika sürerdi. İşte o dakikalar, ah of çektirir ve de neşelendirirdi köylülerimi. Şimdilerde dile ve kavrama aykırı olarak 'Türk Sanat Müziği' dedikleri şeyler ne gezer o zaman "Ruşen Kam yönetiminde Acemaşıran Faslını dinleyeceksiniz" dendi mi tamam! 'Çekarabanı Faslı' derlerdi bu yayınlara. Onlarca bir anlamı yoktu. Gerçekte de yoktur ve arabasını çeken giderdi, iş buraya gelince. Fasıl yapan incesaz ince ağrı olarak nitelenirdi. O günlerde bir ikilik okumuştum da çok beğenilmişti. Sanırım Halit Tanyeli'nindi:

Ankara Radyosunda Nihavent Faslı
Bir gün daha geçti kardeşim, yaslı mı yaslı!

Bu "çek arabanı faslını Ruşen Kam'a da uygularlar, "Neden bu adam takımını taklavatını toplayıp da Çankırı'ya doğru çekip gitmez. İşi ne bunların orada. Cebe girecek laf söylesinler, kulağa girecek çalgı çalsınlar..." derlerdi. Gerçekten de köylüye bir şey söylediği yoktu...

Bir yandan da, ilk kitabım dolayısıyla girdiğim delikten yeni çıkmıştım. Komünistliğim mahpus damında mühürle onanmıştı. Çünkü, söylence biçiminde kalmaması için içeri atıyorlar, siz deyin, boyacı küpüne batırıp kırmızıya dönüştürüyorlar, ben deyim halkın gözüne kötü kişi olarak sokuyorlardı. Düzene sahip olanların çıkarı bunu gerektirdiği için, çark böyle dönüyordu o zaman da. Ama bu tür davranışların ve boyamaların köyden, köylüden kaynaklanmadığı bir gerçekti.

Derken, köyde bir 'haber' yayıldı: Geç vakit radyo kapandıktan sonra, gündüzden hazırladığım raporlarımı (yazıları) Rusya'ya okuyormuşum. Bunu toprağa gömülen antenle yapıyormuşum. Nasıl damdan dama gerdiğimiz anten başka yerlerden gelen sesleri alıyorsa, aşağıdaki toprak hattı da başka yerlere ses götürüyordu. Kökü Ankara'da olan bu söylenti öyle yayıldı ki, çarktan yeni çıkmış Bursa bıçağı gibi Bucak Müdürü, Karakol'un onbaşısı candarması köye akın ettiler. İçlerinde bir tanesinin adı Şaban'dı ama hepsi de vatanı kurtarmaya gelmişlerdi. Hapishaneden beni kurtarmak için taa Ankara'lardan gelen avukat ozan Oktay Rıfat'ın şiirinde çok güzel anlattığı bir tip vardı o zaman hükümetin başında. O da vatanı kurtarmaya çalışıyordu ama hem işleri, hem kavramları karıştırarak:

Herif küpünü doldurmuş
Malum usulle bilirsin
Bir dostu var ki vallahi
Yanında sen çirkin kalırsın
Öylesine kurum, öylesine çalım
Sanki küçük dağları yaratmış

Ama bir parmak üstünün yanında
Kerata süklüm püklüm
Kurumuna bakarsan büyük vatanperver
Bir o bilir dünyada olan biteni
İnanma güzelim inanma
Çiftlikleriyle karıştırıyor vatanı.

Komünistliğim mahpus damına girerken başlamıştı ya, şimdi de gelişiyordu. Türkiye'de yıllardır sürüp giden "komünist imalatı" beni de içine almıştı. Damgalanmıştım. Zaten, önceleri sicilli denen komünistlere artık 'damgalı' deniyordu halk arasında. Daha bıyığı terlememiş adamlar, düşünmeye başlamışlarsa böylece men ediliyorlardı düşünmekten. Bize neydi, başımızda büyüklerimiz vardı, onlar ne düşünürlerse güzel düşünürler, neylerlerse güzel eylerlerdi...

Çile Bülbülüm Çile

Köy öğretmenliği bizde zaten başlı başına bir çile. Acı yanları kadar tatlı yanları da vardır. Kasabalardaki öğretmenliğin de köy öğretmenliğinden pek kalır yeri yoktur. Çünkü koşullar değişik değildir. Hatta kasaba havasında daha kolay boğabilirler öğretmeni.

Ama, bu dile kolay. Öğretmenliğin köyde dün ve bugün hangi koşullar altında yapıldığını vurgulamak istiyorum. Öğretmenleri kıyıma uğratanlar, aslında yaraya tuz biber ekiyorlar. Her zaman olduğu gibi bugün de öğretmen kıyımı sürüyor.

Bizim insanımız, bizim öğretmenimiz, yeniden kıyılamayacak kadar kıyılmıştır. Ulus olarak kurtuluşumuz için en olmaz zorluklar içinde yine de çalışan öğretmen bulunca dünyayı zehir etmeye kalkışıyorlar. Anlaşılıyor ki, kimsenin bu ulusun kurtuluşu için çalışmasını istemiyorlar. Gidişata bakınca türlü düşünmenin olanağı kalmıyor.

Serdari'nin dediği gibi, "Omuzdan kesilmiş kolumuz bizim." Ama Nurgöz'de iki öğretim yılı ve Çardak'ta bir öğretim yılı çalışıp 14 Mayıs seçimi arefesinde mahpus damından çıktıktan sonra Eğitim Bakanlığı'nın, yeni iktidara nasıl görüne-

ceğini bilemeyen hacıyatmaz tipli yüksek memurları beni yeni Cumhurbaşkanının doğum yeri olan Bursa'yaı atadılar. Hem de yıldırım telgrafıyla. Erekleri yine, her zaman olduğu gibi kendi lehlerine puan toplamaktı. Değilse ellerinden gelse Mahmut Makal'ı bir kaşık suda boğmak isterler. Bu davranışlarının nedeni Cumhurbaşkanının ve yeni iktidar ileri gelenlerinin beni seçimden önce tutmuş olmalarıydı.

Yıllar boyunca Eğitim Bakanlığının başıma ördüğü çoraplar sayılmayacak kadar çok. Ya da kırdığı cevizler kırkı geçmiştir benim üzerimde. Onların tuttuğu kişiyi tutar görünmek onlar için çok yarar sağlardı. Hizmetleri kendilerineydi yani. Ne ülkeye, ne ulusa, ne de bana bir şey kazandırmayı düşünmüyorlardı; bu atama işlemini yaparken.

Onların yıldırım telgraflarına karşı bir dilekçe yazdım ben de. Yazdığım bu dilekçede, bu zamansız atamayla sanırım bana iyilik edilmek istendiğini, bu düşüncemde yanılmıyorsam ve bana gerçekten iyilik edilmek isteniyorsa, kendi köyüme atanmamı istedim. Bunu yaptılar ve 1950 yılının ekim ayında Demirciköy'de çalışmaya başladım.

Üç yıl çalıştım kendi köyümde. Yaşantımı boğazıma kadar tıkadılar yine. Daha birkaç ay önce "Köy Enstitüleri hiçbir şey yapmamış olsa bile bir Mahmut Makal yetiştirmekle çok şey yapmış sayılır" diyen Tevfik İleri Milli Eğitim Bakanıydı ilk zamanlarda. Benim köydeki durumum taa onu ilgilendiriyordu. Bir bakarsınız, onun önerisiyle mahkemeye yazılmış ve oradan da arama emri çıkartılmış olarak bucak müdürü, karakol kumandanı kel onbaşı, iki jandarma evin kapısında biterler. Bir değil iki değil, akılları estikçe. Ne var? Ev aranacak, ev! Ulan dersiniz, daha dün erittiniz omuz zoruyla biriktirdiğimiz kitapları. Bilirkişi yaptığınız herifler seçip seçip aralarında bölüştüler kitaplarımı. Budala'nın bir cildi, Hakikat'in bir cildi, Toprak'ın bir cildi de bu arada gitti. Oldu olacak hepsini alsaydınız bu kitapların. Şimdi de zaten artığını bozup dağıtmaya, kitap olmaktan çıkarmaya geliyorsunuz. Türkiye'de basılıp yayılan kitaplar bunlar. Mahkeme kararıyla yasak edileni de yok. Eee?.. "Eee'si meeesi yok, arayacağız" diyor adamlar. Arıyorlar da?.. Mektup, broşür, ne bulurlarsa götürüyorlar. Bunların

hepsi belge. Bir keresinde Londra'daki Vallentine Mitchel Yayınevi'yle yaptığımız anlaşmaya sarıldılar sevinçle ve onu götürdüler. İngilizce, yani anlaşılmaz değil miydi, onların arayıp da bulamadıkları şeydi...

Bu aramalarda tüm köylü yığılıyordu evin çevresinde. "Mahmut'u yarın asmaya götüreceklermiş, komünistlerle haberleşiyormuş, bir sürü belge yakalamışlar, biz ne bilirik, hökümet bilir olanı biteni," diye konuşup duruyorlardı. Gelenler hükümet adamıydı. Devleti temsil ediyorlardı. Oysa Mahmut onların, yani köyün çocuğuydu...

Kendi çocukları bir işe yaramazdı, gidip biraz okursa ancak komünistliğe ererdi aklı. Şöyle okuyup da devlete-millete yararlı bir adam olmak o kadar kolay değildi. Böylesi adam, ancak dünyadan haberi olan şehirlerden ve de şehirlerin akıllı, devlete bağlı ailelerinden çıkardı... Köylü okur muydu be, köylüden adam çıkar mıydı, çıkarsa işte böyle çıkardı?.. Evet, böyle düşünüp, böyle konuşuyorlardı.

O yüzdendir ki, evin ilk aranmasında, yani beni Çardak'tan mapushaneye getirirken bir koldan da bu evimizde arama yapıldığında, bucak müdürü Celal bir söylev çekmişti köylülere. Burada yineliyorum. Tarladan çağrılan babama evi açtırıp da kitapları toplatırken, bir yandan da şöyle söylüyordu: "Şunlara bakın, şu kitaplara, benim evimde bunun tanesini değil bir yaprağını bile bulamazsınız. Elhamdülillah biz de evlat yetiştiriyoruz, devlet sayesinde. Neden bizim ev böyle değil. Çırayla arasanız bir yaprak kâğıt bulamazsınız efendim..."

Sonra da, kötü evlat yetiştirenin hali budur, diyerek, kitap dolu çuvalı yüklemişler gözü yaşlı babacığımın sırtına, "götür bakalım, kim dedi sana komünist yetiştirmeni," diye söylenerek önce muhtarın odasına, oradan kasabaya yürütüyorlardı. Tutuklamak üzere usulen mahkemeye götürdüklerinde gördüğüm kitaplarım, böyle getirilmişti Demirciköy'den?..

Arama-tarama yetmiyordu. Bir yandan da karakol onbaşısının kontrolü vardı. Karakolda her uğrayan köylüden sözlü, gerektiğinde yazılı rapor istiyordu. İfadesini alıyordu adamların. "Makal kimlerle temas ediyor, neler söylüyor, anlat," diyordu adam. Bu ne biçim düzendi, bu ne biçim ülkeydi ki,

soluk almayı yasak ediyorlardı. Soluk alışımız ve kalbimizin çarpıntısı, içişleri Bakanıyken "Solcuların nefes alışını bile izletiyorum" diyen Faruk Sükan daha kasaba doktoruyken izleniyordu, saptanıyordu böylece. Demek fırsat vermeden, ağaçların ayakta öldüğü gibi, köyde fakat ayakta boğacaklardı adamı. Yani, adam sadece Ankara'da, İstanbul'da izlettirilmez. Devletimizin kolu uzundur. Her zaman uzun olmuştur ve yine her zaman uzun olacaktır, bu gidişle...

Kendi köyüm Demirci'de üç yıl böyle çalıştım. Yukarıda kısaca sözünü ettiğim, manevi işkenceleri dille anlatılamayan, yurdunu, ulusunu düşünmenin kişiyi ne hallere düşürebileceğinin bizde tipik örneği olan bu tutumun bir başka kolu daha vardır. Bu da Eğitim Bakanlığından gelen koluydu. Bakarsınız bir kaymakam gelir, ilçenin kaymakamıdır. Hoş geldi sefalar getirdi. Ama onun niyeti başka. Dersliklere bakar, oturur konuşur sizinle. Çalışmalarınızı kutlar. O gün arkadaşlarınızdan birisi yoklama defterini doldurmamıştır. Nedenini sorar. O da "öğleden sonra yaparım. Sabahtan yaparsam kaçanlar oluyor" der. Gider bizimki. On gün sonra bir ihtar, ardından bir kınama cezası. İtiraz edilemeyecek ve de sicile geçecek şekilde. Oysa, öğretim yılı başında, klasik eserleri okumamızı salık veren kaymakamdı bu. Okulun her şeyi tıkır tıkır işlerken, çocuk devamı tamken, geceyi gündüze katarak çalışırken, ezmenin yolları açık, özgürlüğün yolları tıkalıydı... Neymiş, "Mahmut Makal yoklamayı vaktinde yapmadığından..." Öyle değil oysa... Arkadaşlar da parmak ısırırlar.

Yıllarca sonra, bir gün Türk Dil Kurumu'nda Emin Özdemir'in odasında oturuyordum. Çeşitli yurt sorunları üstüne söyleşiyoruz. Odada beş altı kişi var. Kapıdan bu kaymakam girdi: Kâzım Atakul. Bu eski Kayseri Valisini de merkeze almışlardı. O günlerde emekli olmuş muydu bilmiyorum. O beni tanıyamazdı. Arkadaşlara dedim ki: Bir de İsmet Paşa'nın vali müsveddesine soralım bakalım." Bundan alındı. Sonra ona, yoklama yapıldığı halde kınama cezası verip candarmayla ulaştırdığını, o günlerin havasını özetledim. "Kaldı ki, biz iki arkadaş yoklamayı yapmıştık, üçüncü arkadaş da çocuklardan kaytaranlar olabileceği için yoklamayı öğleleri yaptığını söy-

lemişti. Buna göre, kasıtlı ve yalan yere ceza verdiniz. İçten olsaydınız, birgün yoklamanın yapılmamış olması yine de kınama cezasını gerektirmezdi. Şimdi burada hep sureti haktan görünürsünüz, bilirim. Siyasal Bilgiler'de en ateşli ve de devrimci öğrenci geçinenlerden çoğunu, kaymakam vekili olarak gittikleri ilçelerde ağaların kolunda görmüşümdür. Bizleri de tanımazlıktan gelmişlerdir. Sonra da polisliğe geçip namuslu aydınların kuyularını kazmışlardır." Birkaç ad da saydım. "Bu günlerde ölür bu adam" dedi, Emin, o gidince. Gerçekten de birkaç gün sonra gazetelerden birinde ölüm ilanı vardı...

"Notlarıma bakmam gerek, doğrusu neydi işin..." diyerek gitmişti?..

Kaymakam gider, ardından İlköğretim Müfettişi İhsan Kazandıoğlu gelir. Bir sürü kem küm. Pencere önü tozları vesaire. Alışılmış kırtasiyeciliğin devamı. Adam kendini yenemez, doldurulmuştur çünkü. "Bana bak arkadaş, senin kitapların İsrail'de falan basılabilir ama bugüne bugün astımsın" der, utanmadan, arlanmadan, arkadaşların yanında. Biz neler savuşturmuş, nelere katlanmışız o yaşta bile, onu da savuşturuyoruz. Arkasından zayıf raporlar mı dersiniz, karakoldan gelen jandarmalar eliyle tebliğ edilen cezalar mı dersiniz... Oysa, bu yersiz cezaların tebliğinin bile normal yolu vardır. Olmaz ama. Ezmek, sonuna dek, köylünün önünde de, arkadaşlarının önünde de, ezmek, ezmek, ezmek...

Onu da savuşturursunuz, ardından Milli Eğitim Müdürü Muhittin Korkut efendi gelir aksak bacağıyla. Devlete ait kamyona binmiş, Nenezi Dağı'nı dolanarak çıkıp gelmiş bizim köye. Usulen beş dakika görüşmüş sizinle, dersliğe girmiş, derken, "Çocukları çıkar seninle görüşeceklerim var" demiştir.

"Buyrun" demişsiniz.

"Senin yazdığın kitaplar sağda solda tercüme ediliyor. Buna engel olmak gerekir. Ankara'dan emir aldım, senden imzalı bir kâğıt alacağım. "Kitaplarımın Rusça'ya tercümesine taraftar değilim" diye yazacaksın, bana vereceksin..."

"Ben bunu sana yazabilirim. Ama akla mantığa ne diyeceksin. Bunun uluslararası yolları vardır. Ayrıca dediğin dile ve ona benzer dillere çoktan çevirdiler kitaplarımdan ikisini."

Kitapların, düşüncelerin sınır tanımadığını, yazarlara, düşünenlere, faşist hükümetler pasaport vermese bile düşüncelerin ve kitapların onlardan izin ve pasaport almaya gereksinimleri olmadığını... anlatamazsınız adamlara...

Fakat sonunda, Rusya'dan Ziraat Bankası yoluyla gelen telif ücretimi baskı yaparak aldırmadılar ve para geri gitti. Bu baskı İstanbul'daki yayınevlerinin sahibi aydınlar da kullanılarak yapılıyor, bu paranın alınması hayatımızın sonu olacakmış, Sabahattin Ali biçimi öldürülecekmişiz gibi mektuplar yazdırılıyordu İstanbul'dan köye... Ellerim kelepçeli, Ziraat Bankası'na götürülüyorum ve telif hakkını alamayacağıma ilişkin bir şeyler yazıp parayı geri yolluyorum.

Ekim 1953'de Ankara'daki Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdim. Köyüme yerleşme isteğimi kursağımda bıraktılar. Soluk almak, kel onbaşıdan, bir gözü kör kaymakamdan, deli müfettişten, topal milli eğitim müdüründen, iktidar maşası validen, bana karşı kullanılan benim kardeşlerim jandarmalardan... Köyün yalnızlığında bana sallanan bıçaklardan kurtulmuş muydum okumaya gidince?..

Zaman gösterecekti. Durun bakalım ne gösterecekti ayineyi devran...

Ankara

Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Anadolu'nun şurasında burasında kafası ütülenmiş birçok öğrenciyle ve aslında ütülenmek için bile kafaları olmayan bazı öğretmenlerle zaman zaman takışmalarımız bir yana, iki yıl gerçekten soluk aldım. Takışmalar da, Şükrü Selçikoğlu başta olmak üzere, Feriha Baymur, Mitat Enç gibi bazı öğretmenlerin, dersleri Köy Enstitülerine karşıtlıklarını söylevledikleri alan yapmalarından kaynaklanıyordu. 20 kişilik sınıfın 18'i köy enstitülüydü çünkü...

Bir de Okul Müdürü Vedide Baha Pars'ın dersi terkettiğini anımsarım. Çünkü, eski ezanı övmüş, öğretmenin köylüye, halka uyması gerektiğini söylemişti. Biz de: "öğretmen uymaz, öğretmene uyulur, eğitim ve gelişme öyle olur!" demiştik...

Sonra öğrenci dostlar. Çoğu "Milliyetçiler Derneği"ne kayıtlıydı. Bunlardan Sadık arkadaş örneğin, koridordaki dolaplardan dört tanesini elinde tutuyordu. Oysa, elbisesini, kitaplarını koyacak dolap bulamayan arkadaşlar vardı. "Sen kayıtlı milliyetçisin, bir dolap sana yeter; ötekileri de arkadaşlara ver de gerçek milliyetçilik, eşitlik olsun" dediğimizde, "ne ilgisi var milliyetçilikle dolabın?" derdi. Arkadaşların çoğu Sadık havasındaydı...

Efendim, yazdık ya köyden bazı notlar; bunlar toplandı ya bir kitapta. İşte beni de görüp tanıyınca herkes o eski sakızları çiğnemeye başladı. Neden yalan yazmışım, neden köyü olduğundan kötü göstermişim. Türk köylüsünün hem ruhu zenginmiş hem konuksevermiş... Miş de miş. Miş-Miş Dondurması mısınız be mübarekler, hee? Dondunuz mu, dondu mu kafalarınız?

Diyordum ki bunlara:

"Siz düşünmüyorsunuz, siz geldiğiniz yerin gerçeklerine inanacak yerde, onu bırakıp politika esnafının ve de onlara uşaklık eden sözüm yabana yazarların, aydın taslaklarının yaverlerine inanıyorsunuz. Bırakın da onlar sizden ders alsınlar. Üstelik okumuyorsunuz. Dünyadan haberiniz yok. Buyrun lafını ettiğiniz köye götüreyim sizi. Otobüsü de benden. Ankara'dan gitmesi üç saat sürer. Bir pazar sabahı gider akşama geri döneriz. Evet beyler, Halep oradaysa arşın buradadır. Buyrun?.."

Tıssss...

İnsan hiç değilse hava almak, yeni yerler görmek için böyle bir geziyi ister değil mi? Nerde, Oktay Rıfat'ın "Mehmet Bey" şiirine konu olan hükümet başkanı, kendi yaptıklarını neden görmediğime ilişkin haber yollayacak, üstünde durmayınca da kiralık kalem Burhan Asaf ya da Peyami Safa, gazetenin adını imza yaparak Zafer'de üst üste başyazılar yazıp saldıracaklardı bana. Kitaplarımın yabancı dillerde basılmasına çatacak, yabancı dilde basılan kitaplarımın kapak resimlerini de basarak, asil Türk köylüsünün o canım üç özelliğini içermeyen bu kitapların bizi dünyada da rezil etmekte olduğunu işleyip duracaktı.

Bu yabancı dile çevrilmenin de güldürüye kaçan öyküleri vardır. Onlardan da birini anlatayım söz açılmışken:

Yıl 1962. Londra'nın Türk yemekleri yapan bir lokantasında Vallentin Mitchell Yayınevi'nin sahiplerinden David Kessler'le birlikteyim. Yanımızda bizim büyükelçilikten Münci Giz, Londra Üniversitesinden de Prof. Bertrand Lewis var. Atatürk hakkında önemli bir kitap yazmıştır Lewis. "Bizim Köy" ile "Hayal ve Gerçek" adlı kitaplarımı bir cilt haline getirerek "Anadolu'da Bir Köy" adıyla çıkaran yayınevinin sahibi şunları söyledi bir ara: "Bir gün sizin sefaretten iki kişi geldi. Kitabı kaç tane bastığımızı sordular. Beş bin basmıştık, söyledim. Hepsini satın alıyoruz, dediler. Sevindim. Neden sevindiğimi sordular. Yeniden basabileceğim için seviniyorum, dedim. Yok, hayır biz yeniden basmamanız koşuluyla alıyoruz, dediler. O zaman, satmıyorum, dedim ve kös kös gittiler..." Kitap, ben Ankara'da öğrenciyken çıkmıştı 1954'te Londra'da. Aşağıdaki yazılar da o sıralarda yayınlanmıştı Zafer'de...

İşin temelinde yatansa, 1950'deki iktidar değişikliğinden sonra başlayan çağdışı anlayışın gittikçe koyulaşması, demokratik davranışların tümünü sindirmeye çalışmasıdır. Bu arada; Burhan Asaf Belge ya da Peyami Safa tarafından yazıldıkları sanılan iki başyazı, beni hedef alarak, kitaplarımın İngiltere'de basılması dolayısıyla iktidar gazetesinde yayınlanmıştı:

Memleketin Bir Numaralı Davası

"Memleketin bir numaralı davası, hiç şüphe yok ki gerçek devrimcilik, sendikacılık, yeni sanat, ileri fikir hareketlerinin yanında bunları kendine maske olarak kullanan solcu ajanlarla mücadeledir. Çünkü hem iç, hem de dış politikamızı, manevi inançlarımız ve milli ahlâkımızı, genç nesillerin terbiyesini, bütün milli değerlerimizi aynı zamanda alakadar eden başka hiçbir meselemiz yoktur. Günlük gazetelere dergilere, üniversitelere, sendika ve fabrikalara ve daha birçok teşekküllere sokulmaya çalışan bozguncu ve yıkıcı bir propaganda, Anadolu röportajları halinde, güya edebiyat toplantıları halinde, çeşitli, şir, hikâye ve makaleler halinde, dedikodu, gizli fısıltı, sistemli ve devamlı telkinler halinde memleketteki büyük kalkınma hareketini, birçok bölgemizin ve köylerimizin kavuştuğu refahı, sayısız doğrulma hamlelerini hiçe sayar; Anadolu'yu baştanbaşa bir köstebek yuvası, bütün köylüyü ve işçiyi açlıktan nefesi kokan sefil bir kitle, bütün memleketi sahipsiz, bakımsız, kendi haline bırakılmış bir ülke halinde gösterir. Bir kısım ressamlar karikatüristler, genç şair ve hikâyeciler "Sosyal gerçeklik" adı verilen Moskova direktifine uygun bir nazariye istikametinde eser yapmaya teşvik edilirler.

Yıkıcı propaganda, manevi ve milli inançları da kökünden biçip her türlü mukavemeti silip süpürmek için, irtica ayaklanıyor bahanesiyle, din, ahlâk, aile ve milliyet duyguları aleyhine bir umumi telkin faaliyetine girişmiştir. Gazetelerin, mecmuaların, memleketin şurasında burasında yazılanlara, söylenenlere, yapılanlara dikkat etmeyenler, tek elden idare edilen bu yeraltı faaliyetlerinin zerre kadar farkına varamazlar. Esasen solcu ajanların en çok dikkat ettikleri nokta da, faaliyetlerini maskelemek ve en uyanık insanlardan da gizlemektir.

Bu yıkıcı propagandanın yazık ki Türk matbuatında sayısız makalelerle göklere çıkarılan kitaplarından biri, içine bütün Anadolumuzu bir sefalet bataklığı halinde gösteren fotoğraflar da ilave edilerek İngilizceye tercüme ettirilmiştir. Atatürk ve demokrasi inkılaplarından beri, sanki Türkiye'de memleketin kalkınması için en küçük bir hamle yapılmamış, istisnasız bütün vilayetler, kasabalar, köyler insaniyetin yüzünü kızartan bir sefalet içinde bırakılmış gibi, solcu propaganda Türkiye'yi yabancılara karşı da rezil etmek için var kuvvetiyle çalışmaktadır.

Bütün bu yıkıcı, bozguncu harekete karşı memleket matbuatının ve bir kısım münevverlerin gösterdikleri ahlâksızlık endişe vericidir. Bazı gazetelerde sadece ahlâksızlık şeklinde beliren bu hal, bazılarında kızıl solculuğu teşvik şeklinde kendini göstermektedir. Bu, milli duygularından ve memlekete bağlılıklarından zerre kadar şüphemiz olmayan matbuatımız için kötü niyet değil, sadece gaflet hadisesidir.

Türk gazetelerini, Türk gençliğini, münevverlerimizi ve mesul makamlarımızı uyandırmak için Peyami Safa'nın tek başına giriştiği mücadeleyi destekleyeceğiz. Arkadaşımızın yalnız kalmasına gönlümüz asla razı olamaz. Esasen büyük bir münevver efkarın ve hükümetin de kendisiyle beraber olduğuna eminiz. Bu beraberliğin daha müspet belirtilerine şahit olacağımız günlerden uzak değiliz.

(31.5.1955 - Zafer)

Köy Davası ve Memleket Realitesi

Cumhuriyet inkılabından evvel Türk köylüsü, devletin en büyük temsilcisi olarak, aşar memuru ile jandarmadan başka kimsenin yüzünü görmezdi. İsimleri tarihe geçen icraatçı birkaç valinin bazı köylere uğradıkları, fakat köylü ile hasbıhal etmeden, faytonları içinde köye bir göz atıp geçtikleri vaki idi.

Cumhuriyet inkılabından sonradır ki devlet köyle daha sıkı temasa ve köylü ile daha samimi hasbıhale başladı. Yalnız valilerin değil hükümet erkanının da memleketin içinde sık sık dolaşmaları ve halkın dertlerini kendi ağzından dinlemeleri keyfiyeti bir inkılap hadisesidir.

Türk köylüsünün kendisini idare edecek insanları dürüst bir seçim mekanizması içinde kendi rey ve iradesiyle iktidara getirmesi ise 1950'den itibaren mümkün olabilmiştir. Bugün Türk topraklarında mutlak ekseriyeti elinde tutan köylünün tam bir serbestliğe verdiği reyler, memleketin kaderini idare eden TBB Meclisi ve hükümetinin teşekkülünde birinci amil olmuştur. Bugün, kelimenin sosyal ve matematik her manasıyla, köylü efendimizdir.

Türk tarihinde ilk defa olarak hükümetin başında bu toprağın ve köylünün bütün ihtiyaçlarını onunla beraber yaşamış, bütün dertlerini onunla beraber görmüş bir çiftçi vardır. Menderes hükümeti iktidara geldiği günden beri köy davasını en geniş ölçüsüyle ele alarak işe başlamıştır.

Bu dava köylere sadece yol, su, ışık ve okul kazandırmaktan ibaret değildir. Hatta bu dava köylüye sadece muhtaç olduğu modern istihsal vasıtasını ve muhtaç olduğu krediyi vermekten de ibaret değildir. Hükümet memleketin bütün ihtiyaçlarının tablosunu karşısına almış, köylerin bölgelerle, bölgelerin memleket bütünü ile irtibat ve alakalarını hesaplamış, toplu bir ihtiyaç şuurunun gerektirdiği şekilde yurdun her bucağına şamil bir kalkınma planının tatbikine başlamıştır. Açılan ve açılacak barajlar ve elektrik santralleri, kurulan ve kurulacak fabrikalar, yapılan ve yapılacak limanlar ve daha birçok tesisler, Menderes hükümetinin köy ve memleket davasını bazı köylerde yol yapmak ve okul açmaktan ibaret görmediğini, bütün köylerimizi ve memleketi kalkındıracak daha geniş ve şümullü bir inşa ve imar hareketine giriştiğini gösterir.

Birçok köylerimiz daha şimdiden bu hareketin feyizli neticelerine kavuşmakla bahtiyardırlar ve bu bahtiyarlığı hükümet erkanının geçtiği yerlerde kendilerine has sevinç tezahürleriyle, izhar etmektedirler.

Henüz refaha kavuşmamış köylerimiz pek çoktur. Fakat bütün bir imparatorluk asırlarında, hatta cumhuriyetin ilk yıllarında devlet bakımından ve alakasından mahrum kalmış kırk bin köyün beş yıl içinde cennete dönmesi beklenemezdi. Süratle gelişen teknik ve imar hamlelerinin Türkiye'de rahata kavuşmayan hiçbir köy bırakmayacağı devirler yaklaşmaktadır.

Acaba neden sosyal gerçeklik davasında olan sözde münevverlerden, ressamlardan, şair ve hikâyecilerden bazıları, bu müsbet hamleleri görmezlikten gelirler ve memleketi baştan başa ihmal ve kara sefalet içinde gösterirler? Gittikçe dolan bir bardağın hep boş tarafını görüp memleketi simsiyah bir kötümserlik havası içinde göstermek istemelerindeki maksatları nedir?

Eğer bu maksat yabancı bir ideolojinin yararına çalışmak değilse memleketin yararına çalışmak hiç değildir. Çünkü realitenin ifadesi olan bir yazı ve resim, menfiye olduğu kadar müsbete de yer verir. Yalnız menfiyi gören ve müsbeti görmezlikten gelen bir ifade, sosyal gerçeklik değil, düpedüz sosyal yalancılık, sosyal dolandırıcılık, sosyal bozgunculuktur.

(1.6.1955 - Zafer)

Cingöz Recai

Kanına girmeyelim, yukardaki iki yazıyı belki de Peyami Safa yazmamıştır. Çünkü, yazar Peyami'yi savunmaktadır. Biçem de Burhan Belge'nin biçemidir. Al onu vur ötekine. O günlerde, avukat Faik Muzaffer Amaç, Hürriyet gazetesinin önünden geçerken Peyami'nin suratına tükürmüştü. Neden yaptın, diye sorduğumda, Mc Carthy'nin Türkiye temsilcisi olduğundan, demişti. Amaç biraz haklı sanırım:

Özellikle 1955-56 yıllarında benimle de epeyce uğraştı Peyami:

Bir gün, Ankara'da vilayetin önündeki Havuzlu Kahve'ye girdik birkaç kişi. Yıl 955 ve öğrenciyim Ankara'da. Köyden gelmiş ilkokul arkadaşlarıma rastladım. Ahmet, İsmail, Hacı. Bir kahve içelim dedik. Şimdi yerinde yeller esen kahvenin yöneticisi, önce sırayla iki garsonunu yolladı; sonra kendi geldi. Köylü kılığıyla burada oturulmaz, çıkın dedi. Biraz da zorlanarak çıktık. Bunun öyküsünü bir dergide yazdım. O zamanlar "Milliyet"te yazan Peyami, "Objektifi"ni hemen bana çevirdi. 25 Temmuz 1955'de yazdığı şu;

"Kendi köyüne ait bir küçük kitabıyla tanınan yazarcağız, bir solcu dergide hikâye ediyor. Yanında pis bir köylü ile

Ankara'nın temiz bir pastanesine gidip oturmuş. Evvela garsonun, sonra patronun ihtarı üzerine kalkıp gitmeye mecbur olmuştur. Yazar köpürüyor. Köycü yazar, zavallı köylüyü kandırıp oraya götürmüş. Tabii, oradan çıkarılacaklarını bilerek. Çıkarıldıktan sonra da köylüye söylediklerini tahmin etmek zor değil: "Bak, seni adam yerine koymuyorlar. Seni aralarından kovuyorlar. Merak etme, günün birinde bunlardan intikamını alacaksın. Alacağız."

Mc Carthy kafasını ne güzel sergiliyor yazı. Gidilenin sıradan bir kahve olduğunu benden iyi bilir namı diğer Server Bedi. Ama pastane yapmış. Köylüyü kandırıp götürmüşüm sonra. Sayıyı da tek'e indiriyor: Öyküde, adlarıyla sanlarıyla üç kişi var. Çıktıktan sonra söylediklerimin ne olduğunu da kolayca tahmin ediyor. Sonunda da "Mahutların devrimciliğine ve Atatürkçülüğüne inananlar olursa, ahmaklıklarına doymasınlar." diyor. Ben de diyorum ki, Atatürkçülüğü gerçekçiliğin dışında gören, kendini devrimci, bizi devrim karşıtı sayan ve bu kafayla 1950'ye kadar CHP'ye, 1950 sonrası DP'ye yağ çeken Peyami'nin yazdığı yalan yanlış şeylere inananlar, ahmaklıklarına doymasınlar...

Ama, bitmedi daha: Şu da 26 Ekim 1956 tarihli yazısından:

"Budapeşte Radyosunun spikeri Türk şair ve nesircilerinden parçalar okumuştu. Davaları malum: Köylü ve işçinin sefaletini mübalağa eden, açlık ve yoksulluk propagandasıyla isyan duygularını kabartmak, ihtilal potansiyelini artırmak ve kanlı bir iç savaş yoluyla iktidarı kapmak. Mahmut Makal, Oktay Rıfat, Orhan Veli'nin yazılarından alınan ve okunan parçalarda açlık, sefalet, hastalık Türkiye'de çalışan sınıfları kırıp geçiriyor. Anadolu'yu yer yer kalkındıran, sağlığa ve refaha kavuşturan hareketlerinden hiç bahis yok. Bunlar, niçin tekzip ve ilan etmiyorlar ki, Anadolu'nun birçok bölgelerini elektriğe, suya, modern yollara ve fabrikalara kavuşturan bir kalkınma hamlesinin bütün hızıyla devam ettiğini... Geçenlerde Türk gazete sahipleri kendi arzularıyla Anadolu'daki kalkınma hareketini görmek için heyet halinde gezdiler, gördüler, döndüler, hepsi de hayrandı..."

O yüzdendir herhalde, Peyami'nin oğlu, yedek subay öğretmenken bir köyde refah içinde öldü (!)...

Peyami deyip de rahmetli Doğan Nadi'yi anmamak olmaz. Ne diyordu "Bir Dakika"sında: "Bir küçük gazete: Vakit. Bir küçük sütun: Bakışlar, Bir küçük muharrir: Peyami Safa.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani Serbest Fırka'nın en hararetli taraftarı olmuştu. Ve Fırka iflas etti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani harpte Almanların en hararetli taraftarı olmuştu. Ve Almanlar harbi kaybetti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hakkı Tarık Us'u meb'us seçtirmeğe çalışmıştı. Ve Hakkı Tarık boyuna intihabatta (seçimde) kaybetti.

Ha... Şu Peyami Safa. Hani şimdi Halk Partisinin ücretli propagandasını yapmakla meşgul.

Ve hüda bu partinin yardımcısı olsun!" 3.7.1946.

Ve hüda bu partinin yardımcısı olamadı: 14 Mayıs 1950'de iktidardan düştü. O günden sonra Demokrat Parti'nin yağdanlığı olmak için soyunduğunu da yukarda gördünüz. Ve hüda bu partinin ortadan silinmesini de önleyemedi...

Yalnız Peyami mi idi yüzüne tükürülmesi gereken?

Yeşilkaya Savcısı

Bir İlhan Tarus vardı, öykücü. Ama onunla yetinmezdi. Demokrat Parti iktidarının yayın organı "Zafer"e küçücük yazılar yazardı arada bir. Tek sütun üzerine dizilen bu yazıları arada bir görür, okurduk. Okurken de, Peyami gibi her döneme uyabilme yeteneğini ibretle izlerdik. Tam yağdanlıktı...

Bu yazılarından biri de "Köy Enstitüleri" adını taşıyor. Önce, Hasan Ali Yücel'in Cumhuriyet'te çıkan yazısından bir parça almış: "Vatanımızın neresinde Türk milletine zararlı, içten ve dıştan bir tahrik olursa, oraya koşacak öz evlatlarımız arasında dünkü köy enstitülerinin bugünkü yiğitlerini de hazır bulacaklardır. Beyni ve yüreği Atatürk inkılabının ışığı ile nurlanmış köylü çocukları, istikbalimizin büyük güvenidirler."

Yücel'in yazısıyla girdikten sonra şöyle bitiriyor:

"İçten ve dıştan bir tahrik olursa, oraya koşacak olan gençlik orduları arasında köy enstitüsü mezunlarını zikre layık bir kalabalık halinde bulamayacağız. Onlara dair olan görüşlerimizi daha ihtiyatlı şekilde ifade etmeyi, bu satırların naçiz yazarı lüzumlu sayıyor."

Demokrat Parti döneminde, yazarlara, ozanlara, topluma aydınlık getiren kurumlara karşı kampanya başlatıldığı, uygun yazarlar bularak bu kampanyada görevlendirildikleri... anlaşılıyor. İlerici yazar ve kurumlar kötülenirken, günün iktidarı da övülüyordu. Bu doğrultuda, beşinci sayfada yazdığı tek sütunluk yazılarıyla en hızlı yol alanlardan biri namı diğer Yeşilkaya Savcısı'ydı. Yeşilkaya Savcısı Tarus, bir yazısında, Peyami'yi de geride bırakarak şöyle yazdı: "Köy bakkallarında bile pipo tütünü satılmaktadır. Köy Enstitüsü çıkışlı yazarlar bunları görmüyorlar mı?"

Menderes'in kalkınma hızını göremiyormuşuz. Sözü bizlereydi. Oysa, daha önceleri "Köyün gerçeklerini, bir işkembenin içini dışına çevirir gibi çok güzel veriyorlar. Tam sanat görevi yapıyorlar. Hikâyeleri elbette doğruyu söylüyor, tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyorlar!" diyen de Yeşilkaya Savcısıydı... İlhan Tarus, Namı diğer Yeşilkaya Savcısı, bunu Varlık dergisi'nde yazıyordu. Hem de bana açık mektup olarak yazıyordu. İşkembenin içini dışına çevirme benzetmesini de Fakir Baykurt'a söylüyordu, Köy Enstitülü yazarlardan söz ederken. Fakir de bunu Varlık'ta bana yazdığı açık mektupta belirtti. Tarus'un benimle ilgili cümlesi aynen şöyle: "Bir işkembenin içini dışına çevirir gibi veriyor köyün gerçeklerini. Çok keskin yazıyor çok..."

Ama, daha Menderes'ten çimlenmeye başlamamıştı o zamanlar... Peyami'nin sözünü ettiği gazeteci kümeleriyle şeker fabrikalarının konukseverlerinde kalıp iktidara övgü düzmesi daha sonradır yani...

Çomak

Yıl 1955, Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenciyim. Şiir geceleri, folklor geceleri düzenliyoruz okulun salonunda. Muzaffer Sarısözen'i ekibiyle çağırıp Türkü geceleri yapıyoruz. Bu arada, yazılarını, yapıtlarını okuduğumuz sanatçılarla da tanışıyoruz. Bir şiir gecesini Ataç açmıştı. Hiç unutmam, "içinizde Akif'i bile ozan sayanlar var. Ataç ne desin size?" diye başlamıştı söze. Geç vakit, okulun arabasıyla Sıhhıye'deki evine birlikte giderken de coşmuş, yabancı yazarlardan öykü

aşırarak imza atan Peyami'yi ve Şahap Sıtkı'yı kastederek, yeni bir Karacaoğlan kesilip "Aşırmasyon öyküleri yazar telif telif diye" demişti. Doğan bu tanışma fırsatlarından birinde Şahap Sıtkı (İlter) ile de tanıştım. Çocuk Esirgeme Kurumu'nda çalıştığını söyledi ve benden, Kurumun dergisi "Çocuk ve Yuva" için bir yazı istedi. Köyde küçük çocukların bakımını anlatmamı diledi. Ama hemen istiyordu; dizgiye verilmek üzere olan sayıya koyacaktı. Çünkü bu sayı çocuk bakımına ayrılmıştı... Üç gün sonra çarşambaydı ve öğleden sonra okul tatildi. Bu süre içinde yazıyı da hazırlayabilirdim. Çarşamba günü öğleden sonra elimle getirecektim Anafartalar Caddesi'ndeki Kuruma. Çarşamba geldi, yazı hazır, ama havada bir kar, bir fırtına. Gazi Orman Çiftliğinin yanından Ankara Kalesi'nin yanına gideceğim? Ama söz vermiştim bir kere. Sarınıp sarmalanıp götürdüm. 6 saat harcadım yazıyı bırakıp gelmek için.

Yazı çıkmadı. Nedeni, Ataç'tan duyduğum Karacaoğlan uyarlaması dizeyi de anarak ve Cevdet Kudret'in sergilediği, özellikle Şahap Sıtkı'nın aşırmalarını aslıyla karşılıklı verdiği örneklerden de söz eden "İplik Pazarı" adlı bir yazı yazmam sanırdım. Öyle olmadığını anlamam için otuz üç yıl beklemem gerekiyormuş:

1989 baharında Ankara'daki ABC Galerisi'nde resim koleksiyonunu sergilediği günlerde Şahap Sıtkı ile görüşme olanağı buldum. Ahmet Köklügillerin "Şairler ve Yazarlar" sözlüğünde 1981'de öldü, denmesi hiçbir şeyi değiştirmedi. Toplananlarla söyleşirken, "Tercüme Bürosunda, gelen çevirileri ben teslim alır, elden geçirirdim," dedi. "Ataç 'İki Gelinin Hatıraları'nı getirdi birgün. Baktım, 'benimle' diyeceği yerde 'benle' diyor. Ataç Türkçeyi bilmezdi."

Aslında Ataç'ın yazdığı doğru, ama burasını geçelim. Söz, döndü, dolaştı, otuzüç yıl önce istediği ve alıp yayınlamadığı yazıya geldi:

"Yazıyı ben istemiştim, doğru" dedi. "İçtendim ve yayınlayacaktım: Ama, padişahtan büyük Allah var. Derginin 'ağa'sı Ahmet Muhip Dranas'tı. 'Mahmut Makal adı bu dergiye giremez' diye dayattı. O zaman sana anlatamazdım bunları..."

"Çocuk ve Yuva"ya Makal'ın çomağı sokulur muydu hiç? Oralara, yıllarca CHP'nin halkevlerinde, sonra da Menderes'in Zafer gazetesinde çalışanların ve de Demokrat Parti'den aday olup her seçimde hava alan Dranas gibilerin burnu sokulurdu...

Tamtakiro

1955 Haziran'ında Gazi Eğitim Enstitüsünü bitirdim. Ad çekme yoluyla Antalya İlköğretim Müfettişliğine atandım. Ağustos sonlarında gittim Antalya'ya. Dairede "Özel eğitim işlerini tedvire memur" ettiler. O zamanın Antalya Milli Eğitim Müdürü Rıza Gürel'le yine de köy kent dolaştık. Bu dolaşmalara ilişkin anılarımı Kuru Sevda kitabımda anlattım. Rıza Bey de yıllar geçtiği halde kızar o anılara. Ona çok koymuş anlaşılan. Çünkü katır sırtında Anamur sınırındaki köyleri gezerken bile hep köylünün konukseverliğinden dem vurur, köylerde yaşamanın tadının başka olduğunu söyler dururdu. Bunu da, adı solcuya çıkmış beni eğitmek ya da hizaya getirmek için yapardı. İhsan Ataöv de DP İl Başkanı Antalya'da o tarihlerde. Bizim Rıza Bey'le birliktedir her akşam. Ya onun evinde, ya ötekinin evindeler...

Bir rezalet çıkarmaksızın asker oldum Antalya'dan, Kasım 1955 sonunda. Üç ay kadar bir görev yapmıştım Antalya'da.

Orada da gereksiz yere haftalık hapislik alıp mahkemelere düştük ama, geçelim askerliği...

Dokuz yüz elli yedi Haziran'ında terhis oldum askerlikten. Ankara Bölgesine ilköğretim müfettişi olarak atandım. Bakan Tevfik İleri, düşmez kalkmaz Tevfik ileri. Koyu DP'li Hasan Özbay Ankara Milli Eğitim Müdürü o zaman. Burnumu bürokrasinin içine içine sokmaya başlamıştım artık. Ama şöyle bir koklayınca, burnunun direği kırılıyordu insanın...

O günlerde çıkan yazılarımdan dolayı sıkıştırılmaları saymazsak, pek kıyıma girmiş sayılmazdım. Özbay'ın benimle ilgili gayretlerini ise, yardımcısı Nazif Evren'in 33 yıl sonra yayınlanan kitabında okuyacaktım...

Bakanlar beni zaman zaman çağırmışlar: "Mahmut Bey; bu yazılardan kaçar lira alıyorsunuz, biz sizi tatmin edelim, bırakın 'Köylerde Eğitim İşleri Çıkmazda' gibi yazıları da, güzel edebi yazılar yazın" demişlerdir. Gerekli cevapları da

almışlardır. Yazıların küpürleri masalarında hazır olurdu böyle zamanlarda. Bundan da şunu çıkarıyorum ki, Bakan'dan aşağısı kıpırdayamıyordu böyle konularda demek. Şimdi daha azıttılar, önüne gelen tahkikat açıyor, kuş uçurtmuyorlar basında.

Askerlik dönüşü 1957 Mayısında Ankara Bölgesine ilköğretim müfettişi atandığımda maaşım 200 lira idi. Cebeci'de, giriş katında küçük bir dairede oturuyordum. "İki oda bir hol" diye niteliyorduk oturduğumuz yeri. Dört tahta sandalye, bir portatif masa, bir etajer ve iki yatak. Mutfakta da bir gaz ocağı, bir tencere ve dört tabak...

Altı ay sonra, kasım ortalarında bir gece, uykumun arasında belli belirsiz ayak sesleri duydum. Fare mi, kedi mi, neydi dolaşan. Başucumdaki ışık düğmesini çevirdim ki, karşımda burma bıyıklarının iki kanadı birer karış, kıvırcık saçlı bir pehlivan! Öteki odada yatan babamı uyandırmamak için usuldan "otur!" dedim 'pehlivan'a. Oturdu. Cebindekileri çıkar ortaya koy, dedim. İki tornavida çıkarıp koydu. Saat sabaha karşı üç buçuktu.

"Nerden girdin?" dedim.

"Abi, üşüdüm, mutfağın penceresini de açık bulunca ısınmak için girdim. Askerdim, yeni terhis edildim de..."

Çay yaptım. İçtik. Ortalık da ışımaya başlamıştı.

"İşte bizim ev, üç-beş kitaptan başka bir şey yok" deyip uğurlarken, saat dört buçuk olmuştu. Rastlantı mı yoksa onu mu izliyorlardı, iki bekçiyle karşılaştık dış kapıda. Son günlerde artan hırsızlığın nedenine indiklerini söyleyerek yakalayıp götürdüler.

"Bunu günlerdir arıyoruz" diyorlardı. Gerçekten, mahallede hırsızlık artmıştı.

Saat 9'da bir polisle bir bekçi geldi. Beni karakola çağırıyorlardı. Gittim. Vardığımda, komiser karakoldaki görevlileri kutluyordu. Mahalleyi kurtardınız, diyordu onlara. Bana da, "Beyefendi, bravo yani. Çünkü böyle durumlarda ev sahibinin yapacağı tek şey, yorganı başına çekmektir. Cesaretinize bravo yani!.." diyordu. Ben şikayetçi değilim, dediğim halde, burma bıyıklı adamı da alıp keşif yapmaya geldiler. Mutfağın penceresinin enini-boyunu ölçerek sorular soruyorlar, tutanak düzenlemeye çalışıyorlardı.

Ölçen polis, yazana:

"Yaz, bir metre irtifaında" derken,

Yazan:

"İrtifaında mı yoksa ebadında mı?" diyordu.

Doğrusunu bulmak için onlar derste tuttukları notları karıştırırken, burma bıyıklı:

"İnsaf be ağabeyler, irtifaında olur mu hiç, tabii ki ebadında!" diyor da başka bir şey demiyordu. Tartışma dakikalarca sürdü. İkisinin de anlamını, ne olduğunu bilmediği halde, burma bıyıklı nedense ebad'ın yanında yer alıyordu. Ama hiç kimse, en'den, yükseklikten söz etmiyordu. Bloknottaki ders notlarını karıştıran polisin de Türkçe sözcüğe rastladığı yoktu herhalde. Ebad ne, irtifa neresi bir türlü çıkaramıyorlardı. "Vazifeye müdahale" maddesine uydurup beni de götürmesinler, diye yardım da edemiyordum. Yalnız, 'senin dediğin doğrü galiba' diyerek burma bıyıklıdan yana çıktım bir ara. Ötekiler de ona uydular da pencerenin enini boyunu ölçerek ebadını belirlediler...

Sonra mahkemeye yollamış olacaklar ki, günün birinde ifade için mahkemeye çağrıldım. Cezaevinden getirilmiş bıyıklı karşımda oturuyordu. Olayı kısaca anlattıktan sonra yargıca:

"Ben şikayetçi değildim, yine de değilim. Kendisine gereken yardımı yapmanızı dilerim." dedim.

Bıyıklı karşı çıktı yine. Onun dayanağı karşı çıkma idi:

"Yalan söylüyor, yalan söylüyor!" diyordu.

Yargıç beni ad olarak tanıyor olmalıydı ki:

"Evlâdım, senin lehinde konuşuyor, onu da anlamıyorsun, onu da tanımıyorsun?" dedi.

Ün Nakli

Böbrek, kalp gibi organların insandan insana aktarılmasıyla ilgili haberleri dinlerken, bir ün nakli için yaptığım girişim aklıma geldi:

Yıl 1957. Ankara'nın Cebeci semtindeki Harita Genel Müdürlüğü'nde askerim. Kışla Kumandanı olan albayın 'mülhak'ıyım... Sonraki yıllarda Ulaştırma Bakanı da olan Genel Müdürümüz-Kumandanımız beni çağırdı bir sabah. Ulus gaze-

tesinde, o günlerde yayınlanmış olan 'Kuru Sevda' adlı kitabımla ilgili bir yazıyı gösterdi ve okuyup okumadığımı sordu. Yazıyı, Yurdakul Mehteroğlu adıyla namı diğer Sunullah Arısoy yazmıştı. Görmediğimi, okumadığımı söyleyince de gazeteyi vermek istedi. "İlginize teşekkür ederim, ben birazdan bulur okurum" deyip ayrıldım.

Mehteroğlu, yazısında, ne benim üstünde durduğum konulardan, ne anlatımımdan, ne dilimden, ne tutumumdan söz ediyordu. Yazısının özü şuydu: "Bu şöhret Makal'a bedavaya geldi..." Yani, yazısı şöhret üstüneydi ve benim şöhretim de bedeli ödenmeden bedavaya alınmıştı... Ola ki Mehteroğlu köylerde öğretmenlik yaparken, hapishanede gün sayarken ya da iktidarlarla pençeleşirken ben Ankara'da süslü bir masada oturmuştum, bir kamu kuruluşu olan Sümerbank'ta... İyi ki, beni hırsız yapıp da, çaldı bu şöhreti, demiyordu. İnsaf ediyor, bedava aldığımı söylüyordu hiç değilse...

Ankara o yıllarda küçük. İnsanlar birbirine sık rastlar. O günlerde Mehteroğlu'na rastladım. Kore'de savaşan Türk askerleri için muhteşem bir destan yazan ve bunu "Muhteşem Kavga" adıyla yayınlayan bu arkadaşıma dedim ki:

"Biliyorsun, ben köyümle ilgili ufak tefek yazılar yazan sıradan bir insanım. Yazarım, demeye dilim varmıyor. Şöhretimin bedava geldiğini yüzüme vurmasaydın da keşke sana verseydim. Benim Kore gibi uzak bir yerde yapılmış muhteşem kavgalarla uğraşmam olanaksız. Gücüm yetmez, dünya görüşüm erişmez. Ama, şöhret senin omzuna konacağı yerde benim omzuma konmuşsa, beni suçlama, suç bende değil. Davetsiz gelip kondu omzuma. İnan ki ün kuşu'nun gelip omzumda ağırlık yapmasını istemezdim. Mümkün olursa, yani çaresini bulabilirsen, emin ol karşılık istemeden, yani bedavaya senin omzuna nakletmek isterim?"

Demokrat Partili Bakanların gözdesi olarak kamu kuruluşu Sümerbank'a yerleşen, onlar düşünce CHP Bakanlarıyla seçim gezilerine çıkıp Tarih Kurumu Basımevi yöneticiliğine kapağı atan arkadaşım, 'hizmet'lerinin hiçbirini bedavaya yapmamıştı herhalde... Yüzüme aval aval bakarken, belki de şöhretin parayla alınıp satılan bir şey olup olmadığını düşünüyordu. Ne

var ki, alınıp satılamadığı bir yana, nakli de mümkün değildi. "Sanat Kurumu" Başkanlığı da yapan Şair Sunullah Arısoy'un, Asım Bezirci'nin 'Dünden Bugüne Türk Şiiri' adlı kitabında yer almadığını görünce üzüldüm. Bu durumu nasıl yorumlayacağımı şaşırdım.

İvriz'li Candoğan'ın Mektubu

"Biz, 1958-1959 öğretim yılı Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde okurken siz bir gün okula geldiniz. Bana, 'Ne dersiniz var?' diye sordunuz. Ben de 'Türkçe dersimiz var, Dr. Şükrü Elçin' dedim. Öğretmenden izin alırsam derse girmek istediğinizi söylediniz.

Ben gittim, sizin ders dinlemek istediğinizi öğretmene anlattım. Öğretmen, sizin ders dinlemenize izin verdi. Siz bizimle birlikte iki saat kadar ders dinledikten sonra çıkıp gittiniz. Siz gittikten sonra öğretmen, sizin hakkınızda; yazdığınız kitapla Türkiye'yi kötü tanıttığınız şeklinde konuşmaya başladı. Ben de kendisine:

'Öğretmenim, Makal'ın ders dinlemesine siz izin verdiniz. Kendisi buradayken neden bunları konuşmadınız? Bunların hiçbirisi yalan değil. Ben Karaman'ın en büyük köyündenim, bugün bile bu olaylar yaşanmaktadır. Şubat tatilinde sizi köyüme davet ediyorum... Bunları birlikte görelim.' dedim.

Öğretmen benim bu şekilde kendisine cevap vereceğimi beklemediği için düşüncelerini başka şekilde anlatmaya çalışınca, ben kızdım, masaya bir yumruk atarak:

'Siz yalan söylüyorsunuz,' dedim.

Öğretmen iyice perişan olmuştu. Arkamda oturan arkadaşlardan Necati Kalaycıoğlu ceketimden asılarak:

'Otur lan yerine. İkmale kaldın, daha ileri gitme,' dedi.

Bunun üzerine öğretmenin yüzü ve davranışları anlaşılmaz bir duruma girdi. Dersten çıktı gitti.

Dersten sonra arkadaşlar beni özür dilemeye ikna ettiler. Ben de öğretmenin arkasından giderek:

'Öğretmenim, bu derste gereksiz yere tartıştık, ben bundan dolayı sizden özür diliyorum,' dedim.

Öğretmen: 'Önemli değil, gereksiz bir tartışma oldu,' dedi, çekti gitti.

1959 sene sonunda ek dersleri Türkçe olan Müzik, Beden Eğitimi ve öteki bölümlerden bir tek ben Türkçe'den bütünlemeye kaldım. Bir yaz çalıştıktan sonra Eylül ayında bütünleme sınavına geldim. Türkçe komisyonunda kendisi yoktu. Vasfi Mahir Kocatürk, Mustafa Nihat Özön ve Kaya Bilgegil sınavı yaptılar. Benim hırslı konuşmalarım karşısında V. Mahir Kocatürk:

'Bu kadar yanlışlık hepimizde oluyor, bunları büyütmeyesin. Bak senin için bir araya geldik, güzel bir gün geçirdik,' şeklinde konuştu.

Şimdi bu güzel adamlar dünyada değil.

Yine görüşmek umuduyla sevgiler, saygılar sunarım."

İvriz'li Galip CANDOĞAN

Boşuna uğraşmıyorlar 50 yıldır Candoğanlar yetişmesin diye. Birinin karşısında kızarıp perişen oluyorlar. Ya yüzbinlerce Candoğan yetişseydi?..

Şecaat Arzederken

"Politikaya atılan kişide insanlık damarı kurur, akıl stop eder" derler. Doğru mu yanlış mı bilemem ama, özellikle eğitim politikasının başına getirilmiş kişilerle ilgili birkaç satır yazmaktan kendimi alamadım:

1950'ye kadar Eğitim Bakanlığı yapmış olanlardan Cemal Hüsnü Taray'ı da tanıdım. İş eğitiminden, köy enstitülerinden yana olduğunu anladım konuşmalarımız sırasında. Nitekim, 50 yıl önceki Cumhuriyet'ten aktarılan demeçleri, söylediklerini doğruluyordu...

Hasan Ali Yücel de, Köy Enstitülerinin kuruluşunu sağlayan, Bakanlığı süresince de bu kurumların iyi çalışması için ödünsüz çalışan bir Bakandır. Dünya klasiklerinin dilimize hızla kazandırılması ve okullara, kitaplıklara sokulması onun dönemindedir. "Hümanizma ruhunun ilk duyuş ve anlayış aşaması, insan varlığının en somut biçimde ifadesi olan sanat yapıtlarının benimsenmesiyle başlar" diyen Bakandır.

"Hariciye Çarkı"nda Mahmut Dikerdem şöyle der: "Saçlarını Hitler'inki gibi tarayan Sivas Mebusu Reşat Şemsettin Sirer'in başını çektiği bir grup, Köy Enstitülerinin kurucusu İsmayıl Hakkı Tonguç'u desteklediği için Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'e saldırmaya başlamıştı. O sıralarda kendisiyle tanışmak fırsatını bulduğum Hasan Ali Yücel'e, Fransız basınının Türkiye'deki Köy Enstitüleri deneyini nasıl övüp göklere çıkardığını anlatmıştım. İçten halkçı olan Yücel'in gözleri parlamış, kalın etkili sesiyle bana "Gel de bunu bizimkilere anlat, bu yüzden başımı yemek istiyorlar!" demişti. Nitekim, kısa bir süre sonra Yücel'in başını yediler, daha doğrusu, İnönü'nün değişmeyen karakteri buydu: "Partide hangi akım, hangi kanat güçlenirse onun lideri olurdu..."

Sirer Bakan olduktan sonra köy enstitülerini dolaşmış, Akpınar'da öğrencilere "Sizi amelelikten kurtardım" demiş, Düziçinde de Müdür Lütfi Dağlar'a "Enstitünüzde sol düşünce ve inanışta olanlar için ne tedbir alıyorsunuz?" diye, trenin kompartımanında yalnız kıstırarak hesap sormuştur. Sirer'in ardılı olan Tahsin Banguoğlu, Bakanlıktan düşüşünün 8. yılında (1958) Ankara Atatürk Lisesi'nde bir açık oturuma katıldı. Oturuma katılanlardan biri de Hasan Ali Yücel'di. İzleyiciler arasındaydım ben de. Soru-yanıt sırasında söz alarak "Banguoğlu, Cumhuriyetin 25. yılında, din dersleri yoluyla irticaın temelini atmış bir Bakan'dır. O topun ağzını açtı, artık arkası gelir..." dedim.

Yanıtı:

"Demokrat Parti'nin iktidara geldiğinde din devleti kuracağını varsaydık ve bunu önlemek için, zararsız din derslerini koyduk. Böylece, din dersi koyarak Demokrat Parti'nin dinsel propagandalarına halkın kapılmasını önleyecek, hem devrimleri koruyacak hem de iktidarda kalacaktık..."

Düşündükleri tutmadığı gibi, tam karşıtı gerçekleşti. Hem iktidar gitti, hem de laiklik bitti...

Oy için ulusun geleceğini ne oyunlar çevirerek kararttığını anılarında anlatıyor:

"10 Eylül 1947'de kurulan Hasan Saka Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı Reşat Şemsettin Sirer idi. Din dersleri için ilk

komisyonu onlar kurdu. Bu komisyon bir din dersi kitabı da yayınladı. Fakat, Diyanet İşleri Başkanlığı bu kitaba karşı çıktı, tenkit etti, yeterli bulmadı. Diyanet'in gerekçeleri ve tenkitleri haklı idi. Bunun üzerine Hasan Saka, Reşat Şemsettin Sirer'i "Böyle kitap mı olur" diye azarladı. 2. Hasan Saka Hükümetinde Milli Eğitim Bakanı ben oldum. Bu dersleri koymak ve ders kitaplarını Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki Hoca'ya hazırlatmak bize nasip oldu... Mecliste din derslerine karşı çıkan milletvekillerinin en çok üstünde durdukları konu, laikliğin elden gideceği idi. Ciddi bir muhalefet vardı. Beni destekleyenler, Meclisteki hocalar, Hamdullah Suphi, Nihat Erim, Vedat Dicleli, İsmail Rüştü Aksal gibi arkadaşlardı. Ben bir çözüm yolu olarak derslerin ihtiyari (seçmeli) olmasını teklif ettim. Bu teklif ilgi gördü ve havayı yumuşattı. Fakat bir hile yaptım; çocuklarının bu derse girmesini isteyen veliler değil, istemeyen veliler dilekçe vereceklerdi ve o çocuklar muaf olacaklardı... Çocuğunun din dersine girmesini istemeyen veli olarak yalnız Prof. Bülent Nuri Esen dilekçe vermişti..."

Demek ki bir kişi dışında herkese yutturmuştu...

Ondan sonra gelenler, Tevfik İleri, İbrahim Öktem, Orhan Dengiz, İlhami Ertem, Ali Naili Erdem, Hasan Celal Güzel, Avni Akyol vb. din derslerinin zorunlu yapılmasından başka kuran kurslarını ve imam hatip okullarını yurt yüzeyine yaydılar. İçinden çıkılmaz hale getirdiler.

Devrim Bile Anlayışı Değiştiremiyor

Milli Eğitim Bakanlığının her döneme uygun bürokratları 27 Mayıs 1960'dan sonra bir süre durgunlaştılar. Koalisyon kurulunca "Tamam yine bizimkiler geldi" diye sevindiler. Herkes gerçek kişiliğini bulmuştu yine.

Ama daha kafalarının karışıklığı geçmeden, koalisyon kurulmadan, ne olur ne olmaz diye düşünmüşler, bana iyi ve yararlı memur gözüyle bakmışlar, beni bilgimi, görgümü artırmak üzere bir yıl süreyle İngiltere'ye göndermeye karar vermişlerdi. 4489 sayılı yasa uyarınca maaşım arkamdan gelecek, orada modern teftiş tekniği incelemesi yapacaktım. Bu hususta önce

İçişleri Bakanlığı direndi, göndermemek ve de pasaport vermemek için. Uğraşa uğraşa aldık onu da. Ama ne alış. Neredeyse vatandaşlık elden gidiyordu, onu koyduk ortaya.

Bu da bir çeşit kıyımdır ya da kıyımcı anlayışın bir belirtisidir. Hem de Abdülhamit'ten kalma bir illettir bu pasaport vermeme işi. Anayasa, Dedeyasa, Nineyasaya karşın vermezler. Onlar yasaların dalkavuğu değiller ki...

Cumhurbaşkanı Gürsel'e, Başbakan Fahri Özdilek'e ve Meclis Başkanılğına şöyle bir tel çektim. Basında çıktı bu telgraf:

"Devrimiz füze devri olduğu halde, yirmi gündür pasaport alamadım. Bağlı bulunduğum Eğitim Bakanlığı beni ihtisas için İngiltere'ye göndermeye karar verdiği halde, İçişleri Bakanlığı pasaport vermemekte ısrar etmektedir.

Türkiye'nin ortasında bulunan Aksaray'ın Demirciköyü'nde doğdum. Memleketimin ekmeğiyle büyüdüm ve memleketim için, ulusumun eğitim davası için gece gündüz köylerde gezen, çalışan bir ilköğretim müfettişiyim. Bu durumdan şüphe ediyorlarsa, memlekette yürürlükte bulunan Anayasa ve öteki yasalarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarımı kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul edilmiyorum demektir. Öyleyse, çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor, bana doğru gözle bakılmıyor. Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını ya da vatandaşlık haklarımın bir an önce tam olarak verilmesi ile pasaport almamın sağlanmasını derin saygılarımla dilerim."

Toplumumuz o yıllarda çok duyarlıydı. Basınımız da. Bu telgrafım üzerine, 7.11.1961 günlü Tanin'de Nevzat Üstün, 8.11.1961 günü Milliyet'te Çetin Altan, 7.11.1961 günlü Akşam'da Vecihi Ünal, 10.11.1961 günlü Vatan'da Burhan Arpad, 8.11.1961 günlü Öncü'de Aziz Nesin... Kıymetli yazılar yazdılar... Bunlardan birini, Vecihi Ünal'ınkini, hepsindeki havayı yansıtır diye, örnek olarak buraya alıyorum:

"Geliniz, şu haberi birlikte ve ibretle okuyalım:

"Roman yazarlarımızdan Mahmut Makal, Cumhurbaşkanı, Meclis Bakanı ve Başbakan Vekiline ilgi çekici bir telgraf göndermiştir. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılan kursu bitiren

İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal, Bakanlıkça İngiltere'ye gönderilmek üzere İçişleri Bakanlığı'na müracaat etmiş, fakat, dosyası Milli Eğitim Bakanlığının İçişlerine gönderildiği ve Bakan Ahmet Tahtakılıç da aracılıkta bulunduğu halde pasaportunu alamamıştır. Arkadaşlarının yarım saat içinde pasaport aldıklarını söyleyen Mahmut Makal, kendisinin yirmi gündür beklediğini belirtmiştir.

Makal'ın Türkiye'nin en yüksek üç makamına çektiği telgrafta: "Anayasa ve öteki yasalarla teminat altına alınmış olan vatandaşlık haklarımı kullanmam istenmiyorsa, bu memlekette normal vatandaş olarak kabul edilmiyorum demektir. Öyleyse çok sevdiğim memleketimde yaşamam şüphe ile karşılanıyor, bana doğru gözle bakılmıyor.

Bu durum karşısında ya vatandaşlık haklarımın alınmasını, ya da bir an önce pasaportumun verilmesini saygılarımla dilerim" denilmektedir.

Devletçilik, solculuk, sosyalizm ve komünizm gibi bilim dilinde hudutları belli kavramlar o kadar dilendiği şekilde tanımlandı ve anlaşıldı ki, insan, sola eğimli bir fikir sistemini adlandırırken artık şaşırıyor.

Ama diyelim ki romancı ve İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal komünisttir. Biz böyle kabul edelim ve yürürlüğe girmiş olan Anayasamızın yapraklarını çevirelim...

"Madde 20: Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir; düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim ile veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklayabilir ve yayabilir. Kimse düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz."

"Madde 18: Herkes, seyahat hürriyetine sahiptir; bu hürriyet ancak milli güvenliği sağlama ve salgın hastalıkları önleme amacıyla kanunla sınırlanabilir...

Türkler; yurda girme ve yurt dışına çıkma hürriyetine sahiptir. Yurt dışına çıkma hürriyeti kanunla düzenlenir."

Açıkça görülüyor ki, bir Türk vatandaşı hem dilediği şekilde düşünmekte serbesttir ve hem de milli güvenliği sarsmamak ve salgın hastalığa müptela olmamak şartıyla gezi hürriyetine sahiptir.

Peki, Mahmut Makal'ın durumu nedir?

Yurt dışına çıkması milli güvenliği mi sarsacaktır? Olamaz. Zira Milli Eğitim Müfettişliği milli güvenliği sarsacak nitelikte bir adamın uhdesine verilemez. Tifoya, tifüse veya koleraya mı müpteladır? Allah korusun, böyle bir raporu da yoktur.

Yine farz edelim ki, bir adam komünizm propagandası yapmış hapis ve yurt dışına çıkmama cezasına çarptırılmıştır.

Devlet otoritesince düşünceleri milli menfaatlere aykırı görülen böyle bir adamın bile yurt dışına çıkarılmamasındaki gerekçe nedir?

Eğer düşünceleri tehlikeli görülen bir insan kazanılmak isteniyorsa, bilakis, düşüncelerinin yanlış olduğunu ispat etmiş olan ülkelere devletçe gönderilmelidir. Gönderilmelidir ki görsün, öğrensin ve yanılmış olduğunu anlasın.

Bir adam düşüncelerinden dolayı vatan haini olarak mı kabul ediliyor. İyi ya, bırakınız gitsin, kendisi de memleket de kurtulsun.

Bir türlü kavrayamıyorum... Eğer demokrasinin ana prensiplerini anlayamıyor ve ideal hukuka uygun yasaları uygulayamıyorsak kabahat demokratik hukuk devleti düzeninin mi, yoksa bizim midir?"

Daha önce bir pasaport serüvenim daha oldu: Kitabımın Sırpça-Hırvatça'ya çevrilmesi dolayısıyla Yugoslavya'ya davet edildim. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde öğrenci idim. Çağıranlar, telif hakkımı orada ödeyeceklerini, ayrıca Adriyatik kıyılarında 15 gün dinlenmemi sağlayacaklarını yazıyorlardı. Maliye Bakanı Hasan Polatkan, döviz kıtlığından söz ederek olumsuz yanıtlıyordu dileğimi. O böyle deyince öbür taraf da pasaport vermiyordu. Danışıklı dövüş...

Aynı aylarda Polaktan'ın oğluna müzik dersi veren arkadaşım Arkan, ceplerine döviz doldurarak Avrupa'ya girip girip çıkıyordu...

Siyaset ve Okumuşlar

Bizimkilere ne Anayasa ne de Babayasa bir şey söyler. Bizimkiler neye alışmışlarsa onu sürdürürler. Sizin yazı yazmamanızı, düşünen bir öğretmen olmamanızı istiyorlarsa, "düşünme" demezler, de binbir çeşit suç uydurarak, "meslekteki durumunla bağdaşmayan davranışlarda bulunuyorsun" diye cezalandırırlar.

Diyelim ki üç yıldır ya da beş yıldır hiç yazı yazmadınız. Bu sizin için bir suçtur. Çünkü siz iş yapmamış olduğunuzdan onları da işsiz bırakmış oluyorsunuz. Ama yine bir çıkar yol bulmak kolaydır onlar için.

İşsiz beklemektense bir iş bulup uğraşmak gerek. O zaman sizin eski dosyalarınızı karıştırırlar ve beş yıl, üç yıl önce yazdığınız yazıları bularak bazı ipuçları yakalarlar. Müfettişlerine, bir sürü soru çıkabilecek bu yazıları havale ederler. Onlar da sizi siyasetle uğraşmış kabul ederek o açıdan sorular sorarlar. Bu da olmazsa, aslı astarı olmayan şeyler uydurarak sizi yine siyasetle uğraşmış sayarlar, sorgularlar, ardından da mahkemeye verirler.

1957'lerde yazdığım yazılardan dolayı 1962 yılında beni sorguya çekmelerini nasıl açıklayabiliriz başka türlü? Daha bugün bile yolunu bilmediğim Ankara'nın Altındağ İlçesi'ndeki TİP merkezi'ne hem de delege olarak gittiğimi ileri sürerek meslekten atılmam için mahkemeye sevketmeleri başkaca neyle açıklanabilir? Üstelik polis arşivlerinden öyle resimler bulup dosyaya koyuyorlar ki, dünyanın en güzel mizahını da yapmış oluyorlar böylece: Hilton Oteline taş çıkartacak şekilde bir yapının resmini getiriyorlar, "Bu Altındağ TİP ilçe binasıdır. İşte bu binaya gitti ve orada delege olarak bulundu. "Siz, Altındağ'da buna benzer bir bina olmadığını, delegelerin

resmen listeleri, kayıtları olduğunu, incelenmesini, memur olduğunuz halde delege olmayı siz ahmaklık edip isteseniz bile partinin bunu kabul etmeyeceğini... ileri sürüyorsunuz. Apışıp kalıyorlar. Hakkınızda mahkeme de edilme kararı veren il yönetim kurulu üyelerine, nasıl işin aslını söylemeden ve de gümrükten mal kaçırır gibi imza ettiriyorlarsa bu kararları, savcı bey de dosyanın içine bakmadan aynı karara katılıyor ve siz mahkemeyi boyluyorsunuz. Sonu beraat oluyorsa da her yapılanın kişide bir izi kalıyor. Bu haksız işlemleri yapanlara kimse bir şey demiyor. Neden bu haksız ve uydurma işlemlere girişiyorsunuz diye, onların yakasından tutan olmuyor...

Siyaset yapmaya gelince:

Hakim sınıftan değilseniz öksürmeniz bile siyaset yapmak sayılır. Neyi eleştirirseniz soru aynı:

"Siz Bakanlıktan iyi mi biliyorsunuz? Bakanlığın bu eğitim politikasını güdüş nedenini bilmeden eleştiriyorsunuz. Neden şikâyetinizi bağlı bulunduğunuz Bakanlığa yapmıyorsunuz da basın yoluyla halka duyuruyorsunuz? Memurun yazı yazması bir çeşit siyaset yapmaktır; bunu bilmiyor musunuz?"

Oysa, siyaset deyimi yuvarlak bir sözdür ve genellikle kendi yorumlarıyla bir yargıya varıyorlar. Yani siz ne yaparsanız yapın siyaset yapmış sayılırsınız. Yeter ki Bakanlıkla aynı görüşte olmayın. O yeter de artar bile, siyaset yapmış sayılmanız için.

Yazı yazarak,konuşarak düşüncelerini açıklamak bir memurun da hakkıdır. Bu vatandaşlık hakkı yasaların teminatı açısından ve omuz zoruyla bu hakkı kullanabilmekteyiz. Kullanırken de ne yalan söylemeli burnumuzdan fitil fitil getirilmektedir. Bağlı bulunduğu ya da bağlı bulunmadığı bir bakanlığı, bir kurumu, oraları yönetenleri eleştirmek hiçbir açıdan siyaset yapmak sayılmaz. Siyaset sözcüğü bir aksiyonun ifadesidir ve buna göre fiilen bir siyasi partiye kayıtlı olmak ve yazılarıyla o partinin kayırıcılığını açıkça ve körükörüne yapmak gerekir. Kaldı ki yasa koyucunun yine de yuvarlak olarak saptamaya çalıştığı bu görüş bile çok söz götürür.

Bir de sizin kişisel üslubunuz pek ilgilendirir Eğitim Bakanlığını. Kendi cehaletlerine bakmadan, sizin nezaketsiz yazmanıza, yazınızın içine aldığınız beyitlerin nezaket kural-

larına uymayışına içerlerler. Bu arada nasıl bir öğretmen, nasıl bir üslup istediklerini de öğrenemezsiniz. Adamlar sizi sorgulasınlar da konu ne olursa olsun, isterse uydurma, gülünç bir şey olsun, bu onları ilgilendirmez. Aşağıya aldığım soru 12 Aralık 1962'de bana sorulmuştu:

"Ocak 1961 gün ve 159 sayılı "Öğretmen" dergisinde yayınlanan "İşimiz Gücümüz" adlı yazınızdaki ifade Türk ananesine ve Türk nezaket kaidelerine aykırı olduğu kadar kullanılan dil de bir eğitimciye yakışmayacak şekildedir. Bu yazıda o zamanın Eğitim Bakanıyla o zamanın Ankara Milli Eğitim Müdürü Hakem Belen küçük düşürülmektedir. Ayrıca "Kimi görsek etekleriz - Ne utanmaz köpekleriz" beytiniz de gene nezaket kaidesinin dışında kalmaktadır. Bu yazıyı yazmaktan kastınızın ne olduğunu aşağıda açıklayınız."

Cevabımızda, yazının içinde Hakem Belen'in adı geçmediği halde bunu neden ona yükledikleri, köpeklik beytinin Namık Kemal'e ait olduğu yazıda belirtildiği halde, benim beytimmiş gibi görmek istedikleri, üslubuma ise kimsenin karışamayacağı... açıklanmıştır.

Hakem Belen, 27 Mayıs hareketinden sonra Ankara Milli Eğitim Müdürü olmuştu. O bölgede müfettiştik. Birkaç arkadaş birlikte ziyaret ettik. Aradan on iki yıl geçtikten sonra bir gün, yolda rastladığım rahmetli Hürrem Arman kolumdan tuttu:

"Hakem Bey'i üzmüşsün bir zamanlar. Bir türlü unutamıyor. Dün birlikte içerken adın geçti. Adın geçince de ağladı..." dedi.

"Ne yapmışım ona?"

"Ziyaretine gittiğinde bacak bacak üstüne atıp oturmuşsun karşısında."

Kendileri bir parmak üstlerinin yanında süklüm püklüm ya, başkalarının da kendilerinin yanında süt dökmüş kedi olmasını isterler...

Dönemler ve İnsanlar

Bütün dönemlerde olduğu gibi 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra da insanlar birbirini şikayet etmeye başlamıştı. Bunu, daha çok kendine güvenemeyenler ve eski yönetimden yararlandığı, en azından onlarla iyi geçindiği halde yeniler

karşısında da kendini "ekmeğini" sağlama alma içgüdüsüyle davrananlar yapıyordu. Bu, gide gide toplumda bir hastalık halini alıyor, özellikle askeri darbeler ve iktidar değişiklikleri sırasında yapılıyordu. Hele imzasız dilekçelerin, telgrafların arkası kesilmiyor.

27 Mayıs darbesini izleyen günlerde Kızılcahamam'ın Çeltikçi Bucağının Müdürü de, orada çalışan öğretmen Bayram'ı "Demokrat Parti'nin militanıdır" diye şikayet etmişti.

Bölge müfettişi olarak evrak bana gelmişti. Gidip araştırdım. Öğretmen çevrede çok seviliyordu. Öğretmenler, Bucakta çalışan Ebe Hanım, tümüyle halk öğretmenin aydın, dürüst, işini bilen ve seven, politikayla ilgilenmeyen ama kafası çalışan bir kişi olduğunu söylüyorlardı.

Daha başlangıçta Bucak Müdürünün kişiliksiz olduğu ortaya çıkmıştı. İşinin başında bulamadık. Kızılcahamam ormanlarının içindeki eğlence yerlerinde olduğunu duyduk, haber yolladık gelmedi. Kaymakama vekalet eden yüzbaşı jandarma yollamış, yine gelmedi. Sonunda jandarmalar yaka paça sürüklercesine getirmişler kent merkezine. İfadesini almaya gittiğimde eli yüzü bere içindeydi.

Ertesi sabah, bir kahvenin önünde çay içerken yanıma geldi. Çay söyledim, elini yüzünü doktora gösterip göstermediğini sordum. Onun kafası öteki konuya koşullanmıştı:

"Özür dilerim, yüzünüzün yumuşak olduğunu bilseydim ormana kaçmazdım. Şikayeti de, herkes yapıyor diye, ben de kendimi sağlama almak için yaptım. Öğretmen Bayram gerçekten iyi bir çocuktur, baltayı taşa vurdum..."

Her darbe döneminde şikayet edilmeyen ya da etmeyen kalmıyordu neredeyse. Toplum nerelere getirilmişti. Kışlalar, hapishaneler dolduruluyordu. Bu müdürün vurduğu balta da yerini sağlamlaştıramamış, kendisine Yozgat taraflarında bir yer açmıştı...

Bereketli Toprak

Tek olarak ya da birkaç kişilik kümeler içinde, dört-beş kez görüştüm İsmet İnönü ile. Köy Entitülüler olarak çıkaracağımız "İmece" dergisi için yazı istemeye gitmiştim birgün. Yıl 1961.

Vardığımda, o günkü Ulus gazetesinde çıkan "Gül-Bülbül" adlı yazımı okuyordu. Yazım, Vatan gazetesindeki bir yazısında ve de bir konferansında bana, köy enstitülerine çatan Behçet Kemal Çağlar'a yanıtımdı. İnönü, "İnsan kaybetmeye değil, davasına insan kazanmaya bakmalı kişi" dedi. "Hele bu kazanacağın kişi Behçet Kemal gibi bir bereketli toprak olursa!.." Yaşar Nabi Nayır'ı anımsadım o konuşurken. "Bu memlekette kişilere çatmadan yazı yazarsan memleketi satsan bile yakanı kurtarırsın" derdi...

"Behçet Kemal'i tanıyor musun?" dedi İnönü.

"Hayır Paşam, tanımıyorum" dedim.

"İstanbul'dan çağırıp tanıştırayım mı, ister misin?"

"Zahmet etmeyin Paşam!"

"Zahmet olmaz. Ona çatma yerine, bul davanı anlat, yani tohum ek ona. Hemen tohum yeşerir, senin davanı savunur. O bereketli topraktır. Size çatanları karşınıza almasanız daha iyi olur. Ben Meclis'te sıra kapakları vurulurken, kürsüden karşı duvara bakarak konuşmakta bulmuşumdur çıkar yolu..."

Gidişlerimizin çoğunda, çözemediği bir bilmeceyi bizlere de sorardı İnönü: "Alınan ücretler, ev kiraları, besin maddelerinin fiyatları belli. Bunları incelersek, insanların geçinmesi olanaksız. Ama görüyoruz ki, geçiniyorlar. Nasıl oluyor bu, ben çözemiyorum bu bilmeceyi?"

Buna gerçek anlamda geçim denemeyeceğini, halkın çok şeyini yitirme pahasına geçiniyor göründüğünü... anlatmaya çalışırdık. Bu bilmece, üç kere on yıl geçtikten sonra, 1990'lı yıllarda da gündemde nitekim...

O günlerde Behçet Kemal'le İstanbul'da tanıştım. Ama aracısız; rastlantı sonucu. Yeni çıkan bir kitabımı verdim. Birkaç gün sonra Süleyman Üstün'le haber gönderdi: "İki gün sonra salı akşamı İstanbul Radyosundaki konuşmamı dinlesin" diye. Kitabımdan söz edecekti. Nitekim etti.

Nereden nereye. Şu 1990 yılında o beğenmediğimiz adamı, Bereketli Toprağı arıyoruz. 1949'da kurulan Şemsettin Günaltay hükümetinin Atatürk ilkelerinden ödün vermesi ve ilkokullara din dersi koyarak bu ödünleri başlatması dolayısıyla, 24 Ocak 1949'da Meclis kürsüsünden şöyle konuşmuştur Behçet Kemal Çağlar:

"Bu ilkeler uğruna, artık ona sadık kalmadığını gördüğü saflardan ayrılarak yasaların verdiği başka haklara dayanıp savaşmak gerekiyor. Bu kürsüden, bütün ülke aydınlarını, gündelik kaygıların, siyasetlerin üstüne çıkmaya, bu ülke için kurtarıcı olduğu kesin olan Atatürk ilkelerini, yılmadan, bilinçle, sabırla savunmaya çağırıyorum. Bu mücadelenin en iyi yerlerinden birinin bu kürsü olduğunu bilmez değilim. Fakat, saflarından ayrılıp külfetlerinden sıyrıldığım bir kütlenin nimetlerinden faydalanmakta devam etmeye benim vicdanım ve ahlâkım müsait değildir. Milletvekilliğinden istifa kâğıdımı işte şimdi Reisliğe veriyorum. Bu kadro içinde gönlümün istediği kadar faydalı olamadığım büyük Türk milletinden ve cefakeş Erzincan halkından alenen özür dilerim."

Kürsüden inince de ardına bakmadan çıkıp gitmiştir. Gidiş o gidiş...

Ekonomiden Anlamak mı?

Yarın dergisi'ni Aydın Yalçın vb. çıkarıyorlardı. Bir gün şu yazı çıktı:

"Amerikalı Senatör Wayne Morse'un Türkiye'ye verilen Amerikan İktisadi Yardımı hakkında Amerikan Senatosunda yaptığı bir konuşma geçen hafta Türk basınına aksetti. Sayın senatörün bu konuda ileri sürdüğü en ilgi çekici iddia, hiç şüphesiz, Türklere bu yardımın zorla kabul ettirildiği ve bu paraların hükümet ve meclis üyelerinin ceplerine gittiği düşüncesidir.

Demek ki 1948'den bu yana yeşil dolarlar ceplerimize bin güçlükle sıkıştırılmakta, biz de boyuna nazlanıp "Ne yapacağız bu kadar parayı? Türkiye'de her şey var. Biz yardım falan istemiyoruz," diyormuşuz! Bir taraftan bunu söylerken öbür taraftan da birkaç açıkgöz milyonlarca doları aralarında deve yapıveriyorlarmış... Ve bu durumdan ne Türk halkoyunun, ne de yardım sever memleket yetkililerinin haberi varmış!

Bu yürekler acısı iddiaları Wayne Morse nereden aldığı ilhamla ortaya attı?

Geçen yıl Siyasal Bilgiler Fakültesi İdari İliler Enstitüsünde çalışan bir Amerikalı hocanın kendisine verdiği rapordan!

Haydi diyelim ki bu bahtsız hoca 1 Şubat'taki uçak kazasında, delikanlı oğlunu kaybettikten sonra, kazadan Türk hükümetini sorumlu görerek, bütün millete düşman oldu ve Amerika'ya dönüşünde Türkiye'yi yere vurmak için elinden geleni yapmaya karar verdi. İktisat bilmediği halde, dış yardım aleyhtarı senatörlerin eline bu gibi raporları yazıp tutuşturdu. Hissi, gayri ilmi, şu, bu amma bu davranışın bir izahı var. Adamcağız genç evladını kaybetmiş ve hesabını da soramamış...

Fakat bu Amerikalı hocaya bu gülünç fikirleri yutturan kıymetli eğitimcimiz, ilkokul müfettişimiz, Gazi Eğitim Enstitüsü hocamız, tanınmış yazarımız Mahmut Makal'ın zoru ne acaba?

Amerikalı hoca Dragnich, senatöre verdiği raporda, Mahmut Makal'la görüştüğünü, Makal'ın kendisine "Bu yardımı boşuna veriyorsunuz, yazık oluyor paranıza. Hepsi politikacıların cebine giriyor, millet için bir şey yapılmıyor" dediğini yazmış. Senatör Morse de Amerikan Senatosunda Makal'ın adını söyleyerek bu teşhisi açıklamış!

Öğretmen Makal geçen yıl İngiliz hükümetinin parasıyla bir yıl İngiltere'de "incelemelerde" bulunup bir miktar dil öğrendikten sonra, anlaşılan, buraya gelen yabancı uzmanlara Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında da bilgi vermeyi vatan hizmetinin bir parçası saymaya başlamış! Buna mani olmak elbette kimsenin aklından geçmez. Yalnız, dostumuza şunu hatırlatmak istiyoruz:

Memleket içinde söylenenler gene aramızda kalır... Mesela, Milliyet gazetesi'nin köy okullarına yardım kampanyasına katılan ve elinde gerekli eğitim malzemesiyle Ankara İlçelerinden birinin Eğitim Müdürlüğüne girmiş olan bir vatandaşa Makal'ın "Köy okulları sizin yardımınıza, ianenize muhtaç değil. Bu dava ancak bir rejim değişikliği ile halledilir" gibi bir söz sarfettiği bilinir. Bu sözü kime söylediği de bilinir. Sadece üstünde durulmaz.

Amma... İş yabancılara yanaşıp kulağa fıslamaya gelince değişir. İnsan işte böyle hem kendini hem de o yabancıyı rezil eder."

(Yarın, Sayı: 17 - 7.8.1963)

Bu yazıya şu karşılığı verdim:

"Yarın dergisine,

7 Ağustos 1963 tarihli ve 17 sayılı derginizin 19'uncu sayfasında yayınlanan ve "Mahmut Makal Amerikan Senatosu'nda" adlı yazıyı okudum. Bazı yanlışlarını düzeltmek ereğiyle bu notu yazmak istedim. Okuyucularınızın kafasında bazı olayların ya da gerçeklerin yanlış yerleşmesini istemezsiniz, sanırım. Notumu yayınlarsanız bunu temin etmiş olursunuz. Aynı zamanda ufacık bir yazıyı kaleme alırken önce gerçeğe bağlı kalmanın, sonra da elemterede kırk yanlış yapmamanın yolunu öğrenmiş olursunuz:

1- Gazi Eğitim Enstitüsünde "hoca" değilim.

2- İngiliz Hükümeti'nin parasıyla değil kendi maaşımın transferi suretiyle, yani kendi paramla ve 4489 Sayılı Yasa gereğince bir yıl için İngiltere'ye gittim.

3- Öğrendiğim "bir miktar" İngilizcenin Türkiye'ye gelen yabancı uzmanlara Türkiye'nin iktisadi durumu hakkında bilgi vermeye yetmeyeceğini siz de takdir edersiniz. Üstelik iktisattan hiç anlamam. Böyle olunca, bu vatan hizmetinden ister istemez yoksun kalıyorum. Bu hizmeti eğer yapabilirseniz, dış ülkelere daha çok gidip gelmiş olmak dolayısıyla iyi dil bilen ve iktisadi bilgilerinin de yeterli olduğu anlaşılan sizlere bırakıyorum.

4- İlçeler'de "maarif müdürü" değil ilk öğretim müdürü bulunur. O paragrafta sözü edilen kişi Vahdet Gün'dür. Ona ben dört pergel ve dört kurşun kalem alıp da "size yardım ediyorum" diye bir köy okuluna uğradıktan sonra, bu kadarcık malzeme için tomar tomar kâğıt imzalatırken Bala İlçesi İlköğretim Mürürünün odasında rastladım. Bu gibi davranışların gülünç olmaktan öteye gidemeyeceğini söyledim. Bu olay, Milliyet gazetesinin köy okullarına yardım kampanyasından çok öncedir. Bunu olayın geçtiği ve Milliyet'in kampanya açtığı tarihleri bularak anlamanız mümkündür.

5- Benim kulağa fıslamakla işim olmadığını, sanırım Yarın'cılar da bilirler. 16 yıldır iktidarda kim olursa olsun, ve günün havası ne olursa olsun, karınca kararınca düşüncelerimi açık açık yazdım. Böylece rezil ettiklerim oldu mu bilmiyorum;

amma kendimi asla rezil etmedim. Çünkü hiçbir satırımda kişisel çıkarım ya da herhangi bir tarafın çıkarı söz konusu edilmemiştir. Kişi olarak maddi manevi işkencelerle karşılaştığım olmuşsa da, yurt sorunlarını yazmaktan hiçbir şey beni alıkoyamamıştır. 16 yıllık yazı hayatımda bunun karşıtını kimse gösteremeyecektir.

6- Amerikalılar ve Amerikan yardımı hakkında bazı düşünceler ileri sürmek ve bunları tartışmak mümkündür. Benim bu konuda da yerli ya da Amerikalı birtakım "yerlere" şikayet edilmemin gereksiz olduğunu açıklamak isterim. Çünkü düşüncelerimi açıkça yazıyorum. Bunu inceleyen makamlar da vardır... Geçen yılın Ekim ayında Öncü gazetesinde 1961 baharında yazdığım "Amerikanın Keşfi" adlı yazılar bunlardan yalnız ikisidir. Gerekirse Amerikan yardımının nereye gittiği konusunda yazacağım da... Bu konunun da tartışılabileceği kanısındayım. Haklı çıkmaya değil, hakkı bulmaya eğilimli bir kişi olduğum için ve Türk Ulusunun ana sorunları beni, kişilerin ya da bazı dergilerin, dergicilerin sorunlarından çok ilgilendirdiği için, olanca çıplaklığıyla gerçeklerin ortaya serilmesine taraftarım. Böyle olunca da, derginizin bir hizmette bulunmasını ve Amerikan yardımının nerelere harcandığını, ne sonuçlar alındığını detaylarıyla yayınlamasını isterim. Değilse, 27 Mayıs'tan sonra söylenegelen, vatandaşın kafasında sorular biriktiren yanlış harcama ve yanlış tutumların hesabını soracağınız kapıyı çalmakta yanıldığınızı hatırlatırım."

(Yarın, Sayı: 22, 11.09.1963)

Aydın Yalçın gibi Amerika'yı TBMM'de savunmuş bir Türk yine görev yapıyordu... İktisat bilmediğim halde bu konulara neden burnumu sokarmışım. Alın, işte, elimizi de, burnumuzu da, hatta isterseniz gılayımızı da çekelim; ama elinizde, "yardımlar" sayesinde ekonomisi batmış bir Türkiye, bitmiş bir Türk toplumu var... Buna ne buyrulur!?..

Mahkemeler, Mahkemeler

Yaklaşık yirmi kez mahkemeye çıktım. Konuları çok değişik olmakla birlikte hepsi komünistlik propagandasına sokuldu. Bunlardan da iki örnek vermek isterim: Vahed Gün adlı bir mühendis vatandaş, bir gün Balâ İlçesinin Tınaztepe İlkokulu salonunda karşıma çıktı. Köy öğretmenleriyle Haberleşme Derneği bilmem nesiymiş. Dışarda arabada iki hanım arkadaşı da varmış "Dernekten". Otuz kadar silgi, bir o kadar defter kalem almışlar yanlarına. Gidip köy okullarına verecekler yardım olarak. Şikayet ettiler; mahkemeye düştük. Suçumuz insan olmak... Ve de karar:

"Komünistlik propagandası yapmaktan maznun Ankara'da Keçiören Konservatuvar Evleri 10 numarada oturur İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal hakkında tanzim edilen hazırlık evrakı tetkik edildi:

Her ne kadar maznun Mahmut Makal'ın Balâ Tınaztepe İlkokulunda bir konuşma esnasında "Köy okulları sizin yardımınıza, idarenize muhtaç değil. Bu dava ancak bir rejim değişikliğiyle halledilir". şeklinde şahit Vahdet Gün'e hitap edip vaki konuşması da Ankara'da münteşir Yarın mecmuasının 7.8.1963 günlü nüshasının 19. sahifesinde yayınlanmışsa da:

Tetkik edilen hazırlık evrakı münderecatına ve dinlenen şahitlerin sureti beyanlarına göre konuşmanın Balâ Tınaztepe İlkokulunda Ankara'da Köy Öğretmenleriyle Haberleşme ve Yardımlaşma Derneği adına yapılacak yardımdan neş'et ettiği ve maznunun şahit Vahdet Gün'e hitaben "Vahdet Bey sizin yapacağınız bu yardımlarla bu işin hallolacağını mı düşünüyorsunuz" şeklinde konuştuğu ve bir rejim değişikliği ile halledilir şeklinde konuşmadığı şahit Vahdet Gün'ün beyanından anlaşılmış olup hadise konuşulan sözlerde komünistliği yayıcı ve telkin edici bir durum bulunmadığı anlaşılmış olmakla, başkaca da maznun hakkında komünistlik propagandasından dolayı H. Amme davasının açılmasını haklı gösterir mahiyette herhangi bir delil ve emare elde edilemediğinden, maznuna isnat edilen komünistlik propagandası yapmak suçundan dolayı hakkında takibata mahal olmadığına ve kararın maznuna tebliğine CMUK'nun 163 ve 164. maddeleri gereğince itirazı kabil olmak üzere karar verildi. 28.11.1963." C. Savcısı

Ne söylersen komünistlik propagandası yapmış oluyorsun. Öyle bir hale geldi ki işler, "Peki köy okulları iane ile kalkınır" desek yine aynı kapıya çıkacak sanırım...

Bunu söyleten nedenler var. "Rusya'da aile vardır" demiş gibi gösterdiler bir keresinde. Yalancı tanıklar da buldular. Oysa söylesem ne çıkar. İsbat da ettiler. Ucu ucuna şu kararla kurtardık yakamızı:

"Komünizmi öğme suçundan sanık yukarıda açık hüvviyeti yazılı Mahmut Makal hakkında icra hazırlık, ilk tahkikat evrakı ile C. Savcılığının 30.4.1963 gün ve 963 / 2917 S.lı esas hakkındaki iddianamesi okundu:

Gereği düşünüldü: Suç tarihi olan 21 Kasım 1962 günü Gazi Eğitim Enstitüsünde tertiplenen folklor gecesine gelen sanık, bir ara okulun pedagoji sınıfına giderek bir kısım talebe topluluğu ile yaptığı karşılıklı konuşma sırasında "İngiltere'de yaptığı seyahat esnasında okullarda komünizm propagandasını havi afişlerin ve reklamların asılı olduğunu, temas ettiği öğretmenlerin bir çoğunun komünist olduklarını, memleketimizde bunun suç sayıldığını, Rusya'da sağlam bir aile müessesesinin mevcut olmadığı hususunda ileri sürülen iddiaların varit olmadığından bahsettiği, sanığın inkarına rağmen tanık ifadeleri ile anlaşılmıştır.

Ancak İngiltere'de komünizm propagandasının serbest, memleketimizde ise suç sayıldığını söylemek, aynı zamanda Rusya'da sağlam bir aile müessesesi bulunduğunu belirtmek, bizatihi komünizmi öğme sayılmaz.

Bu itibarla komünizmi öğme suçundan dolayı hakkında son tahkikatın açılması için yeter delil bulunmamasına binaen bu suçundan dolayı CMUK'un 197. maddesine tevfikan MUHAKEMESİNİN MENİNE, talep veçhile 18.5.1963 T. de karar verildi." 18.5.1963 sorgu yargıcı.

Barış Gönüllüleri

Ankara köylerinde gezerken, yer yer 4 K örgütüne rastlıyorduk. Çok gülünç Amerikan icadı şeylerdi bu 4 K'lar. Sözde köylüleri yetiştirecekler, eğitecekler... Bizim Köy öğretmenlerini de tehdit ediyorlar. Çünkü öğretmenler bağ bahçe işleriyle, köyün

suyu, yolu falan derken olumlu işlerle uğraşıyorlar. Onlarsa üç aşağı beş yukarı doğum kontrolü lafından öteye gitmiyorlar.

O sıralarda haftalık yazı yazdığım bir gazetede, "Köycülük Oynayanlar" adıyla bir yazı yazdım. Vay sen misin yazan. Ankara Teknik Ziraat Müdürlüğü harekete geçti önce. Sonra uzaklardan tehdit mektupları yağdırmaya başladılar, haberli olarak birbirinden. Hatta, bir Amerikalı kızın yani Barış Gönüllüsünün bulunduğu Yağlıpınar köyüne davet de ettiler, 4 K'nın ne harikalar yarattığını görmem için... Köylülerin ürettiği balı küçük 4 K'cı çocukların ürettiğini falan yutturmaya çalışıyorlar böyle törenlerde. Köşe başlarına çöp tenekesi asmak gibi utanılacak kadar gülünç durumlara da düşüyorlar. Emperyalizmin E'sinden habersiz bu görevliler, yani Teknik Ziraat Müdürleri, il 4 K liderleri, tehdit mektuplarıyla yerimde duramaz ettiler beni... Bunlardan, Antakya 4 K lideri Osman Sarıkaya'nın mektubundan bir parçayı, hepsine örnek olduğu için buraya alıyorum.

"Asırlardan beri ihmale uğramış, geri kalmış fikri ve maddi imkansızlıklar içerisinde basit alerlerle toprakla haşır neşir olarak bocalayan çiftçi ve köylüyü muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak 4-K Kulüplerinin en büyük amacıdır.

Çalışmalar esaslı bir şekilde ve her yönden takip edilerek yapılacak olunursa; daha iyi fertler, daha iyi aileler, daha iyi cemiyetler, daha iyi mamur vatan elde edilemez mi?

Çiftçi ve köylü çocuklarını, köy bünyesi içerisinde, okul dışı teşkilatlandırarak erkek ve kız çocuklarına, ziraat ve ev işlerinin muhtelif kollarında projeler esasına dayanan eğitim ve öğretim sayesinde ziraat ve ev hayatını öğretmek bilgili, iyi ahlaklı ve cemiyet için faydalı vatandaşlar yetiştirmektedir. İşte her yönden geri kalmış Türkiye'deki 4-K kulüplerinin gelişme ve inkişafları memnuniyet verici bir hızla ilerlemekte, zira inkılap hükümeti üzerinde hassasiyetle durur ve gelişmesi için daha fazla imkan verildiği takdirde örnek modern köyleri kısa zamanda meydana getirmek pekala mümkündür.

Ev ekonomistlerinin çiftçi kadınların inkişafını sağlayacak bilgiye sahip olmadığı kanaatınıza hiçbir zaman iştirak etmiyorum. Ev ekonomistleri ne kadar bilgisiz ve ehliyetsiz olursa

olsun bugünkü şartlar altında ve geri kalmış çiftçi kadınlarına yeteri kadar bilgi vereceklerine şahsen kaniyim.

Okul dışı zirai ve sosyal eğitim ve öğretim olan 4-K kulüplerinin Eğitim Bakanlığına devredilmesi tezini savunduğumuzu esefle karşılıyorum..."

Dükkân

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu, 1964 yazında Eskişehir'de toplandı. Kızılcahamam delegesi olarak katıldım. Bütün erkanı oradaydı Bakanlığın. Şöyle bir eleştirelim tutumlarını dedik. Hepsinin canı sıkıldı. Müsteşar Nuri Kodamanoğlu, bahçeye çıktığımızda yanıma geldi ve şu tehdidi savurdu: "Elimde dokuz tane dosyan var Mahmut!" Bu dokuz dosya, deminden beri lafını ettiğimiz dosyalar. Tahkikatları yapıyorlar, cezayı hemen kesmiyorlar. Bekletiyorlar babam bekletiyorlar. Hazır kuvvet gibi. Ne zaman Müsteşarın, Bakan ya da iktidarın canı sıkıldı, işaret geliveriyor ve dosya kullanılıyor.

İbrahim Öktem de Halk Partili olarak koalisyonda Eğitim Bakanı. Dosyalar elden ele dolaşıyor, çember daralıyor yine. Bilemezsiniz insanın şöyle rahat bir soluk almaya ne kadar gereksinimi oluyor böyle anlarda. Fransa eğitim Bakanlığı, kitaplarımın orada basılması dolayısıyla bir yıllık burs verdi. Ama izin? Yok. "Pasaport alabilirsen bizden yana hay hay" demesine karşın pasaportu alınca cık çekti Öktem. Bir kere daha istifa yolu gözükmüştü bize. Ettik.

Dönüşte yine girdim mesleğe. Ankara'daki Test ve Araştırma Bürosu'na vermişlerdi. Benden başka herkes dört-beş yıl Amerika'da kalmıştı burada çalışanlardan.

Amerikalılar, en az maaşlarının iki misli gelir sağlıyordu her birine. Belli belirsiz, çeşitli yollardan ve çeşitli adlar altında alıyorlardı bu parayı. Maaşları yediyüz lira olan arkadaşlar yediyüzelli liralık bir evde oturuyorlardı. "Dükkân" diyorlardı buraya. Dükkân kapanırsa, evimin önünde kendimi yakarım, diyordu çoğu. Amerikalılar arada göz kırpıyorlar, dükkânı kapatmakla tehdit ediyorlardı bunları. "Sakın kıpırdamayın sessizce oturun işte böyle" demeye getiriyorlardı. Bir yandan ek dersler alıyorlardı ortaokul-

lardan. Bana bu da yasaktı. Amerikan parası da kursağıma düşmedi çok şükür.

Orada bana iş de vermediler. Altı ay oturdum. 1966 Şubatı ortasında Adana'ya atanana kadar. Yalancı çıkmamak için söyleyim ki, bir tanecik iş verdiler, onun için de pişman oldular. Benim bazı önerilerim üstüne de memnuniyetle o işi başkalarına verdiler.

İmam-Hatip Okulları'ndan çıkanların işsiz kalması sorunu ve öğretmenlikte kullanılmaları için bir kombinezon bulunması sorunuydu iş. Araştırma Bürosundan icazet aramak gibi bir şey. Bilgi ve kanaat istiyorlardı. Bu da masa başında verilemezdi. Şu öneriyi verdim:

"Test ve Araştırma Bürosu Müdürlüğüne

Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün 4.10.1996 gün ve 3032 sayılı yazılarıyla, yurdumuzda 1951-52 ders yılından beri aydın din adamı yetiştirme amacıyla faaliyette bulunan 26 İmam Hatip Okulundan mezun vermekte olan 19 tanesinin verdiği mezunların durumları hakkında gerçek bir inceleme yapılması istenmektedir.

Ancak, bu okulu bitirenlerin diyanet hizmetlerinde görev alıp almadıkları, yetiştirildikleri alanda ne oranda hizmete girdikleri, sonraki okullara devamlarında hangi faktörlerin rol oynadığı, öğretim sistemimizin bunu ne derece etkilediği bilinmemektedir.

Bakanlık merkez örgütünce bilinmeyen bu hususlar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ve İmam-Hatip Okulları Müdürlüklerince de bilinmemekte, böylece, Bakanlığı aydınlatacak bilgiler elde edilememektedir.

Yukarıdaki hususları aydınlığa çıkarıcı bir araştırma yapılırsa, bu araştırma, İmam-Hatip Okulları için hazırlanmakta olan geliştirme programı çalışmalarına ışık tutacak, bu okullar hakkında yeterlilik-yetersizlik tartışmalarını halledecek ve yeni İmam-Hatip Okullarının açılıp açılmamasına, bu araştırmanın ışığı altında Bakanlıkça rasyonel bir karar verilecektir...

Bu hususta etraflı ve gerçek bir araştırmanın yapılabilmesi için, bu okullardan hiç değilse değişik bölgelerde bulunan 10 tanesinde inceleme yapmak gerekir. Okulların çalışma tarz-

ları, eğitim uygulamaları, yönetici, öğretmen ve öğrencilerin düşünceleri ve bu düşüncelerin gerçeğe uygunluğu, ders program ve kitaplarıyla bunların öğrencilere yaptığı olumlu-olumsuz etkiler, öğrencilerin buraya niçin geldikleri, aradıklarını bulup-bulamadıkları, aydın din adamı olarak bir ihtiyaca cevap verip-veremeyecekleri hakkındaki kanılar, hayatta, okulda yetiştirildikleri konu ile ilgili iş bulup bulamadıkları, neden başka işlere kaydıkları ya da neden açıkta kaldıkları... Ancak okullarda ve okul çevrelerinde hayata atılmış İmam-Hatip Okulu mezunları üzerinde yapılacak araştırma ile ortaya çıkabilecektir...

Araştırmalar başlarken anket yoluna baş vurmamak, ancak durumu tesbit ettikten sonra anketler hazırlamak bu alanda bizi gerçeğe götüren en doğru yol olacaktır.

Aksi takdirde, Yüksek Bakanlık, basma kalıp bilgileri ve rakamları, yazışmak suretiyle ya da müfettişleri marifetiyle, araştırma bürosundan daha iyi toplayabilir...

Okullarda ve çevrelerinde araştırma yapılması için gereken işlemin yapılması dileğiyle saygıyla sunulur."

Yazı bir daha bana dönmedi. Amerikalıların yaptığı bir bina ki, herkese bir oda, odada telefon vs.

Bana göre değildi.

Ders vermediklerinden yakınıyordum. Hatta bir keresinde kararname de hazırlandı. Keçiören Gülcüoğlu Ortaokulu için. Ama aynı gün iptal edildi.

Adana'nın yolu görünmüştü. Kış ortasında bahar beni bekliyordu. Belki Adana'nın yazı da kış olacaktı benim için...

Adana

Adana'da adamın başına çorap örmenin kolay olacağını düşünmüşlerdir herhalde. "İmam-Hatip Okulu mezunları halis köy öğretmeni olur" tarzında bir rapor verseydik Yüksek Bakanlığa, güzel kanaatlarımızdan ötürü bu işler başımıza gelmezdi belki de. Bakanlık elbette bildiğini okur. Bizim kanılarımız filan vız gelir. Ama imam-hatipliler konusunda ne düşündüğümüzü bu vesile ile dolaylı yoldan öğrendi; ne mal olduğumuzu gördü... Şimdi ona göre davranıyor...

Tomson ve Kitap

Uzatmayalım, Adana'ya geldik ve Kozan-Kadirli-Ceyhan sacayağının ortasına düşen ova köylerinde okulların teftişine başladık. Merkez Kozan ilçesi, arasıra Adana'ya gelmeler falan. Bir de ne göreyim, ardımda bir jandarma jeepi geziyor. İçinde iki assubay. Meğer özellikle geceleri, benim gündüz dolaştığım köylere uğruyorlar ve öğretmenleri, bazen köylüleri yataklarından kaldırarak ifadelerini alıyorlar. Aylarca devam ettiler ve bir ipucu bulamadılar. Komünistliğim sorunudur sorun yine; başka ne olur bizde. Herkesin kurtuluşu ona bağlı. Daralan İçişleri Bakanı ona sarılır, siyasal partiler ona sarılır... Din ticaretiyle komünizm ticaretinden başka ne bilir bizim politikacılar?.. Öğretmen dostlar iyi direndiler doğrusu. Bir tek açık vermediler, bu düzmece soruşturma sırasında. Köylüler de...

Valiyle telefonlaştık bu arada. "Olamaz efendim, ver bana arabanın numarasını göreyim hesaplarını" dedi. Nerde, hemen söyledim arabanın numarasını ve de içindeki tomsonlu subayların adlarını. Kapattı telefonu.

Sonra Kozan savcısını kışkırttı üstüme. Vay efendim burada savcı dururken sen neden valiye doğrudan doğruya bu gibi

şeyleri duyurursun. Öğretmenler Sendikasının lokalinde gırtlak gırlağa geldik adamla bir gece. Böyle zorbadır bunlar. Yeri gelince, kanun, mevzuat, yol-yordam. Ama gece vakti valiyi kayırma dediniz mi, yasa yok... Her şey onlar için. Ne kadar zavallıdır bunlar. Bir zamanlar Şereflikoçhisar'da bir yargıcın yine gece vakti lüzumsuz bir şekilde söylediği lafı söyledi bana: "Tevkif ettiririm sonra!" Lafa bakın. Kanun adamlarına bakın. Canlarının sıkılmasına bağlı her şey. Ya da kapı kulu olmamanıza, öyle davranmamanıza.

O günlerin havasını verir diye, iki haberi aktarıyorum gazetelerden:

Akşam gazetesinde bir haber çıktı bu takiple ilgili. Oniki Kasım 1966 günlüsünde:

"Kozan İlçesinde İlköğretim Müfettişliği yapan Mahmut Makal, dün şehrimiz Valisi Lütfi Hancıoğlu'na yaptığı müracaatta bir jandarma jeepinin kendisini devamlı takip ettiğini söylemiştir. Makal, Hancıoğlu'na yaptığı müracaatta, içinde Hasan Çetinkaya ve Timur Aras adındaki jandarmaların bulunduğu 720219-23 No.lu jeepin kendisini devamlı şekilde takip ettiğini belirtmiştir. Teftiş için gittiği köylerdeki okulların öğretmenlerine bu iki jandarma tarafından baskı yapılarak kendisinin komünizm propagandası yaptığını söylemeleri istendiğini söyleyen Makal, Validen buna mani olunmasını istemiştir."

Onbir Kasımda Yeni Adana gazetesi de ona benzer bir haber yayınladı.

"İddia ettiğine göre, Kozan'da İlköğretim Müfettişliği yapan yazar Mahmut Makal, bir haftadan beri 720219/23 No.lu jandarma pikabı ile takip edilmektedir. Pikapta bulunan Hasan Çetinkaya ve Timur Aras adında iki jandarma çavuşu, Makal'ın teftiş bölgesinde bulunan 23 köydeki 77 öğretmene ayrı ayrı baskı yaparak "Mahmut Makal bize komünizm propagandası yaptı" demelerini istemişlerdir.

Fakat bu baskıya boyun eğmeyen öğretmenler, Makal'ın teftişten başka bir şey yapmadığını açık olarak söylemişlerdir.

Bu durumu Vali Ömer Lütfi Hancıoğlu'na telefonla bildiren Makal, valinin böyle bir emir vermediğini bizzat Validen öğrenmiştir." (Hancıoğlu 1996 sonlarında öldü.)

Adamlar, yani Bakanlıktakiler kararını çoktan vermişler: Bakanlık emrine alacaklar. Başbakan Demirel Adana'ya gelince bilmem kaç yüz imzalı dilekçe vermiş kodamanlar, benim alınmam için. Ben ne yaptım onlara, hiç. Ne dilekçeye imza atanlar tanır beni ne de bu imza işini kotaranlar. Ama komünist olduğumu duymuşlar ya, yeter.

Burdan ipucu bulamayınca, ellerindeki dosyalara, eski tahkikatların uyutulan sarı samanlarına sarılmışlar. Kodamanoğlu demişti ya elde dokuz dosya olduğunu, canlarını sıkarsam kullanacaklarını...

Meğer Atatürk'ün ölüm yıldönümünde toplanmış Bakanlığın otuz tane kıyıcıbaşı, yani, müsteşar ve tüm genel müdürler, bakanlık emrine alınmama, gerekçesiz olarak fakat eski dosyalara dayanarak karar vermişler.

İşte kararları:

"Mahmut Makal hakkında İlköğretim Genel Müdürlüğünün 24.10.1966 tarih ve 54485 sayılı teklif yazısı ile ilişiği altı dosyadan müteşekkil evrak incelendi. Gereği düşünüldü:

Adana İlköğretim Müfettişi Mahmut Makal'ın 6435 sayılı kanuna istinaden Bakanlık emrine alınmasına, gereği yapılmak üzere dosyaları ile birlikte işbu kararımız kopyalarının ilköğretim Genel Müdürlüğünce görülerek Özlük İşleri Genel Müdürlüğüne tevdiine oybirliği ile karar verildi.

İş, Bakanlık makamının tastiklerine sunulur."

Bakanlık emri çıkınca geldik Ankara'ya. Sağ olsunlar yurdun dört yanından mektuplar yazdı dostlar, meslektaşlar. Ama nereye yazdılar biliyor musunuz, Eğitim Bakanlığına. Beni oraya, merkeze alındı sanıyorlar. Oysa bu ceza, işten atılma cezasıdır. Umarım artık bu cezanın niteliği iyice anlaşılmıştır kıyımlar dolayısıyla.

Adana köylerindeki meslektaşların mektup yazması mesele oldu. Postanelerde şüphe ettiler. Haberleşme özgürlüğüne karşın böyle bir şey oluyor mu, polis ya da savcılık yasadışı bir şey yapıyor mu, bilmiyorum. Ama yine de bazı mektuplar ulaştı bana. Meslektaşların yanında köylüler de yazdılar. Çocuklarının okuması için yine de çaba göstermemi falan istiyorlardı. Gazi köyünden Aygün örneğin, ilkokulu bitiren

çocuğunun bundan sonra ne olacağını benden soruyordu. Biraz sonra Nuri Ayvalı'nın Gazi köyündeki bir töreni anlatan yazısını okuyacaksınız. Halil Aygün'ün gereksinimini bu tören karşılaşmıştır umarım...

Öğretmenlerse, toplantılarda tanıttığımız, boş zamanlarında okudukları kitapların ellerinden zorla toplandığını yazıyorlardı. Hem de öğretmenin seçme yapmış gibi hepten kitaba sarılmaları korkutmuş bunları. Sarıtaş ve Kızıltepe buna da değindiler mektuplarında. Adana'nın bir dağ köyünde doğup büyümüş Hasan Kızıltepe'nin bir mektubundan birkaç satır alırsam, durumu anlamanıza yardım eder: "Siz buradan gittikten sonra özel olarak ıslahatçı bir müfettiş tayin ettiler. Bizi siz tam solcu yapmışsınız da yenisi tam sağcı yapacakmış. Siz buradayken ben mühim bir kişi değildim. Fakat yeni müfettiş beni baş solcu olarak vasıflandırdı. Sık ilgilendi ve tehlikeli kişi olduk. Ali Tunç da benimle birlikte solcu olarak vasıflandırıldı. Ortada acaip görülen, bizim bölgedeki öğretmenlerin solcu oluşu. Bölgenin solcularla doldurulusu, Müfettiş beyi de şaşırttı. Özel olarak buranın, okuyan, bilen ve bildiğinden şaşmayan öğretmenler bölgesi haline gelmiş olması dikkati çekmektedir. Yakında festival var, sonuçtan sizi haberdar ederiz..."

Bir Köy Kalkındı

"Kozan Adana'nın üç büyük ilçesinden biri, Çukurova'nın yukarı bölümüne düşer. Tarihin saptadığı en son feodal ağası Kozanoğlu'dur. Onun üstüne yakılan türküleri halk söyler durur daha.

Bugün bile Kozan, feodal artıkların istemediğiniz kadar fazla olduğu bir ilçedir. Bu yüzden halkı, kendi benliğini bulamamıştır. Çünkü ağalar "her şeye kaadirdir" Kim şöyle baş kaldırır, yüksekçe bakmaya başlarsa kafasına vurulur ve düzgün bakması sağlanır. Onun için de kimse yukarı bakmaya cesaret edemez.

Adana Milli Eğitim Müdürlüğü, komşu iki ilçenin katılması ile, iki ilçesinin ortasında, uygun bir köyde ilkokulların yapacağı "kültür şenlikleri" düzenlemiş. Kadirli ile Kozan, kültür şenliğini birlikte yapmayı kararlaştırmışlar. İki ilçenin orta yerinde

bir köyü seçmişler. Programda ilkokul öğrencilerinin yapacağı gösteriler yanında bir de münazara var. Konu şu: Sosyal değişmede ekonomi mi, yoksa kültür mü daha etkilidir?

Adı geçen şenliğin ilçelerdeki düzenleyicileri özellikle Kozandakiler, bu münazaranın yapılmasını sakıncalı bulmuşlar. Halk öğretmenleri dinler, bir şeyler öğrenir, başımız belaya girer diye düşünmüş olmalılar ki nasıl eder de bu münazarayı engelleriz, diye kafa yormuşlar. Sonuçta ilçe lise müdürü ve ilköğretim müfettişi bir formül bulmuşlar:

"Kültür şenliği yapılacak köyü değiştiririz. Böylece Kadirli'nin şenliğe katılmasını engelleriz ve münazara böylece taraflardan biri olmayınca iptal edilir."

1 Mayıs Bahar Bayramı tatiliydi. Gazi köyünde Kültür şenliği var, dediler. Dost ahbap toplandık gittik. Çevre köyler kadınlı erkekli toplanmışlar. Okulun bahçesinde bir sahne yapılmış bezlerle, Millet etrafını çevirmiş sahnenin. Sekiz-on yaşındaki çocuklara külah, kaftan, zıbınlı entariler giydirmişler, keçi kılından koca koca bıyıklar takmışlar, oynatıyorlarmış sahnede. Vali gelmiş, Milli Eğitim Müdürü gelmiş, ilçenin kaymakamı, ileri ve geri gelen memurları da toplanıp gelmişler. Kalabalık bin, iki bin filan var. Köy muhacir köyü olduğundan kadınların çoğu çarşaflı.

Bölge ilköğretim müfettişi bir konuşma yaptı. Dinleyiciler ne anladı bilmem ama bu satırların yazarı o uzunca konuşmadan sadece "devletle halkın elbirliği etmesi köy kalkınması değildir, dendiğini anlayabildi. Sonra sorduğum kimseler de ne anladıklarını anlatamadılar. "Bıyıklı cücelerin" oyunları bir süre daha devam etti. Arkasından Adana Valisi, Makal'ın, peşine jandarma jeepi taktığını söyleyen Hancıoğlu Paşa çıktı kürsüye. O da "Burda bu kalabalığın da toplandığı, bu köylerin kalkındığını gösteriyor" dedi. Vali ve ileri gelenler için hazırlanan yemekleri yediler büyükler. Bir yağmur başladı büyü bozuldu. Büyükler çekti gitti. Bizler de orda okulun sınıflarına sığındık, kaldık.

Vali de olsa, mebus da olsa anlayış bu işte. Vali konuşurken görmüştür, kadınların yarısının çarşaflı olduğunu. Ama onun ilgisini bile çekmiyor demek ki. Onun ölçüsü toplantıya gelen kalabalık. Vali gittikten sonra halk ve öğretmenler "Vali geldi

köyü kalkındırdı, gitti" dediler. Herkes münazaranın neden yapılmadığını soruyordu birbirine. Herkes bir şey söylüyor, türlü yorumlar yapılıyordu. Halktan Niyazi Yücel'in kanaatı şuydu: Biz köylüyüz ya, okumamışız ya, açız, susuz ya. Onun için gelen bizi uyutmaya çalışıyor. Efendimizsiniz diye diye tüyümüzü yatsınına sıvıyor. Şöyle bakıyorum da bizim efendi olmamızın mümkünü yok, böyle giderse.

Adana valisinin gelip kalkındırdıktan sonra gittiği köy ve o köyün çevresindeki köyler, daha önce değerli eğitimci Mahmut Makal'ın bölgesiydi. Peşinde bindirilmiş candarma ekipleri gezer, öğretmenlerin ifadelerini alırdı. "Makal komünizm propagandası yaptı mı?" diye. Bir terör havası estirilir, öğretmen halkın gözünden düşürülmek istenirdi böylece.

Makal bakanlık emrine alındıktan sonra gittiğim Kozan'da öğretmenler eski müfettişleri Makal'a yollanan mektupların savcılık tarafından açılıp okunduğu dedikodusunu duymuşlardı. Makal maaş nakli ilmühaberinin yollanması için mütemedine mektup yazıyordu, cevap beklediğini bildiriyordu. Ne maaş, ne nakil ilmühaberi geliyordu, ne de yazdığı mektuba bir cevap. Makal'a mektup atabilmek için bazı öğretmenlerin Adana'ya kadar gelmek zorunda kaldıklarını kendi ağızlarından duyuyorduk. Adana Milli Eğitim Müdürü Makal'ın maaş nakli ilmühaberinin ikinci bir emirlerine kadar yollanmamasını ve hatta hiçbir ödemede bulunulmamasını emrediyordu Kozan İlköğretim Müdürlüğüne. Kasaba mütegallibeleri köylerdeki uşaklarına, Makal'ı "Komünizm propagandası yapıyor, diyerek yakalayın, bir güzel dövün ve getirip karakola teslim edin" diye emirler veriyordu.

Neydi Makal'ın suçu?

Halktan yana olmak, halkın uyutulmasına karşı olmak. Göstermelik törenlerle halkın kalkınmayacağı için gerçek halk kalkınmasının yollarını yazmak. Köylünün ve de öğretmenlerin Atatürk'ü gerçek ve devrimci yönü ile tanımalarını sağlamak için onlara kitaplar, ödevler vererek gerçek uluşçunun görevini yapmak...

Makal'ın yerine gönderilen meslektaşı da onun verdiği kitapları toplayıp "size yeni kitaplar vereyim, bu kitapları okumak tehlikelidir" demiş. Ama yerine de kitap vermemiş. Şimdi

onun için öğretmenler diyorlar ki "O kitapsızdır, kitabı olsa şimdiye kadar verirdi zahir."

İşte kalkındığını bildirdiğim köyün eski görevlisi, işte yeni görevlisi. İşte yöneticilerimizin köy kalkınmasından anladıkları ve köylü bir şeyler duyar, uyanır diye münazaraların iptali için oynanan oyunlar.

Köy kalkınmasıymış!

Hangi köyün, nasıl kalkınması?..

Sekiz, on yaş çocuklarına bıyık tak keçi kılından, çıkar sahneye oynat. Böylece köy kalkınıverdi.

"İt kapıda zebun gerek" ya, yapılan da o. Gerisi boş söz. Bıyık takıp oynamakla, kaftan ve fes giyip bayramlarda yürümekle kalkınma olsaydı koca imparatorluk yıkılmazdı.

"Asırlardır kanını emip, kemiklerini yabancı diyarlarda bıraktığımız" köylümüzün yüzü, sınıf bilincine vardığı zaman gülecektir. Ondan beride kurtuluş olsaydı, şimdiye kadar bir uç verirdi."

Kurbağadan Korkan Hükümetler

Senatoda Eğitim Bakanı Orhan Dengiz hakkında genel görüşme açılırken, Millet Meclisinde de öğretmen ve kültür düşmanlığı üzerinde duruldu. Adana'da benim bölgeden toplatılan kitaplar söz konusu edildi:

T.İ.P. Milletvekili Yusuf Ziya Bahadınlı'nın Bütçe Karma Komisyonunda Milli Eğitim Bakanlığı üzerine yaptığı konuşmanın bazı bölümleri: "Bakanlık tümüyle politik nedenlerle seçilen, hazırlanan kitapları, dergileri, gazeteleri okullara göndermektedir. Bu kitapların, dergilerin, gazetelerin dışında kalanları okumak suç sayılmaktadır.

Öğretmenin evinde okuduğu kitaplar da kontrol altındadır. İktidara bağlı editörler kitap basmaktadırlar. Basabilirler, para kazanmak her vatandaşın hakkıdır. Ama bu kitapları evinde bulunduran öğretmen suçlu görülmemelidir. Örneğin, "Durgun Akardı Don" bir öğretmenin evinden alınmış ve suç unsuru olarak gösterilmiştir.

Son günlerde bir de Atatürk'le ilgili demeçler, kitaplar Bakanlığın gözünü korkutmaktadır. Atatürk'ün "Bursa

Nutku"nu mu okumuş öğretmen, derhal Bakanlık emrine alınmaktadır. Değil okumak, okuyup okumamayı düşünen öğretmen dahi bakanlık emrine alınmıştır.

Kadirli'nin Naşidiye, Çiyanlı, Kozan'ın Pekmezci, Faydalı, Gazi, Hacılar, Ayşehoca gibi köylerinde gece yarıları jandarma assubayları, öğretmenlerin evlerini arayarak kitaplarını toplamış milli eğitim bakanlığına göndermiştir.

Toplanan kitaplardan birkaçı: "Atatürk Yolu", "Atatürkçü Olmak", "Atatürk İlkeleri", "Atatürk Diyor ki", "Atatürk'le Konuşmalar" vb.

Anamur'un Demirören köyünde bir öğretmen vardır Abdülkadir Bulut. Öğretmen şairdir, sanatçı mizaçlıdır. Evinin duvarlarını mahalli el işleriyle süslemiştir. Bir köylü örmesi hasır işleme asmıştır duvara. Hasırın bir kenarına da bir kamyonun çiğnediği kurumuş bir kurbağa ölüsü iliştirmiştir. Yalnız bu kurbağa kurusunun büyük bir suçu vardır. Ön sol ayağı havaya kalkıktır. Kamyon öyle biçimlendirmiştir. Şimdi bu öğretmen Bakanlık emrindedir ve suç unsuru, duvarda asılı ön sol ayağı havaya kalkık kurbağa ölüsüdür. İlgililer ölü kurbağadan öğretmenin solculuğunu tesbite çalışmaktadırlar.

Bu konu ile ilgili olarak bir bildiri yayımlayan Türkiye Öğretmenler Sendikası Genel Sekreteri Feyzullah Ertuğrul şunları söylemiştir:

"Bakan Orhan Dengiz, 'Politikayla uğraşanlar ve sınırı aşanlar hakkında kanunlar ve yönetmelikler tatbik etmek kadar tabii bir şey yoktur' demiş. Hangi politika, hangi sınır?..

Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'e ve onun yetkili memuruna göre, Alfabe'nin dışına çıkılmamalı, "ortaokul çocuğuna petrol anlatılmamalıdır." Bu anlayış, müfredat programlarının ve ders kitaplarının üzerine çizilmek istenen kapkara bir çarpı işaretidir. Ama müfredat programını, gerektiğinde Bakana rağmen de, korumaya ve uygulamaya Türk öğretmeni kararlıdır."

Horasan'da bir yobazın teşvikiyle öğretmenler saldırıya uğradı. Birkaç öğretmen, tesadüfen linç edilmekten kurtulabildi. Bu kansız Kubilay olayı üzerine TÖS'ün yayınladığı bildiriden bir bölümü sunuyoruz:

1) "Menemen Olayı Cumhuriyet Hükümetinin sorumlularına yönelmiş bir irtica hareketi idi. Horasan olayı daha büyük çapta fakat kansız olarak bir irtica durumu gösterirken hükümet bu olay karşısında kesin tutumunu gösterememiştir.

2) Menemen olayında Türk öğretmeni ve Türk subayı, Cumhuriyetin adli ve askeri bütün kuvvetlerini yanıbaşında bulmuştur. Ama Horasan'da Türk öğretmeni, hükümetin temsilcisi olan Vali tarafından horlanmış, irtica hareketine ise ödün verilmiştir."

Milli Eğitim Bakanlığı Tercüme Bürosunda çalışan yüksek kademeli memurlar istifa ettiler. Sebebi: Bütün dünya kütüphanelerini dolduran Rus klasiklerinin yeni baskılarının yapılmasına Adnan Ötüken'in itiraz etmesi, hatta eski baskılarını toplatmaya kalkması. Üstelik bu kitaplar, 1940-1947 yılları arasında Bakanlık adına Yayın Müdürü Ötüken tarafından Türkçeye çevirtilip tüm kitaplık ve okullara parasız dağıtılmıştır. Adnan Bey şimdi bazı çevrelere yaranmak için, kraldan daha çok kralcı, kültür düşmanı ve öğretmen kasabı olmuştur. Gorki, Tolstoy, Dostoyevski'nin eserleri Mozambik kitaplıklarına girerken, bu kitapları Türkiye'ye sokan zat tarafından kitaplıklardan çıkarılmak istenmektedir...

Ne günlere kaldık?"

Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu ikinci Başkanı Prof. Bahri Savcı da şu demeci verdi:

"Bütün Türkiye halkının önünde, dünya entellektüel kamuoyu önünde çağdaş bir aydın ezilmektedir. Bu gibi tipler, eskimiş idare usulleri ile otoriter bir yönetim uygulamak isteyen ve bu otoriter yönetimin içinde kendi dünya görüşünü, bir doktrin halinde bütün ruhlara, idraklere, bütün davranışlara duyurmak isteyen özel ve resmi kuruluşların gözünde mahkûmdur.

Makal'ın uğradığı, böyle bir mahkumiyetin fiilen çektirilmesinden ibarettir. Yoksa, bir hukuk devletinin, delillere dayanan ve Anayasa ile Milli Eğitim genel esasları dışına çıkmışlığını tesbit eden, bir düzensizliğin görülüp kendisine idari işlem tatbiki bahis konusu değildir.

Mahmut Makal gibi aydın tipler, Milli Eğitimin esasları içi, Atatürk ilkeleri içi, bir entellektüel görevi görürler. Nitekim

Türk öğretmenleri genellikle böyledir. Bundan dolayı da zecre uğrarlar, hora uğrarlar. Çünkü Makal'ınki gibi görev görenler Türkiye'yi Anayasacı ve Atatürkçü yoldan uyandırmak istemektedirler. Oysaki (İdare)'ye hakim olanlar Türkiye'yi bir durgunluk ve uyuşmazlık ortamında disiplin yolu ile idare etmek isterler, çırpınışları da bundandır.

Makal gibi öğretmenlere gelen tazyik bundan doğmaktadır. Ama bir hukuk devletinin ilkeleri içerisindeyiz. Yani öğrenmek ve öğretmek, hakkının, gerçeğin bütün ışığı altında olduğu gibi, görme gösterme hakkının, gerçeğin bütün ışığı altında olduğu günü görme ve gösterme hakkının, tedbirleri de buna göre alma hakkının delilsiz olarak ortadan kaldıramayacağı bir düzen içindeyiz.

Bütün olayları hukuk süzgecinden geçirerek, sonunda Anayasa, Milli Eğitim esaslarına göre eğitim yapıcı, Atatürk ilkelerine göre toplumcu, yetiştirici-yani Türkiye'yi kendisi olarak geliştirici- faaliyet gösterenleri suyun üstüne çıkaracak ve etkili kılacak gücünü gösterecektir."

Bu arada, ben Bakanlık emrindeyken yani, Unesco bizim çalışmalarımızı değerlendirdi. Bu haber gazetelerde çıkınca, Hükümet, emrindeki Anadolu Ajansı ve radyosuyla, Unesco'nun bizlerden yana olduğuna ilişkin haberi yalanladı. Basında, Nadir Nadi, Abdi İpekçi, İlhan Selçuk, Hakkı Esatoğlu, Refik Erduran, İlhami Soysal başta olmak üzere birçok yazarımız konuyla ilgilendiler ve yazılarıyla yönetimin iler tutar yerini bırakmadılar. Bunlardan Refik Erduran'ınkini alıyorum buraya:

A.A.A.A.A.!

"Bağımsız ve tarafsız olması gereken ama -Türkiye'de öyle olması gereken kuruluşlar ve kişilerden çoğuyla birlikte iktidarın hoparlörü durumunda bulunan Anadolu Ajansı ile ne kadar iftihar etsek azdır.

Zira bu ajans politik durumun gerektirdiği elastiki uygulamalarda gerçekten başarılı olmakta, davranışlarında zaman ve zemine göre çok büyük anlayış esnekliği gösterebilmektedir.

Mesela, ajansın içinde geçmiş olaylar üstüne yazılan haberleri hemen yalanlamak için dört tarafa tekzipler yağdır-

dığı halde, kendisinin "Moskova'dan Türk yazarlarına gönderilen talimat ele geçti" haberini yayınlamasına karşı "yalandır, uydurmadır, hani deliller?" diye açıkça üstüne varılmasından sonra aylarca hiç cevap vermeyebilmekte, arkadan aynı yönde yeni haberler ve yorumlar yayınlayabilmektedir.

Utanıp arlanma gibi lüzumsuz ve iş aksatabilecek duygulara karşı bu kadar başarıyla şerbetlenme gerçekten büyük sinir kudreti ister.

Yalnız, bu kadar başarılı ve işbilir ajansımızın iki gün önce yaptığı müthiş falso karşısında aklımız durdu. Anadolu Ajansı yöneticileri herhalde rüyada görseler dudaklarını uçuklatacak bir duruma düşmüşler, çok geniş çapta komünizm propagandasına alet olmuşlardır.

Olay şu:

Bir süre önce Dünya Sağlık Teşkilatının, UNESCO'nun yirminci yıldönümünü kutlamak için resmi organı aracılığıyla dünyaya örnek gösterdiği ve bir kadın gazeteciye hikâyelerini yazdırttığı dört kişiden ikisinin Türk oluşu, memleketimizin bütün dostlarını sevindirmiş. Türkiye'ye dünya karşısında paha biçilmez iyi notlar kazandırmıştı.

Ama o iki Türkten birinin de halen bakanlık emrinde bulunan öğretmen Mahmut Makal oluşuna içerleyen -bermutad ne idüğü gizli- "ilgili makamlar" olayı yalanladılar, Anadolu Ajansı da yalanlamayı apar topar yayınladı.

Peki olay yalansa, Dünya Sağlık Teşkilatının resmi organında Türkiye için bu kadar faydalı bir yazı nasıl çıkmış, ülkemiz o kadar iyi notları nasıl almıştı? Yani milletimiz bu büyük hizmeti kimlere borçludur?

"İlgili makamlar" ve Anadolu Ajansının buna cevabı şu:

Paris'te yerleşmiş Türk komünistlerine!

Belirtildiğine göre o "iyi sıhhatte olsunlar" Dünya Sağlığı dergisinin kadın yazarıyla yakın dostluk kurmuş, makaleyi de hatuna o sayede yazdırmışlar.

Eğer iddia doğruysa Türk komünistlerinin önemli bir vatan hizmeti Anadolu Ajansı kanalıyla milletimize ilan edilmiş olmaktadır.

Üstelik ortaya şu ihtimal de çıkıyor:

Yurt dışında başarılar kazanan, edebiyat, müzik, mizah, tiyatro, karikatür yarışmalarında derece alan, çeşitli yollardan adlarını duyurup milletin yüzünü ağartan bütün Türkler de bu sonuçları Paris'teki keskin zampara komünistlerimize mi borçludurlar?

Öyle ya: O başarıların kazanıldığı Batı ve Doğu ülkelerinde, konservatuvarlarda falan bol kadın vardır. Demek ki?..

Yok, yok. Komünistlerimiz belki içerleyecekler ama, ben o kadar marifet göstermiş olabileceklerine inanmıyorum. Çünkü bu işlerin içyüzünü biraz bilirim. Bir örnek vereyim:

Bu güne kadar yurt dışında en büyük satışı yapmış, en çok dile çevrilmiş, en fazla sözü edilmiş Türk romanı Yaşar Kemal'in "İnce Memet" adlı eseridir.

Şimdi yurdumuzda altıncı baskısının yapıldığını sevinerek gördüğüm bu romanı ilk ben bastırıp yayınladım: 1954 yılında bir yayınevinin yöneticilerinden biriyken gelen müsveddeyi okudum beğendim, kabul ettim.

Anadolu Ajansı yukarıdaki iddiayı ortaya atar atmaz hafızamı yokladım: Acaba o sıralarda bir komünist dilberin etkisinde falan kalmış mıydım? Gece yarısından sonra tatlı bir kadın sesinin kulağıma, "Hayatım, şu İnce Memet'i kollayıver" diye fısıldadığı olmuş muydu?

Hiç öyle bir şey hatırlamıyorum vallahi. Roman iyiydi, o kadar.

Daha sonra -İngiltere ve Amerika dahil- Batı ülkelerinde "İnce Memet"i beğenip yazarına avuç dolusu para veren yayıncı çevrelerin de ta göbeğinde bulundum. İnanın bana, oralarda bu işleri çevirenler öyle sıkı avuçlu, keskin bakışlı, hinoğlu hin para babalarıdır ki, Paris'teki Türk komünistleriyle bir iki hanım değil ya, Mao'dan Brejnef'e kadar bütün kızıl liderlerle tekmil Paris kabarelerinin çıplak kızları bir olup gelseler bana mısın dedirtemezler onlara.

Bildiğim gerçekleri belirtmek zorunda kaldığımdan dolayı komünistlerimizden özür dilerim. Ne yapayım, ben onların hatırı için yalan söyleyemem.

(Milliyet, 6.3.1967, Refik Erduran)

Danıştay 5. Dairesi, rahmetli Av. Cemal Reşit Eyüboğlu'nun da gayretiyle, Bakanlık emrine alınmamla ilgili yürütmeyi durdurdu şu kararla:

"Yürütmenin durdurulmasını isteyen: Mahmut Makal adına Türkiye Öğretmenler Sendikası, Tuna Cad. No: 12 - Ankara, Vekili: Av. Cemal Reşit Eyüboğlu. Atatürk Bulvarı 137/8, Ankara. Diğer taraf: Milli Eğitim Bakanlığı.

Talebin özeti: Bakanlık emrine alınma işleminin iptali ile dava sonuna kadar yürütmenin durdurulması talebinden ibarettir.

Raportör: Nuran Karakılıç.

Düşüncesi: Davanın durumuna göre yürütmenin durdurulmasının uygun olacağı düşünülmektedir.

Türk Milleti Adına

Hüküm veren Danıştay Beşinci Dairesince işin gereği düşünüldü:

Meselenin mahiyetine ve davanın tasvir şekline göre, davacıdan teminat aranmaksızın dava sonuna kadar yürütmenin durdurulmasına 27.4.1967 tarihinde oy çokluğu ile karar verildi."

Sağırlar Okulu

Danıştay kararının ardından da İstanbul'daki Sağır ve Dilsizler Ortaokuluna Türkçe Öğretmeni olarak atadılar. Bakalım neler gelecekti garip başımıza orada...

Velhasıl, Sağırlar Okulunun Orta Kısım Türkçe Öğretmenliği görevine başladım 1967 Mayıs ayının sondan bir önceki günü. Okul o günlerde yaz tatiline girmek üzere zaten. Ama şöyle bir okulun havasına bakayım dedim ve bir süre kaldım okulda.

Geldiğimde Nermin Hanım nöbetçiydi. Ertesi gün baktım nöbeti Vedat Bey aldı. Vedat Bey de öğrenciler gibi sağır. Ama bir parça konuşuyor. Sabahleyin öğretmenler odasına girince Vedat Bey'i çok kızgın buldum. Geziniyor, bağırıyor ve yumruklarını sıkıyordu.

"Ne oldu Vedat Bey?" dedim. Duymadı tabii. Kendime göre işaretler yaparak sormaya çalıştım, yine anlamadı. Parmaklarımı gösterdi, diliyle dişinin arasından "Parmaklarınla yaz da anlayayım" dedi. Parmakla da yazamayınca defteri gösterdi. Sorumu deftere yazdım: "Ne oldu, neden kızgın görünüyorsunuz. Size yardım edebileceğim bir durum var mı?"

"Hayır!" dedi Vedat Bey, "Vukuat var da ona kızıyorum."

Ondan sonra ben deftere sorumu yazdım, Vedat Bey ordan okuyup sözle karşılık verdi. Sorulu cevaplı sırayla gittik.

"Ne vukuatı?"

"Sevişme!"

"Nasıl oldu? Sevişme de vukuat mı?"

"Sevişme en birinci vukuat."

"Nasıl oldu?"

"Burda, öğretmen odasında sevişmek istediler."

"Kimler?"

"İki öğrenci. Hem orta kısımdan, sizin talebelerden."

Bu benim ilk konuşmamdı bir sağırla. Bereket dilsiz değildi Vedat Bey, yazıyla sorması zor olsa da karşılığını hemen sözle yapıştırıyordu. Ama kısaca ve sorunun tam karşılığı olmayan şeyler söylediğinde santimi santimine yeni sorular sormak çok zor oluyordu. Onun için iki normal insanın konuşmasının tadı ve rengi bu konuşmanın dışında kalıyordu. Katlandım ama. Şimdi, hiç değilse dili olan Vedat'a katlanamazsam, yarın hem dili hem kulağı olmayan öğrencilerimle ne yapacaktım?

Sürdürdük konuşmayı:

"Ne yaptılar, Allah aşkına, anlat!"

"Oğlanın biri, bir kızı buraya davet etmiş, öğretmen odasına."

"Evet?"

"Ders çalışalım, demiş."

"Sonra?"

"Perdeleri indirmiş."

"Bir şey yapmış mı?"

"Hayır!"

"Öyleyse bir şey yok?"

"Var."

"Nasıl var?"

"Ben geldim. Gelmesem belki de bir şey yapacaktı."

"Ders mi çalışıyorlardı sen geldiğinde?"

"Evet."

"Vukuat falan yok canım öyleyse?"

"Var, var. Bundan iyi vukuat mı olur? Ya bir de ben gelmeseydim?"

"Ama ders çalışıyorlarmış?"

"İnanma sen."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?"

"Onlara bir gözdağı verdim. Bu vukuatı şimdi nöbet raporuna da yazacağım. Bir de idare gözdağı versin öğrencilerin hepsine. Sevişmeye alışırlarsa çok vukuat yaparlar ve çok fena olur. Burda alışsınlar da hayatta hadise çıkarmasınlar. Sağırların ahlâklı yetişmesi, ahlâklarını koruması çok önemli. Fakat mahkemelerde çok hadiseler var. Bizim okullardan sağırlık tercümanı öğretmenler ister mahkeme sık sık. Demek

ki onları iyi terbiye etmediler veya onlar okul görmedi. Bunları iyi terbiye etmemiz şart. Bunlar bari hadiseler yaratmasınlar. Şimdiden gözdağı vermeyince bu iş düzelmez. Onun için, hayatta hadise çıkarmaktan korkmaları için şimdiden gözlerini korkutmalı. Bizim idareciler disiplini pek severler. Ben rapora yazdım mı göz açtırmazlar onlara."

Ve kalemini çıkarıp oturdu kâğıdın başına. Konuşmak biraz açmıştı onu. Konuşmamanın da sıkıntısıyla patlamak üzereyken iyi olmuştu konuşmamız. Şimdi rahat rahat yazıyordu raporunu;

"Nöbetimde bir tane vukuat oldu..." diye başlayarak.

Bizim sağır öğrencilerin elinden çıkma tahta koltuğa şöyle bir yerleştim ve başımı iki elimin arasına alarak düşünmeye başladım. Dilime dolanan birkaç sözcük bazen boğazıma, bazen dudaklarımdan dışarı kaçmaya uğraşıyorlardı: Eğitim, eğitimcilik, Türk eğitimi, Sağırlar Okulu... Vukuat Var, Orhan Kemal, disiplin, Bakanlık, oyuncak, Vedat, Çocuklar, biz...

Ve Abdülhamit

Efendim, bizim Sağırlar Okulu Abdülhamit'in Yıldız Sarayı'nın içinde. Söylediklerine göre, Sarayın Müzikayı Hümayun ilişkinlerinin barındığı bölüm. Sonradan yapılan değiştirmelere, onarımlara karşın, yine de bir saray kalıntısı olduğu belli. Endam aynaları, şömineler falan o devri hatırlatıyor girip çıktıkça. Hele bahçedeki çınarlar. Abdülhamit çeşmesinden akan Hamidiye suyu. Ağustosun sıcağında insanlar sıcaktan patlarken, bu bahçede oturanlar neredeyse üşürler. Nasıl da seçermiş herifler, demek istiyorum yani. Bu bahçe daha da genişmiş. Menderes, Barbaros Bulvarını Levent'e doğru bu bahçeden çıkarmış da biraz küçülmüş. Ama Abdülhamit'in camisinden Beşiktaş'a doğru ortalık hâlâ boş. Sarayın fersahlarca ötesinden başlamış evler demek. Efendimizin sarayına yaklaşılmazmış. Yaklaştırılmazmış halk, daha doğrusu.

On dokuzuncu yüzyılın bitimine yakın, sanırım 1898'lerde de bir sağırlar okulunun hem de Abdülhamit tarafından açıldığı söylenir. Bu okulun öğrencileri vapurda parmak işaretiyle konuşurken bir vatandaşın dikkatini çekmişler. Adamı sarmış

bir merak. "Acaba ne konuşurlar ve nece konuşurlar?" Sonra araştıra araştıra bulmuş: Bunlar sağırlar okulunun öğrencileri. Ama ne konuştular? Orası belirsiz. Şeytanlar koltuğuna, cinler kafasına girerler bu vatandaşın, doğru götürürler Abdülhamit'e. Der böyle böyle durum. "Hafazanallah, bu konuşma tarzı halk arasına bir yayılırsa, seyreyle padişahım sen gümbürtüyü. Senin burun, yıldız gibi kelimeleri yasaklaman ne ki bunun yanında. İstedikleri gibi konuşacaklar ve biz kulların, kölelerin de bir şey anlayamayacağız. Bizim gibi hafiyelerin bir şey anlamayınca, halin haraptır. Sen bilirsin, var düşün..."

Adamın el etek öpüp çıkmasıyla Abdülhamit'in emir vermesi bir olur ve bu emir üzerine okulu kapatırlar.

Abdülhamit'le ilgili tefrikaların gazeteleri doldurduğu, yine onunla ilgili piyeslerin devlet tiyatrolarını doldurduğu bir sırada işte böyle bir okulda, içindeki canlı ve cansız varlıklara 'bakıp "Ulu Hakan"ı hatırlaya hatırlaya çalışmaya başladım.

Başladım ya, "sağırca"yı öğrenmek mesele mi mesele. Nitekim öğrenemedim. Çocuklara derslikte ya da bahçede her zaman bir şeyler sormak, bir şeyler söylemek gerekiyor. Konuşmak zorunda kalıyorsunuz yani. Başlıyorum birtakım işaretler yapmaya. Yaptığım işaretlerin anlamlarını da ancak kendim biliyor olmalıyım ki, çocuklara bir şeycik anlatamıyorum. Bir çeşit şiirce konuşma oluyor bu. Hani şiirin anlamı ozanın karnında olurmuş ya, öyle işte. Keşkem Molyer'in Kibarlık Budalası gibi hep nesir konuşmaya devam etseydim. Ettirmediler. Ne yaparsınız. Otuz beş yıldır nesir konuşan adamı tutup şiir dünyasına atıverdiler...

Derslerdeki durum daha da düşündürücü. Dersliği işgal etmişcesine ayaklanıyor bazen öğrenciler. Her biri bir işaret yapıyor, kızıyorlar, köpürüyorlar. Anlayabilirsen anla, parmaklar birbirinin üstüne biniyor, kaşlar bir yana, gözbebekleri bir yana çekiliyor. Eller yüzlere, boğazlara götürülüyor. Diller bir sürü inilti çıkarıyor. Dudaklar kıpır da kıpır. Anla anlayabilirsen. Bir kazan kaynıyor ki patladı patlayacak, ama kimse bilmiyor kazanda kaynayanın ne olduğunu.

Böyle zamanlarda, tahtada karşılıklı yazışmadan da fayda gelmezse ki genellikle öyle oluyor, sağırcayı iyi bilen öğretmen

arkadaşlardan birini bulup dersliğe getiriyordum çevirmen olarak. Onlar, değil işaretlerden, dudak kıpırtılarından bile anlıyorlardı. Ben de konuşabilmenin ne kadar önemli bir şey olduğunu düşünüyordum. Bir de kulakları duyan antenleri olan öğrencilerle çalışma özlemi gelip taa boğazıma tıkanıyordu böyle zamanlarda. Bana zaman zaman dar anlarımda seve seve çevirmenlik yapan arkadaşlarımdan Hüseyin Akdağ, Şükran Evinç, Cenap Dandul'un yardımlarını unutmama olanak yok.

Bu hava içinde, akşamlara dek el kol sallayıp da dilinizi hiç kullanmadınız mı, okuldan çıktığınız zaman diliniz açılmıyor. Bir iki saat kendinize gelemiyorsunuz. Herkesi sağır sanıp işaret yapmak istiyorsunuz. İnsan alışan hayvandır, demiyor mu Dostoyevski?

Lavaboda ellerini yıkayan kızdan sabunu getirmesini istedim bir keresinde. İşaretle istedim tabii. Kız sabunu getirirken bir yandan da gülümsüyordu. Yine işaretle, neden güldüğünü sormaya çalıştım. Kız ne yapsa beğenirsiniz:

Dile gelip "Siz beni de sağır sandınız galiba!" dedi. Hem de şu bildiğimiz normal insanlar gibi söyledi. O okulda hayret ediyor insan.

Meğer mürebbiyelerden birinin kızıymış ve arada anasını görmeye gelirmiş...

Gizli Gizli Konuşmalar

Yetmiş yıl önce nasıl Abdülhamit'in hafiyelerini şaşırtmışsa sağır öğrenciler, şimdi de kendileriyle değeyde bulunmak zorunda kalan vatandaşları şaşırtıyorlar. Şaşırtmadıkları bir küme insan varsa onlar da kendilerine ders veren, gece gündüz kendileriyle ilgilenmek durumunda olan görevlilerdir.

Bizim çocuklar geçen yaz bir geziye çıkacaklar. Gezi yapılacak yer de İstanbul'un Anadolu yakası. Beşiktaş'tan vapura binip Üsküdar'a geçmek gerekir. Vapur yalpalaya dursun, bilet kontrolcüsü gelir ve sıradan başlar.

"Bilet kontrol beyim!"

"....."

"Bilet kontrol beyim, dalga geçmeyelim!"

"....."

"Beyler sevdiğiniz kızı sonra düşünün, sonra konuşun gizli gizli."

Birbirine sokula sokula heyecanla bir şeyler konuşuyorlar ya sessiz tarafından, bizim biletçi bu işi aşka yorumlar ve doğallıkla açık konuşulmaması gereken bir konu olarak aldığı için de normal görür. Burası onu ilgilendirmez ama biletler nerede? Adam görev yapacak.

Derken işi kavrar çocuklar. Çocuk dediğime bakmayın, en küçükleri on altı yaşında. Yirmi ikisine kadar çıkanlar var. Laf değil ortaokul öğrencisi bunlar. Bildiğimiz kulaklı, dilli çocuklar gibi pırr diye uçarak on beş yaşında ortaokulu bitirmelerinin olanağı yok. Evet, derken işi kavrarlar. Bu adam biletleri kontrol etmek istemektedir.

En baştaki Mustafa dilini çıkarıp dudaklarını yalamaya başlar. Bu arada her halde bilet kontrolcüsü de durumu kavramış olmalı. Ama sağırca bilmiyor. İkinci çocuğa sorar lisanı hal ile. O da dilini çıkarıp dudaklarını yalamaya başlar. Bu arada neyin istendiğini hemen birbirine bakışarak anladıkları için, hepsi dillerini çıkarıp oynatmaya başlarlar. Canı burnunun ucuna gelen kontrolcü çekip normal insanların bulunduğu yere gider. İşine devam ederken bir el dokunur koluna: Müdür Yardımcısı Şükrü Bey'dir bu gelen. Meğersem çocuklar çoktan bir arkadaşlarını dışarda oturan Şükrü Bey'e salmışlar. Şükrü Bey otuz tane bileti toptan uzatıp yırttırır.

Ve anlatır bilet kontrolcüsüne:

"Onlar seninle alay falan etmediler kardeşim. Ben de dudaklarımı yalamak tiki vardır. Oturup kalkarken farkında olmadan yapıyorum bunu. Onların dilinde benim adım "dil çıkarmak"tır. Biletlerin bende olduğunu anlatmak istemişler sana. Kusura bakma..."

Avcı nasıl avını vururken gürültü etmez de sessiz tarafından gözü, gezi, avı ve tüfeğin arpacığını bir hizaya getirerek ateş ederse, bunlar da avlarını vurmak için, siz deyin kimi aradıklarını ya da kimden bahsettiklerini anlatmak için sessizce, bazı nirengi noktalarını gözlerinin önüne getirirler ve elleriyle falan bunun işaretini yaparak diyeceklerini derler. Bunu yapmak için

gırtlaklarını yırtarcasına anlayamayacağınız acayip sesler çıkarmaları da gereksizdir. Çünkü tanıdıklarının işaretle tanımlanarak adlandırılması çoktan yapılmış ve hepsi tarafından bilinmektedir. Onların dünyasında ve de onların çevresinde olanlar da bunu böylece bilmektedirler. Ne yapalım dışarıdakiler de anlamaya çalışsınlar. Sonracığıma, herkes birbirinin dediğini anlıyor mu ülkede. Sağırlar ve anlamsızlık bizim öğrencilerimize mi özgü yani?..

Beni soran, bana haber gönderecek olan arkadaşlar, iki ellerinin başparmaklarıyla işaret parmaklarını birleştirip iki tane daire meydana getirdikten sonra bu daireleri gözlerine götürüyorlar ve hemen ardından da sağ elleriyle saç tarar gibi yapıyorlar ve bu arada rastladıkları herkese aynı işareti yaparak beni görüp görmediklerini soruyorlar. "Gözlüklü ve alnı açık!" olmuş oluyor böylece adım...

Gözü büyük olanların, imama ya da papaza benzettiklerinin tanımlarını da ona göre yapıyorlar. Hatta geçenlerde okuldan ayrılmasa, Johnson'u bile vardı okulun. Tıpkı eski Amerika Başkanına hem de boyu bosuyla bile benzeyen bu okul kıdemlisinin tanımı da Sam Amca'nın şapkası ve kulakları simge alınarak yapılmıştı...

Herbert Marcuse ve Sağırlar

Dil aslında soyut bir şeydir. Yeryüzünde hiçbir varlık adı böğrüne yapıştırılarak ortaya çıkarılmıyor doğaca. Hiçbir sözcük de yıllar boyu aynı görevi yapmıyor. Çağın gidişine ya da insanoğlunun eriştiği aşamalara göre dil de kendini toparlayarak değişime uğruyor. Daha doğrusu insanlar gerçekleştiriyor bu değişimi. Bunun karşıtı zaten mümkün olamaz. Şurası da unutulmamalıdır ki, her iki anlamda da dilin kemiği yoktur...

Şunu diyecektim:

Belki de sağırların dilinde sözcük sayısı bizimkinden daha fazladır. Biz bile sözcükleri yetiştiremediğimiz ya da yetersiz bulduğumuz zamanlarda işaretlere, mimiklere başvurmaz mıyız? Onlarsa bu işaretlerin, bu mimiklerin içindeler. Kendilerine koskoca bir dünya kurmuşlar işaretlerle. Demek ki onlarınki de bir dil. Ne var ki yeryüzünde bu dili konuşanların

sayısı, doğal konuşabilenlerin sayısına oranla çok aşağılarda kalır. Böyle oldu diye bu dili konuşanlar azdır diye, onlar yaşamayacaklar mı? Onlar yiyip içmeyecekler, çalışmayacak, eğlenmeyecekler mi yani? Daha daha, sevişme onların da hakkı, onların da gereksinimi değil mi, ha? Üstelik, işaretlerle daha derin anlamlı bir sevişme neden yapılmasın?

O yıl mezun ettiğimiz, yani orta üçü bitiren öğrencilerimizin on dördü erkek, biri kızdı. Tıpkı normal okullarda olduğu gibi, ortaokul müfredat programını uyguluyorduk. Ama onlar için çok güç oluyordu bu. İçlerinde bazıları daha kolay kavrıyorlardı haliyle. Bu kolay kavrayanlardan biri Saim, biri de Selami idi. Ama tek kızımız Banu sıradan bir öğrenci idi. Hep Saim'le oturur, gerek işaret olarak, gerek ödevlerini bizzat ona yaptırarak Saim'in yardımını görürdü Banu. Bir keresinde bir durum dolayısıyla numara sırasıyla oturmaları falan gerekmişti de, yine ne yapıp yapıp bir arada oturmanın yolunu bulmuşlardı.

Sonradan anladım ki, bazı şeyleri sağırca konuşmak zor. Çünkü normal insanlar fısıltı gazetesiyle de haberleşebilmektedirler. Birbirinin kulağına eğilerek, hiç değilse başkalarının duyamayacağı şekilde seslerini ayarlayarak konuşabilmektedirler. Ama sağırlar bunu yapabiliyorlar mı? Yapamıyorlar. İşaretse, tüm sağırlar görüp saniyesinde şifreyi çözerler, diye düşünüldüğü için iyi değil... Olmaya ki sağırların ve de sağırca bilenlerin bulunmadığı bir yer olsun. Onu bulmak da kolay değil koskocaman Sağırlar Okulunda...

Özellikle aşk konusunda ya da onunla ilgili sorunlarda sağırlara daha tenha, kimseciklerin göremediği yerler gerekiyor bu yüzden. Bunu bir vesile ile iyice anladım:

Abdülhamit'in Bahçesi'nin ortasında bir yol vardır. Okulun bahçeye açılan kapısıyla bahçenin Barbaros Bulvarına açılan dış kapısı arasında daracık bir asfalt yol. Sağı solu da ağaçlı. Güneşli bir öğle paydosunda şöyle bir arşınlayayım dedim yolu. Gün öyle güzel bir gün ki, kişiye üzüntü değil ümit getiren türden. Dalgın dalgın, günün güzelliğinin tadını çıkara çıkara yürüyordum. Bir ara ağaçlar arasından belli belirsiz bir hışırtı geldi. Hem o yandan geliyor hem bu yandan. Bir de ne

göreyim, sağımda Saim, solumda Banu. İşaretleşiyorlarmış karşıdan karşıya. Beni görünce sanki dillerinden anlarmışım gibi kaçmak istediler ama o kadar da ormanımsı değil bahçe. İster istemez yakalandılar. Saim'in alnında bir damla ter belirdi. Ben de "aldırmayın" dercesine elimi sallayıp uzaklaştım... Demek çocuklar hep birarada oldukları halde, bu işi ancak böyle konuşabiliyorlardı.

Çok güzel bir hikâye olabilecek, bu inceliği ve tadı içinde olan küçücük olayı, tepesinden vurup gözünü çıkararak size aktarmaktan başka elimden bir şey gelmiyor. Daha doğrusu şu durumda katlanmam olanaksız gergef işler gibi hikâye işlemeye. Saim'le Banu belki de evlenmişlerdir şimdi. Sağırla sağırın evlenmesi ve de geçinmesi ne kadar tatlıdır kim bilir? Belki de davulun sesi uzağa hoş gelmektedir. Bizim Vedat Bey de kendisi sağır olduğu halde normal bir kızla evlendi. Çocuğu da oldu. İçimden çok geçtiği halde soramadım bir sağırla bir kulaklı ve dillinin anlaşabilme, birbirini yadırgayıp yadırgamama durumunu. Ama fazla meraka değer mi? Vedat Bey nasıl olsa konuşuyor. Karısı da konuşuyor. Kala kala Vedat Bey'in kulağı kalıyor bir. O da nasıl olsa olur. Kâğıt kalem niçin icat edilmiş?..

Sağırlara Ders...

Sağırlıktan ve sağırlardan şurda burda söz açmak, Hoca Nasrettin'in fıkralarına benzer; güldürücü fıkralar türeterek işin acısını örtmek mümkün. Ama sağır öğrencilere ders vermek üzere dersliğe girdiğiniz anda madalyonun arka yüzüyle karşı karşıya gelmiş olursunuz. Kapıyı kapattınız mı, hafakanlar basar. Bir de buraya atanmanızdaki nedeni düşünürseniz kafanız iyice karışmaya ve de kaşınmaya başlar. Ulusal bir görev yapma durumunda olan Eğitim Bakanlığı, ulusal bir görüşle öğretmenlik yaptığınız için sizi cezalandırmış, anlaşamayacağınız bir dersliğe sokmuştur. İşin bu yanını unutur gibi olursunuz. Bazan çocukların dilsiz ve sağır olduklarını da unutursunuz. Öğretmenlik damarınız ayağa kalkar. Siz de ayağa kalkarsınız bunun üstüne. İçinizden şöyle gönene gönene öğretmenlik yapmak geçer. Rahat rahat bilmem hangi konuyu

anlatmak istersiniz. Aaa! Ne o? Çocuklar anlamıyor! Anlarsınız durumu sil baştan. Küt diye çökersiniz sandalyeye...

Neden sonra kendinize gelirsiniz. Bu koşullar içinde bir şeyler yapmak, bu yavrucuklara bir şeyler kazandırmak gerektiğine inanırsınız. Ders planınızı açarsınız. Ona göre ders kitabına bakarsınız. Bilmem kimin yazdığı "At" parçasını işlemeye kalkarsınız. Gülünç olduğunu bile bile. Bir kere böyle çocuklara ortaöğretim verilebilir mi diye hiç mi hiç düşünmediler acaba? Daha "at" sözünün ne olduğunu bilmiyorlar. Anlatamıyorum. Doğru dürüst bir cümle yazdıramazsınız. Yazdığı sözcüğün anlamını bilmiyor çocuk. Cümle kuramıyor. Olayları izleyemiyor. Ancak uzun sürede ezberlediği şeyleri her fırsatta bilgi diye yineliyor. Üstüne üstlük tam da gerekli olan ifade derslerini koymamışlar mı sana! Gel eğitimle ilgileri olabileceğini düşün bu orta kısmı önerenlerin ve açanların! Haydi ilk kısım neyse, okuma yazma öğretilebilir. Zaten haftanın üç günü iş yerlerine gidip emeklerini sömürterek hayatlarını kazanmanın yolunu buluyor çocuklar. Ortaöğretim onlara tam anlamıyla bir işkence. Okul atelyelerindeki emekleri ve iş yerlerindeki çalışmaları bazı kişilere maddi ve manevi puan kazandırabilir. Buna karşın öğrenme yönünden çok yararlı. Ama haftanın öteki üç gününde her gün sekiz saat dersi normal çocuklara vermeye kalksan onlar bile dayanamazlar... Bu zavallıları üç günde yirmi dört saat işkenceye tabi tutmanın alemi var mı? Ölçülmüş mü bunların algı ve öğrenme kapasiteleri? Ne verim alınmış birkaç yıldır uygulanan öğretimden? Usulen not verilip genellikle de bırakılmadan sınıf atlatılarak dostlar alışverişte görsün deyimine uyduruluyor iş. Kitabına uyduruluyor yani, ama akla ve mantığa uydurulamıyor.

Bazı örnekler sunmak isterim size: Bir yazılı anlatımlarını iki üç kere düzelttiğim halde bütün benliğimle uğraştığım halde, doğru dürüst bir cümle kurmaya bile eriştiremedim onları. Erişmelerine olanak da yok. Çünkü antenleri yok. Ayrıca okuduklarını da anlamıyorlar. Kemal Demiray'la Beşir Göğüş'ün küflü parçaları doldurarak yayınladıkları ders kitaplarından, o küflü ve işe yaramaz parçaları bile işleme olanağını bulamadım. Demin dediğim gibi, At parçasını alırsınız ele, Atom

devrinde, Türklerin atı çok sevdiğini, atın da Türkleri çok sevdiğini, atalarımızın Tuna'dan at sulamalarını, yakıp yıkmalarını işleyim, dersiniz, yine böğrünüzde kalır elleriniz. Bir şey yazdırmaya kalkarsınız, zaman kavramı olmadığından fiilin zamanlarını olmadık yerde ve olmadık biçimde kullanırlar.

Örneğin:

"Müdür Bey salondan geldiğini arkadaşların ellerinden sıkardık." Hamit Yücel bunda, Müdür Bey salona geldi, arkadaşların ellerini sıktı" demek istiyor. Çünkü iki gün önceki olayı, yani bayramlaşmayı anlatıyor. Bu en az yanlış durumda olan cümlelerden biri. Nitekim mezun oldu Hamit. İkiden üçe geçirdiğimiz çocukların içinde, Fatih'in İstanbul'u fethettiğini yazmak isterken, ortaya İstanbul'un Fatih'i elde ettiği biçimde cümleler çıkaranlar oldu. Çocukları kınamıyorum. Bu kadar ağır yükü sağır kulaklarıyla ve de yetersiz beslenmeleriyle yine de iyi kaldırıyorlar doğrusu. Bir de diyeceksiniz ki, madem öyle neden sen de katıldın da sınıf atlattınız bu durumdaki çocuklara? Söylediğinize de bakın: Ayol bu Bakanlık var ya, nasıl ilkokullarda toptan sınıf geçme esasını koydu da notu, karneyi bir çırpıda havaya fırlattı; bileni de bilmeyeni de geçirtti. Ortaokullar için de bir şey düşünemez miydi yani? Bırakın biraz da okuma yazma bilmeyen ortaokul mezunu olsun bunca okuma bilmeyen ilkokul mezununun arasında. Üstelik erkeklik bizde kaldı, Bakanlığa fırsat vermemiş olduk bu işi yapmak için...

Emperyalizm ve Sağırlar

Kasım ayı başlarında çocuklar, ben o biçim derse başlamadan önce tahtaya fırlamaya başladılar. Tebeşiri çeken bir şeyler yazıyordu yarım yamalak. Anlaşılan şuydu: Ekmekler bitli ve küflü undan yapılmaktadır. Ekmekler bölündüğü zaman böcek ölüleri çıkmaktadır. Üç günden beri ekmek yememektedirler. Açlıktan ölecekler neredeyse. Parası olanlar bahçe duvarının dışına gelen ne olduğu belirsiz lahmacunlardan alıyorlarmış ama ya parası olmayanlar.

"Müdüre söylediniz mi?"

"Siz söyler misiniz öğretmenimiz olarak, biz çekiniyoruz" dediler.

Gerçekten de zavallıları öylesine sindirmişler ki, Müdür Bey dediniz mi Allah olarak alırlar. Belki öteki Allahtan haberleri bile yok. Bu sağırlıkla çok Allahlı olmak da zor herhalde. Sonracığıma, burası eski Yunanistan değil.

Hele Kasımın altıncı, yedinci ve sekizinci günlerinde ders bile yaptırmadılar. Önce Ekmek, ya da önce mide dernekte ne kadar haklı Orhan Kemal. Tahtaya fırlayıp yazmakla da kalmıyorlar, boyuna pandomim yapıyorlar. Şu var ki tek kişilik pandomimler çok geride kalmış durumda. Üçüncü sınıfa gitsem de on beş kişilik pandomim, ikinci sınıfa gitsem de on beş kişilik pandomim. Ellerini kulaklarının üstüne götürüp parmaklarını öne doğru sallıyorlar. Ve "İstemezük" diyorlar. Elleri kulağa götürüp parmakları öne sallamak, Amerika'nın işaretiymiş. Çevirmen olarak çağırdığım arkadaşlar böyle çevirdiler. Ekmeğin bitlenmiş Amerikan unundan yapıldığını söylemek isterlermiş. Korkuları da büyüktü. Ambar doluymuş çünkü.

Sonra işareti değiştiriyorlar, baş ve işaret parmağını ay gibi yaparak alınlarına koyuyarlardı. Önce benim işarete benzettim. Ama baktım ki gözlerine değil alınlarına götürüyorlar ellerini. Yine bir çevirmen buldum. Yaptıkları ayyıldız işaretiymiş. Türkiye anlamına gelirmiş. İşareti bayraktan almışlar demek. Çevirisini yaparken de şöyle yapmak gerekirmiş: Türk ekmeği istiyorlar...

Amerika'nın tüketim artıklarının gelmesi ve yenmesi bir yana, bunun bir tarım ülkesi için alçalma olduğu da bir yana, bir de bunun ambarlarda bitlendirilmesi ve buna karşın fırına sevkedilerek ekmek yapılması hangi mantıkla açıklanabilir. Söylendiğine göre de, bazı yerlerde bitlenen unları atmaktansa sağır çocukların, kör çocukların ve de kimsesiz çocukların bulunduğu Yetiştirme Yurtlarına sevketmişler. Amerikalılardan hediyeler, bitli Amerikan unları. Ama yine de görüyoruz ki, sağır çocuklar bile yutmuyor emperyalizmin bitini; "Türk ekmeği isterük" diye çırpınıyorlar.

Tarım Bakanı Bahri Dağdaş'ın başına da böyle bir iş doğrulmuştu da "bitlenmiş buğdaylardan ekmek yaptırıp yiyeceğim" diye tutturmuştu. "Buğday ihraç edeceğiz, Sonora-64'ü ben icat ettim, heykelim dikilecek" falan dediği gibi, öğretmenler toplantısında işi ortaya getirip de çocukların aç kaldığını,

normal ekmek bulup doyurulmaları gerektiğini, bu bitli unların da sağlığa zararlı olduğunu, usulen ilgili yerlerle temas edilerek bunun atılması gerektiğini söylediğinde öğretmenler, "Ben yerim bu undan yapılan ekmeği" dedi müdür. Özal'ın, Evren'in ve o dönem bakanlarından Cahit Aral'ın Çernobil ışınlarıyla donanmış çayları televizyon ekranlarında içtikleri gibi... Çocuklar yemiyor, ama günlerce aynı ekmek veriliyor...

Bu adamların, yani Bakanlığın, okula müdür yaptıkları adamın, aslında çocuklarla falan ilgileri yok. Tepeden tırnağa gösteriş üstüne ve de koltuk üstüne, yalan üstüne çalışırlar. Karşıtı olsaydı, ufuklarda ucu görünürdü bugüne dek. Demek istediğim şu ki, bu bitli Amerikan ekmeğinin kabağı da döndü dolaştı benim başımda patladı:

Amerikancılık moda ya, daha ne isterler. Ben nöbet tutmasam da fırınla, mutfakla ilgim olmasa da olur. Onlara ipuçları gerekli. Amerika'ya karşı diye gösterdikleri zaman benim kötü kişi olarak anlaşılacağımı biliyorlar. Amerika'da dörder beşer yıl beyinleri ve mideleri yıkandıktan sonra Bakanlığın kilit noktalarına oturtulanlardan icazet almanın kolay olduğunu düşünmüş olmalılar.

Ziver Tezeren efendi elinde tomar tomar sorularla geldiği zaman, bununla ilgili bir soru da çıktı tomardan:

"Amerikan ununundan yapılmış kilolarca ekmeği neden döktürdün?" İşe bakın siz! Yapıp çatıyorlar, çocuklar zaten yemediği için herhalde döküyorlar, ondan sonracığıma, yaptıkları haltlar yetmiyormuş gibi benim başımda da kabağı patlatmak istiyorlar. Kimse bir şey demez kimseye. Yenmediği için dökülür. Ekmeği iyi kullanmayız, kıymetini bilmeyiz. Ama dökülen Amerikan ununundan yapılmış ekmekse iş değişir. Amerikanofiler bitli ekmeğin atıklarından bile yararlanarak puan toplama yolu ararlar. Aynı demirden olan Bakanlık da mal bulmuş Mağribi gibi sarılır bu buluşa...

İmam ve Cemaat

Bir yerlerden bir yazı gelir okul müdürlüğüne. Resmi bir yazı ama. Sayısı, tarihi, başlığı falan. Bilirsiniz böyle kâğıtlar, Abdülhamit zihniyetine ayak uydurmuş Osmanlı memurlarını tir tir titretir. Ne yapacaklarını, gereğini nasıl yerine getirecekle-

rini şaşırırlar. Şaşırınca da alıcı gözle onu inceleyip de ilginç bir şeyden söz ediyorsa bile gülümseyemezler. Reddedemezler. Bu yüzden de aklın alamayacağı sonuçlar çıkabilir. Esendal'ın "Mülahazat Hanesi" öyküsündeki gibi...

Hangi akla neye dayanarak yapmışlarsa yapmışlar, arkadaşımız Hüseyin Akdağ imzacıbaşı olmuş. Öğretmenlerin "haberim oldu" kabilinden imzalayacakları kâğıtları müdür, muavinine, o da Hüseyin Bey'e havale ediyor. İmza işlemini tamamlayıp evrakı geri götürmek Hüseyin Bey'in görevi.

Bizde alışıldığı üzere, bu gibi yazıların, imzalatmak için gönderilen kişileri ilgilendirip ilgilendirmediği hesaba katılmaz. Bas imzayı kâğıt dosyaya girsin. İş kitabına uysun yeter. Başka şeylere uymazsa uymasın.

Bir öğle vakti Hüseyin Bey yine bir kâğıt getirdi. Basacağız imzayı: Baktım, bir radyo yayınıyla ilgili. Bütün okullara yollamışlar, arada Sağırlar Okuluna da yollamışlar. Yararlı yayınlar yapılacakmış da onun gününü, saatini, bildiriyor. Oysa bizim çocuklara radyo bir şey söylemez. Tv henüz yok o yıllarda. Osmanlı artığı zihniyet ve de alışkanlığın kol gezmesi canımı sıktı yine. Bu kadar da olur mu ya! Resmi yazıya evet, imzaya evet. Ama be birader şöyle bir bakın da bu gibi gülünçlerini ya yırtıp atın ya da takın dosyanıza. Benim haberim olsa ne olur böyle bir yayından, olmasa ne olur. Öğrencilerin kulaklarına güveniyorsanız, toplarsınız ve anlatırsınız böyle böyle, diyerek. Onlar da dinlerler bu yayını, güvendikleri kulaklarıyla. Ve "ben sonra imzalayacağım" dedim. İyi ki ileri gidip de "Bu tehlikeli bir yayındır, çocuklarımızı zehirler" diye alaya kalkışmadım. Ben kalkışmadım ama, okul yöneticilerinin gerçekten çocuklarının kulaklarına güvendiklerini bir vesile ile gördüm. benim yapamadığımı kendileri yaptılar kendilerine:

Kasımın başları yine. Atatürk'ün ölüm günü dolayısıyla bir program hazırlanacak. Müdürü, muavini, öğretmeni toplandı.

Okulun müdürü:

"Arkadaşlar, büyük Ata'nın durumuna layık bir anma programı yapalım" dedi. "Çok Atatürk'çü bir müdürümüz var, ne mutlu bize" diye düşündüm ben de.

Müdür sürdürdü:

"Demokratik bir şekilde programı hazırlamak için bu toplantıyı yapıyoruz. Sizlerin de kıymetli düşüncelerinizi almak istiyoruz."

Ondan sonra, görüşülecek konuları not ettiği kâğıdı çıkardı, madde madde görüşmeye başladık:

Madde bir: "Her yıl Atatürk'ün Gençliğe Hitabesini içimizden biri okur, çocuklar dinler. Bu yıl da aynı hitabeyi mi okuyalım, yoksa başka bir teklif var mı? Çünkü bu işin demokratik bir şekilde yapılmasını istiyorum."

Düşündüm: Çocuklar sağır. Acaba bunca yıl okudukları Gençliğe Hitabeyi nasıl anladılar. Özel bir okuma şekli mi var yoksa? Ama olamaz.

"Böyle düpedüz mü okuyorsunuz?" dedim.

"Evet."

"Öyleyse, madem ki soruyorsunuz ve demokratik olmasını istiyorsunuz, değişiklikler iyidir, bu kez de Ata'nın Bursa Söylevi okunamaz mı? Okunsa nasıl olur?"

Laf olsun diye sormuştum ama iş oldu. Espiri de gitmiyor bizde.

"Oyunuza koyuyorum arkadaşlar," dedi müdür.

Kabul edenler, etmeyenler, edilmemiştir. İkinci olarak Gençliğe Hitabe oylandı ve onun okunması kabul edildi. Ben de Gençliğe Hitabe'ye oy verdim zaten. Az bir farkla kaybetti Bursa söylevi.

Sonradan anladım ki, bu demokrasi başka demokrasiymiş. Demokratik deyip kakakratik çalışıyormuş adamlar: Üşenmeden oturmuş masasına ve de sıkılmadan, ve de utanmadan ve de yemeden içmeden döşenmiş Ankara'ya: "Falan öğretmen On Kasım'da Atatürk'ün Bursa Nutku'nun okunmasını istedi. Hakkında gerekli tahkikatın yapılmasını..."

En büyük vatan görevi yaptığına emindi. Ben de eminim. Çünkü Bursa Söylevi iktidarca benimsenmediğine göre, hem iktidarlığını yeniden hatırlamış, hem de benim gibi birisinden kurtulma yolunu açmış olurdu. Kemal Tuzcuoğlu ve Ziver Tezeren efendiler soruşturmaya geldiklerinde öğrendim durumu. Değilse, On Kasımda müdür sereserpe Gençliğe Hitabeyi okumuş, çocuklar da sözde dinlemişlerdi salonda...

Sağırlar Bile Gülüyor

Ülkemiz, "Atatürk'e canım başım feda olsun" deyip öte yandan da besleme derneklere, yani Komünizmle Mücadele Derneği'ne, Milliyetçi Öğretmenler Derneği'ne üye olan kişilerle doludur. Gerçi siz, hiç öyle olmasa tarih tekerrür mü ederdi, diye hemen dilinizin ucuna gelivereni söyleyeceksiniz. Söyleyin isterseniz. Ben aslında söze girişimle pek ilintisi olmayan bir demokrasi güldürüsü anlatmak istiyorum. Girişimle ilgisini anlayabilmek için gerçekten arif olmak ya da demokrasiye öğretmenlik edenleri tanımak gerek:

Sınıfa girdim. Tahta tepeden tırnağa yazıyla dolu. Silmelerini söyledim. Birtakım işaretlerle "Aman öğretmen ne diyorsun, bunu deftere yazmak ve ezberlemek zorundayız. Bitirelim de ondan sonra silelim" demek istiyorlardı.

Bekledim.

Bu arada tahtaya da göz attım. Demokrasiyi özetlemiş öğretmen:

"Demokraside zengin-fakir eşittir."

"Güçlü-güçsüz eşittir."

"Cumhurbaşkanı-köylü eşittir."

Yazma bitip çocuklar tahtaya karşı oturunca sordum işaretle,

"Bu yazılanlar doğru mu, anlayabildiniz mi?" diye.

Önce şunu söyleyeyim ki, gerçekleri dersliğe sokan ve çocuklara hem de program gereğince öğretmeye yeltenen öğretmenlere göz açtırmazken, ölümlerden ölüm beğen kabilinden sürgünlere yollayıp o da olmazsa maaşının tümünü kesecek cezalara çarptırılırken, bizim, "demokrasi öğretmeninin" çalışmalarını nasıl demokratik açıdan değerlendirdiklerini anlayamıyorum doğrusu. Bu yetkililer iki yüzlü, görevlerinin bilincinde ve de tarafsız değiller sanırım. Söylediklerim yanlış olsa, şimdiye dek bu doğruları öğreten öğretmene de öteye git gözüne duman gider, derlerdi hiç olmazsa. Demediklerine göre, tutumları adamına göre. Eğer böyle değilse, neden üstüne varmıyorlar, soruşturma açmıyorlar?

Şu herzelere de bakın hele: Zengin fakir eşitmiş. Köylüyle Cumhurbaşkanı eşitmiş. Hele de güçlüyle güçsüz eşitmiş...

"Anlayabildiniz mi?" şeklindeki sorumu anlayabildiler. İkisi üçü tahtaya koştu tebeşiri alarak ve bir eşit işareti çizdikten sonra yukardan bir kuşak çektiler. Tahtaya yazılanları kabul etmiyorlardı anlaşılan. "Zenginle fakir eşit olamaz!" demeye getiriyorlardı. İçlerinde birinin yaptığı işareti görünce de Aşık Serdari'yi ansımamak elde değildi: Bir uzun bir de kısa çizgi çizdi çocuk dikine. Bununla bu eşit olur mu hiç, demek istiyordu. Ben de Serdari'nin bir dizesini geveliyordum:

"Kası çöp, uzundan hakkın alacak!!"

Artık ettim edemedim, bunun yasalarda böyle olduğunu, yasa karşısında tüm vatandaşların eşit olduğunu... anlatmaya kalkıştım; anlatabildimse...

O gün ilk kez şaştım sağır öğrencilerimin anlayışına. Sonradan, eylem sözü etmeksizin, yani suçu işlemediğimi kabul ederek şöyle yazmışlar benim için Ankara'ya: "Öğretmenler odasında, şimdi gidip sağırlara sosyalistlik propagandası yapacağım," dedi. Ziver Tezeren hazretleri yine arzı endam edip geldi tabii. Anlaşılıyor ki dünya duruyor. Birincisi, komünistlik iftirasından korkuyorlar. Onun için sosyalistlik propagandasından girebiliyorlar. İkincisi, yaptı da diyemiyorlar, yapacağını söyledi diyorlar. Bu lahana turşusundan sonra da soruşturma yapabiliyorlar yine adamlar.

Ama ben sağırlardan korktum onların haberi yok. Baksanıza neredeyse bana sosyalistlik propagandası yaptılar...

Gerçekleri Yazma Özgürlüğü

Eğitim Bakanlığı Disiplin Kurulu'nun 27.08.1968 günlü kararını, Sağırlar Okulu'nda çalışırken geçirdiğim sayısız soruşturmalar sonucu verilen cezalara bir örnek olarak sunuyorum:

"Mahmut Makal hakkında İlköğretim Genel Müdürlüğü'nün 18.6.1968 tarih ve 26705 sayılı teklif yazısıyla ilişiği dosya ve adı geçenden 26.6.1968 tarih ve 404.3-194 sayılı kararımızla istenip, Özlük İşleri Genel Müdürlüğünün 10.8.1968 tarih ve 55699 sayılı teskeresiyle komisyonumuza gönderilen savunma yazısı incelendi: İşin gereği düşünüldü:

İstanbul Yıldız Sağırlar Okulu Orta Kısım Türkçe Öğretmeni Mahmut Makal'ın 1.12.1967 tarihli Cumhuriyet gazetesinde

neşredilmiş bulunan "Kıyımda Nedene Doğru" başlıklı politik bir yazısı ile işbaşındaki iktidarı kötülediği sabit bulunduğundan ve bu hususiaki savunması da yerinde görülmediğinden, memuriyet haysiyetini muhil bu hareketinden dolayı, 1702 sayılı kanunun 32. maddesi delaletiyle 788 sayılı kanunun 29. maddesi gereğince "Tevbih" cezasıyla cezalandırılmasına ve iş bu kararımız kopyalarının İlköğretim Genel Müdürlüğünce görülerek Özlük İşleri Genel Müdürlüğüne tevdiine oy birliği ile karar verildi."

Ceza ceza üstüne. Maaş kesme cezası veriyorlar hem de on beş günlük, yirmi günlük kesiyorlar. Bin lira maaşın dokuz yüzünü kesebiliyorlar... Tadı tuzu kalmamıştı işin. Bunların soruşturmasının usulen olduğunu, yapacaklarını önceden kararlaştırdıklarını da bilince ve ortaya koyduğunuz gerçeklerin, yazılı, belgeli, gerçeklerin de gözönünde tutulmadığını görünce ne yapmak kalır insana? Aylığınızı ceza olarak kesiyor, terfi ettirmiyor, kıdeminizi indirip sizi geri geri götürüyor. Gericiliğin bu kadarına pes doğrusu. Yirmi yıllık memur olmanız gerekirken, on altı yıllık durumda bırakılıyorsunuz. Arkadaşlarınız ilerlerken, elli lira asli maaşta donduruyorlar sizi. Onu da ceza olarak alıyorlar. Evet, ne yapmak kalıyor kişiye. Danıştayını da, Yargıtayını da, mahkemesini de bırakarak, yani bu pis hikâyeyi olduğu gibi bırakarak içinden sıyrılmak. İşte onu yaptım:

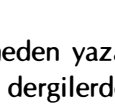
Üç Kasım 1968 Pazar günü Eğitim Bakanına şu telgrafı çektim.

"İlhami Ertem, Milli Eğitim Bakanı -Ankara

Bütün bir yıl uydurma sorular ve uydurma tahkikatlarla uğraştırılıp sonunda maaşımın neredeyse tamamını ceza olarak kesme yoluna gidilmesi, ayrıca terfiimin önlenmesi ve altı ay kıdem indirme cezasının verilmesi, bununla da yetinilmeyerek yazdığım yazılardan dolayı bir sürü cezanın verilmesi, bütün varlığımla yirmi yılımı verdiğim öğretmenlik mesleğinde artık yerimin kalmadığını gösterir.

Tüm teşkilatınızla benimle uğraşmaktan kurtulup biraz da eğitim işleriyle uğraşmanız için istifa ediyorum."

Bizim Köyün Eşekleri

Ankara'yı İstanbul'u görmeden yazar geçinmeye başlamıştım. Yazılarımın yayınlandığı dergilerden pek para gelmiyordu. Belki telif ücretine karşılık sayarak, dergilerini ve yayınladıkları kitapları yolluyordu bazıları. Oysa, İvriz Köy Enstitüsü'nde öğrenciyken, yani, 1945-47'lerde, şiirlerimin yayınlandığı dergiler 500 kuruş telif ücreti veriyorlardı. İçinden posta parasını kestikten sonra 465 kuruş yolluyorlardı.

Neden yaptım bu girişi?

Anlaşılan bu alanda da geriye gidiyoruz da ondan:

Ankaar'da evimin kapısını çalıp yazı isteyen bir dergi sahibine, kırmamak için istediği güne yazı yetiştirdim. Birkaç ay sonra, yazımın çıktığı dergiden bir tane edinmek için Yenişehir'in merkezindeki yerlerine uğradım. İstediğim dergiyi uzatmasından sonra sordum:

"Ne ödeyeceğim?"

"Eski sayıları iki katına veriyoruz..."

Derginin kapağında yazılı fiyatın iki katını uzatıp çıktım.

"Solculuğun" bir gereğiydi bunlar herhalde...

Aradan yıllar geçti. Bu olayı unutur gibi oldum ve yine yazılar verdim isteklerini geri çevirmeden. Ama dergiye de para ile abone oluyordum. Doğallıkla, telif ücreti diye bir şeyi kitapları yazmıyor. Şimdilerde dergiye abone değilim. Yollamaları diye bir şey yok. Onlara göre, kâğıt, basım işleri, posta vb. parasız olmaz, ama yazı parasız olur. Çünkü yazı gökten iniyor ve posta bedavaya getiriyor. Üstelik ne kâğıt istiyor, ne şerit istiyor ve ne de emek istiyor.

İzmir'de çıkan bir dergi de boyuna yazı ister. Yolladığım yazı çıkar ama ben dergiyi göremem... Bir gün Ankara'da rastladım dergi sahibesi Kadıbeşegil'e. Yeni çıkan dergiden bir demeti

koltuğuna almış satış büfelerine dağıtıyordu. Benim de yazım var o sayıda. Bir tanesini ister gibi, oldum, "sayılı!.." dedi. Oysa biz verdiğimiz yazıların sayısını tutmuyorduk. Üstelik sahibinin durumu çok iyi. Daireleri, hanları var kirada. O gün, bu kalın ve epeyce pahalı olan dergiden birini beş dakikalığına ödünç aldım ve yazımın fotokopisini çıkarttım arşiv için. Çünkü, ne yazık ki o gün bu sayılı dergi karşısında cebimdeki liralar da sayılıydı... Yazar Ali Dündarda yanımdaydı. Durum karşısında parmağını ısırdı.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi, bu işin geleneği böyledir bizde.

Bunları anlatırken, Demokrat İzmir gazetesinin sahibi rahmetli Adnan Düvenci'yi anımsadım. 1963 yazında birgün, biraraya gelmişken gezeteye bir uğrayalım, diyerek upuzun merdiveni çıktık. Halikarnas Balıkçısı, Samim Kocagöz, Naci Sadullah'la birlikte. Söyleşi sırasında Düvenci:

"Bizim gazeteye arada bir yazı yazsanız ne iyi olur" dedi.

"Telif ücreti olarak ne ödüyorsunuz?"

"Hem yazınızı yayınlayacağız hem de telif ücreti mi ödeyeceğiz?"

Söyledikleri şaka değildi. Alışkanlıkları buydu. Adam İzmir'in yarısına sahip olmuş. Tamamına sahip olmasın da sana telif ücreti mi ödesindi...

Böyle bir şey Ankara'da da olmuştu. Ama bu biraz değişikti:

Genel-İş Sendikasının bir dergisi vardı. Adana'dan tanıdığım Depremer adlı sevimli bir genç yönetirdi. Gelip yazı alırdı arada. Bir gün çaya çağırdı. Ayrılırken de elime bir pusula tutuşturdu. Pusula ile vezneye uğrayıp telif ücretlerini alacaktım. Derginin basım işleriyle uğraşan başka bir genç de yanımızdaydı. Haklı olarak patladı:

"Vay anasını, ne âlâ memleket, hem yazısını yayınla hem de para ver. Nerde görülmüş böyle şey?"

Genç haklıydı. Yazı yayınlama diye bir şey vardı ve yazan buna sevinirdi. Peki, bir de ücret ne oluyordu? Alışkanlıklarına, duyup düşündüklerine tersti. Yani, bu genç de şaka yapmıyordu.

Ankara'da, bir derginin hem gelen yazılarının seçimiyle uğraşırken hem de yazı yazarım yıllardır. Telif hakkı ne söz,

para ile de abone olurum. Baktım bir ara dergiyi postalamaz oldular. Meğer abone sürem bitmiş. Zaten son gelen dergnin içine, yıllık 200.000 lira yazarak posta çeki koymuşlardı. O arada parasız dergi yollananların listesini (protokol) gördüm. Dergiyle uzaktan yakından ilgisi olmayan birçok kişiye dergi gidiyordu parasız. Hem kendine hem karısına ya da hem babasına hem oğluna, çifte dergi yollanan adresler bile vardı... Şöyle bir baktım, bunlar Atatürkçülüğe ve Köy Enstitülerine "Nostaljik Olay" diyen hızlı solcuların adresleriydi genelde...

Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" romanının kahramanları kendi aralarında konuşurlarken, kent ve kentli korkusunun iliklerini işlediğini anlar okuyucu. Onlardan İflahsızın Yusuf:

"Adamı cin çarpar gibi çarparlar orda..." der.

Ankara'da öğrenciyim. Yıl 1955. Köyde öğretmenken yazı yazdığım bir derginin yönetim yerine uğradım. Gerçi dergi şimdi çıkmıyordu; on kuruşluk küçük kitaplar yayınlıyorlardı. Sahibi, bir fakültenin Rus Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirmiş, çeviriler yapan, yazılar, şiirler yazan biriydi. Biz köydeyken, böylelerine hayrandık. Gözümüzde, sağlamlığın, solculuğun, uygarlığın simgesiydiler. Sefer Aytekin de öyleydi.

Uğradığımda baktım, basımevi tıkır tıkır işliyordu. Dizgiciler diziyor, makineler basıyor, ciltler yapılıyor, sipariş paketleri hazırlanıyor, postadan havale kâğıtları yağıyor... Buna karşın, Puşkin'in şiirlerini aslından çevirmiş, bir de "Bizim Köyün Eşekleri" adlı güzel bir öykü yayınlamış olan yayıncının "az bir paraya ihtiyacı vardı." Acaba kendisine yardımcı olabilir miydim?

Öğrenciydim ama parasız değildim. İstanbul'da kitaplarımı yayınlayan yayınevi iyi para veriyordu. Ayrıca İstanbul'daki bu yayınevinin dergisinde çıkan yazılarım için yolladığı para da azımsanacak gibi değildi. O yüzden, harçlık bakımından zengin bir öğrenci sayılırdım.

Baktım cebimde doksan lira vardı, (belki de bugünlerin beş milyonu). Çıkarıp verdim. Birkaç gün sonra verecekti. Ama, durumu iyi olduğu halde aylarca vermedi. Sonunda, bir avukat mahkemeye verdi ve parça bölük icra yoluyla alındı. Gel gör ki nerdeyse tamamı avukata gitti...

Kendisine basımcılık da az geldiğinden, İzmir'de madenciliğe soyundu ve cıva ticareti yaparak daha da varsıllaştı...

Kentlerde başıma gelen belki ilk soygundu bu, ama son soygun değildi...

İzmir'de bizim Enstitülü çocukları da bir dergi çıkarır. Yazı isterler, hem dergide hem kitaplarında yayınlarlar. Ama bir kitabı ödemeli yollarlar. Durumları iyi. Onlar da alışılanı yapıyorlar. Dergilerine de abone oluyorum parayla...

Meclis'ten Medya'ya Kadar...

Yağdanlık İlhan Tarus'un "Köy Endüstrilerinden yetişen yazarlar, Demokrat Parti iktidarının yaptığı atılımı göremiyorlar. Oysa köy bakkalında bile pipo tütünü satılıyor. Bu gelişmeyi yazmak istemiyorlar" diye yazdığına önceki sayfalarda değinmiştim sanırım.

1958'lerde Ankara bölgesinde çalışıyordum. Merkezimiz, Anafartalarda Adliyenin bitişiğinde bir yerdeydi. Büronun yazışmalarını Ahmet Bey yürütüyordu.

Cebeci'de Hocaefendi Sokak'ta oturuyordum. Evde telefon yoktu.

Bir sabah büroya geldiğimde Ahmet Bey çıkıştı:

İnsan bir komşu telefonu falan bırakmaz mı? Seni bir milletvekili yana yana arıyor. Hem de bayan. İşte telefon numarası; hemen ara!"

Aradık. Öğleden sonra çay saatinde Meclis'in karşısındaki Ankara Palas'ın salonunda buluşmayı kararlaştırdık.

Bayan milletvekilinin yanında bir de bay milletvekili vardı. Milletvekilleri, çay ve söyleşi arasına birtakım sorucuklar da sıkıştırıyorlardı: "Sayın Başbakanımız soruyorlar, Mahmut Bey'in bir dairesi var mı? Mahmut Bey'in arabası var mı? Mahmut Bey'e bir apartman dairesinin anahtarını sunmaktan zevk duyacağız, lütfen kabul buyursunlar... Mahmut Bey bizim yaptıklarımızı, başlattığımız büyük kalkınma atılımlarını görmüyorlar mı? Memleket şantiye haline geldi. Mahmut Bey'in özel bir kastı yoksa, bunları görmesi, yazması gerekmez mi?.."

Birkaç yıldır, Demokrat Parti'nin yayın organı olan Zafer gazetesi'nde de imzasız başyazılarla bu konulara değniliiyor,

yazarların, özellikle köy sorunlarıyla ilgilenen yazarların, hele de benim, neden köylere götürülen hizmetleri görmediğimiz sorgulanıyordu. Yazıları, Kadrocular dan Burhan Belge'nin yazdığı sanılıyordu. (Bu yazılardan ikisi bu kitabın öteki sayfalarına alınmıştır.) Kitaplarımın İngilizceye çevrilmesine neden izin verdiğim de bu yazılarda soruluyordu. Nitekim sonraları, Londra'daki yayıncımdan, basılan kitapların toptan satın alınıp imha edilmesi için Menderes'in emir verdiğini, ama Büyükelçilikten giden iki memura yayıncının kitapları satmadığını öğrenecektim.

O yıllarda, Yusuf Ziya Ortaç gibileri "Sende duygulu bir kalp var" diyerekten, Sabri Esat Siyavuşgil gibileri de "Avrupa'dan araba alarak gerçekleştirdiğiniz kalkınma hareketlerini, eserlerinizi Anadolu'da görmek istiyorum, döviz!.." diyerek Menderes'e iyice yanaşanlar arasındaydılar...

Demokrat Parti'nin, dolayısıyla Menderes'in, son yıllarında, "Mahmut bey lütfederler mi ya da "Reis Beyefendi Hazretleri" örneği üslup değiştirip uysal bir tutum içine girmelerine bakmayın. Daha önceleri, banka sahiplerine, "Bankanızı başınıza geçiririm," diyor. Muhalefete "Bir daha bu Meclise girmeyeceksiniz." diyor, odunu listeye koysam seçtiririm, diyor. Meclistekilere "Siz hilafeti bile getirebilirsiniz" diyordu. Tahkikat Komisyonu kurarak milletvekillerini ve istediği kişileri içeri attırıyordu. Nitekim, 16 Kasım 1951'de TBMM'de yapılan kapalı oturum tutanaklarının 10 Nisan 1996'da açıklanmasıyla öğreniyoruz ki, o kapalı oturumda, Menderes başta olmak üzere, Tevfik İleri, Reşat Şemsettin Sirer, Hamdullah Suphi Tanrıöver, bizlere ateş püskürüyorlar. Köy Enstitüleri, Hakkı Tonguç, Mahmut Makal vb. da onlara malzeme oluyor. Bir de Şevki Mutlugil adında askeri yargıç bulmuşlar, onu konuşturuyorlar. O da Hasanoğlan Köy Enstitüsündeki Müzik Yapısının resminin ellerinde olduğunu, bunun bir komünistlik propagandası için biçimlendiğini, orak çekice benzediğini anlatıyor...

Tevfik İleri'nin Köy Enstitüleri ve Tonguç için gizli oturumda söylediği ilkel ve adi sözlerin yeri burası değil. Benim için de şöyle deniyor: "Bir Mahmut Makal'ın hal tercümesi, bu masum manzara arkasında komünist hayaletini belirtmeye yarayacaktır. Mahmut Makal bir esercik hazırlamış. Bilahare, bütün

komünistlerin yaptıkları gibi Yaşar Nabi'ye götürülmüş. Yaşar Nabi, sosyalist, kenarda kalmaya itina eden bir naşirdir. Eseri kabul ve ifadesine göre ve kendince bir şekil vererek neşretmiştir. Sonra kopan fırtına malumdur. Bu genç, İstanbul'a gittiği vakit, bir ara Galatasaray'da komünistlerin koltuk meyhanesi Lambo'ya götürülmüş, komünist ağabeyler tarafından iltifat görmüştür. Buradaki bütün peyk elçilikleri tam kadrolarıyla, her konuştuklarına "Kimmiş bu Makal, neymiş bu eser?" diye sorarak, Türkiye'de ve dünyada Türk köylüsünü var kuvvetleriyle bir mevzu haline sokmak istemişlerdir..."

Oysa, İstanbul'a gittiğimde ne Lambo'nun meyhanesine uğradım ne de elçiliklerin adamlarını gördüm.

TBMM'de bu otorumun yapıldığı günlerde, bizim ev köye gelen jandarmalarca didik didik aranıyordu. Çok değil bir buçuk yıl önce de bu aramaları iktidardaki CHP yaptırıyordu... Değişen tellaklardı.

Uydurma raporların gölgesinde gizli oturum yaparak bizleri ve yetiştiğimiz okulları Meclis'te yerin dibine batıran adamlar, şimdi de, çok değil 'oturumlarının' üstünden yedi yıl geçtikten sonra, utanmadan, kendilerinin kalkınma çabalarını görmemizi istiyorlardı...

Daha sonraları, 1967'de yani Demirel'in başbakanlığı döneminde bakanlık emrine alınmış, sonra da sokağa atılmıştım. Sonunda Karadeniz Bakır İşletmelerinin cesur Genel Müdürü Mehmet Erdemir, Demirel'in kısa bir süre Başbakanlıktan ayrılması sırasında 1974'te beni Çalışma Müdürü olarak atamıştı. Demirel yeniden başbakan olunca, günün birinde Adana'ya giderken, uçakta Erdemir'e sitem etmiş "Mahmut Makal'ı işe almışsın, senden korkulur!" demiş. Köy Enstitülerine, ülkede yetişmiş ve de yetişecek insanların düşünmesine karşı çıkan bu insanların tümü, 1996 yılı biterken, düşünürler mi acaba, bu ülkeyi biz mi batırdık yoksa kendileri mi?

İktidarının üçüncü yılından itibaren, Özal da Menderes gibi, ülkeyi icraatlarıyla kalkındırdığını, çağ atlattığını dünyaya anlatmak istiyordu. Onun çevresindekiler de telefonu, köy çocuklarının ciklet çiğnemesini kalkınma alameti olarak görüyorlar; bunları görmezlikten gelenlere de iyi gözle bakmı-

yorlardı... Sonradan, ikinci cumhuriyetçiler olarak da adlanan bir küme gazeteciyle ve sözümona bilim adamıyla içli dışlı oldular. Köylerin durumu bunlar için de bir dertti. Biz köyleri kalkındırdık, diye ortalığa ünlemek istiyorlardı. Ama bazı ipuçları da olmalıydı ortalıkta. Acaba Makal'ın köyüne gazeteciler yollansa, oradan kalkınmışlık belgeleri derlense nasıl olurdu? Bu arada bana da geldiler, köyün yolunu sordular. Bu konuyu görüşmek için telefon eden politikacılar da oldu. Bakan Adnan Kahveci de köy kalkınma işlerini görüşmek üzere yemeğe çağırdı. Artık durgunlaşmıştım. Köyün yolunu gösterdim ama söyleşmeye, yemeğe gitmedim...

Görev alanlardan ve köyün yolunu soranlardan birisi Milliyet'ten yollandı bizim Demirciköy'e, 1986'da. Köy kadınlarının renkli don giymeye, ikizlerine sütyen takmaya başladıklarını, televizyonun da etkisiyle, kocalarını eve bağlamanın başka yolları olduğunu kavradıklarını ve bu nedenle iç giyimlerini değiştirmeye başladıklarını... anlatıyordu. Sosyete kadınlarının sorunlarını köy kadınlarının omzuna yükleyince kalkınmış mı oluyorduk? Köy koşullarında kocayı eve bağlamak diye bir şeyin anlamı neydi?

Ondan dört yıl sonra 1990'da Güneş'ten telefon ettiler. Köyün yolunu tarif ettim. Ama yollanacak arkadaş gitme gereği bile duymadan, köyünü-gecekondusunu karıştırarak döktürdü: "Köyden kente göç sürüyor. Köy çocuklarının ağızlarında çeşitli marka cikletler var. Bizim Köy'ün çehresi, yapısı, alışkanlıkları, insan ilişkileri değişiyor... "Köyden kente göçü ve ciklet çiğnemeyi büyük kalkınma alameti olarak görüyor ve Menderes dönemi yağdanlıklarına taş çıkartırcasına gazetede tam bir sayfa döktürüyordu:

"Okur-yazarların, aydınların 'Bizim Köy'e bakışı ise, Makal'ın 40 yıl önce yayınlanan kitabındaki genel tabloya saplanıp kalmış gibi..."

Saplanıp kalma sözü daha çok banaydı...

Köyden kente göçenler de zengin ve mutlu olmuşlar bu arkadaşa göre:

"Ben seni nasıl çağıracağım, diye söylendim kapıcıya. Üzülme abi, dedi. Ben sana telefon numaramı veririm; bir

ihtiyacın oldu mu hemen ararsın. Vay canına, telefon mu aldın, diye sordum gülerek. Biraz bozuldu. Artık herkes telefon alıyor, dedi. Türkiye'deki değişimi en iyi bizim Ayşa'nın sayesinde izliyorum. Beş yıldır haftada iki gün temizliğe geliyor. Beş yıl içinde giyiminde kuşamında değişiklik olmadı. Bugün bankalarda 15 milyonu var. Bir apartmanlık arsası var. Evinde telefon, televizyon, buzdolabı..."

Merak ediyorum, köydeki avratların donunun rengini bile biliyorlar da Ayşa'nımın donunun rengini öğrenemiyorlar mı? Kente geldiği halde renkli dondan haberi yoksa Ayşa'nımın, bu nasıl gelişme?..

1996 Haziranı başında, yamandığı gazeteden atıldığını maaşının bankaya yatırılmamasıyla öğrenen gazeteci dostumuz sürdürüyor: "Türkiye'nin bir değişim süreci içinde olduğunu gözlüyorum. İnsan ilişkilerinde, tüketim alışkanlıklarında, giyim kuşamda. (Peki Ayşa'nımın giyimi niye değişmiyor?) Çankırı'ya gittim; Çankırı tarihinde ilk kez çiçekçi dükkânı açılıyordu. Hiç de insan görünmüyordu ortalıkta; ne köyde ne kentte. Son on yılda kendi fiyatının üstünde seyreden faizler sayesinde piyasaya girmeye başlayan yastık altı altın stokları var. Öte yandan, yurt dışında çalışan işçilerimizin ekonomik sisteme kattığı paraları da unutmamalı... Ayrıca Türkiye'de yılda 25 bin işporta arabası üretiliyor. Her biri iki milyon lira. Dolayısıyla, bu sektörde de bir hayli gelir olabilir..."

Anlattıkların, sefaletin gülünç manzaraları, sen bunlara nerdeyse çağdaşlaşma, varsıllaşma, diyeceksin arkadaş, diye düşünürken, Yabancı politikacı ve öğütlenmiş, satın alınmış gazetecilerin hariçten okudukları gazel aklıma geliyor: "Siz Atatürk'ü bırakın, Özal'a sarılın..." Bunun da altında yatan ikinci Atatürk, ikinci cumhuriyet değil midir?

O bastırıyor, kış ortasında gidemediği, ama patronun baskısıyla köye gidemeden kaleme aldığı ve 11 Şubat 1990 günlü Güneş'te yayınlanan yazısında: "Belki de artık Türkiye'de yapılması gereken, 'Bu fakir millet', 'İnsanlar aç' v.s. kalıpları benimseyen bir muhalefet anlayışını terk edip yaşanan değişim doğrultusunda varılabilecek olumsuz sonuçları irdelemeye başlamak..."

Bakındı hele, yoksulluktan, açlıktan söz açmayı da yasaklıyor.

1996 yılı bitmek üzere. Televizyon kanalları, çöplükte debelenen gecekondulu yığınları, eğitimsiz, işsiz, aç-çıplak ayaklanan yığınları tefrika ediyorlar...

Durumun özüne inmeden her şeyi Düzgören arkadaş İstanbul kitap fuarında yanıma geldiğinde, "Köy kadınlarının, kocalarını evlerine bağlamanın yollarını televizyonlardan öğrendiklerini hem Ümit, hem sen bize ulaştırdığınız için mutlu olduk. Çok üzülüyorduk. Çünkü köy erkekleri bu kalkınmalar gerçekleşmeden önce evlerini bırakıp dağlara çıkmışlardı" dedim. Kıpkırmızı oldu ve kaşla göz arasında kayboldu...

Oysa, Menderes döneminden yıllar sonra Didim'de bir söyleşime gelen yukarda değindiğim bayan milletvekili bile, aklını başına toplamış olarak "Bize az bile yüklendiniz söyleşinizde. Meğer ne yanlış yoldaymışız" diyordu...

Beşibirlik

1961 mayısında, Ankara'nın Tuna Caddesinde Sanat Sevenler Derneği'nde bir açık oturum yapıldı. Konu, "Soyut Şiir mi, Gerçek Şiir mi?" Oturumu Derneğin Başkanı Munis Faik Ozansoy açtı; Salah Birsel de yönetti. Söz alıp konuşanlardan biri de bendim. Daha doğrusu, parmak kaldıranlar içinde ilk sözü bana verdi yönetici. Neden ilk sözün bana verildiğine ilişkin bir yazı çıktı sonra, dergilerin birinde.

İçinde yaşadığımız toplumun durumuna bakınca, aydınlara, sanatçılara çok iş düştüğünü, ayağımızı toprağa basmamız gerektiğini... açıklamaya çalıştım. Söz alan bazı sanatçılar da bana karşılık vermeye çalıştılar. Sanat güdümlü olamaz, sanatçı özgürdür... demeye getirdiler. Ben bunun karşıtını düşünmüyordum ki! Sanatçı olarak, kendimiz ve içinde bulunduğumuz toplum için özgürlük savaşı vermemiz gerekiyordu. Yok ikinci yeni, yok üçüncü yeni gibi soyutlanmışlığın bizi baskıdan kurtarma yerine teslimiyete götüreceğini, baskılara karşı çıkılacağı yerde, baskı yapılınca anlamsızda, soyutta kurtuluş arandığını... ekledim.

Söz sırasına girmiş olan Turgut Uyar, sırası geldiğinde, arka bölmedeki 'içme yeri'nden çağrıldı. Gelince şunu söyledi:

"Oturumun ilk konuşmasını Makal'ın yapması talihsizlik olmuştur, konu için talihsizlik olmuş, çünkü tartışma başka yöne kaymıştır..."

Bu tek cümleden sonra yine içme yerine gitmiştir. Neden talihsizlik oldu, konunun hangi yöne gitmesi gerekiyordu, bunlara değinmedi. Demokrat Parti döneminde askerlikten ayrılıp kâğıt üreten kamu kuruluşuna yerleşen bu ozanımızın, konunun hangi yöne götürülmesini istediğini hâlâ merak ederim...

Göz açıp kapar gibi, hızla sekiz yıl geçtikten sonra, İstanbul'da Sağırlar Okulu'nda çalışmaya başladım. Çiçek Pasajı'nın üstünde de 'Edebiyatçılar Birliği' var. Akşamları genellikle orada oluyorum. Yemek de veriyorlar. Ayrıca, pilav akşamları, çay akşamları, gözleme akşamları yapılıyor. Başkanımız Aziz Nesin, mini etekli iki bacıyı da garson olarak aldı. Bu yüzden, yıl sonunda seçim yenilenirken epeyce eleştirildi ahlâkı tam arkadaşlar tarafından...

Diyeceğim şu ki, bu Edebiyatçılar Birliği'nde de bir açık oturum düzenlendi. Onlar açık oturum dediği için ben de açık oturum diyorum bu yapılanlara, ama, masanın çevresine toplanıp sırayla konuşma diye bir şey yok. Yönetici, oturanlardan isteyenlere söz veriyordu ve buna açık oturum deniyordu... Şimdiki, 1990'ların açık oturumlarına benzemiyordu yani...

Edebiyatçılar Birliği'ndeki açık oturumun konusu "Barış Gönüllüleri ve Köylerimiz" idi. Yöneten de rahmetli Haldun Taner, Aziz Nesin, Turgut Uyar, Metin Eloğlu, Can Yücel, Cahit Irgat... gibi akla gelen gelmeyen birçok yazıncı dost orada. Üniversite öğrencileri de az değildi... Nevzat Hatko ile bir masada oturuyorduk. Açık oturumun başlamasına yakın Edip Cansever geldi masamıza. Birinci kadehi yuvarlar yuvarlamaz, ortada hiçbir şey yokken, "Sen edebiyatçı değilsin!" dedi bana. Hiçbir yerde hiçbir vesile ile edebiyatçı olduğunu söylemeyen, kendi halinde bir insana ne demek istiyordu acaba, bu Kapalı Çarşı Antikacısı? O arada rahmetli dostum Hatko, basımevinden yeni aldığı çevirisini, Yunanlı koca yazar Stratis Mirivilis'in Mezarda Hayat'ını çantadan çıkarıp imzaladı. Cansever gibi düşündüğüm için, yazdığı cümle hâlâ mahçup eder beni: "Koca öğretmen ve de gerçek 'edebiyatçı' Mahmut Makal kardeşime... 27.11.68."

Gelelim açık oturuma: Haldun Taner de sanki 8 yıl önce Ankara'da olanı biliyormuş gibi ve de arkadaşların üstüne gidercesine, ilk sözü bana verdi. Şeytan tüyü mü vardı bende? Taner'in ilk sözü bana vermesiyle de kıyamet koptu. Turgut Uyar, karısı Tomris Uyar, Metin Eloğlu, karısı Nur Eloğlu, Cansever, ayaklandılar ve bağırmaya başladılar. Nasıl olur da ilk sözü bir köylüye verebilirmiş... Belki de ilk kez o gün kafama dank etti, köylülüğün, Köy Enstitülerinin, Tonguç'un önemi... Aradan 22 yıl geçti, onlardan hayatta kalan Tomris Uyar'a seslenmek isterim şimdi, hangi duygu itiyordu kendilerini bu anlayamadığım davranışlara? Elini vicdanının üstüne koyarak düşünmesini isterim...

Mahmut Yesari'den Mahmut Makal'a

1968 Kasımı. Orhan Veli'nin Evkafdaki memuriyetinden istifa ettiği gibi, 'maarif'teki memuriyetimden istifa ettim. Cağaloğlu'nda Öncü Kitabevi'nde Öncü Kardeş'le konuşurken rahmetli Mehmet Ali Yalçın, girdi, May Yayınlarının sahibi. Hoşbeşten sonra, beni yemeğe çağırdı. Çınar lokantasına gidiyormuş. Tam öğle yemeği zamanıydı ama ben az önce yemiştim. "Gel canım, bir tatlı yersin, konuşuruz" dedi. Gittik. Gerçekten de bir tatlı istedim, konuşmaya başladık. Benden bir kitap istedi basmak için. Hazırlamakta olduğum bir kitap vardı, söyledim. Bir ay sonra teslim koşuluyla pazarlık yaptık. Sonra bürosuna gittik. Kitap 400 sayfa dolayında olacak, on beş lira fiyat konacaktı. O günkü ölçülere göre on bin liranın üstünde telif hakkı tutuyordu. Maaş alır gibi alacaktım. Bir hafta önce istifa ettiğimde, aylık maaşım dokuz yüz liraydı. Buradan, kısa bir süre için olsa da maaşımdan çok aylık alacaktım. Yayınevinin her işini çok güzel yürüten askerlik arkadaşım Teoman bonoları hazırlarken, Yalçın, Mahmut Yesari'yi anlattı:

"Yesari çok sefalet çekti. 'Sefalet' ifade etmez aslında çektiklerini. Bir gün, zaman zaman yazdığı bir gazeteye geldi. Elinde bir reçete vardı. İlaçları alabilmek için avans istedi. Reçeteyi bir çocukla eczaneye gönderen gazete sahibi, hemen önüne kâğıt tomarını sürdü üstadın; çabuk tarafından yazı istiyordu. Sanki ilaç parasını peşin istiyordu... O arada, aç olduğunu,

rahatsız olduğunu, yazı yazamayacak durumda olduğunu... anlattı Yesari. Hemen yemek ısmarlandı. Ama parayı veren, düdüğü hemen çalmak istercesine, kâğıt tomarının üstüne bir de kalem koydu. Hemen dizgiye yollayacağını söylüyordu. O arada yemek geldi. Hasta haliyle alnından damla damla ter döken Yesari, ağzına bir lokma sokuyor, onu çiğnerken kâğıdı karalamayı sürdürüyordu..."

Bebek'te iki yüz liraya tuttuğum bir odada oturuyordum. Yalçın'a hazırladığım kitabı, gece gündüz çalışarak yirmi beş günde tamamladım. Pazarlıktakinden beş gün önce bitirdim yani. Teslim ettim. Kitap dizgideyken bononun günü geldi. Paraya gereksinim var. Böyle, böyle, bonunun günüdür, dedim. Yalçın'ın yanıtı:

"Bu günlerde ödeyeceğim bonolar var. Şöyle bir on gün kadar sonra görüşelim..."

Oradan çıkınca rahmetli Faim Muzaffer Amaç'a rastladım. Sağolsun paralı parasız davalarımı kovuşturan, kendisi de felsefe öğretmeniyken kıyılmış bir arkadaştı. 'Laiklik İlkesi Sanık Sandalyasında' ve 'Komünist Öğretmen Davası' adlı kitapları vardır.

"Nereden?" dedi.

"May'dan!" dedim.

"May'dan ma haydan mı?"

"Ha o, ha öteki..."

Yürürken bono işini anlattım. Meğersem, bonoyu bankaya vermem gerekirmiş. Öyle yaparsam, benimki de 'bono' olurmuş... Sonraki ayları öyle yaptım.

Yalçın, "Yeralatında Bir Anadolu" adlı kitabımın 2. basımına telif ödemeden gitti...

Oy Oy Oy!

Sağırlar Okulu'ndan sonra Eğitim Bakanlığı ile ilgim ilişkim olmadı. Önce yayıncılık yapmayı denedim. Ödünçle falan işe başlamıştım. Dört kitap yayınladıktan sonra battım. Ondan sonra, eski romanları bugünkü dile çevirmek için günde 11-12 saat çalışmaya başladım. Günde 20-25 sayfa yazabiliyordum. İçlerinde Ömer Rıza Doğrul'un çevirdiği romanlar da vardı.

Romanların dili o kadar eskiydi ki sözcükler bile yetersiz kalıyordu.

1975 seçimlerinde iktidar değişmişti. Gazeteler, bizlerden de hizmet beklendiğini yazıyordu. Bunun üzerine, AP'li Yiğit Köker, Senatoda Eğitim Bakanına sorular yağdırıyordu. Ne büyük kişilerdik biz: Amerikan Senatosunda, Türkiye Senatosunda adlarımız geçiyordu boyuna... Özellikle de benim ve Fakir Baykurt'un adı.

Eğitim Bakanı Üstündağ, aynen şöyle söyledi adlarımızı vererek:

"Ne onlardan bir istek geldi, ne de biz atadık. Durum budur..."

Ve bir rastlaşmamızda:

"Bugün gazeteleri gördünüz mü?" dedi bana, Üstündağ.

Anlamıştım, atanmam falan söz konusu olursa, bu işi yapmayacağını çıtlatıyordu.

"Anladım; Faruk Sükan'ın beyatanıtı soruyorsun, okudum. Solcuları atarsınız diye önünüze şimdiden set çekiyor" dedim.

Sükan'la Üstündağ aynı seçim bölgesinden oldukları için, oy yitirmekten, daha doğrusu, Sükan gider de "solcuları atayan adama oy vermeyin" derse, ucu yağlı ekmeği yitirmekten korkuyordu. Oysa, halkı tanısalar, bu gibi ataklıklara halk daha çok oy verirdi...

O günlerde, İlköğretim Genel Müdürü Hüsnü Cila:

"Müfettiş ve öğretmenler, biz bu partiye oy verdik, oy verdirdik, bizi İstanbul'a, Ankara'ya atayın, diye Yozgat'tan, Tokat'tan akın akın geliyorlar..." diye yakınıyordu. "Hiçbiri de koca kentten küçük kente gitmek istemiyor be birader."

Kendisine içtenlikle, bir de, bakalım Bakanlık çevresinde nasıl karşılanır diye şöyle dedim:

"Ben tam karşıtını istiyorum, bakalım atayabilir misiniz? Hakkari'nin bir köyüne öğretmen olmak istiyorum. Hem de, öğleyin kararnameyi çıkarın, akşam treniyle hareket ederim..."

"Bu çok güzel ve kolay bir şey. Ciddiysen hemen yapalım."

"Sen Bakanla bir görüş de, izin alabilirsen yarın yaparsın. Bakarsın güçlük çıkarır..."

"Bunun nesi var güçlük çıkaracak?"

"Sen hele bir görüş de..."

Ertesi gün:

"Haklıymışsın!.." dedi Hüsnü Cila.

Üstündağ CHP Milletvekili ve Eğitim Bakanı idi. İvriz Köy Enstitüsü çıkışlıydı. Ama "politika insanı insanlıktan çıkarır" demişti Samet Ağaoğlu. Sonrasında Enstitülülük de hava, insanlık da. Üstelik Amerika da görmüştü... Gittikleri yol Amerika, girecekleri, halkı götürecekleri karanlık Yeşil Gece idi...

En Büyük Suç

1978 yazında İlköğretim Genel Müdürü yine Hüsnü Cila idi. Üstündağ da Bakan değil Parti Genel Sekreteridir. Ziver Tezeren de gözde müfettiş yine...

Değişen neydi? Değişen, Eğitim Bakanlığına Necdet Uğur'un gelmiş olması. Eğitim Bakanlığının içyüzü hakkında tam bilgi sahibi olmayışından mı, yoksa Kemal Aygün gibi düşünmeyişinden mi, ilk günlerde aldandı Necdet Uğur. Önce şu Kemal Aygün işini anlatayım: Kemal Aygün hem Ankara Valisi hem de Emniyet Genel Müdürüydü bir zamanlar. Yani Menderes döneminde. İki gazeteci arkadaşla birlikteydik, rastlaştık, selamlaştık ve tanıştık... Tanışır tanışmaz da gayet ciddi şunları söyledi bana:

"Ne yaparsan yap, mahkemelerden ne kadar beraat kararı alırsan al, bizim senin hakkındaki hükmümüz değişmez. Bizden beraat edemezsin!"

AP'liler sorularla karşısına çıkınca Senatoda, Uğur da Üstündağ'ın yöntemini izledi. Gazetelere göre Talim Terbiye Kurulu'na atadığı beş üyenin adlarını okudu. "Benim atadıklarım bunlardır" dedi. Karşı tarafın ileri sürdüğü adlardan hiç söz etmemeyi, atadım, atamadım ya da atamadım ama atayabilirim, atasam ne olur, dememeyi yeğledi... AP'liler bayram ettiler, bu açıklama üzerine. Hatta, haberi getirene kızdılar, iyi kaynaktan almamış, diye.

Necdet Uğur'la Meclis'te görüştük birgün. Beni atayacağını söyledi. Üstündağ'ın Senatoda yaptığını anlattım ve "Yasal bir engelim yok ama, beni atarsanız, muhalefet, hatta partiniz hesabını sormaya kalkar, savunabilecek misiniz?" dedim. "Seni savunmak kolay..." dedi. Ve 12 Nisan 1978'de 13538 sayılı

kararnameyi çıkarttı. Bu kararname ile Bakanlık Müşavirliğine atanıyordum. O vesile ile, sicil bölümünde ortaya çıkardıkları dosyamı gördüm. Bir kişinin zor taşıyacağı kadar ağır ve kucağa sığmayacak kadar kabarıktı... Sicil müdürü Feyzi Özkan'a, masasında duran ve önünü kapatan dosyamda neler olduğunu sordum. "Bu dosyaya göre, en büyük suçun Cumhuriyet gazetesi okumandır!" dedi.

Özlük işleri Genel Müdürlüğü Şube Müdürü Adem Sarıyüce aynı gün beni telefonla buldu ve 73565 sayılı yazıyla tebliğ etti. Yazının bir örneğinin altına da 'tebellüğ ettim, başladım' diye yazdım ve tarih atıp imzaladım. Müşavir Nihat Sözen ilgileniyordu bu işlerle. Beni göreve başlattı.

Dedim ya, Necdet Uğur aldandı, diye. Kısa bir süre sonra aklı başına geldi ve 23 Haziranda, anılan kararnameyi iptal eden bir yazının Özlük İşleri Genel Müdürlüğü'nden Müşavirlik Kalemine yollandığını öğrendim. Tebellüğ etmemin üstünden aylar geçtiği halde, bu kararnameyi iptal eden bir yazı bana gelmedi. Ancak, göreve başladığımın ertesi günü, ikinci bir çağrıya kadar gelmememi söyledi Özlük İşleri Genel Müdürü Fethi Esendal. O kadarla kaldı. Gel zaman, git zaman, 1989 Eylülünde Eğit-Der'in kokteylinde konuşurken şunu ekledi Fethi Esendal: "Bakan Cumhurbaşkanlığı peşindeydi, adın zarar verebilir diye çekindi..." Çeşitli durumlar karşısında, "Erbakan ne der?.." diye düşünüp kararını ona göre verdiğini de söylerler çevresindekiler...

22 Mart 1981 tarihli Cumhuriyet'te bir yazısı çıktı Uğur'un. 'Çağdaşlığa İlk Adım' adlı bu yazıda, Sabahattin Eyüboğlu, Seha Meray ve Şadi Çalık gibi değerlerden söz edilmekte ve şöyle noktalanmaktaydı. "Doğal zenginliklerimizi değerlendiremiyoruz, diye yakınır dururuz. Petrol bulsak neye yarar, doğal zenginliklerin en değerlisi olan insana gerekli özeni göstermedikten sonra. Çağdaş uygarlığa ilk adım insana ilgi, insana saygı göstermekle, değer vermekle atılır."

İş yazmaya, söylev vermeye geldiğinde ne kadar da insancıl, uygar ve ilerici oluyorlar. Hele de Meclisten ve siyasetten elleri ayakları çektirilince...

Yani, politikayı al Üstündağ'a, Üstündağı al Necdet Uğur'a vur...

Merhaba Ekmekçi

14 Mart 1981 tarihli Cumhuriyet'te Mustafa Ekmekçi, otuz yıldır bana anlatmadığı küçük bir anısını anlattı. Bu anıyı okuduktan sonra, beni çalıştıkları yere davet eden kıymetli birçok arkadaşıma, "gelirsem sana zararım dokunur, uygun ortamlarda görüşürüz" demekte ne kadar haklı olduğumu anladım. Ekmekçi'nin, aşağıya aynen aldığım bu anısı, bir vatandaş olarak odasına girdiğimde, hiç konuşmadan makamını terkedip giden ve üç saat orada inat edip beklediğim için aracı koyup çıkmamı isteyen Ortaöğretim Genel Müdürü İbrahim Cengiz'i, İlköğretim Genel Müdür Yardımcısı C. Gür'ü ve benzeri birçok olayı çağrıştırdı kafamda. Hatta, olaydan aylarca sonra yolda rastladığımda, kendisine zarar vermemek için uzağından geçmek istedim Cemil'in. O ise adımla çağırdı ve görüşmek istedi. O zaman:

"Düştün mü yoksa?" dedim.

"Ne bildin?" dedi.

"Benden çekinmediğinden!"

Bu arada Ekmekçi'den özür diliyorum. İşte anısı da:

"İlk yazımın yayınlandığı gazete, 'Ilgın' gazetesiydi. Otuz yılı aştı. Sonra, askere gidene dek 'Öğüt' gazetesinde yazdım. Öğüt Konya'da çıkardı. 1957'lerde, Ulus'ta 'Yurt Köşelerinden' başlığıyla yayınlanan gözlemler, Ankara basınına adım atmamı sağladı. Ulus'un Genel Yayın Müdürü İhsan Ada, Yazı işleri Müdürü Nihat Subaşı. Postayla yolladığım yazıları yayınlarlardı... Muhabirlikle ilk 'Yeni İstanbul'da yüzyüze geldim. Gazeteciliğin özünün haber toplama, yazma olduğunu gördüm orada. Çok sürmedi, bir ay içinde kovuldum!

Bir gün büroya Mahmut Makal gelmişti. Gazetenin İdari Müdürlerinden biri de o sırada İstanbul'dan gelmişti. İdare Müdürünü ilk kez görüyordum. Makal gidince, sordu:

"Kim bu?"

"Mahmut Makal..."

"Kime geliyor, o burada?"

Bir terslik olduğunu sezmiştim...

"Burada herkesin arkadaşıdır. Hepimiz tanırız. Bizmi Köy yazarını... diyerek soruyu savmak istedim, ama olmadı.

İstanbul'a gider gitmez, işime son verildi. Bir aylık muhabirlik kursağımda kalmıştı...

Sanıyorum, gazetenin kadrosunda bile değildim. Yıl, 1958 mi, 59 mu ne? Ama, fırtına gibi geçen bir aylık muhabirlik dönemimi unutmadım. Basın kartı için doldurduğumuz kâğıtlara yıllarca, çalıştığım gazeteler arasında 'Yeni İstanbul' adını da yazdım..."

İmtiyazsız Sınıfsız

Bir gazetenin okuyucu mektupları köşesinde yakınıyordu okuyucu:

"Abana İnönü Lisesindeki öğrenciler, lise müdürünün kişisel kararıyla 'tembeller' ve 'çalışkanlar' diye ikiye bölündü. Bu ayırım hem ortaokul hem de lise öğrencilerine uygulanmaktadır. Okulda çocuğu bulunan bizleri bu durum çok tedirgin ediyor. Durumu gazeteniz aracılığıyla kamuoyuna duyurmanızı, il milli eğitim müdürlüğü ya da valilikçe bu konuda doyurucu açıklama yapılmasını istiyoruz..."

1988 Eylülünde Cumhuriyet gazetesinde okuduğumuza göre de, İstanbul'un Kalamış İlkokulunda kapıcı çocuklarını seçip bir sınıf oluşturmuşlar.

Bu okur mektubu ve bu haber, 32 yıl geriye götürdü beni: 1958'de Ankara'nın Çankaya İlkokulunda kapıcı çocukları ayrılmış, okulun bodrum katındaki soğuk ve karanlık oda onlara derslik yapılmıştı. Denetim için gittiğimde gördüğüm bu buluşu ortadan kaldırmak için epeyce uğraşmıştım.

Buluşun sahibi bayan öğretmen direniyor, Eğitim Bakanlığında Bakana en yakın üç-beş sandalyeden birinde oturan kocası da onu destekliyordu. Görüşümü bir kez daha gözden geçirmem için bana telefon edip duruyordu.

Tutumunun Cumhuriyet eğitim ilkelerine ve Türk toplumunun törelerine aykırı olduğunu da belirttiğim denetim raporunda öğretmene 'orta' verdim. Ondan sonra da, Bakanlık yetkilisi kocasından, raporumu bir kez daha gözden geçirmem konusunda telefonlar gelmeye başladı...

Güleryüzlü Emperyalizm

14 Kasım 1988 Pazartesi günü Ankara'daki Alman Kültür Merkezinde İtalyan Türkolog Anna Masala'nın bir konferansını dinledik. Konferanstan sonra söz alan TBMM'de bulunmuş emekli general Tekin Arıburun şöyle konuştu:

"İtalyanlar, İstanbul'un işgalinde bize iyi davrandılar. Güleryüzlü idiler. Teşekkür borçluyum..."

Çıkarken, aralıkta karısının kürkünü giydirdiği sırada sokuldum yanına: "Güleryüzlü işgalcileri destekliyor musunuz?" dedim.

"İyi idiler!.." dedi.

Bunu anlattığım Hüsnü Cırıtlı Hocamız:

"Güleryüzlü emperyalizmin günü gelince sertyüzlü olması işten bile değil" dedi. "1964'de Öktem Bakanken, Türkiye'yi 7 bölgeye ayırıp her bölgeye bir Amerikan heyeti oturtan, ders kitaplarını basıp bedava dağıtan, eğitimi denetleyen, Ankara'daki ABD elçisine rapor veren, raporu Amerika'ya yollayan ve bol para getirerek Bakanlığın yükünü azaltan bir proje hazırlanmıştı. Bu projeye karşı çıktığımız için, "Neden karşı çıktınız?.." diye bizi azarladı Bakan. Birgün de birkaç arkadaş Bakanlık yetkilisi olarak Amerikalılarla konuşuyoruz Ankara'da. Konumuz da Ortadoğu Teknik Üniversitesinin durumu. Biz, yabancı dille öğretime karşı çıkınca, Amerikalı Prof. Rogers'den aldığımız yanıt şu oldu:

"Olamaz!.. Bu okulu biz açtık. Açmamızın bir gayesi var. Bu gaye önlenemez..."

Emekli öğretmen Saim Açıkyüz Hoca'nın elini tuttu ve:

"Hocam, bu, yayılmacıların önlenebilir yükselişi. Hele günümüzde 1964'de olanların sözü mü olur. Doğudan Batıdan kuşatılmışız. Partileri açık açık besliyorlar. Bir uçtan yurdun gözbebeği kurumları satın alıyorlar. Bu gaflet sürdükçe daha İbrahim Öktem'i bile aratırlar. Sevr, İkinci Cumhuriyet istenirken, laikliğin, Lozan'ın, Birinci Cumhuriyetin, ne gereği var!.." dedi.

Basılı Kâğıt ve Dolar

21 Ekim 1989'da bir konferans dinledim Ankara'da. Konuşmacı, Tahir Hatipoğlu, laik bir öğretim üyesiydi. Bir cümlesi kafama

takıldı. Çünkü, bugünlerde gazeteler laiklikten söz açıyorlar ve Suudilerle İranlıların irticayı hortlatma yardımından vazgeçmelerini yazıyorlar...

Konuşmacının kafama takılan cümlesi şu:

"Evet, oradan dolar akını sürüyor. Yalnızca Şevki Eygi oradayken 415 milyon dolar Topbaşlar aracılığıyla gelmiştir..."

Konuşmanın sonundaki soru-yanıt bölümünde söz alan Konyalı Ali Yılmaz da şöyle dedi: "1970'li yıllardan beri, Konya köylerine çuval çuval Arabistan'da basılmış dergiler, kitaplar gelir..."

Şampiyonlar

Naim Süleymanoğlu gelmiş Bulgaristan'dan. Apartman katlarına, ağırlığınca altına boğulmuş... Bu halterci genç, kendisine gösterilen ilgiye şaşırıp duruyor. Gazetelerde son çıkan demeci şöyle:

"Bulgaristan'da bir şampiyona hiç böyle ilgi gösterilmez."

Naim'in bu demeci beni otuz yıl kadar geriye götürdü. 'Min gayri haddin' arkadaşlık ettiğim, birlikte sinemaya, tiyatroya gittiğim güreş şampiyonu Yaşar Doğu'yu anımsadım. Yaşar, babacan, güleç, her vesile ile kahkahalar atan bir Anadolu çocuğu idi. tanışmamızı sağlayan büyük tiyatro adamı Muammer Karaca'yı da rahmetle anarım burada. Tanıdıklarıma özel yaşamlarıyla ilgili soru sormam. Yaşar'a da sormadım.

Yaşar'ın kaybından sonraydı, birgün bir kadın getirdiler. "Ben Yaşar Doğu'nun karısıyım" dedi. "Ekmek parası için ilkokul diploması almam gerekli. Bir yerden iş verecekler, çocuklarıma bakamıyorum."

Bu gibi durumlar için olsa gerek, çocukların almak için beş yıl dirsek çürüttüğü diploma yetişkinlere ayaküstü veriliyordu. Her iki ayda bir bu işin sınavı yapılırdı Ankara'da. Dört kişilik bir öğretmenler kurulu yapardı sınavı. Bir müfettiş de başkanlık ederdi.

O gün Bayan Doğu sınavını verdi ve birkaç gün sonra onun ekmek karnesini imzaladım. Yaşamımda attığım en yararlı imza olmalı ki aklımda kalmış...

Ahmet, İsmail, Hacı

Başkentin Ulus Alanı'nda, elleri pantolon cebinde yürüyorlardı. Hoş-beşe başladık. Bir hafta önce gelmişler köyden. İki gün iş bulup dörderden sekizer lira almışlar. Havalar artık kışa döndüğünden işler azalmış ve beş gündür de iş bulamamışlar. Altındağ'da bir kovukta, geceliği on kuruşa yatıyorlarmış.

Benim Başkente gelişim de o kadar eski değildi. Ekimin ilk günlerinde geldiğime göre bir aydan biraz fazla olmuştu. Bugün de, önemli bir iş için iki saatliğine çıkmıştım okuldan. Hem de göz anatomisi öğretmeni Rober Bey'den izin alarak. Buna karşın arkadaşlarla söyleşmek istedi canım. Zaten köyümüzün ilkokulundan arkadaşız hepimiz. Ankara'yı pek bilmiyorum ama, sınav için geldiğimiz günlerde arkadaşlarla oturduğumuz kahve geldi aklıma. Valilik yapısının karşısına düşen Havuzlu Kahve.

"Şu yolu geçelim de kahvede sere serpe konuşalım" dedim.

Oturduk.

"Eh, ne var ne yok köyde bir aydır" dememe kalmadı, garson kardeşimiz geldi. Yine, içeceğimiz şeyleri söylemeye kalmadı, aldığı buyruğu bildirdi.

"Patron kızıyor. Gidin kendinize göre oturacak yer bulun. Bir bakın şöyle, burası sizin yeriniz mi, buranın müşterileri size benziyor mu, kör müsünüz. Size benzer müşteri var mı hiç?"

Çevremize bakındık, söyledikleri doğruydu. Kozan'ın Hacı nerdeyse çıplak denecek durumdaydı. Oysa en çok o yutmuştur Ankara inşaatlarının çimento tozunu... İsmail'in ise kırk ulaktan bir seplek hesabıydı üstündekiler. Ahmet'te bir şayak pantolon vardı. Behçet Necatigil'in bir dörtlüğü geldi dilime:

"Üstünde samur kürkün olunca
Beysin paşasın
İlahi Nasrettin Hoca
Kürküyle yaşasın."

Dilimden bu geçerken ve içimden kan giderken, yüreğim bir yandan burkulurken, ikinci garson geldi. Sonra bir üçüncüsü... Sırayla hepsini birer kez üstümüze salarak bezdirip kaçırmak istiyordu patron. İstese yaka paça tutturarak da çıkarabilirdi, demek işi büyütmeden başından savmak, temiz müşterilerinin gözlerini kurtarmak istiyordu...

Tedirgin olmuştuk. Şöyle bir bardak çay içerek söyleşmek nerde, biz nerde.

İlk şaşkınlığımızdan sonra toparlanıyorduk ki, patron kendisi dâmladı. Gözleri kin ve ateş saçıyor:

"Çıkın diyorum size, utanmıyor musunuz şu insanların arasına gelip de oturmaya? Emrediyorum, çıkın!"

Ve Hacı'nın kolundan tuttu.

"Amca biz insan değil miyiz?" diyecek oldum.

"Değilsiniz" dedi, "çıkın diyorum!"

Ellerimiz pantolon cebinde, kahveyi dolduran yüzden fazla insan bakışıp gülüşürken, kendimizi dışarı attık. Elimizden hiçbir şey gelmezdi. İtle dalaşmaktansa çalıyı dolanmak da değildi bu. Çalıyı dolanma gücümüz mü vardı? Yer bilmiyorduk, gök bilmiyorduk. Yer yasaları ve gök yasaları kabul eder miydi başımıza geleni, bilmeyiz, ama, hak diye bir şey varsa bile Topal Bekir'in değirmeninde olurdu o. Burada ne hak arama, ne ağız açma, ne direnme olanağımız vardı.

Saat üç olmuştu.

Arkadaşlar, 'karanlık basıncaya kadar ancak varırız' diyerek, Altındağ'ın yolunu tuttular kös kös.

Ben de Sümerbank'la İş Bankası'nın burun buruna geldikleri köşede bir sigara yakıp üçyol kavşağında oradan oraya sel gibi akan ve belki de "imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitle" olan insanları seyre daldım...

Sait Faik'in Adasında

Sait Faik'i ilk 1946'da tanımıştım. Yüzcek değil, yazısıyla. Varlık dergisi biçimini büyüttüğü sırada çıkan sayılarından birinde "Gramofon ve Yazı Makinası" adlı hikâyesi çıkmıştı. Hikaye çok hoşuma gitmişti. Akşamdan bir kere okuduğum halde, pazar sabahı bir yapının gölgesine oturdum; dergiyi bir daha karıştırdıktan sonra Sait'in hikâyesini yeniden okumaya başladım. Bu sırada yatakhaneleri denetlemekte olan müzik öğretmenim geldi yanıma. Birkaç gün önce de Yücel dergisinin eski sayılarından birini elimde gördüğü için olacak:

"Maşallah, başından büyük işlere girişiyorsun. Bu Yücel, Varlık gibi dergilerin yazıları o kadar ağır ki, ben bile anlayamıyorum" dedi. "Senin için çok zararlı olur. Hem emeğin boşa gider, hem okuma zevkini uyanmadan yok etmiş olursun. Ona göre düşün de, polis romanlarından falan başla."

Okuma zevki verecek bazı kitaplar saydı. Özellikle "Afrika Vahşileri Arasında Bir Türk Subayının Başından Geçenler"i kendisinin bana vereceğini söyledi.

"Ama ben bir şeyler anladığımı sanıyorum. Hem sözgelimi, bu hikâyeyi çok sevdim."

"Gerçi ben şimdilerde okumuyorum. Belki kaliteleri düşmüştür. Sizin düzeyinize inmiştir" dedi.

Üstelemem üzerine Sait Faik'in bu hikâyesini birlikte okuduk. Hiç hoşlanmadı. "Hiçbir şeye benzer yeri yok" dedi. Neresini, niçin beğendiğimi sordu, nedenlerini açıklayamayacağımı, fakat, nedense sevdiğimi söyledim...

O günlerde köyden ayrılıp Enstitüye gideli üç yıl olmuştu. Dergilerle, kitaplarla tanışmam sürüyordu. Sait Faik belki en önce tanıştığım hikâyecilerdendir. Hikâyelerinin beni niçin sardığını öğretmenime söyleyememiştim. Aradan sekiz yıl geçmiş

bulunuyor. Bugün de, Sait Faik'in hikâyelerini çok sevmemin nedenini sorsalar, belki yine açıklayamam. Açıklanması çok zor, ama seviyorum işte. Yeni çıkan hikâyelerini, kitaplarını dönüp yeniden okuduğum oldu. İlk kitaplarını da ikinci baskıları yapıldıktan sonra okudum.

Sait'ten ikinci olarak, elime geçen bir okul kitabından "Zemberek"i okudum. Aradan bir yıla yakın bir vakit geçtikten sonra, yine Varlık'ta "Lüzumsuz Adam" çıktı. Bu hikâyeyi de okuduktan sonra bu büyük hikâyeciye hayran olmamak elimde değildi... O günlerde Türkçe öğretmenimizin girişimiyle pazartesi sabahları "Edebiyat saatı" yapıyorduk... Yeni dergiler, kitaplar, sanatçılar üstüne konuşuluyor, iyisi övülüyor, kötüsü yeriliyordu.

Bu sabahlardan birinde, elinde Varlık dergisi ile ortaya çıktı, öğretmenimiz Beyhan: "Lüzumsuz Adam" bu sayıda idi. Türkçe öğretmeni, nasıl olsa öteki "Gramofon ve Yazı Makinası"nı beğenmeyen gibi düşünmeyecek, gözleri kapalı olarak köylerden gelip toprağa belenen bizlere (toplantıları tarlada yapıyorduk) adını duyduğum Gazi Eğitimin Edebiyat Kolunu bitirmiş olduğuna göre, bu kıymetli hikâyeciden överek söz edecek diyordum. Belki bu dergiyi izlememizi de söyleyecek, (eğer öteki öğretmenin dediği gibi gerçekten bu dergi kaliteli ise) polis romanları falan araya girmeden, bizi doğrudan gerçek sanatla, gerçek fikirle karşı karşıya getirecekti.

Dergiyi gösterdi.

"Lüzumsuz dergi?" dedi. "İçinde bir de hikâye var ki, hem kendi lüzumsuz, hem de adı öyle. Hiçbir şey anlatmıyor. Ne başı, ne kıçı var. Gerçekten lüzumsuz bir hikâye..."

Böylece tanıttıktan sonra katladı dergiyi. Biz birkaç kişi kitaplığa gelen dergilerden adresini bulup Varlık'a abone olmuştuk.

Lüzumsuz Adam için o sabah böyle konuşması hikâyeyi okumuş olan bizleri çok üzdü. Sabredemedim, "Bir sanat yapıtı lüzumsuz olamaz. Hele böyle bir hikâyenin lüzumsuzluğuna kararı basmak doğru değildir. Bu görüşle, burada bütün yapıtların lüzumsuz olduğunu da söylemek mümkün olur ama, söylediğimiz yerde kalır" dedim.

Şaşırmıştım. Orada da söylediğim gibi sanat yapıtı nedir, lüzumsuz hangisidir, yararlısı hangisidir bilmiyordum. Fakat kör bir seziyle, söylenenin yersiz olduğunu biliyordum. Şiir yazmak için beni özendirme bakımından emeğini yadsıyamayacağım ve gramerde üstüne kolay kolay kimsenin gelemeyeceğini bildiğim öğretmenim, bugün bir lisede edebiyat okutmaktadır. Ümit ederim ki, Sait Faik'in ölümünü gazetelerde okuyup da şimdiye kadar böyle bir hikâyeci duymamış olduklarını söyleyen öğrencilerine Sait'i tanıtmıştır. Yapıtlarını okumalarını söylemiştir. Çünkü ben, bütün bunlara karşın öğretmenimin sonradan bu hikâyelere alıştığını düşünüyorum. Kendimi böyle avutuyorum.

Onlar hikâyede olay arıyorlardı. Serüven arıyorlardı. Öyle alışmışlardı. Fakat biz doğrudan doğruya Sait Faik'le karşılaştığımız için yadırgamıyorduk.

Şimdi bile, öğrenci arkadaşlarımızın eldeki dergide gazetede adını görünce, "kimdir be bu Sait Faik, bu kadar önem veriyorlar?" diye sormalarını ve "Hikâyeci!" deyince de "Canım hikayeci diyorsunuz ya, neciydi yani?" demelerini bırakıp Sait'le yakından tanıştığım günlere döneceğim:

1950 Mayısının sonlarında İstanbul'a gittiğimde, elbet ilk işim sevdiğim sanatçılarla tanışmaktı. Bunların başında Orhan Veli ve Sait Faik gelir. Ama beni bana mı bıraktılar ki. Başıma dünyayı dar getirdiler. Birgün oteldeki odamdan çıkmadım. Cumhuriyet'ten bir yazı istediler onu yazıyordum. Kapı hızla açıldı, birisi girdi içeriye. Benzettim resimlerinden.

"Hoş geldiniz üstadım" dedim.

"Hoş bulduk. Üstad sensin be" dedi. "Bizler de sayende isim bırakacağız. Kitabında bize de yer vermişin, var ol" diye alçakgönüllü ve içten davrandı. İlk böyle tanıştık. Tam düşündüğüm gibi bulmuştum. O kadar mutluydum ki, "Adadan senin için geldim" diyordu. Yaşar Nabi'den yerimi öğrenmiş ve inip gelmiş yanıma.

Bir saate yakın konuştuk. Dokunmadığımız sorun kalmadı nerdeyse. Hikâyelerini kendi yaşam öyküsü sandığımı, kim ne derse desin yaşamının böyle disiplinsizliğine hak verdiğimi söyledim uygun sözcüklerle.... İçkinin kendisine yasak olup

olmadığını bilmiyordum o sıralarda. Ama bir iki kadeh atıştırmış olmalıydı. Kitaplarının isimlerindeki tuhaf özgünlüğü de kendi yaşamına benzettim. Gerçekten bu isimler onun hikâye kitaplarına ne güzel yakışıyordu...

"Ah!" dedi. "Mahalle Kahvesi'nin isminden hoşlanmıyorum şimdi. O kitaba en güzel ismi Sabahattin Eyüboğlu buldu ama çok geç oldu: Zehir Yeşili. O kadar hoşlanıyordu ki bu "Zehir Yeşili"nden, sonra bir şiirinde kullanmadan edemedi.

Sigaralarımızın külünü koymak için tabla bulamadık masanın üstünde. O insanı hayrette bırakan sevimliliğiyle yatağın yanına gitti. Sigaranın ucu ile çarşafı üç-beş yerinden yaktı.

"Bak yarın çifter çifter koyar enayiler tablayı" derken nasıl bir gülüşü vardı görseniz. Hiç gözümün önünden gitmez. Böyle yaparken, onu olduğu gibi, koy çuvala vur duvara gibi kabul edemeyenleri düşündüm. Bugün de öyle. Şaşıyorum neden herkesi olduğu gibi kabul edemediğimize. Nasıl sen Sait gibi olamıyorsan, Sait de senin gibi olamaz elbet.

İnsanların düşüncesiz olduğunu söyledi sonra. "Ulan dört hikâye yazdık. Sanki bir bok yemişiz gibi, "Meşhursun meşhursun!" diye yakamı bırakmazlar. Samimi olmadıklarını gözlerinden okuyorum hergelelerin. Kaçmaktan başka çare bulamıyorum..." Ününden sıkıldığı belliydi. Belki isteyen olsa, değil bedava, üstesiyle verirdi ününü...

O günlerde bir hikâye yazmak için uğraştığını söylüyordu. "Ama balıkçılar beni kızdırdılar" diyordu. "Pay koyacağım hikâyenin adını. Balık parasını pay edişlerini anlatacağım. Ama söylemiyorlar. Birkaç tanesiyle bozuştuk. Sonra birisi, ben yarın anlatırım sana işin içyüzünü, dedi de bıraktım öyle."

Çok uzun bir hikâye olacağını söylüyordu. Uzun olmamakla birlikte, sonradan yazdı sanıyorum.

Telif ücretine de değindik. Şu sonuca vardık: Evet az para alıyoruz yazılarımızdan, kitaplarımızdan. Hiç almadığımız da oluyor. Ama şu bizim parasız avukatlara ne oluyor. Bizlerin de en az kendileri kadar düşünebileceğimizi akılları almıyor mu bunların? Kaldı ki, bunların bazıları kendi yazılarını parasız veriyorlar. İstense Florinalı Nazım gibi üste de verecekler. Memleketimizde bu iş de zamanla çözümlenecek.

Doğrusu da buydu. Yaşar Nabi'ye hülus çaktığımı falan sananlar olmasın. Gerçek budur. Bugün Sait Faik'in 20 yılda dört bin liradan az para aldığı için, kitaplarını basanı eleştirenler, Sait'e daha çok para önerselerdi Sait yine ötekine gider miydi? Öldü gitti, Allah rahmet eylesin ama, o da sanatçımızı, hakkını arayacak kadar adam yerine koyamayışımızın ve ona gereksiz yere avukatlık etmemizin üzüntüsünü çekti; bocaladı...

İkinci ve son olarak da 1952 Mayısının sonunda görüştüm. Orhan Kemal, Yaşar Kemal ve Sait'in hayranı bir köy öğretmeni olan Mustafa Üste ile birlikte Burgaz Adası'na gittik. Yine neşesi küfürü yerindeydi. İskeleye yakın bir gazinoda oturduk. Hayranı olan öğretmen, ahret soruları soruyordu. O kızmadan yanıtladı. Kaşık Adası'nı gösterdi. Hikâyelerinde adı geçen bazı yerleri gösterdi, tanımladı...

Kalktık Ada'nın güneyindeki kayalık yere gittik. Giderken, ağaçların gölgesinde göğüs göğüse uyuyan çiftleri gördükçe, of çekiyor, sövüyordu. Ayaklarımıza dolaşan yumuşak kâğıtları gösteriyor; bu kâğıtlarla ne yapılıp sonra buralara atıldığını anlatıyordu. "Parşömen işi..." diyordu.

Deniz kıyısında birkaç saat kaldık. Aslında denize girecektik. Hava soğuduğu için yalnız Yaşar Kemal girdi. Onu da Sait taşladı. Gözüne sövdü. Yaşar'ın gözünü onaracak bir doktor bulunması için Sedat Simavi'nin gazetesine ilan vereceğini söyleyip onun küfür döktürmesine neden oluyordu. Küfür dedikse, onlarda da bir tad var içten olunca.

Burgaz çarşısının neresinden geçtiysek Sait'in eline ayağına sarılıyorlardı. Onun nasıl sevildiğini gözlerimizle görüyorduk...

"Adanın güzel yoğurdunu yemeden gitmeyin" diye bize Silivri yoğurdu yedirdi. Yoğurtçu dükkânında bulunanlar, nasıl hürmet edeceklerini bilemiyorlar; o da onları nasıl seveceğini bilemiyordu...

"Yaz!" dedi akşam üzeri ayrılırken. "Hiç yazmıyorsun be. İnsan köyden haber yazar. Ben de buradan köye yazarım..."

Mektuplaşmaktan söz ediyordu. Ama, ben Sait'in oturup bir mektubu yanıtlamak zahmetine katlanacağını sanmamıştım. Yine de yazmıştım. Ona karşılık Kayıp Aranıyor'la, Şimdi

Sevişme Vakti'ni imzalayıp yollamış. İkisindeki imza ayrı ayrı yani birbirine benzemiyordu. "Eksik olma kardeşim Mahmut" diye mektuplarının hepsine toptan ve son yanıtı kitabın baş tarafına yazmış.

Polis romanlarından, serüven romanlarından önce talihin önüme çıkardığı büyük usta! Bıraktığın yapıtlarla Türk okuyucusu seni zamanla daha iyi anlayacak ve yakından tanıyacaktır. Bana ilk okuma zevkini verenlerden olduğun için, benim bakışımla değerin daha başkadır. Rahat uyu...

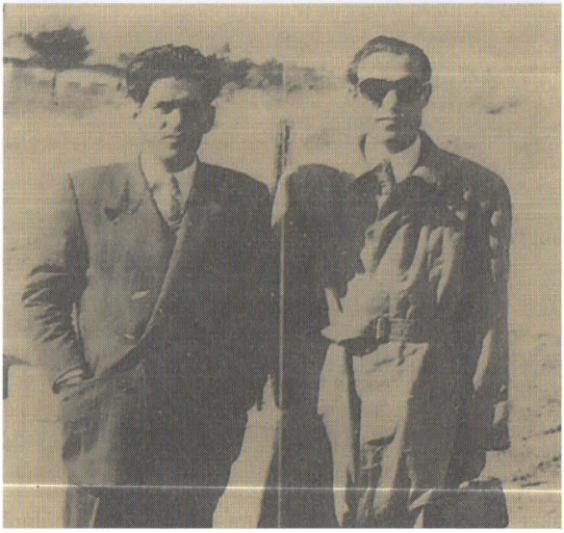

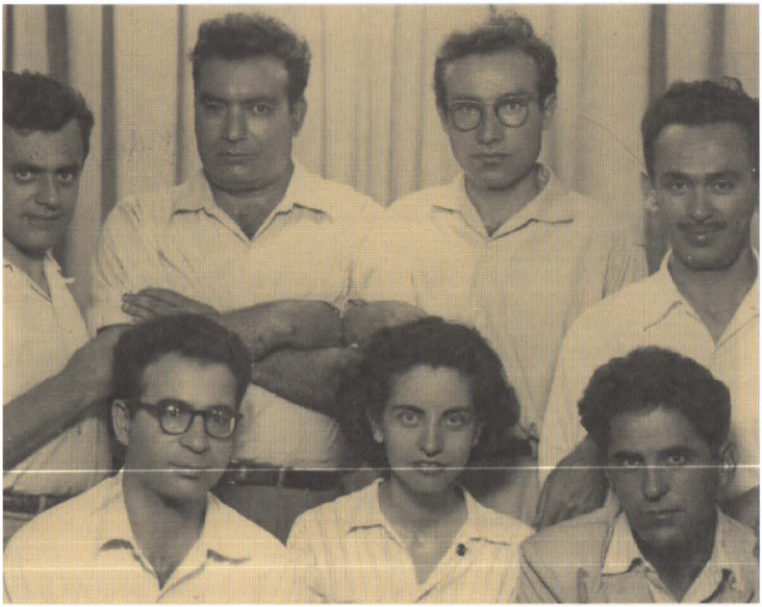

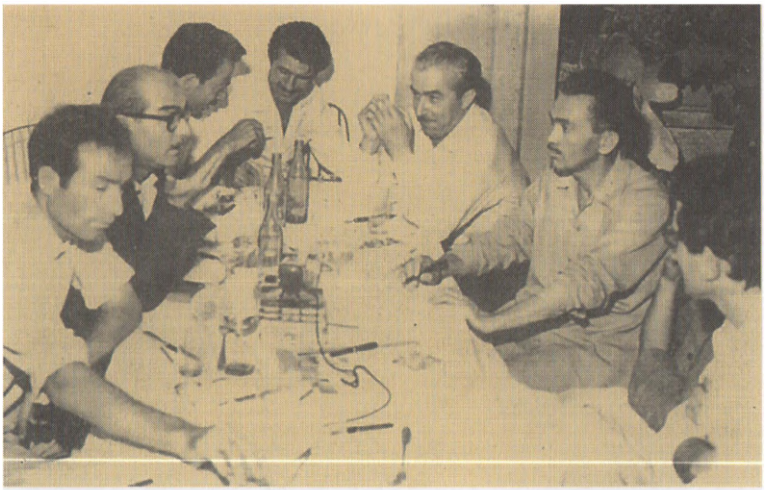

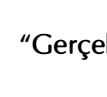

Tarancı ya da Düşten Beter

"Gerçek olamaz olsa olsa bir düş"
C. S. TARANCI

Ama bir gerçek içindeyiz, düşten beter...

Gökyüzü bulanık. Yel diyor ben eseceğim, yağmur diyor ben yağacağım. Her ikisini de dışarda başbaşa bırakıp içeriye, yemeğe giriyoruz. Birliğimize yeni gelen öğretmen arkadaşlar var. Bazılarıyla tanışmışız, bazılarıyla tanışmaktayız. Yeni tanıştığımız bir arkadaş, göç-kaç yüzünden, haftalardır Tarancı'dan haber alamadığı, son durumunu çok merak ettiğini, bu hastalık yüzünden üzüntü içinde olduğunu söyledi. Sonra da, benim son duyduklarımın neler olduğunu sordu.

"Viyana'ya gitti" dedim. "Çok olmadı gideli. Bir haber gelmedi henüz. İnşallah iyi haberlerini alırız."

"İnşallah. Cahit'i tanır mısın yüzcek?"

"Tanımaz olur muyum, Cahit ağabeyi..."

"Nasıldı?"

"Ne gibi?"

"Yüzlerinde çizgi, gözlerinin altında mor halkalar var mıydı; şakakları kar yağmış gibi miydi?"

"Olduğu gibi."

"Çirkin miydi, -öyle diyorlar-?"

"Vallahı, o görecedir derler."

Yemek süresince ve yemekten sonra da öğle paydosu bitinceye kadar Cahit ağabeyden konuştuk.

Dışarı çıktığımda, Cahit ağabeyden başka ne varsa kafamda, silinmişlerdi. Yağan yağmurdan bile kulaklarıma düşünce haberim oldu... Bizim kutu gibi odaya geldim. Tabureye oturup masaya kollarımı gererek başımı düşürdüm. Dışarda her

yalaktan bir sel gidiyor. Yağmur gittikçe hızlanıyor. Öğle sonu tatil olduğu için, herkes şehre indi. Benim gibi nöbetçiler kaldı köşede bucakta. Yarın öğleye kadar 24 saat buradayım. Burada oturacağım, yatacağım, vakit geçecek. Ama bizimkiler çadırda, dışarda. Çadırlar akıyordur mutlaka. Şimdi mevsimin ilk yağmuru yağıyor. Hava da ilk bugün bulutlandı aylardır. Daha dün öğlen bile arazide eğitim yaparken cayır cayır yandık güneşten de, "şu pastırma yazının ettiklerine bakın!.." dedik durduk.

Cumartesi ya, "Askerlerden de çoğu şehre inmiştir; bakayım çadırlara" diyerek çıkıyorum. Yağmur mu daha hızlı yağıyor, yel mi daha hızlı esiyor, kestiremiyorum... Dönüp kaputu alıyorum. Kafamda hep Cahit ağabey. 10 Kasım aklıma geliyor. Üç gün önce bir ay vardı. Şimdi 27 kaldı. "10 Kasım" şiirini anımsıyorum Cahit'in. "Yaman esmiş Dolmabahçe'de rüzgâr." Bugün de yaman esiyor Tümentepe'de...

Çadırların hali perişan. Yırtıklardan ve düğme yerlerinden sızdırıyorlar. Altında birkaç çocuk var. Battaniyelerin üstüne şapkalarını koymuşlar, damlalar onlara akıyor... Tavşan önüne boyunduruk gibi... Karşı tepelere bakıyorum; görünmüyorlar. Ancak bulunduğum dağ başına sığınmak gerek. "Hazreti Musa olmak kolay değil" diyorum içimden. Ardından Orhan Veli geliyor, "içmeyip de ne halt edeceksin?" diyor. İçmek!.. Orhan gitti. Cahit bu yüzden düştü bu duruma. Hoş biz içsek bile az içiyoruz. Dönünce içecek bir şey arıyorum. Yok. Getirtmek de zor bu havada... Dönüyorum. Aynı eski biçimde oturuyor ve masaya yaslanıyorum. "Paydos bundan böye çılgınlıklara... Bitirdi beni bu içki bu kumar" diyor Cahit ağabey. "Bitmedin daha, bitmezsin inşallah" diyorum.

Her gün Cahit ağabey üzerine konuşup duruyoruz zaten. Şehirde gençler hiç durmadan ondan açıyorlar. Önce çok içtiği için kendisine sevgi yanı ağır basan bir kızgınlık duyuyorlar. Sonra onu bağışlayıp ona engel olmayanlara, daha sonra da hastalığı ile vaktinde ilgilenmeyenlere karşı dargınlıklarını belirtiyorlardı. Küme küme geziyorduk bazı akşamüstleri. Dilimin döndüğü kadar yargılarını yumuşatmaya çalışıyordum. Ama ne olursa olsun seviniyordum Tarancı'ya çok yakın olmalarına. Bunların bir kısmı yüksek öğrenimde, bir kısmı lisede, ortada...

Bu kasvetli günde öğretmen arkadaşın derdimi açmasından olacak: hep Tarancı'nın şiirleri, yerine göre dörtlükleri geliyor dilime. "Ve ölüm kapımda kişner - Sabırsız bir at oldu nihayet." O atın daha sabırlı olmasını istiyorum... "Bel bağladığım tepelerden - Gün doğmayabilir bir daha..." ve ardından, "Gün Eksilmesin Penceremden"i okuyorum... Tereke geliyor bu kez de. Yine ürperiyorum. Sahibi gitmiş terekeyi düşünüyorum. Ama şairin iyimserliği beni de avutur gibi oluyor: "Ben ölürsem ölürüm bir şey değil - Ne olursa garip eşyama olur..." Hele "Ya kitaplarım, ya şiir defterim - Yanarım bakkal eline düşerse..." demesini haklı buluyorum...

Tarancı'nın Numune Hastanesi'ne düştüğü günler geliyor gözümün önüne. Oraya koşuşumuz... Yüzlerce arkadaş, tanıdık ve hayranının hastanedeki odasının önünde bekleyip bekleyip görüşemeden dönüşleri...

Hasta olmadığı günler, birlikte olduğumuz günler film gibi gelip geçmeye başladı kafamdan:

1951 baharında tanışmıştık Ankara'da bir ikindi üstü, Maltepe'de bir gazinonun bahçesinde tavla oynuyorlardı Oktay Rifat'la. Suat Taşer'le bir iş için gelmiştik Maltepe'ye. İşimiz bitince gazinoda bir kahve içelim dedik. Rastlantı orada karşı karşıya getirdi bizi. Çok cana yakındı. Neş'eliydi. Oracıkta "özü sözüne uyan birisiniz Cahit ağabey" diyesim geldi. "Hele iyilik bahsinde - Baharda tabiat gibi cömert ol" demişti bir şiirinde. Neş'eye gelince iş değişir belki. İkisi de neş'eliydiler ama, "Benim mahzun bir tarafım vardır" diyenle "Yalandır kaygısız olduğum yalan" diyen bir arada olunca düşünmek gerekirdi...

O akşam Melih Cevdet'e de rastladık. Melih'in eşi rahmetli Sabiha Hanım Cahit ağabeyin pek yakında evleneceğini müştuladı bize. Kendi gözleriyle "evet" diyordu. Akşam Yenişehir'de Missuri'de içtik. Evlendikten sonra belki içemeyeceğini, ama bunun iyi de olacağını söyledi. Köy sorunlarını konuştuk uzun uzun. "Memleket isterim - Ne başta dert, ne gönülde hasret olsun - Kardeş kavgasına bir nihayet olsun..." diyen şair bu dertle dertlenmez mi?

O yılın güzünde galiba aşk ile gemiyi yürüttü ve civan kekliği elde etti... Arada, Ankara'ya geldikçe görüştüğümüz oluyordu. Öğrenci olarak Ankara'ya gelmemle daha sıklaştı görüşmemiz. Rastlaşmamız dışında çalıştığı yere gidiyor ve gazete kesintilerinin arasından kafasını kaldırıp, -kendimce- dinlenmesine sebep oluyordum. Evliydi. Düzenli eve gidiyordu. Sağlığı yerindeydi. Bir gün kaçak ama çok az bir şey içtik Şükran lokantasında. Az da olsa hemen etkiliyordu. Evi bizim okula yakındı. O akşam onu bıraktım evine, geçtim.

O günlerde bir şiir gecesi düzenledik okulda. Cahit Sıtkı'nın da gelmesi geceyi gece yapacaktı. Beni kırmadı. O gün gelmeye söz verdi.

500 öğrenci Cahit Sıtkı'yı görmeye can atıyordu... O akşam gittim, Cebeci'den Külebi'yi aldım; Mebus Evleri'ndeki evine geldik. Eve girince ne göreyim: Civan kekliğiyle "çilingir sofrası"nı kurmamışlar mı? Yeni de başlamışlar "Otur içelim, gitmeyelim, gece ben'siz de olur" dedi ama, yine üstelememe dayanamadı, geldik. Konuşmalarında hep Orhan Veli'nin insanlığını, efendiliğini över dururdu. Ben Orhan'la tanışamadım. Ama Orhan için söylediklerini ben de aynen kendisi için söyleyebilirim...

Gecenin en büyük sürprizi Cahit Sıtkı'nın salonda bulunuşuydu. Yurdun her lisesinden ya da öğretmen okulundan gelmiş öğrenciler, Gazi Eğitim Enstitüsü öğrencileri, '35 Yaş' şairini nihayet aralarına almışlardı. Ankara'da bulunan bütün şairler, hikâyeciler vardı hemen hemen. Alfabetik sırayı izliyorduk. Sıra geldiğinde alkışla sahneye çıktı. Kendisi neler okuyacaktı bilmem. Onun isteğine kalmadan "35 Yaş! 35 Yaş!" diye bağırıyorlardı. Okudu. "Gün Eksilmesin Penceremden"i de okudu... Ankara dışında kalan ve yaşamayan şairlerin birer şiirlerini de arkadaşlarımız okuyordu. Orhan Veli'den okuyacak arkadaşa sıra gelmemişti henüz. Cahit ağabey beni çağırdı işaretle. Adam kıtlığında, şairlerimizi takdim ediyordum. Gittim yanına:

"Buyrun Cahit ağabey" dedim.

Sitem etti tavrıyla... Sonra da:

"Ölenler unutulur mu Mahmut?" dedi.

"Ne var ağabey?"

"Orhan'ı unuttunuz!"

Başka bir şey söylememe fırsat vermedi: "Hemen beni sahneye çağır, Orhan'dan şiirler okuyacağım!" dedi.

Ben de haberi sevinçle bildirdim topluluğa. Yine alkışlar arasında çıktı. Kendisininkiler gibi ezberden ve konuşur gibi Orhan'ın üç şirini okudu. Birisi, "Sere Serpe" birisi "Ölüme Yakın" üçüncüsü de "Değil"...

Bu dediğim gece, 1953 yılının Aralık ayında düzenlendi. Tanrancı'yı "uzaktan" tanıyanların "yakından" görmeleri üzerine sanateri ile yapıtı arasındaki ilişkiler konusunda başlayan tartışmalar sürüp giderken, hemen o günlerde hastalandı şair. Hastaneye düşmeden bir hafta önce görüştüğümüzde "istirahatlı" idi.

Telepati'ye inanmakla inanmamak arasında bocalarım. Tarancı'yı bugün sanki uyanık düş görür gibi düşünüp durmamda ne hikmet var... Biraz da şiirlerinin etkisi olsa gerek... Böyle yerler, böyle havalar hep ölümü; ölümle yalnızlık da onun şiirlerini anımsatıyor. Hiç unutmam, köye öğretmen olarak ilk gittiğimde yine böyle ekim ortaları, yıl 1947, Varlık ilk 35 Yaş'ı yayınlamıştı ve çantamda tek kitabım olarak bu vardı. Haftalarca köy odasında okudum. Hem ben, hem komşular satır satır ezberledik. "Akıbet" vs. şiirleri (daha çok ölüm konusundakileri) okudukça Veli Çavuş:

"İyi dinleyin gonşular, bu sözlerin altında her şey var; bunlar rumuzdur..." der dururdu.

Zaten aylardır ne okumaya ne yazmaya vakit var. Cansıkıntısı son numaranın üstünde. Kitapları gördükçe açlığım artıyor; bembeyaz kâğıtları gördükçe içim burkuluyor... Yağmurun altına attım kendimi... Bir radyo bulmak geldi içimden. Tam üç yıldır radyoyu elde görüyorum. Sokaklardan geçerken duyuyorum radyo sesini. Tamirhanenin köşesinde buldum bir radyo.

Getirdim. Pencereden yarım antenle işi uydurdum. Şimdiye kadar hiç akletmediğime de üzüldüm bu her teli bir yanından sarkan külüstür radyoyu... Çalışıyor... Yemek falan gözümde yok. Babamın dediği gibi, "arada sırada kulağın da pasını silmeli," Bizimkiler pas dolu. Ne gelirse dinliyorum... Geldi

haberler bültenine dayandı. Onu da dinliyorum... 13 Ekim 1956'nın 3. haber bülteni... İşte üç yıldır beni telaş çarkına teslim eden ve bugün bir haber bülteni dinlememe göz yuman felek, kara haberi çabuk duymam için hazırlamış düzenini...

Demek kara haber karardı geldi! Elazığ'ın Harput'unda beni buldu.

Et gayrı sabahı edebilirsen... Ben burda, Cahit ağabeyin kitapları bizim isli evde. Ama gerek kalmadı. Belleğimi yokladıkça şiirleri bütün bütün geldiler dilimin ucuna, gözyaşlarım karanlığa damla damla düşerken, kimini sesli, kimini sessiz ama hiçbirini incitmeden yineleye yineleye okudum ve her birinin anlamı bende daha da derinleşerek benliğime yeniden kazıldı...

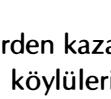
Cahit Sıtkı Tarancı'nın şiirlerindeki sağlam dize yapısından tutun da, dilindeki doğallık ve akıcılık yanında sağlam, sonsuz konular işleyişi, insanoğlunun sarmaş dolaş olduğu kaçınılmaz durumları yerine göre bir filozof, yerine göre bir din adamı ve yerine göre de bir toplumbilimci, bir ruhbilimci olarak işleyişi, yani sanatçı yanı uzun uzun incelemeye değer. Zamanla bu yapılacaktır ve yapıldıkça da Tarancı'nın değeri daha iyi anlaşılacak, edebiyat tarihimize geçecektir...

Cahit ağabey! Ölüm için de, ölümün için de söyleyecek söz bulamıyorum. Bu gece sen uyur-ben uyanık, düşünüyorum: Her şeyi söylemişsin kendin; ölüm için, ölümün için. Ben ne yapabilirim, "Bütün bal arıda kaldı."

"Ölenler unutulur mu?" dediğin an takındığın acıklı ve düşünceli tavrın o gün gibi gözümün önünde sanki. Sen rahat uyu ağabey, bu yurdun edebiyatına ölmez şiirler kazandıran koca şair! Sen, bu ülkede yaşamış sanatçıların en ölmezlerinden olarak hep yaşayacaksın. Orhan'a selam et, o da rahat uyusun. Bakın, hiç unutulur mu? Muzaffer Tayyibe, Rüştü Onur'a, sen 35 Yaş'la birinciliği kazandığın yıl yatan Ömer Bedrettin'e, Sait'e ve ötekilere selam...

Saba ile Bir Gün

Önseziden çok, deneyimlerden kazanılan bazı sonuçlara göre, her yıl güz gelirken bizim köylülerin boş vakitlerinde yaptıkları konuşmalarla vardıkları bir karar geldi aklıma: Bu, yazınki sağlık durumlarına göre, o kış kimlerin bahara çıkamayacağı kararıdır. Bir kâğıt üstünde saptanmayan, sözlü yapılan bu listenin pek az yanıldığını sık sık hayretle gördüm. Hocanın "yıldız"a bakarak söyledikleri ile alınyazısı kadar buna da inanmaları beklenemez. İpuçları yılların deneylerinden elde edilmiş bir sonucun nedeninin açıklanması çok zordur. Kesin olarak, bu görüşlerinde gerçeğin payı olmasıdır. Örneğin bu kasımda köye izinli gittiğimde, Göde Derviş ile Asker Ağa'nın bu bahara çıkamayacaklar arasında sayıldıklarını duydum. İkisi de sapasağlamdı oysa. Şimdi şubatın başı. Aradan üç ay geçti. Aldığım mektupta, bu iki kişinin öldükleri, köyün tek değişikliği, tek haberi olarak yazılı. Önceki yıl da böyle olmuş, hele okul hademesi Küntür Mevlüt için bir türlü inanamamıştım. Turp gibi adam nasıl olur da bahara çıkamayacakların listesine alınırdı. "Görürsün!" dediler. Gördüm ben de adamın bahara çıkamadığını... İnanmalı mı inanmamalı mı, kestirmek zor. Ama neye göre sezgilenerek kanılarının kuvvetlendiğini ayrıca, araştırmak gerekir.

Bunları anımsamamın nedeni, Cahit'in ölümünden sonra, birçok arkadaşın, sıranın kimde olduğu üzerine, -hiçbir kasıtları olmadan, yine üzüntünün söylettiği bir şey sanırım- bazı konuşmalarını işitmemdir. Tahtaya vurarak söyleyim, sayılan birkaç isim arasında Saba'nın da adı geçmişti. Bu, Saba'nın genç olmasına karşın hasta olduğunun bilinmesinden ileri geliyordu herhalde. Ziya'nın ölümünü gazetede benden önce gören bir arkadaş: "Tüh, keşke konuşmasaydık, içim hem ölü-

müne, hem öyle konuştuğumuza yanıyor: Ötekilerden de ileri geçti..." diyordu.

Geçen gün 'Oda Tiyatrosu'nda otururken, sağımda kalan Reşat Nuri koltuğunu görünce, Reşat Nuri'yi düşündüm durdum. Hele onun da kendisi için olan sezgisini öğrenince, artık şaşırmamak elden gelmiyor. Koltuklarda numara yerine yazar adı yazılı: Yabancı tiyatro yazarlarına geçmeden önce ön sıralar Türk tiyatro yazarlarına ayrılmış. Ama bu en son koltuğa henüz isim verilmemiş. Ölümünden bir ay kadar önce burayı gezen Reşat Nuri, Muhsin Ertuğrul'a: "Bu koltuğu bana mı ayırdınız?" demiş. Oradakiler öyle konuşmamasını söyleyince de: "Koltuk öyle güzel ki, insanın ölesi geliyor" demiş herhalde. Bir sezgi burada da var. Ziya'nın son şiirinde de ölümün yaklaştığı anlatılmıyor mu?

İlk yağmur damlası düştü,
Kuru yapraklarına güzün,
Ardında kış kıyamet,
Dert, hüzün...

Alınyazısı hepsi... Kısmet
Ha yazı, ha kışı geceyle gündüzün,
Kimbilir kaç günü kaldı
Ömrümüzün?

Evet, kimbilir?..

Varlık'ta "Okumak" adlı uzun anısı çıktığında "Ne olur, bir konuyu böyle tatlı işleyebilen birkaç yazarımız daha olsa" demiştim. '35 Yaş' çıktığında "Cahidin Şiirleri" adlı yazıları da sanırım aynı duyguyu içimde uyandırmıştı o vakit. Yedi Meşalecilerin şiirden ayrılmayan tek üyesi olarak onu hep yakından izledim. Sebil ve Güvercinler'in çıktığı günlere yetişemedim. "Geçen Zaman"da hepsi birleşince içe içe okudum şiirlerini. Özdenliğine hiç doyamadım ve doyamayacağım şiirlerinin, hele yazılarının. Şiirleri ve düz şiirleri (nesirleri) yalnızlığından tutun, nişanlılık, evlilik zamanlarını, o çağların tadını gerçekten veriyorlar. Kiralık kat aramalarından sonra,

orda da günlerin geçtiğini, "Cümlemiz"i hep güzden, yaprağın düşmesinden dem vuran son şiirlerini sırayla okursak, onun iç dünyasıyla dışyaşamının nasıl görünmez bir zincirle kenetlenmiş halkalar olduğunu görebiliriz. O da Cahit kadar ölüm karşısında "Cümlemiz"in eli kolu bağlı halini anlatmaya çalışmıştır. Ölümden korkmamayı, nasıl olsa sonumuzun o olduğunu teslim eden yanıyla da Cahit'ten ayrılır bence.

Varlık Yayınevi'nde tanıştığımız gün, bütün olarak şiirlerinin, yazılarının bende kalan yanlarıyla Saba karşılaşıvermişlerdi kafamda. Vaktin kıymetini çok iyi bildiği ve boşuna vakit harcamadığı o günkü durumuyla ortadaydı. Aldığı dergileri bazen bir şiir, bazen bir yazı için alıp, o aradıkları varsa yalnız onları okuduğunu, yoksa hiç okumadığını söylüyordu. Cins bir okuyucuydu bu hale göre. Yanlış anlayarak, "okumadan âlim" durumuna düşürmemizi bütün yaşamı yalanlar. Bu arada, ideolojilerle de vakit öldürmektense daha yararlı işler yapılabileceğini söylemişti. Elinde böyle bir dergi vardı. Arasıra içinde bir şairin su katılmamış güzel şiirleri çıktığı için aldığını söylüyordu. Çok cana yakındı. Arkadaş canlısıydı. Bana öyle geliyordu ki, kıymetli zamanının çoğunu yine de arkadaşlarının işi için seve seve harcamıştır Saba.

Sanırım tanışmamızdan bir gün sonraydı, bir rastlantı olarak görüşmek ve birlikte koskoca bir gün geçirmek sevincine erdik. Günlerden pazardı, Haziranın da ilk haftası. İstanbul'un güzel bir günü. Ama benim haberim mi var doğan güzel günden. Saat 9 olmuş, dinmeyen yorgunluğum içinde gömülüp gitmişim Meserret Oteli'nde derin uykulara. Kapım çalındı. Yaşar'dı gelen (Saba'nın deyimiyle hep böyle anacağım bu kez Y. Nabi'yi) "Gezmeliyiz biraz, bulunmaz bir gün" dedi. Bulunmaz bir de arkadaştı üstelik. Doğru dürüst konuşamamıştık Yaşar'la, konuşalım diye evine gitmişsek de doyurmamıştı o geceki konuşma... O alttaki kıraathanede gazetesini okurken hemen giyindim ve çıktık. Kadıköy'e gitmeyi kararlaştırdık.

"Bizim Köy'ün dördüncü baskısı yeni çıkmıştı. Vapurda yüzümüze yüzümüze kitabın reklamını yaparak satan çocukların yanında, ben, kitabı alıp duranlar tanımasalar diye ezilip duruyordum. Yaşar'la birbirimize baka baka karaya çıktık.

Derken Ziya'nın kapısını çalıyoruz, "Ziya şurada, onu da alalım" demişti Yaşar. Ama o ana kadar kıyılarda bir hayli gezmiştik.

Kapı açıldı. Gülümseyen, neşeli bir esmer kadın "buyrun!" dedi. Girer girmez. Ziya koltuğundan doğruldu, yürüdü bize. Gazete okumaktaydı. "Bu ne şeref bu!" diyerek sarıldı. Fazla kalmadan üçümüz çıktık. Feneryolu'na geçecektik. Kısa fakat zevkli bir kayık yolculuğu yapıp karşıya geçtik. Oradan da arka kıyılara. Sanattan, toplumdan konuşup dururken, hatta o güzel günde, yemyeşil ağaçlar arasında birbirimizin resimlerini çekip dururken ben Ziya'nın çocuklarını düşünüyordum. Ev nemliydi. "Burayı terketmelisin!" diyordu Yaşar. Daha önce başka nemsiz bir ev için konuşmuşlar ve bu işte Yaşar yardımcı olmuştu anladığıma göre. Ziya'ya da zararı olurdu herhalde. Belki olmuştur. Sonuna kadar da aynı evde mi kaldı bilmiyorum. Fakat dergi ciltlerini kucaklayarak dışarıya taşıyan, öylece hem kendilerini, hem anne ve babalarını güldürüp duran yavruların o günkü halini görür gibiyim. Ne çare sanatçının yazgısı bu. Yaprak dökümünden önce ağaca kurtlar yerleşiyor. Yaprak daldan düşmese de örümcekler ve tırtıllar onu yemeye başlıyor.

O gün Feneryolu'nda evine uğradığımız Eczacı Vasıf Otyam'ın Ziya'yı tanıyınca: "Ben de çocuklarımı eczacı ettim, müzisyen ettim ama edebiyata eğilimleri var" dediğini, Ziya'nın da "Edebiyat tek başına bir meslek değildir. Her meslekte bu yapılabilir. Önce ekmek..." dediğini unutamıyorum. Bir de "ev!" ekliyorum o ekmeğe, Ziya'nın dilinden...

İşin gereği olarak şiirlerinde ne de olsa dar bir çerçeve içine sıkışan duyguları; özellikle hikayelerinde çerçeveyi kırıp taşınca kendisi bile önünü zor alıyordu ve sayfalarca sürdükçe, birçoklarının yazılarına karşıt onun yazıları tatlanıyordu. Ekmeğini kazandığı işinin, bu yazıların daha çok yazılmasına vakit bırakmayarak engel olmasına ne kadar yansak yeridir.

Yaprak dökümü de değil, "Sanatçı kıran" demek gerekiyor bu olanlara. Ziya'yı da çok vakitsiz aldı ecel. Hiç inanası gelmiyor insanın. Daha Cahit için yazdığı o şırıl şırıl akan yazılarının mürekkebi kurumadı. Bu yazılarda Cahit kadar ken-

dinden de söz etmiş olmasına şimdi daha çok sevinmek gerek. Üzüntümüzün bir başka yönü de yarım romanını tamamlayamadan ve Cahit'in mektuplarını falan yayınlamadan ayrılmış olmasıdır.

Tanıdığım kadarıyla Ziya, özel yaşamında olsun yazı yaşamında olsun kendine özgü üstün erdemleri olan bir sanatçı insandı. Anladım ki sonra, sessizlik ve duyarlık tezgâhında dokunabiliyormuş o şiirler, o hikâyeler. Aynı tezgâhta çektiği çile insan olarak kendisini de bu hale getirmişti.

Ataç'la Ayaküstü

İlk 950 Haziranında yüzyüze geldik Ataç'la. Cumhurbaşkanının yanına gitmiştim. Ben Cumhurbaşkanıyla görüşürken o vakitki Genel Yazman Cemal Yeşil'in haberi olmuş. Uğramam için rica etmiş. Çıkınca gittim. Ataç'la birlikte bekliyorlarmış. Tanıştık. Hemen:

"Ben köyü sevmem!" deyiverdi Ataç.

"Neden usta?" dedim.

"Sevilecek bir yanı yok senin anlattığın köylerin, köylülerin. Sevilecek hale getirin de o vakit sevelim bu köylüleri... Şimdi ne severim ne de giderim öyle yere..."

Şaşıp kalmıştım davranışına. Öyle ya, ilk rastlıyordum düşündüğünü dosdoğru söyleyen birine. Sonraki görüşmelerimizde de bu yanının hep o ilk görüşmemizdeki gibi sürüp gittiğini gördüm.

O günkü konuşmasından kitabımı okuduğunu anladım: "Kitabını sevdim ama yazı yazamadım. Biliyorsun son zamanlarda şiir kitaplarından başkalarını eleştirmiyorum. Bu kararımı hayli uygulayacağım" diyordu.

Suratı hep asıktı. Kendiliğinden keyiflenip güldüğünü bir kerecik görebildim:

Ankara'da Gazi Eğitim Enstitüsünde 953 Aralığında rahmetli Tarancı'nın da bulunduğu "kusursuz bir şiir gecesi yapmıştık." O gecenin gerekebildiği kadar eksiksiz olması için çok uğraşmıştık. Bu arada Ataç ustayı da çağırmıştık. Evine taksi yollamıştım. Programın başlama saati geldiği halde yetişememişti. Ama geleceğinden emindim, verdiği sözü tutar görmüştüm hep. Sağa sola arkadaşlar bıraktık. Gelirse çabucak haber vereceklerdi. Ben, yine de ümitli olarak sahneye çıkmış, bir iki dakikalık daha vakit kazanmak için salonda gürültünün kesil-

mesini bekler görünüyordum. Kapıdan iki yanında iki arkadaşımla girdiler. Koştum, oturmasına fırsat vermeden "geceyi açmasını" diledim. O hızla sahneye çıktı. Mikrofona yaklaşır yaklaşmaz ilk sözü şu oldu:

"Aranızda Mehmet Akif'i bile şairden sayanlar dolu duruyor. Şiir ve şair konusunda ne söylesin Ataç size?.."

Böyle demesine karşın alkışlandı.

Konuşmasını, Akif'le bitirdi yine. Baştan mantıksızlıklarla dolu buluyordu Akif'in şiirlerini. Sonra da büyük lafla mantıksızlık öylesine kaynaşmış ki Akif'in şiirlerinde, azıcık mantığı olan birisi görebilirmiş, "Örneğin" diyordu, "Gel gömelim seni tarihe desem sığmazsın" mısrasını incelemek yeter... Hepsi öyle öte yanının" (Konuşmasında köğük demiyordu mısraya.)

İşte, ertesi gün okulun duvar gazetelerinde bir sürü karikatüre ve saldırı yazısına konu olan o akşamki konuşmasından sonra okulun arabasıyla uğurlarken güldü ve güldürdü. Bütün sanatçılar arabadaydı. Şiir gecesinin programı bitince ayrı bir salonda çay içerken de hayli tartışmalar olmuştu. Özellikle İlhan Tarus epeyce kızdırmıştı ustayı. Ama arabada giderken bir neş'e nöbetine tutulmuş gibiydi. Tanıdığı eski-yeni sanatçıların aşırmacılarına takılıp duruyordu. Bir yandan beyitler okuyordu. Peyami Safa ile Şahap Sıtkı'nın bir-iki aşırmasına rastlamış. Aynen aktarmışlar herhalde.

"Aşırmasyon romanları yazar telif telif diye!" tutturdu da Karacaoğlan'ın Elif şiirinin her yanını değiştirerek onlara uyguladıydı yol boyunca.

Tanıştığımız âna kadar "Günlerin Getirdiği"ni ve Varlık'ta çıkan birkaç konuşmasını okumuştum. Öteki kitapları daha sonra çıktılar. Çevirilerinden çoğunu da sıkılmadan okudum. Yazınımıza olumlu sonuçlar getiren gürültüler yarattı. Dili ve görüşleri son gününe kadar taptaze idi. Kendine özgü yaşam anlayışının yanında sanat anlayışı da kendine özgü idi. Bu özgülüğün son yazıları "Perçemli Sokak" tartışmasında Sabahattin Teoman'a karşı yazdığı yanıtlardır herhalde.

Eşi öldükten sonra, dünyaya küskün bir hali vardı Ataç'ın. Eşinin öldüğünün üçüncü sabahı Ulus'ta rastladığımda: "Artık yaşayamam ben Mahmut Bey!" demişti. (Konuşmalarında bay

diyemezdi bir türlü). Gerçekten, o günden sonra yalnızlığı gittikçe arttı. Uslu, sessiz gezer yürürdü elleri arkada. Bazen çift olurdu. Kızıydı yanında iki de bir görünen.

Kitabevlerinde rastladım Ataç'a en çok. Saatlerce kalıp kitap seyrettiği, karıştırdığı olurdu. Bir keresinde Haşet'te konuştuktu uzun uzun. Konuşmamızın özünü köy ve dil konusu oluşturuyordu. Sorulu cevaplı önceden kararlaştırılmış bir konuşma değildi bu. Rastlaşıvermiştik. Sonradan kaleme alıp bir dergide yayınlamıştım o konuşmayı:

"Cumhuriyet gazetesindeki bir konuşmanızda ilk söz olarak 'Allaha inanmam' demeniz bana tuhaf geldi?"

"Neden? Ne var tuhaf gelecek bunda. Gerçi ilkin ben öyle demedim ama iyi olmuş öylece yazdıkları. Hoşlandım. Size tuhaf gelmesine şaştım bunun. Bizim derdimizin, davamızın başka bir sebebi var mı? Allah demeyim ama, tevekkül çok mühim."

"Ne gibi?"

"Örneğin, ilköğretim davası, köy enstitüleri davası diye tutturulan şey boştur. Baştan başlamalı. Üniversitede kültürlü adam yetiştirip, aşağıdan yukarı doğru gitmek yerine, yukardan aşağı inmeli. Bugün köylerde 'altan ata ot at' diye öğretilen şeylerle adam yetişmez. En iyi öğreneni beş yıl sonra onları da unutur. Tevekkülün içinde kaynar gider hepsi."

"Nasıl olmalı o halde, köy davası, ilköğretim davası nasıl halledilmeli?"

"Köylüyü uyandırmakla, tevekkülden kurtarıp iyi yaşayanları örnek göstermekle..."

"Bir tartışmamız vardı hani, köyün durumunun yazılıp yazılmaması konusunda, ne oldu sonu?"

"Sen bana kızdın. Oysa ben yerden göğe haklıyım. Bugünkü durumda köyde yaşanmaz. Şehirlerdeki iyi yaşayışı, onların sefaleti hilafına iyi yaşayışı onlara gösterip şehirli gibi yaşamayı bir ihtiyaç haline getirmeli onlarda."

"Bu, köyden yazanların hiç mi faydası yok?"

"Olmaz olur mu. İlkin birer vesikadır bunlar. İlerde kıymetleri büyük olacaktır. Yalnız şiirlerde iş yok. Sizin enstitülü ozanlardan biri Mehmet Akif'in başka bir türlüsü. Bir takım tekerlemeler tutturmuş. Şiir diye bir şey yok..."

"O yönden alınca yaşıtlarınınki pek mi şiir?"

"Orası da öyle. Ama, Turgut Uyar az farklı."

"O halde bizde bugün iyi şair yok mu?"

"Var, var. Oktay Rifat, Metin Eloğlu var. Metin çok iyi şiirler yazıyor."

"Hikayeciliğimiz için düşünceniz?"

"Ölü. Avrupa sanatıyla atbaşı gidiyoruz falan diye kendimizi aldatıyoruz. Haberimiz yok ki Avrupa'da olup bitenden. Takip etmiyoruz oradaki sanat hareketlerini. Bugün al Sait Faik'i çevir Fransızca'ya, başka bir dile. Ne okunur ne bir şey eder. Yok, bir şey yok. Bazı yeni şeylere dokunmuş; o kadarla iş biter mi?"

"Niye konuşurken yazılarınızdaki kadar öztürkçe konuşmuyorsunuz?"

"Çalışıyorum konuşmaya. Ve'yi, ile'yi, eğer'i hiç sevmem. Bunların yerini tutacak ekler var Türkçede 'nen' gibi. Ahmet ve ben, Ahmet ile ben yerine 'Ahmetnen' diyemez miyiz? Dilimiz çok karışıktır. Yapılacak çok iş var. 'Baba' bile Türkçe değil; 'Ata'dır kökü. Kime anlatırsın..."

"'Diyelim' adlı yeni kitabınızı Bedia Akarsu'ya 'Türkçeyi sevdiği, savunduğu için adamışsınız. Kim bu kadın; Türkçeyi nasıl savunuyor?"

"İstanbul Üniversitesinde, kitaplıkta çalışır. Profesörlere karşı öztürkçeyi savunmak, yılmadan onları etkilemek için didinmek az iş değil..."

O gün "Memleketin Sahipleri" adlı kitabımdan bir tane imzalamak istedim. Yanımda vardı kitaptan. Çıkardım. Tam o sırada cebinden çıkarıverdi aynı kitaptan bir tane. "Bunu imzala" dedi. (Yaşar Nabi, her ay yayınladığı beş-altı kitabı Varlık yazarlarına yollardı. Memleketin, Sahipleri de o günlerde çıkmıştı. İkimizde oluşu bundan dolayı idi...) "Sen de benden kitap isteme. Getirirsen imzalarım. Bunu bir kural haline getirebilmeliyiz toplum içinde. Bir kitabı gerçekten okumak isteyen, kıymetini bilen, para verip almalı, yazarına imzalatırsa sonradan imzalatmalı..."

Ataç'la bir çoklarıyla olduğu gibi köy konusunda tartıştığımız noktalar oldu. Bizleri hep aynı şeyi yinelemekle, köyün

geriliğini gereksiz olarak ortaya getirip durmakla suçladı. Şehri yazıp köylülerin kent yaşamını örnek almalarını sağlamamızı öğütledi. "Allı ile Konuşmalar"ında ve "Prospero ile Caliban" adlı yazılarında uzun boylu sürdü bu konudaki düşünceleri. Her konuda olduğu gibi "okumuyurom o biçim yazıları..." der başlardı. Sanmam ki okumadan yanıtlasın bir yazıyı. Ama yine de öyle başlardı nedense.

Diyor ki:

"Hikayecilerimiz, şairlerimiz, köylünün yoksulluğunu, yolsuzluğunu anlatıyorlar. Köylü parasızlıktan kurtulunca ne değişir? Ağası da yoksulu da kafaca aynıdır. Bizim en büyük sıkıntımız aydın sıkıntısı, en büyük sorunumuz kafayı uyandırmak sorunu..."

Köyden yazanların da kafayı uyandırmak sorununu birinci derecede işlediklerini sanırım sonradan anlamıştı Ataç...

Nitekim, Ulus gazetesindeki bir yazısında şöyle demişti, köyden yazan Köy Enstitülüler için: "Hepsi de, yurt sorunlarına değinir değinmez, en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın, Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgalarımızdan utanıyorum doğrusu... 15.12.1951."

Örnek bir aydın kişiydi. Bizlere örnek olacak çok yanları var. Bir kere bu yaşta, bir ayağı çukurda iken kullandığı dil, 20'lerinde anlaşılmaz sözcüklerle yazı yazan bilgiç gençlerimize örnek olsun. Bağnazlığın, korkaklığın ve pısırıklığın her çeşidine karşı açtığı savaşıyla da memleket sorunlarıyla uğraşacak aydınlara iyi bir örnektir. Bu çeşit geriliklerle savaşırken, çokları anlayamadılar onu. "Bir söylediği ötekini tutmaz" dediler. Bir söylediğinin üstünde inat etmek de onun savaştığı durumdu. İnsan, düşünce geliştiren bir yaratıktı. Ataç "dediğim dedikçi" değildi. Yürekliydi. "Şimdiye dek okuduğum betikler 500'ü geçmez" diye yazdığında 956 yılının son günlerindeydik. Demek pek fazla eklemeden gitti o 500'e. Kim açıklar böyle bir yönünü olduğu gibi?..

Saba'nın ölümüne üzülürken, o yazımda sözünü ettiğim bir listesi vardı bizim köylülerin. Bizim arkadaşlar da bu yılın sanatçılarının üç beşini saymışlardı. Ataç da vardı ne acı. "Korkusuz Kardeşler" filmini ansıyor insan: Hani kaptan işi

bitenin adı üstüne bir çizgi çeker listede. Bizim de listemiz çizgi doldu. Gözyaşı ile ıslandı. İnsan gidişe bakıyor da bu listenin daha çok örseleneceğini sanıp üzülüyor, sarsılıyor.

Kendimizi yine Ataç'ın sözleriyle avutalım:

Cahit Sıtkı'nın ölümünden sonra şöyle diyordu: "Aldırmam ozanların, yazarların ölümüne. Kendileri öldükten sonra da yaptıkları kalır, onları okuruz. Bir ozanın ölümü yırlarının son okunduğu gündür..." Yine onun dediği gibi, yazar Ataç'ı kitaplarında her vakit bulabiliriz. ama insan Ataç'ı kaçımız gönüllerimizde bulabileceğiz? Bulsak yetecek mi? İki gün hastane kapısı aşındırdıkları halde kendisini sağ görüp tanışamadıklarına üzülen gençlerin çırpınışı hem sevindiriyor, hem üzüyor insanı. Üzülüyoruz, çünkü Cahit, Orhan, Ziya ve Sait gibi olmasa da, O da erken gitti.

Yaşar Nabi Nayır

Cumhuriyetin elli altıncı yıldönümünü, Ankara'nın Ulus Alanındaki eski TBMM yapısında Yaşar Nabi Nayır'a, "Kültür Bakanlığı Büyük Ödülü"nün veriliş töreniyle birlikte kutladık. Cento dağıldıktan sonra bu tarihsel yapı Kültür Bakanlığı'na geçmişti. Aynı gün, yeniden değerlendirilen bu yapıda, bir de "Atatürk Kitaplığı ve Belgeliği"nin açılış töreni yapıldı. Yani, törenler üst üste geldi. Sanatçıların, yazarların, gazetecilerin, hükümet üyelerinin ve başka alanlardan gelen yazın dostlarının şenlendirdiği bu törenlere, İstanbul'dan özel olarak gelen Yaşar Nabi Nayır da katıldı. Otuzbeş yıldır Varlık'ta yazanların bu törende Varlık'ın kırkaltı yıldır aralıksız ve titiz çıkarıcısıyla buluşmaları da ayrı bir bayram havası getirmişti. Adnan Binyazar, Mustafa Şerif Onaran, Dursun Akçam, Emin Özdemir, Ziya Müezzinoğlu... Hepten oradaydılar...

Ödül verme töreninde çok heyecanlanan Yaşar Nabi "nerdeyse kalbim duracak" diyordu. Nitekim "Meclis Kürsüsü"ne çıktığında, heyecandan tıkandı ve sağlığının yerinde olduğunu söyleyebildi alkışlar arasında.

Devlet büyüklerinin ve bazı sanatçıların yolladığı telgraflar da Nayır'ın kültür alanına yaptığı katkıyı özetliyordu...

Kültür Bakanı Ahmet Taner Kışlalı ise, konuşmasıyla hepimizin duygu ve düşüncelerini dile getiriyordu:

"Varlık düzeyindeki bir dergiyi 46 yıldır aralıksız çıkarmak kadar önemli bir hizmeti de 33 yıl içinde yayınladığı 2000 kadar kitapla yerine getirmiştir. Nayır'ın sanat yaşamının her aşamasında, yeniliğe dönüklük ve Atatürk devrimciliği değişmez ilkeler olarak yerlerini korumuştur.

Ancak devletin kültür siyasetinin ürünü olabilecek kadar ucuz fiyatlarla, Türk ve dünya yazınının en değerli yapıtları yıl-

lar boyu genç kuşakların hizmetine sunulmuştur. Sayın Nayır, Türk okurunun oluşmasına büyük katkılar yaptı. Devletten destek görmeden, devletin bile sürekli yürütemediği bir hizmeti, ödünsüz yarım yüzyıldır sürdürdü ve sürdürüyor..."

Tören sürüp giderken ben de dalıp 33 yıl gerilere gitmiştim:

Köy Enstitülerinin açılışından beş yıl kadar sonra, 1945'lerde tanıştım Varlık'la. Boyunu o günlerde büyütmüş, ülkenin "yaşça en eski, ruhça en yeni" yazın ve düşün dergisi olmuştu. Başyazıları genellikle kendisi yazıyordu Yaşar Nabi, Sabahattin Eyüboğlu, Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabri Esat, Sait Faik, Yakup Kadri, Abdülhak Şinasi, Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Reşat Nuri, Ziya Osman, Necati Cumalı, Behçet Necatigil, Orhan Kemal, Ceyhun Atuf Kansu... gibi ülkenin kalburüstü yazın ve düşün adamları, bu arada, sonradan ünlenmiş birçok genç Varlık'ta düşünce, dil ve ilerici kurumlar için yazıyorlardı.

Yeni çevrilip yayınlanan klasikler, bu klasikleri yayınlayan Eğitim Bakanlığı'na koşut olarak birçok kitabevinin yayınladığı doğudan batıdan seçme yapıtlar... Enstitü kitaplığının raflarını dolduruyor, salondaki masalarda günlük gazeteler, aylık ya da haftalık dergiler okumaya hazır duruyorlardı.

Klasiklerin önsözünde ne diyordu Hasan Ali Yücel: "Hümanizma ruhunun ilk anlayış ve duyuş aşaması, insan varlığının en somut biçimde ifadesi olan sanat eserlerinin benimsenmesiyle başlar. Sanat şubeleri içinde edebiyat bu ifadenin zihin unsurları en zengin olanıdır. Bunun içindir ki, bir milletin diğer milletler edebiyatını kendi dilinde, daha doğrusu kendi idrakinde tekrar etmesi, zekâ ve anlama kudretini o eserler nisbetinde artırması, canlandırması ve yeniden yaratmasıdır."

Gerçekten, köyden gelmiş bizleri ilk duyuş ve anlayış aşamasına götürecek kitaplar, dergiler, gazeteler... Yaşamımızın başlangıcında ve ilk kez karşımıza çıkıyordu.

O yıllarda, dünya olaylarıyla olduğu kadar dünya yazınıyla da birdenbire karşılaşmış olan köy çocukları hemen de şiir ve yazı denemesine girişmişler, Varlık, Köye Doğru, Türke Doğru, İlköğretim, Ülkü, Köy Postası gibi dergileri, bu arada Köy Enstitüleri Dergisi'ni doldurmaya başlamışlardı. Benim şiirlerim de Köy Postası, Ülkü, Türke Doğru ve Köy Enstitüleri

Dergisi'nde çıkmaya başlamıştı. Tüm bu dergilerin okuru olmuştum zaten. Cumhuriyet, Son Telgraf, Tanin gazetelerini de izliyordum. Hüseyin Cahit Yalçın'ın çıkardığı Tanin'in "Genç Kalemler" sayfasında da şiirlerim çıkıyordu.

Bu arada bir şiir de Varlık'a yolladım. Şiir yayınlanmadı ama Yaşar Nabi'den bir mektup aldım ve şiirle birlikte yolladığım mektup da, Varlık'ın büyük boy çıkan ikinci sayısının kapağı içinde yayınlandı. Yıl 1946, aylardan Ağustos... Köyden geldiğimizi, bize dergisinde yer verirse sevineceğimizi yazmıştım. Yayınladığı mektubumun altına şöyle bir not düşmüştü: "Biz fikir ve sanatı köye götürmek sevdasındayız. Onlar da köylerini tanımamıza yardımcı olsunlar..."

Mektubu alınca, ilk şaştığım şey onun titizliği oldu. Çünkü bana bile mektup yazma olanağı bulabiliyor ve kılı kırk yararak gelen şiirleri inceleyebiliyordu.

Şöyle diyordu mektupta:

"Çocuğum, yazmak hevesindesin, güzel bir heves. Mısraların arasında Yele yele dolanırız - Bulgur bulgur olur toprak gibi gerçek şiiri yansıtan mısralar var. Ama, kabul etmek gerekir ki, henüz bütün güzelliğine erememişsin. Ağabeylerin arasında Varlık'ta adının görülebilmesi için çok çalışman gerekiyor. Bilmelisin ki, bu yol çok sarp ve dikenli bir yol. Güçlüklerini önceden hesaba katarak bu yola çıkman gerekiyor. Başarılı olman için elimden ne gelirse yapacağım.

Gözlerinden öperim."

O yaz yapılan seçimler sonunda Eğitim Bakanı ve dolayısıyla eğitim politikası değişti. Her yerde, yayın organlarında Köy Enstitülerine veryansın ediliyordu. Varlık, bu havayı, bu demagojiyi yırtan bir yayın organıydı. Sabahattin Eyüboğlu gibi, Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü'nde öğretmenlik, Talim ve Terbiye Kurulu üyeliği ve Tercüme Bürosu üyeliği yapmış çağdaş bir kafa "Okur-yazarlar ve Köy Enstitüleri" adlı yazısıyla bu sorumsuzluğa, bu yeğniliğe yükleniyordu. Bedri Rahmi Eyüboğlu da "Mektep ve Memleket" adlı yazısında, okuduğu lise ile köy enstitülerini karşılaştırıyordu. Mustafa Baydar da yazılarında, homurdanan irtica olarak nitelediği bu gerici davranışların üstüne giden bir genç öğretmendi. Yaşar Nabi ise

hepsinden ateşli idi. Yazıları arasında biri vardı ki, "Sen Sabır Ver Yarabbi!.." adını taşıyordu...

Yedi Meşalecilerden olan Yaşar Nabi, şimdi artık tek ve güçlü bir meşaleyi elinde tutuyor, yeni kuşakların aydınlanması için ucuz ve seçme kitapların yayımına da başlıyordu.

Zehir gibi başyazılar yazıyordu Varlık'ta. O yılların yazılarını "Partiler ve İdeolojiler Karşısında Hakikat: Nereye Gidiyoruz" adlı kitabında topladı.

Varlık, Köy Enstitülerinde çok okunuyordu. Aybaşlarında dergi gelince önemli ve güncel ana konulara değinilen yazıları akşamları etüd saatlerinde topluca okuduğumuz oluyordu. Sabahattin Eyüboğlu'nun "Okuryazarlar ve Köy Enstitüleri", "Din Üstüne" adlı yazıları, bir enstitü öğrencisinin yazdığı "Milli Duygu ve Köy Enstitüleri" adlı yazısı vb.

Köy Enstitüleri, en çok kitap giren ve en çok kitap eskitilen eğitim kurumlarıydı. Okul kitaplığına Bakanlığın yolladığı dünya kadar kitap, bu arada hızla basılıp gelen klasikler yetmez. Remzi, Ahmet Halit, Kanaat vb. kitabevlerine boyuna kitap ısmarlardık. Yapı yaparken, su yolu kazarken, fidan dikerken, sebze ekerken, ekin biçerken, işlikte demir ya da tahta işleri yaparken, taş ocağında taş çıkarırken... bile, dinlenme saatlerinde kitap okurduk. Sonra bu kitapların arasına Varlık Yayınları da katıldı. Onlardan da getirtiyorduk paket paket...

Yaşar Nabi'nin, şaşılacak kadar ince davranışlarıyla karşılaşmışımdır. Yolladığım şiir için hemen mektup yazması, kendi çevirisi ve ilk yayınlarından olan "Kodin"i imzalayıp yollaması iki küçük örnektir. Üstelik bir de mektup yazmıştı Kodin'i yollarken: "Öyle sanıyorum ki seni ve arkadaşlarını ilgilendirecek bir kitaptır; okursunuz..." diyordu.

1947 sonlarında öğretmen olunca, Nurgöz köyünden ilk yazılarımı yolladım. Bunlardan ilki, Varlık'ın Mayıs 1948 sayısında "Bir Köy Öğretmeninin Notları" olarak çıktı. Tüm olanlar Yaşar Nabi'nin verdiği cesaretle oluyordu. Sözgelimi ilk yazılarımı, kâğıt bulamayınca giysilerimin sarıldığı kâğıda yazıp yollamıştım. Mürekkebi dağıtan bu kâğıttan o yazıların nasıl okunup nasıl dizildiğine hâlâ şaşarım... Varlık'ta çalışırken

düzeltmeleri yapan Şair Sunullah Arısoy da, "o düzeltmeleri yaparken feleğim şaşardı" diyerek anlatırdı o günleri...

Yazılarım ya her ay ya da ay aşırı çıkıyordu. Yazılarım yüzünden ilk sürgünlüğüm de 1949-1950 öğretim yılı başında Nurgöz'den alınıp Çardak'a verilmemle oldu. Varlık'ta çıkan ilk yazılarım Babıali'nin bazı kalemlerini şaşırtmıştı. Sözgelimi, Akşam'da Şevket Rado, bunlara inanılabilir mi, diyerek bir övgü yayınlamıştı.

1950 başında bu yazıların yayınlananlarına ekler yaptım "Bizim Köy"ü çıkardı Yaşar Nabi. 1946'da Otuz Beş Yaş'la başlayan Varlık Yayınları'nın 12. kitabı idi Bizim Köy. Yüzcek tanışmıyorduk Yaşar Nabi ile. Köy sorunlarının çözümüne değinen bir önsöz yazmamı istedi benden. Ne bunu becerebilirdim, ne de önsözü severdim. Bağışlanmamı diledim. Önsözü kendisi yazdı. Bunda, Bizim Köy'ün köyde doğup büyümüş bir köylü çocuğu tarafından yazıldığını, büyük değerinin buradan geldiğini belirtiyor ve şöyle diyordu: "Bizim Köy'ün, sadece bir edebi eser gibi değil, köylerin kalkınması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta bir ithamname gibi okunması gerekir..."

Kitap dizgideyken de ilk eleştiriyi yine kendisi yazdı Varlık'ta: "Korkunç bir Hakikat!"

Bu yıllarda bana yeni kitapları, Cumhuriyet gazetesini sürekli yolluyordu. Bu destek beni her yönden ayakta tutuyor, yetişmemi sağlıyordu...

Kitabım yayınlandığında, ilçe merkezine 45 kilometre uzak olan karlar altındaki Çardak köyünde öğretmendim. O yıllarda, kış girdikten sonra bahara kadar köyün ilçeyle ilişkisi kesiliyordu. Üç dört ay sürüyordu bu kesinti. Kitabın çıkışı bu döneme rastladığı için, kitabımın çıkışını da iki ay kadar geç öğrendim ve Mart sonlarına doğru edinebildim. Paket paket kitaplarla birlikte zarflar dolusu gazete ve dergi kesintileri de Manifaturacı Kadir Özsöz'ün dükkânında beni bekliyordu... Kesintilere varana kadar bunca şeyi bana ulaştıran da Yaşar Nabi'den başkası değildi...

Yollar açılınca Hanobası Bucak Müdürü Jandarma Çavuşunu da alarak gelmiş ve Çardak'daki odamı aramıştı. Ertesi gün ben de ilçeye gittim. Postadan gelen dünya kadar kitap,

dergi, gazete ve mektup beni bekliyordu. Ama onlarla birlikte mahpus damı da beni bekliyordu. Anlaşılan izleniyordum. Nitekim, daha mektuplarımı bile okumadan kendimi İlçe Emniyet Amirliği'nde, arkasından da yargıcın karşısında buldum. Doğallıkla oradan da koca parmaklığın arkasına gönderildim... Dosyama koyulmak üzere, "yüzünü görmediğim halde" diye başlayan ve kötü kişi olmadığım konusunda tanıklık eden bir mektubu bizim ilçe savcılığına yazan da Yaşar Nabi idi...

Kıyamet kopmuş da benim haberim yoktu. Basında eleştiriler, saldırılar, hükümet üyelerine sorular... Ne köye iftira etmişliğim, ne yalancılığım kalıyordu... Bir başka konu daha çıkmıştı: Bizmi Köy'ü Yaşar Nabi yazmıştı... Basında çıkan yazıların bazılarında bu görüşler yer almış, halka da yayılmıştı... Aradan tam otuz yıl geçtiği halde hâlâ bu görüşte olanlara rastlanmaktadır...

Bir ay sonra han bozması cezaevinden çıkınca İstanbul'a gittiğimde de yüz yüze tanışmış olduk. On gün kadar Cumhuriyet gazetesinin konuğu olduktan sonra bir o kadar süre de Varlık'ın konuğu oldum. Meserret Oteli'nde kalıyordum. Otelin altında şimdi pastane olan tarihsel kıraathane vardı. Gazeteciler, yazarlar orada toplanıp nargile çekiyorlar, yazılar, tefrikalık romanlar günü gününe orada yazılıyor, yazı-kitap pazarlıkları orada yapılıyordu. Rıfat Ilgaz, Reşat Enis başta olmak üzere birçok yazarla orada tanıştım, söyleştim.

Galatasaray Lisesi'nden öğretmeni olan Ahmet Halit Yaşaroğlu'nun evine gittik bir akşam, çağrılısı olarak, Yaşaroğlu'nun o akşam söylediği şu çok şey anlatan sözünü hiç unutmam: "Yaşar'a Galatasaray'da Türkçe'den kırık not verdiğim olmuştur. Ama şimdi tam not veriyorum. Çünkü senin yazılarındaki özü buldu ve seni yazmaya özendirdi. Bu yazılar bana gelseydi gidecekleri yer çöp sepetiydi. Çünkü bende, Yaşar'daki dikkat yoktur. Sonra da bunlar alışılmamış türden yazılardı. Yaşar'a bir kez daha hayran oldum bu yazıları değerlendirdiği için..."

Alçakgönüllü, sessiz ve yaklaşık 50 yıllık yayıncılık çalışması, bir bakanlığın yapabileceğinden daha verimli, daha yararlı bir çalışma olmuştur. Kültür Bakanlığı'nın verdiği Büyük Ödül

olsa olsa şaşırtmıştır bu alçakgönüllü, bozulmamış, yıllardır direnmiş yazın ve kültür erini...

Yaşar Nabi, ülkedeki yazın ve kültür yoksulluğundan yola çıkıp bu alanda bir varlık yaratma imanıyla "VARLIK" koymuştur dergisinin adını. Bunu başardığı da 46 yıl sonraki durumdan bellidir.

Bir öğretmenimin söylediğine göre, Nabi de Nayır da "yokluk" anlamına gelirmiş. Demek ki o, iki yokluğu bir arada yaşar kılmıştır...

Türkiye'de birkaç kuşak onun dergisi ve yayınlarıyla beslenmiştir. Kime sorsanız, ilk okuma alışkanlığını Varlık'tan ve Varlık Yayınları'ndan aldığını söyleyecektir.

Bir devlet işyarı olarak görevli bulunduğum Kültür Bakanlığı Kültür Yüksek Kurulu'nda, Bakanlık Büyük Ödülü için Yaşar Nabi üstünde konuşulurken, Haldun Taner beni de canlı tanık olarak gösterdi. Gerçekten, yazılarıma verdiği önem ve kitaplarımı yayınlaması dolayısıyla, yetişmemde, bilinmemde en büyük katkı onundur. Bu katkıyı birçok yazara yapmış, Türkiye'nin son 50 yıllık sanat ve kültür gelişmesine damgasını vurmuştur.

Çevirilerini, bu arada Istrati'nin kitaplarını çevirerek dostluk ve insancıllık tohumlarının toplumumuzda kökleşmesine yaptığı hizmetleri de anmak isterim.

Bu arada her şey söyleşimize konu oluyordu. Kadıköy'de dolaşırken ozan Salih Zeki Aktay'a, Celal Sılay'a ve değerli çevirmen Nihal Yalaza Taluy'a rastladık, onlarla tanıştırdı beni...

Gezerken bir ara sordum: "Hangi davranışlarım size doğal gelmiyor, yazılarımda hangi noktalara takılıyorsunuz?" diye.

Şu oldu yanıtı:

"Haddinden fazla doğal oluşunuzu yadırgarım, yadırgarsam" dedi. "Çok az teşekkür ediyorsunuz... Düşüncelerinizi sivri sözcüklerle ve çok açık söylüyorsunuz. Yazılarınız da öyle. Yazılarınızda bazan isimlere takılıyorsunuz. İsimler değişince yine hiçbir şey değişmez. İsimli yazı üstelik insanın başını belaya sokar. Bu ülkede isme çatma da istersen sert yaz, memleketi sat, o zaman rahat edersin... Aksi halde, yazılarını

yayınlayamaz duruma düşersin. Yani, sürekli ateş etmek için, fazla barut koyup da namluyu patlatmamak gerekiyor."

Gazeteciler Cemiyeti'nde basın toplantısı yaptım. Bedii Faik, köy sorunlarını arka arkaya dizdiğime göre, çaresi nedir, diye reçete istedi. Bu işin yüzeysel reçete işi olmadığını, işin kökünün çok derinlerde olduğunu, Babıali'nin hep böyle yüzeysel şeylerle uğraşmasının da bu sorunların sürüp gitmesinde payı olduğunu... söyledim. Ulunay da, kitabımın koparddığı gürültüyü neye bağladığımı sordu. Kendisi de o günlerde iki yazı yazmıştı kitabım için. "Bu kitap benzerleri gibi vitrinde sararmamış, kapış kapış gidiyorsa, bir şeyin propagandasını yapmasındandır..." diyordu. Basınsa, bugün olduğu gibi o zaman da işin kolayına kaçarak sade suya tirit reçeteleri sunmayı sürdürüyordu.

"Üstat, siz yazdınız ya nedenini!" dedim ve biraz tartıştık Ulunay'la. Üniversite öğrenci liderleri de vardı toplantıda. Onlar da boyuna reçete istiyorlardı. Nasrettin Hoca'nın, düşeceğimi bildin, öleceğim günü de bilirsin, dediği gibi...

Ayrılıp Varlık Yayınevi'ne geldiğimizde alnımdan öptü Yaşar Nabi. Söylediğine göre, orada da çok rahat ve çekincesizmişim... Oysa bunlar, köyümden getirdiğim alışkanlıklarım ve davranışlarımdı... Bu İstanbul dedikleri dünya'nın davranış biçimlerini birkaç günde nasıl öğrenecektim... Nitekim Yaşar Nabi, para cüzdanı kullanmadığımı görünce kâğıt ve bozuk para cüzdanı kullanmamı da öğütledi. Bunu hiçbir zaman beceremedim ama, köy yaşamında iyi gider, diye öğütlediği "montgomeri"yi hemen aldım.

Yaşar Nabi'nin titizliğine, disiplinine erişmek çok zor. Kırk altı yıl bir dergiyi her ayın ilk günlerinde ve belli bir düzeyin altına düşürmeden çıkarmak, otuz üç yıldır her ay seçme beşon kitabı aybaşında tüm kitapçılarda olacak bir ayarlamayla yürütmek, bu sayıyı 2.000'in üstüne çıkarmak ve gelen her şiiri, her yazıyı, her dosyayı günü gününe incelemek ancak onun başarabileceği bir iştir... Bunu başkasının yapabildiği görülmedi. Her zaman olduğu gibi, o zaman da her bulduğunu yayınlayan dergiler, her yazdığını şiir sananlar vardı. Yaşar Nabi'nin süzgecinden şiirleri geçemeyenler ona "Naşiri Efkar"

adını takmışlardı. bu adla bir şiir yayınlamıştı bir ozan hatat: "İtin, kurdun, çakalın ölümü Tanrının - Şair ve yazarlarınkiyse - Dergici Bay Yaşar'ın elinde." Onlara göre, şiirini yayınlamadıklarını çelmelediği için, yayınladıklarını kendi çizgisine göre koşullandırdığı için öldürüyordu. Oysa, bana sık sık söylediği gibi, dergi enflasyonunda Varlık'ın düzeyini yitirmeden, ortaöğretim sıralarındaki milyonlarca çocuğa okuma alışkanlığı vermeye uğraşıyordu... Kimseyi öldürmüyor, kimseyi koşullandırmıyordu. Kaç kez yazdı yaratıya saygısını...

Doğuştan getirdiğim bazı durumların onarımı ile ilgili olarak birkaç gün de Gureba Hastanesi'nde yattım bu arada. Eksik olmasın ziyaretlerini de esirgemedi Yaşar Nabi.

Üniversitede Sıddık Sadi Onar vb. profesörlerin derslerini dinledim...

İstanbul'dan ayrılmadan İstanbul izlenimlerimi bir yazıda toparlamamı hem Yaşar Nabi, hem de Cumhuriyet'in Genel Yayın Müdürü Cevat Fehmi Başkut önerdiler. Birgün Meserret'teki odamdan çıkmadan bu yazıyı oluşturdum ve tam ayrılacağım gün yayınlandı Cumhuriyet'te.

Ankara Caddesi'nin yokuşu başlarken Meserret'in hemen üstünde ikinci kattaydı Varlık Yayınevi. İstanbul'dan ayrılmadan, orada bir de imza günü düzenledik. Varlık Yayınevi o zaman tek oda, hemşehrisi engingönüllü bir kadın derginin ve kitapların postalanmasıyla uğraşıyor, kendisi de yayın hazırlıklarını yürütüyordu.

Gazetelerin birinci sayfa başlığında ilan verildiği için, imza günü oda dolup taşıyordu. Hasan Ali Ediz, Mustafa Baydar, Behçet Necatigil, Sabahattin Kudret, Bekir Sıtkı Kunt, İlhan Demiraslan ve daha birçok sanatçı oturuyordu. Hem söyleşiyor, hem kitap imzalıyordum. Kuyruğun ucu merdivenlerden caddeye inmiş Sirkeci'ye doğru uzanmıştı. Orhan Veli, Haldun Taner gibi gelemeyen dostlar da telefonla aradılar, konuştuk. Hapishaneye incecik yazısıyla yazdığı mektupları saymazsak, Orhan Veli ile ilk ve son konuşmam oldu bu. O yılın güzünde onu yitireceğimizi nasıl düşünebilirdim...

Yaşar Kemal'in Köyünde

Aralık ayı başından beri beş aydır Bakanlık emrindeyim. "Bakanlık Emri"ni çokları yanlış anlıyorlar. Bakanlıkta bir masanın başına oturtulduğmuzu sanıyorlar. Bunu, Bakanlıkta ne iş yaptığımı sormalarından ve mektupların Bakanlığa yazılmasından anlıyorum. Oysa Bakanlık emrine alınmak doğrudan doğruya işten atılmaktır. Bunun adını neden böyle koymazlar da dolambaçlı deyimler bulurlar, anlamak zor doğrusu. İşten atılıp da bir çeşit özgürlüğe kavuşunca, Ocak ayı ortalarında bir Doğu Anadolu gezisine çıktım. Buracık'ta, Doğunun üç metre karını ve kar altına gömülmüş köylülerin üç köpeğini, beş keçisini anlatacak değilim. Uğradığım köylerden biri de Yaşar Kemal'in köyü Ernis'ti (Yeni adı: Ünseli). Yaşar ailesi kök olarak oradadır. İçlerinde, doğuşundan başlayarak Yaşar Kemal'i bilenler, izleyenler vardır. Aileden bazıları Adana'dan geri gelmişler, şimdi Ernis'te yaşamaktadırlar. Onlardan dinlediğime göre Yaşar Kemal'in çocukluğundan kısaca söz etmek istiyorum:

Ernis köyü Muradiye ilçesine bağlıdır. Van-Erciş yolu üstünde ve Van Gölü'ne yakındır. Yaşar'ların vaktiyle oturdukları evde, şimdi Mıskal Kadın, oğlu Mustafa'yla birlikte oturmaktadır. Mıskal Kadın durup durup "Bu ev bana Nigâr Kadının yadigârıdır" diyor. Yeraltında, üç bölmeli bir ev. Orta bölme insanlar için, kenarlardaki iki bölme de hayvanlar için düşünülüp yapılmış. Nitekim şimdi de Mıskal Kadının Mustafa, koyunlarını buraya dolduruyor. Koyunların soluğuyla ısınarak orta yerde de anacığıyla yaşamını sürdürüyor...

Birinci Dünya Savaşı'ndaki işgal yüzünden Doğuda yaşamak zorlaşınca Baba Sadık (Yaşar Kemal'in babası) Ernis köyünden kalkıp Adana'ya gider. Orada, yoksulluğu dolayısıyla şehire

değil köye yerleşmek ister ve Osmaniye'ye bağlı Göğceli köyüne yerleşir. Yaşar Kemal de bu köyde doğar Cumhuriyetten bir yıl önce. Baba Sadık iki yıl kadar portakal satar gezginci olarak. Portakalı sırtında taşımaktadır. İşin böylesinden usanır bir gün, eşek almaya kalkışır. Pazarda dokuz mecidiyeye (bir mecidiye: 20 kuruşluk bir para birimiydi) bir eşek bulur, cebindekini sayar yedi mecidiyesi var. Eşeğe sahip olmak için Yusuf amcasından iki mecidiye ödünç alır. Köyünde ve de çevre köylerde gezginciliğini sürdürür. Durumu gittikçe düzelir, beş-altı yıl içinde çevrenin zenginlerinden biri durumuna gelir. Eli açık bir adamdır, yoksulları kimsesizleri hep kollar...

Köyün sevilen, yardım eden bir kişisi olduğu için köy ağaları çekememekte Baba Sadık'ı. Korunmak için kendine nöbetçiler tuttuğu olmuştur. Buna karşın bekçisi Kürt Yusuf'u kandırırlar ve o, namaz kılmakta olan Sadık Ağa'nın köprücük kemiğine bir bıçak saplayarak kaçar. Birkaç dakika sonra da bu yaradan ölür Baba Sadık. Öldürmeye girişenlerden bazıları hemen yakalanır, bazıları kaçtıkları Andırın Dağlarında sonradan tutulurlar. Yıllarca yatarlar içerde. Cezaları bitmeden Cumhuriyetin onuncu yılında verilen afla çıkarlar.

Küçük Kemal dört yaşlarındayken oyun sırasında bir kaza geçirir. At arabasının üstüne binip inmekte olan çocukların arasında o da vardır. Arabadan düşer ve bayılır, bazı yaralar alır. Baba Sadık "oğlum iyileşirse beş koç kurbanım var" der. On gün sonra Kemal'in durumu düzelir. Komşular adağın yerine getirilmesini isterler. Koçlar kesilir. Baba Sadık'ın bu şöleni Kemal'in iyileştiği içindir ama yine bir belânın Kemal'i bulmasına sebep olur: Kemal'in halasının kocası, yani eniştesi olan Hacı Ağa, kesip şişirdiği koçu yüzmeye başlayınca, ileri doğru ittiği bıçak, birden kayıp seyirci Kemal'in gözüne uğrar. Küçük Kemal'in bu kez de gözü yaralıdır.

"İyileşirse yedi koç ve bir öküz kesip yediririm" diye ikinci adağını adar Baba Sadık. Tedavi sırasında, yaralanan göz küçülür, kaybolur, ama komşular "kurtuldu ya!" diyerek adak şölenini isterler. Köylü bu yedi koç ve bir öküzü de afiyetle yer.

Bu yıllardadır Baba Sadık'ın ölümü. Onun ölümüyle eldeki mallar da eriyip tükenir. Ortada bir küçük Kemal kalmıştır anası

Nigâr Hanımla. Köylerine en yakın köy olan "Berhanlı"da okul vardır. Kemal'i oraya yazdırırlar. Her gün gidip gelmeye başlar. Bir gün selli yağmurlu havada okuduğu köyden gelirken amcasının oğlu Yaşar Mehmet rastlar. Haline acır Kemal'in. Babası da çok iyilik etmiştir amcası oğluna. Bunları da düşünen Yaşar Mehmet, Kemal'i, Kadirli'de, yani kasabada okutmak ister, yanına alarak. Nigar Hanıma söyler düşüncesini. Nigar Hanım "Oğlumun yamasını yapıp üstünü başını yıkayayım, ondan sonra gönderirim" der. Bir hafta sonra da Kemal Kadirli'ye gelir. Öğretmenlerden birisinin ilgisini sağlar Yaşar Mehmet, Kemal Kadirli İlkokuluna yazdırılır...

İlkokulda okurken şiir yazmaya başlamıştır Yaşar Kemal, o zamanki ve gerçek adıyla Kemal Sadık Göğceli...

Sonradan kendisinin de anlattığı gibi, Yaşar Kemal çevrenin koşullarından yakınan, ilkokul kitaplarındaki şiirlerin anlattığı Anadolu'yu özleyen bir öğrencidir bu dönemde. Köyden köye okumaya gidip gelirken, büyüsek de Torosları aşarak Anadolu'ya gitsek, demektedir arkadaşlarına. Öyle ya: Billur ırmakları var, buzdan kaynakları var. Orda bahar başkadır, kışlar yazlar başkadır. Bir ağaç kabuğundan içince bir tas ayran, ne derdin kalır, ne de yaran... Böyle yazmış Mehmet Faruk Gürtunca...

Çok geç öğrenir bulunduğu yerin de Anadolu'nun bir parçası olduğunu. Bizdeki, deryanın içindeki balığa deryayı öğretmeme tutumunu da anlar böylece.

İlkokuldan sonra ortaokulda okumak için Adana'ya gitti. Orada çırçır fabrikasında işçilik yaptı. Halk Partisi ve Halkevi'yle ilişkisi olanların ilgisi sonunda Türk Maarif Cemiyeti'nin yatılı öğrencisi olarak Birinci Ortaokul'da görüyoruz Yaşar Kemal'i. Son sınıfa geçtikten sonra, okulu bitirmeden ayrılmıştır. İlk şiiri ortaokulun birinci sınıfındayken yayınlanmıştır. Şiirleri halk şiiri biçiminde, halkın sorunlarına eğilen şiirlerdi.

Folklor denemelerine ortaokul öğrencisiyken başlamış, ortaokulu bıraktıktan sonra derleme işine hız vermiştir. Derlediği ağıtları o zaman Adana Halkevi bastırmıştır.

Ortaokulu bıraktıktan sonra Yaşar Kemal, ırgat katipliği, ondan sonra Kadirli'nin Bahçe köyünde öğretmen vekilliği yap-

mıştır. Pamuk tarlalarında, batozlarda ırgatlık, çeltik tarlalarında su bekçiliği, sonra yaptığı işlerdendir. Su bekçiliği epey uzun sürmüştür, üst üste beş yıl yapmıştır bu işi... Askerlikten sonra Kadirli'de arzuhalcilik yapmaya başlamış, çeşitli güçlüklerle karşılaştığı için bu işi de sürdürememiştir. Rahat bırakılmayan Yaşar'ı, sonradan İstanbul'da görüyoruz. Yıl 1951 olmuştur. Daha önce Varlık'ta hikâyeleri çıkmıştı, sonra Cumhuriyet'te hikâyelerini, röportajlarını, daha sonra romanlarını yayınlıyor. Bundan sonrası hele iyice bilinmektedir: İnce Mehmet, Teneke, Ortadirek, Yusufçuk Yusuf, Demirciler Çarşısı... ve Yaşar Kemal... Onun köyünü "Yeraltında Bir Anadolu" kitabımda anlattım. Kitabın isim babası da Yaşar Kemal'dir...

Abidin Dino ve Ötekiler

1990'da bir dergiye yazdığım yazıyı şöyle bitirmiştim: "Sorunlarımız üstüne yabancıların ne söylediği değil, halkımızın, aydınımızın ne söylediği önemli. Bu da, düşünce özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılmasını gerektirir. Onun için, dışarda vatan özlemi çeken "beyin"lerimizi yurda çağırıp hapis damındaki aydınları da salıvererek, kıllarına dokunmadan topluma kazandırmanın, insan haklarını günlük yaşama geçirmenin ve de susturulmuş insanımıza konuşma ortamı hazırlamanın tam zamanı şimdi. Yarın çok geç olacak..."

Dışarı attıklarımızdan çoğunu artık istesek de getiremeyiz. Çünkü gurbette öldüler. Özlem içinde kıvranarak öldüler. Nazım Moskova'da, Muzaffer Şerif Başoğlu Amerika'da, Niyazi Berkes İngiltere'de, Behice Boran Belçika'da, Abidin Dino ve Pertev Naili Boratav Fransa'da öldüler. Zekeriya Sertel de öyle...

Laikliğin simgesi Prof. İlhan Arsel'i de Amerika'ya kovaladık ve Amerika'nın toprağına verdik. Bunlar akla ilk gelenler. Yani, bugün de dünyanın her yerinde "Cön Türkler" ve "Old Türler" var; sayamayacağımız kadar. Hepsi de "sürgün"ü yaşıyorlar...

Başoğlu'na Amerika sahip çıkmış, Başoğlu da orada Sosyal Psikoloji'yi kurmuş, geliştirmiştir. Niyazi Berkes dünyanın sayılı bilim adamlarındandır. Pertev Boratav'ın üstüne halkbilim uzmanı yoktur. Şeriat ve karşıtı laiklik konusunda İlhan Arsel önde gelen bir uzman... 7 Aralık 1993'te Paris'te ölen Abidin Dino, dünyanın sayılı sanatçılarındandır. Resim, heykel sinema, yazmak... onun konularıydı. Nazım Hikmet'se dünya çapında bir şairimiz.

Bu değerlerimize çektirdiklerimizi ve başlarına ördüğümüz çorabı olduğu gibi dünyaya anlatsak ya da dünya bunları bilse,

"Sizin başınızdaki yöneticiler deli mi, hiç mi akıl yok bunlarda; birçok ülkenin yetiştiremediği kıymetlerdir bunlar. Bir ülkeyi dünyaya tanıtmak için bundan önemli fırsat mı olur!" derler...

Şimdi, Abidin'in ve Pertev'in ölümü dolayısıyla düşünüyorum da, en baştaki tümcelerimi yenilercesine bağırmak geliyor içimden: Bu toprağın emzirip büyüttüğü, bu ülkenin olanaklarıyla yetişen bu değerleri dışarı kovalama hakkını nereden alıyor, bizi "Hasbel kader" yönetme durumuna gelmiş olarlar. Millete danışıyorlar mı? Utanmıyorlar mı bu yoksul halkın verdiği vergilerle yetişen ve halka hizmet etmek isteyen seçkinlerimizi yaban ellerde inletmeye, öldürmeye? Oralarda da iş bulduklarında aç kalmaları için Ankaralardan uğraşmaya utanmıyorlar mı?

1993 Aralık ayının ilk günlerinde bir hafta için Brüksel'e gitmiştim. Orada da ülkesinin özlemiyle yanıp tutuşan ama dönemeyen değerlerimizi gördüm. Vaktiyle ANT dergisini çıkarmış ve Ant Yayınları'nı yönetmiş olan Doğan ve İnci Özgüden çifti ve canını zor kurtaran öğretmen Abdullah Doğan bunlardan sadece üçü. Yasalar lehlerine değiştiği halde ne Dışişleri Bakanlığından yanıt alabiliyorlar dilekçelerine, ne de emeklilik işlemleri için SSK'dan, Neymiş efendim, bunlar Türkiye'yi eleştiriyorlarmış. Eleştiri olmadan gelişme olur mu? Eleştiren insanı yetiştirebildiğimiz için övünmemiz gerekmez mi? Eleştiren, düşünen, devinen insanı yetiştirmekten, böylece dünya ulusları arasında iyi bir yer alma yarışına girmekten söz etmiyor mu iktidarı elinde tutanlar? Eleştiri olmadan doğru yol, gerçekler bulunur mu? Yüzyılardır başımızı kuma gömüp gözümüzü dünyaya kapatmamız yetmiyor mu?

Biz, Avrupa Konseyi, Nato, Avrupa Birliği gibi yerlere girmek için çabalarken, sanatçılarımızı, seçkinlerimizi ezmekle çelişkiye düşmüyor muyuz? Sanıyoruz ki, solu, solcuları, sanat ve bilim alanında ün yapan değerlerimizi ezersek, Avrupası, Amerikası bizi beğenir. Bizim hor görüp ölüme ittiklerimizi onların kapmasından da ders almıyoruz. Adamlar zaten çocuklarımızı doğduğu günden başlayarak okullarda izliyor ve hazır beyinleri kapıyor. Bizse, her şeyin başı iyi yetişmiş insan olduğu gerçeğine aldırmadan, bilimsiz, sanatsız, "beyin"siz insan

yetiştirme inadımızı sürdürüyoruz. Bunun son örneklerinden biri de piyanist-besteci Fazıl Say'a çektirdiklerimiz...

Son yıllarda Ankara'dan dışardaki büyükelçiliklerimize yollanan bir telgrafta, Jean Paul Sartre, Asturias, Aragon, Garaudy ve Marcuse gibi dünyaca ünlü düşün ve sanat adamlarının "Türkiye'ye girmeleri arzulanmayan eşhas (kişiler) arasına sokuldukları" bildiriliyor, elçiliklere başvururlarsa kendilerine Türkiye'ye giriş vizesi verilmemesi isteniyordu. Kökü dışarda solun fikir babalarını Türkiye'ye sokmamak için bir Başbakan böyle bir genelge yazabilir. Fikir çölünde ve yetişmiş insan çölünde bunlar doğaldır. Ama, hiç değilse "Türkiye Cumhuriyeti Hariciye Vekaleti"nden bu genelge dolayısıyla bir yetkili çıkıp da dünyanın her yerinde tanınan ve yetiştiren ulusların övünç kaynağı olan bu bilim ve sanat adamlarına solcu oldukları için yurdumuza giriş vizesi verilmemesi kararının bizi elaleme rezil edeceğini hükümete söyleyemez miydi? İnsanı düşündüren nokta burasıdır...

Kovaladığımız değerlerimiz, küsmeden, yüksünmeden oralarda bizim gerçek elçilerimiz olmuşlardır. Yalnız sanat ve düşünce açısından değil, her yönden. Gerçekten büyük olduklarını gösterdiler, gösteriyorlar. Bizse hâlâ onlara ve dünyanın öteki düşünürlerine korkulacak kişiler olarak bakıyoruz. Ne çelişki değil mi? Ama nedeni var: "Uyutulmuş topluma, biz yöneticilerin ve bürokratların yetersizliğimizi ve çağcıl olmadığımızı anlatırlar..." diye düşündüklerinden böyle yapıyorlar. Oysa, bunların çağcıl olmadıklarını dünya âlem biliyor...

Yazıyı, ilgisi yönünden küçük bir anı ile bitirmek istiyorum. 1950'li yıllarda Köy Enstitülerini kapatmak, okullara din dersini koymak, İmam-Hatip okullarını diriltmek, tekkeleri açmak... İktidardaki partiyi doyurmamıştı. Hasan Âli Yücel, İsmail Hakkı Tonguç gibi çağcıl demokratik eğitim kurumlarını genç Türkiye Cumhuriyetine kazandıran değerlerimizi, şeriatçı, ırkçı ve toplumun çağcıllaşmasına karşı olanların önüne atmayı da kendine iş edinmişti. Halkı zehirler diye Ankara dışına da gönderilmeyen Tonguç, Atatürk Lisesi'ne atandı. Sonradan, Tonguç'un ve Köy Enstitülerinin dostu postuna bürünen, katıldığı toplantılarda bunu özellikle belirten Tahsin Banguoğlu,

o yıllarda, Tonguç'u liseye kıstırıp ezmesini büyük bir başarı olarak anlatmıştır. Tıpkı başkanı olduğu zaman Türk Dil Kurumu'nun çalışmalarını benimseyip sonradan çıkar gereği bu çalışmaların karşısına geçtiği gibi.

Kısası, Tonguç'u da içerde ezip dışarı gönderdiklerimizin listesine ekledik...

Gelelim anıya; Doğan Özgüden Brüksel'de anlattı: Yıl 1949'dur ve Doğan Özgüden Ankara Atatürk Lisesi'nde öğrencidir. Birgün dersliğe yeni bir öğretmen gelir. Arkasını Özgüden'den dinleyelim:

Yeni öğretmen, resim derslerinde şimdiye kadar neler öğrendiğimizi, neler yaptığımızı sordu. Yaptığımız suluboya resimleri gösterdik; birkaç arkadaş çalışmalarımızı anlattı. Yüzü solgun ve acılar içinde olan öğretmen, sezdiğimiz kadarıyla, işin temelini kavrayamadığımızı anlamıştı. "Boyaları ve fırçaları kaldırın" dedi. "Kâğıt ve karakalem çıkarın!" Sonra, ders boyunca doğru çizgiler çizdik. Yani, işin temelinden başladı. Şimdi sanırım her şeyde, önce doğru çizgiye ulaşmak gerekir... Bu öğretmen Tonguç'tu..."

Özgüden'in anısına ben de birkaç tümce eklemek isterim:

Büyük eğitken Tonguç'un resim dersleriyle ilgili eğitsel kitapları vardır. Resim eğitimciliği-öğretmenliği olağanüstüydü. Bunu yakından biliyorum. Bize geldiğinde çocukları yanına oturtur, dört-beş çizgiyle masallar-öyküler anlatırdı, onlara: Bir yolcu susamış, tarlanın kıyısındaki tırmanı izlemiş, bir pınar bulunca elindeki değneği yere bırakıp su içmeye eğilmiş... Hepsi dört-beş çizgidir. Ama doğru doğru dört çizgi. Bir de bakarsınız ki, ayaklarıyla, kuyruğuyla, gagasıyla, kanatlarıyla güzel, koskoca bir kuş belirmiştir kâğıdın üzerinde...

Değerlerimize sahip çıkılması dileğiyle...

Orhan Kemal'e Ağıt

Tam da çok sevdiğin Nazım Hikmet'in öldüğü gün öldürdüler seni. Üç Haziran günü yayıldı ölüm haberin Sofya'dan. O sabah Berlin Radyosunda Fahri Erdinç'i dinlemiştim yarım saat. Ölümünün yedinci yıldönümü dolayısıyla onun savaşımını anlattı, ona yazılmış şiirleri ve onun şiirlerini okudu.

Evet, sen ölmedin Orhan Kemal, seni öldürdüler. Kendileri altmışı, yetmişi, sekseni demir gibi atlayıp dimdik yaşarlarken, seni ellialtısında öldürdüler. Aslında seni elli altıya gelmeden önce, yıllarca önce öldürdüler. Çünkü ölmek, son soluğumuzun çıkması anlamına gelmez. Ölmeden önce ölebilir kişi, öldürülebilir. İşsiz bırakılır, dama atılır, kovuşturulur. Unkapanı'nda ya da Küçükmustafapaşa'da bir köfteci dükkânına girip bir yudum şarap içmesi çok görülür, oradan dam'a götürülerek öldürülür...

Üç kâğıtçı Kudret Bey örneği, zıt zıt gezerek, dolandırarak, sömürerek öldürürler adamı. Sen de tutmuşsun geçenlerde, Kudret Bey'in Millet Meclisindeki durumunu yazmayı tasarlıyordun. Müfettişler Müfettişi bakalım nasıl saylavlık yapmıştı. Ölmesen de yazabilsen ilginç bir roman olurdu herhalde. Ama perşembenin gelişi çarşambadan belli olur. "Müfettişler Müfettişi" ve "Üç Kâğıtçı"dan sonra onun nasıl saylavlık yapacağını kestirebiliyoruz. Nasıl yaptığını ya da yaptıklarını 1970'li yıllar özellikle gösterdi bize.

Ayrıca, hazırladıkları vergi yasaları çıkmadan öldüğüne iyi ettin bir bakıma, ölme vergisinden kurtuldun.

Bu düzen Murtazaların düzeni Orhan Kemal, Sense Abdülkadir Kemali'nin oğlusun. Babanı yaşatmamışlar ki seni yaşatsınlar bu düzende. Elbette yıldan yıla ve de günden güne ölüme yaklaşacaktın. Son yıllarda seni yaşıyor saymıyorlardı

zaten dostların. Derdin bir değildi, iki değildi. Ağaçların ayakta öldüğü hesap, ayakta çürüyüp gidiyordun. Ciğerlerin öylesine hastaydı, kalbin zayıflamıştı. Kuyruk sokumundaki dertse iyileşme bilmiyordu. Boyuna ameliyat oluyordun. Bana mısın demeden ilerliyordu. Günden güne zayıflıyor, sararıyordun. Kanserle kalbindeki dert yarış halinde ilerliyorlardı. Sanırım ikisi birden işi azıttı Sofya'da. Kimbilir belki iki kadeh atıverdin oradaki dostlarla. Belki perhizi bozuverdin ve bunu fırsat bildi fırsat bekleyen iki hastalık. Evet bu düzen Murtazaların düzenidir. "Esnasında vazife bir, demeden ciğerparem" ağaların hizmetine koşturanların düzenidir. Ve de Kudret Beylerin düzenidir. Daha daha, senin romanlarını beşyüz papale kapatıp, kenara elli tanesini atarak yıllar yılı baskısı bitmedi diye diretenlerin düzenidir. Soldan sağa çarkederek Osmanlıya övgü düzen, Amerika'dan beslenen ve bilaveled bir yaşam içinde, senin sabahın üçünden başlayarak, masa başında çocukları yetiştirmek için çalışmanı anlayamayanların düzenidir.

Seni Adanalardan tanıyan, önceleri sevmiş görünen, sonradan da "Eski Orhan Kemal nerede?" diye kendinden gelme yargılar yürüten mitolojik kafalı heriflerin, yani her dönemde sekiz ayaklarının üstüne düşenlerin düzenidir. Neymiş Orhan Kemal bir yâr sevmiş. Bunu ahlâksızlık olarak nitelendiriyordu mitolojiden çıkma bay ve bayanlar. Aydın kırması bay ve bayanların ortasına düşerek ve de o ortama uyarak edebiyat tüccarı kesilenler de aynı düşünce içindeydiler... Kendi kırdıkları cevizin kırkı aştığını hesaba katmadan, onlar da Orhan'ı bir yâr sevmekle suçluyorlardı. İşin aslı bu değildi oysa. Orhan Kemal İsmet Paşa'nın türküsünü mitolojik bir dergide durmadan söyleyenler kadar ayak uyduramamıştı bu düzene. Orhan Kemal Vita-Sana ve Pepsi şirketlerinden gizli gizli para sızdırmamıştı bir yandan sosyalist geçinirken... Yazdığı roman ya da öyküleri onlar gibi bu şirketlerin emrine verip büyük para karşılığında radyo reklamı olarak kullandırmamıştı... Ayazpaşa'da, Maçka'da, Şişli'de burjuvanın en kokuşmuş çevreleriyle iç içe, sarmaş dolaş kikirdeyerek solculuk, sosyalistlik oynayan bu baylar, senin bir yâr sevmeni çok görürken, sen, Unkapanı'nda köhne bir evde, çok sevdiğin çocuklarının ekmeğini çıkarmak

için, boyuna tuşlara vuruyordun gecenin üçünde başlayarak. Komşuların uyanma derdi olmasa hiç de yatmayacaktın. Hızlı çalışmak zorundaydın. Başka iş vermiyorlardı çünkü. İş vermek ne söz omuz zoruyla, kafanı bir limon gibi sıkarak kâğıtlara döküp kazandığın üç kuruşu bile huzur içinde yemene engel oluyorlardı. Kovuşturmalar, tutuklamalar...

Şu ağıtı sürdürürken arada söyleyeyim ki, mitolojik kafalı heriflere senin sağlığında gerekli karşılığı vermişimdir laf açılınca...

Memlekette düşünce kıpırdanmaları, yarım yamalak bir Anayasa belirince senin kitapların da basılma, oynama şansı artmıştı. Artmıştı da çileli yaşantının son demlerinde bir kat alabilmiştin Basınköy'den. Nazım yetişip petrol mühendisi olmuştu. Önce başka bir fakülteye giren Abdülkadir Kemali, sonunda Eczacılık Fakültesine girmişti ve Eczacı olmak üzereydi. Nuriye Hanım'ın da içi rahattı. Mitolojik kafalıların çevirdikleri dolabı anlamış, onlardan çok anlayışlı çıkmıştı. Kısa bir süre oturduğun Fatih'deki evde ve bir kalp krizi geçirdiğinde çocuklarla geldiğim Cerrahpaşa Hastanesi'nde Nuriye Hanım'ın vefakârlığını iki kez daha görüp anlamıştım.

İşte böyle Orhan Kemal. İşkencelerin her çeşidiyle ayakta çürüttükten sonra, insanın ölümüne yakın durumunun biraz düzelmesine göz yumarlar bu düzende... Bak işte seni ezen, seni aç bırakan düzenin ali kıran baş kesenleri, şimdi senden roman satın aldılar da tefrika ediyorlar gazetelerinde. Seni çok sever onlar, o kadar severler ki seçim işlerinde yararlanmak isterler senin romanını yayınlama işinden. Öyle ya, koskoca Adana'da senin adın var, babanın adı var. Bu adamlar seni tutuyor görünmekten hiç de zararlı çıkmazlar.

"Toprak işleyenin" derdin ve bu düşünceyle babandan kalma dünya kadar toprağın semtine bile uğramazdın. Bir bak bakalım, o mitolojik kafalı yerli ve yabancı burjuva kırmalarıyla sarmaş dolaş olanlar meteliği sektiriyorlar mı? Hele senin gibi olsalardı, babalarından toprak kalsaydı da görseydin tutumlarını...

Başka türlü olmazdı Orhan Kemal. Daha önce, sana pasaport verip de şu sosyalist ülkelerde tedavi edilmeni sağlamaz-

lardı. Türkiye'de tedavi edilmen zaten olanaksızdı. Uzman doktorlar ve hastanelerin işe yarar yerleri para babalarına göre ayarlanmıştır. Ne bilsin senin yapıtlarını okuyan milyonlarca Rus vatandaşı, Yugoslav vatandaşı, Bulgar okuru, Fransız okuru senin çektiklerini. Orhan Kemal gibi bir yazarın çektiklerini, tedavi göremeyişini, pasaport alamayışını, hele hele yaşama düzeyini bilseler de inanmazlar. Çünkü Türkiye'yi bilmezler, çünkü Türkiye'de, özellikle, yetişmiş, düşünen, yazan insanların nasıl katledildiklerini bilmezler. Ama bilecekler. Bizim insanlara da, dünyaya da anlatmak gerek bunu.

Kurtuldun Orhan Kemal. Bu kurtuluşlar, kokuşmuş düzenimizi ayakta tutmaya çalışanlara bir fırsat bağışlamak olsa da kurtuldun. Çünkü artık inancıma göre Türkiye'de yalnız yazarlar için değil, tüm vatandaşlar için ölmek yaşamaktan tatlıdır. Çünkü yaşanır yanı kalmadı ülkemizin...

Emperyalistlerin ve işbirlikçilerin gözleri aydın olsun, bir yazar daha eksildi: Orhan Kemal öldü...

Not: Bugün 4 Haziran. Bu yazı bittikten sonra gazeteler geldi öğle sonu... Yukarıda sözünü ettiğim edebiyat, basın ve mitoloji ağaları Orhan'ı övüyorlardı alabildiğine... ve bunları görseydi Orhan bir kez daha ölürdü...

Ek: Şair Bötböt

Bötböt'ün oğlu şair Veli, kitaplarla, dosyalarla dolu odada ne bulduysa elden geçirmeye başladı. Bu küçük oda onun çalışma, yatma, dinlenme, düşünme odasıydı; küçük dünyasıydı... Çalışırdı çalışmasına da, boş durma boşa çalış türündendi uğraşmaları. Şairdi, şiir üretirdi gece gündüz. Aldığı *enaz* (asgari) ücrete denk emekli aylığının hiç değilse dörtte birini kitaba verirdi. Bu yüzden de eşiyle çekişir, komşuların meraklı bakışlarını üstlerine çekerlerdi...

Şiirlerinin yayınlandığı dergilerden yalnız bir tanesi telif ücreti veriyordu. Ama o da 'enaz' ücrete bağlanmış gibi, telif ücretlerinin en azıydı. Yüz bin lira üstünden doksanbin lira net ücret veriyorlardı şiir başına. Öteki dergiler onu da vermiyor, şiir başına beş dergi veriyorlardı, eşine dostuna versin diye... Bugüne kadar dört tane şiir kitabı bastırmış, onları da bu odanın bir köşesine yığmıştı. Basımevinin taksitleri de bu en az gelire bakıyordu. Dergiden aldığı telif hakkını ise aylığına karıştırmıyor, yerine göre üstünü tamamlayarak aylık otobüs kartına veriyordu. Kentin dışında Kuşcağız denen bir yerde oturuyor, her ayın birinci günü taa Demet'teki bir banka şubesine ev kirasını yatırıyordu. Altıyüzer tane bastırdığı bu kitaplardan yüzer tane bile satamamıştı.

Akşamdan beri odadaki dosyaları, paketleri altüst etmesi de yine üç-beş kitabının satılıp satılmamasıyla ilgiliydi. Çünkü, dün akşamüstü Selahiye Belediyesi'nden telefon etmişler, çağrı mektubunun yolda olduğunu, güz şenlikleri çerçevesinde yapılacak şiirle ilgili panele katılmasına sevineceklerini, bu arada imza gününde de bulunmasını... duyurmuşlardı. Ayrıca, otel ve yol giderlerinin ödeneceğini ekliyorlardı. Ne var ki, giderken bileti kendisi alacaktı; karşılığını orada ödeyeceklerdi. İşte işin

düğüm noktası buydu: Festivale üç gün kaldığı halde, maaş altı gün sonra alınacaktı. Dünkü telefondan sonra, Ankara'nın merkezi yerindeki üç kitapçıya 'konsinye' olarak kitap bıraktığını anımsadı. Ya satıldıysa üç-beş tanesi? İşte sana otobüs parası... O heyecanla, konsinye kitaplar için verdikleri makbuz biçimli kâğıtları arıyordu... Buluverse de Kızılay yönüne bir uzansa, bir değil olaki iki bilet parası toplayabilirdi.

Kan ter içinde dergi demetlerinin altını üstüne getirirken kapının zili çalındı. Eli yüzü toz içinde, dizleri yamalı pijamasını çeke çeke gitti kapıya. Postacıydı gelen. Acele posta servisiyle gelmiş sarı bir zarf tutuşturdu. Telefonda sözü edilen mektuptu. Hemen açtı. Yazı makinesiyle yazılmış, sayısı, tarihi özeti baş tarafında belirtilmiş. Aynen şöyleydi: "Sayın Veli Bötböt, Şair, Ankara. Belediyemizce düzenlenen geleneksel kültür festivali 17-19 Eylül 1993 tarihlerinde yapılacaktır. "Ferda Dağlı"nın Şiirinde İlkeler ve İmgeler" adlı panel 18 Eylül Cumartesi günü saat 16.00'da, imza günü ise 19 Eylül Pazar günü saat 14.00'de yapılacaktır. Sizi de aramızda görmekten ve panele konuşmacı olarak katılmanızdan kıvanç duyacağız. İmza günü için kitaplarınızdan yeteri kadar getirmenizi bekler, saygılar sunarım. Not: Siz ve eşiniz için otelde iki kişilik rezervasyon yaptırılmıştır. Ayrıca, yol giderleriniz de belediyemizce karşılanacaktır." Altta Başkanın adı ve imzası.

Düşündü kaldı mektubu okuyunca, Gidilebilse ne iyi olurdu. Gerçi ortamı uygun buldukları için çoğu partilerini bırakıp gelen, Sosyal Demokrat Partiden seçilen bu Sosyal Demokrat Belediye Başkanları sanatçıları göstermelik olarak, işin salçası olarak oraya çağırıyorlardı. Sekizinci sınıf bir şarkıcı avrada iki şarkı için elli-yüz milyon veriyorlar, ama şair ve yazarlara bazan yol giderlerini bile vermiyorlardı. Ama olsun, bir hava değişimi olurdu. Belki onbeş-yirmi kitabı da satılırdı. Bu da birkaç yüz bin liralık ek gelir demekti. Karısına açtı durumu. Bütün sorun otobüs parası bulmaktaydı. Karar verdiler: İki kişilik otobüs parası bulurlarsa birlikte gidecekler, bir kişilik bulurlarsa Veli gidecek, hiç bulamazlarsa gitmeyecekler... Bu karardan sonra veli, canını dişine takarak, kulpsuz tahta bavuldaki gazete kesiklerinin, mektupların, resmi yazıların,

şiir karalamalarının doldurduğu dosyaları yeniden çıkardı. Bu kez, çaresiz, tek tek elden geçirecekti kâğıtları, konsinye 'makbuz'larını bulmak için...

Sonunda, gözlerinin, ellerinin pes ettiği bir anda, fi tarihinde bir resim sergisinin çağrısını getirmiş bir zarfta, üç kitapçıdan aldığı 'alındı'ları buldu. Sevincini hiçbir sözcük ya da tümce anlatamazdı. Saat 17.00 idi. Kitapçılar daha bir-iki saat açıktılar. Elinin yüzünün tozunu yıkayıp otobüs durağına koştu.

Önce Zeynep Hanıma gitti. Zeynep Hanımın iyi günüydü anlaşılan, hemen durumu inceledi. Altı ay önce bıraktığı on kitaptan altı tanesi satılmıştı. Yüzde yirmi beşini kestikten sonra seksenbeş bin lira uzattı. Beklemeden Çetin Bey'e gitti. Orada da on kitaptan beşi satılmıştı altı ayda. Kesintiden sonra yetmiş beş bin lira ödediler. Sakallı Halil'de ise on kitabın sekizi satılmıştı. Onlar yüzde otuz kestikten sonra yüzyirmi beş bin lira ödediler. Oradan hemen otobüs yazıhanesine koştu. Selahiye'ye yalnız gidiş iki yüz bin liraydı. Karısıyla gitmesi suya düşmüştü bir kere. Kendisi için, 17 Eylül Cuma akşamı kalkacak son otobüsten bilet aldı. 23.30'da hareket edecek, ertesi gün saat on sıralarında varacaktı. Yazıhanenin yakınındaki Güvenpark Büfesi'nden iki kepek ekmek alıp durağa yürüdü.

Eve gelince, ilk peşin cebindeki seksen bin lirayı karısıyla yarı yarıya bölüştü. Maaş gününe kadar acı zulüm idare et, dedi.

Adlarıyla tanıdığı birçok sanatçıyla görüşüp söyleşeceği için de seviniyordu. Son akşam, kentin ortasındaki garajda karşılayacağını söyledi telefonda, başkanın sekreteri. Saat onda gelecekti oraya...

Bir gazeteye sardığı otuz kitabı, ufak tefeğinin bulunduğu küçük çantasını alıp yola çıktığında, bir gönül yorgunluğu, bir yoksulluk ağırlığı çökmüştü üstüne. "Kaptanınız yarım saat ihtiyaç molası vermiştir" diyen bir sesle uyandığında saat üçtü. Demek hareket eder etmez uyumuş, biraz yorgunluk gidermişti.

İnip bir bardak çay içti. Beş bin lira aldılar. Yanında oturan adamın söylediğine göre, artık 'çaylar şirketten!' demiyordu hiçbir otobüs firması. Çaydan sonra tuvalete gitti. Bıraktığı iki damla suya karşılık iki bin lira aldılar. Kafası cebindeki para-

daydı. Göz açıp kapayıncaya kadar 33 bine inmişti. Bu yaşam bizim gibi güdük maaşlılar için değil, gelirimizi bağlamışlar, zamları salıvermişler, dedi kendi kendine.

Hareket ettikten sonra uyku tutmadı. Yanında oturan Celal Beyin karıştırıp durduğu gazetenin başlıklarına göz attı ister istemez. Milyardan aşağı laf yoktu gazetede. Villalar, banka konutları, rüşvetler, on milyarlık düğünler... Onun işi değildi bunlar. Hayırlısıyla Selahiye'ye varsa rezerv ettikleri otel odasına yerleşse, su dökünüp biraz uzansa... Bunun kolay olmayacağına ilişkin bir duygu vardı içinde. Çünkü, daha önce böyle festivallere gidenlerden işittikleri, gazetelerde okudukları cirit atıyorlardı kafasında. Sözgelimi, şair ve ressam Muzaffer Eren, bir küme sanatçı arkadaşıyla Ayancık festivaline çağrılmış. "Siz biletlerinizi alıp Samsun otobüsüne binin. Her şeyinizi burada ödeyeceğiz. Sizi Samsun garajındaki falanca yazıhanenin önünden alacağız" demişler. İçlerinde bir de bayan spiker var sunuculuk için: Jülide Gülizar. Samsun'da arayan olmamış. Yedi saat bekledikten sonra Ankara'ya geri dönmüşler. Yazar Mehmet Kıvılcım Ovayar Belediyesine bir eğitim paneli için çağrılmış, ama dönüş bileti vermemişler. Bileti vermedikleri gibi, yorgun argın otele geldikleri akşam, eşleriyle birlikte altı kişilik bir küme oluşturan panelistlerin içtiği altı bardak çayı da Mehmet Kıvılcım'ın hesabına yazdırıp ödetmiş festival sorumlusu Tarık Nüyüş...

İzmir Belediyesi de, açtığı bir yarışmada, Yazın Öğretmeni Tufan Türkmen'e, yarışmaya gelen seksen öyküyü okuttuğu gibi, bir de Ankara'dan İzmir'e çağırmış toplantı için. O da kuzu kuzu atlayıp gitmiş. Otel motel derken iki milyon borçlanmış. Ama borçlandığıyla kalmış... "İaşe ve ibate bizden" diyen karşı tarafın kılı bile kıpırdamamış. Oysa, telefonda söylenenlerin dışında tapu gibi mektup vardı elinde... Belki de dönen bu dolaplardan Başkanın haberi yoktur. Bu işle ilgilenmeleri gerekenlerin oyununa geliyor belki de ödenecek paralar?..

Yüksek Köy Enstitüsü çıkışlı Ali Yılmaz'la eğitimci Sevim Ağırman da, Köy Enstitülerinin ellinci kuruluş yıldönümünde Pendik Belediyesince konuşmacı olarak çağrıldıklarını söylüyorlardı. "Ama" diyorlardı "geç vakit konuşmalar bitince

otele gittik. Halkla İlişkiler Müdürünün Fatih Ekspresinden bilet alacağını, sabah 9.30'da bizi otelden alıp Bostancı'ya saat 10.00'da yetiştireceğini söylediler. Ama ne gelen oldu ne giden. Sonra oteli terk ettik ve kendi olanaklarımızla başımızın çaresine baktık..."

Lefkere'ye giden bir küme sanatçı da, otelde kendilerini dolmuş usulü yatırdıklarını, parkta unutulduklarını... anlatıyorlardı.

Dalbudak ilçesinde şarkıcı Sibel Gümüşçekiç'e iki şarkı için yetmiş milyon ödedikleri gün, çağrılı sanatçılara öğle yemeği vermemişler, bu yirmi beş çağrılıyı aç bırakmışlardı... Festivali düzenleyen Belediye Başkanıyla yöneten Mustafa Ademoğlu arasında kavga çıkmış bu yüzden. Başkan, çok yemek yeniyor, diyesiymiş... Keşke bunu önceden düşünüp milleti çağırmasaydı yakışıklı davetiyelerle.

Bir şairi, şiirleri okuması için yine İstanbul ilçelerinden birinin belediyesi Ankara'dan çağırmış. Gideceği otelin adını ve yerini, ayrılan oda numarasını telefonla vermişler. Şairimiz varmış ki, ne yer ayrılmış ne de adı verilmiş. Kalmış orta yerde, olanaksızlıklarıyla başbaşa...

Düzseki İlçesinin Belediye Başkanlığı Sekreteri Mahmure Hanım ise çağırdıkları ve çok uzak olan yoldan gelen panelcilere "Ne geliş ne de gidiş parası veriyoruz efendim!" demiş. Oysa panelcilere bizzat Belediye Başkanı telefon etmiş, eğitim şenliğindeki panele gelmeleri için...

Sabahın saat sekizinde Selahiye'nin bağlı olduğu kente yakın bir yerde durdu otobüs. Kahvaltı etmeye indiler. Bir ufak çay, beş tane zeytin, fındık kadar yağ ve reçel, eşittir on sekiz bin lira. Tuvalette elini yıkadığı musluğu bir türlü kapatamıyordu. Koltuk arkadaşı Celal Bey "O son moda musluktur. Bırak kendi kapanır" dedi. İki bin lira da tuvalet etti yirmi bin. Cebinde on üç bin lirayla otobüse bindi. Saat on'u on geçe Selahiye'nin 'Meydanyeri'ndeki Belediye Garajında indi otobüsten. Hemen karşısında masalar vardı ağaç gölgesinde. İnsanı çeken güneşli bir eylül günüydü. Battı balık yan gider, diyerek bir bardak suyla orta şekerli bir kahve istedi. Yarım saat sonra öykücü Nadir Gezer geldi eşiyle birlikte. O da yeni

inmişti. Veli Bötböt'ün yolu kadar uzak olmasa da onlar da uzaktan, Bursa'dan gelmişlerdi. Onlara da birer çay söyledi. Cebinde beş bin lira kalmıştı. Gam değildi ama hani karşılayacaklardı? Telefonda otel adı falan vermediklerine göre kendileri yerleştireceklerdi herhalde?

Öykücü arkadaşının panelde görevi yokmuş. Gezip görmeye gelmiş. "Gidip bir pansiyona yerleşelim" dedi. Olanak bulsa, ilk kalkacak otobüsle dönmek geçiyordu Veli'nin aklından. Arkadaşına da söyledi bu düşüncesini. Arkadaşı pansiyon aramaya giderken, belki almak için gelirler düşüncesiyle o kahvede kaldı. Yarım saat sonra arkadaşı eşiyle birlikte geldi. Bir pansiyona yerleşmişlerdi. "Seni de götürelim" dediler ve üçü birden kalktılar. Arkadaşının söylediğine göre, gidilen pansiyon Ferda Beyinmiş. Yani, bu akşam ellinci sanat yılı dolayısıyla şiirinin ilkeleri ve imgeleri anlatılacak sanatçının pansiyonuymuş. Pansiyonda yer yoktu. Nadir Bey, Veli Beyin Ferda Beyle ilgili panel için geldiğini, bir olanak yaratmasını söyledi orayı çekip çeviren gence. Ama delikanlı, odaların kapatıldığını, üç yataklıları kapatanların da yanlarına kimseyi alacaklarını sanmadığını... söyledi.

Bir başka yöne yürüdüler. Orada Festival Börüsonu buldular. Sakallı bir genç görev başındaydı. Yanında, dediklerini anında yerine getiren baylı bayanlı gençler vardı. Ona anlattı durumu. Görevli genç programa baktı. Gerçekten adı vardı Veli'nin panelciler arasında. Veli, Belediye Başkanından gelen mektubu da gösterdi. Telefonla da birkaç kez konuşulduğunu, karşılayacağız dediklerini, ama karşılamadıklarını... anlattı. Görevli, "Veli Bötböt, evet panel ve imza programında varsınız. Durun bakayım..." diyerek telefona sarıldı. Öteki eliyle de Veli'ye bir program uzattı. Birkaç yere telefon etti ama sonuç alamadı. Rezerv yapıldıysa bile başkası yerleştirilmiş olabilirdi. Kaya otelinde belki yer bulunabilir, dedi. Oraya yürüdüler Nadir Beyle. Epeyce de uzaktı. Yönetici genç bayan, yerlerinin olmadığını söyledi. Yeniden festival bürosuna geldiler. Eli telsizli bir belediye görevlisi gördü Veli. Beni Belediye Başkanıyla görüştür dedi. Ama olanaksızdı. Telsizliyi sıkıştırdı. Oradaki belediye arabalarından birine binerek, rezerv yapıldı dedikleri otele gittiler, yer yoktu...

Sonunda, yani iyice yorulduktan sonra, Nadir Beyle "Aydın Pansiyon"da oda buldular. Nadir Bey gittikten sonra on dakika dinlenmek istedi Veli. Bu üç yataklı odayı kapattınız, geceliği yüz bin, diyordu pansiyoncu kadın. Veli yüzünü yıkadı, paketini bırakarak çıktı. Bir simit aldı, ağır ağır ve simidini geveleyerek kent merkezine doğru yürüdü. Zaten yarım saat kalmıştı panel zamanına.

Sora sora panelin yapılacağı yeri buldu. Antik bir tiyatroydu burası. Millet çoktan doldurmuştu tiyatroyu. Henüz yazlıktan ayrılmamış şortlu entellektüeller dikkat çekiyordu. Tanıdıkları vardı Veli'nin. Üç-beşiyle el sıkıştılar. Yöneticiyle birlikte beş panelistin oturacağı masa hazırlanmıştı çoktan. Ortaya düşen yöneticinin solundaydı Veli Bötböt yazılı karton. Öteki panelistlerle konuşurken, kendilerini taa uzak yerlerden Belediye'nin özel arabalarla aldığını öğrendi Veli. Ne düşüneceğini, ne diyeceğini bilemiyordu.

Açış konuşmasını yapan panel yöneticisinin söylediklerinden, karşılarında ilk sırada oturanların birkaç tanesinin, buranın ve çevredeki kasabaların belediye başkanları oldukları anlaşılıyordu.

Panele konu olan Şair Ferda Dağlı da yaşlı haliyle geldi. Hazırlandıkları kadarıyla şiirlerinin özellikleri, konuları, gözettiği ilkeler, yazınımıza hizmetleri ve etkileri... anlatıldı konuşmacılara. Bu arada, genel anlamda şiirin ilkeleri, imgeleri. Garipçiler, İkinci Yeni, sanatın sanat için olup olmadığı... Enine boyuna irdelendi. Son kez üçer dakikalık konuşma zamanı verdiler. Açlıktan yutkunup duran Veli, bu son söz hakkını kullanırken şöyle dedi: "Konumuz şiir olduğuna göre, sözlerimi küçük bir şiirle bitireceğim. Ama bu şiir benim değil, bir yabancı ozanındır. Yalnız, şiiri bir küçük değişiklikle sunuyorum; adı da "Çeşitli"dir:

Eşek kıral ve ben
Sabaha sağ çıkmayacağız
Eşek aşk ateşinden
Kıral iç sıkıntısından
Bense açlıktan
Aylardan eylül.

Bu belki bir iletiydi. Ama kimsenin kılı kıpırdamadı. Öteki konuşmacılar gibi onun eline de bir demet çiçek tutuşturdular. Başka ne bir şey sordular, ne bir şey söylediler... Veli, çiçek demetini taa Antalya'dan bu paneli izlemeye gelen şaire Türkan Şanlı Hanıma tutuşturduktan sonra pansiyonun yolunu tuttu. Pansiyon sahibesi, anahtarı uzatırken, paranın akşamdan ödenmesi gerektiğini söyledi.

"Peki, ben biraz sonra gelirim" dedi merdivene yürürken. Girdikten sonra odayı arkadan kilitledi ve saatına baktı. Saat 20.30'du. Pencereden baktı, zifiri karanlıktı ortalık. Belindeki kayışı çıkardı; banyo tavanındaki su borularına nasıl bağlayabileceğini ölçtü. Bu işi ayarladıktan sonra pansiyon sahibesine telefon açtı ve numarayı verip Ankara'dan karısını bağlamasını söyledi. Telefon bağlanınca, hiçbir şey söylemedi karısına. Ne hatır sordu, ne kendinden söz etti. Karısının sesini alır almaz, ezberindeki şiirlerden birini, Shakespeare'in 66'ıncı Sone'sini okumaya başladı:

Vazgeçtim bu dünyadan, tek ölüm paklar beni,
Değmez bu yangın yeri, avuç açmaya değmez,
Değil mi ki çiğnenmiş inancın en seçkini,
Değil mi ki yoksullar mutluluktan habersiz,
Değil mi ki ayaklar altında insan onuru,
O kız-oğlan-kız erdem dağlara kaldırılmış
Ezilmiş, hor görülmüş el emeği, göz nuru,
Ödlekler geçmiş başa, derken mertlik bozulmuş,
Değil mi ki korkudan dili bağlı sanatın,
Değil mi ki çılgınlık sahip çıkmış düzene
Doğruya doğru derken eğriye çıkmış adın,
Değil mi ki kötüler kadı olmuş Yemen'e,

Vazgeçtim bu dünyadan, dünyamdan geçtim ama,
Seni yalnız komak var, o koyuyor adama...

Telefonu kapattıktan sonra yatağa uzanıp düşünmeye başlayan Bötböt, dakikalar geçerken kendini dinliyordu. Düşündükçe toparlandı. İçinde bulunduğu çevrenin ve koşulların üstüne gitmek, yakasını bu koşullardan sıyırmak gerektiğine inanıyordu...

Telefona uzandı ve Aydın Pansiyonun Aydın Hanımına:

"Sayın Bayan Aydın, ben şimdi yatağa uzandım, size inemiyorum. Sabahleyin görüşmek üzere, iyi geceler dilerim..." dedi.

"İyi geceler!" deyivermişti Bayan Aydın.

Birkaç saat hareketsiz yattı. Temmuzdan beter eylül sıcağında çırılçıplak soyunup çarşafın altına girdiğinde, saat yeni günün yirminci dakikasını gösteriyordu.

Açlığı unutmasına, kendini toparlamasına ve pansiyon parasını ödeme işini üstü kapalı ertelemesine karşın, uyku tutmuyordu...

Kulağında bir çınlama başladı. Bu çınlama, sabaha karşı ince bir ağrıya dönüştü. İşleri oluruna bıraksa da, kendini kapıp koyvermeye çalışsa da, bir iç sıkıntısı vardı demek kendiliğinden oluşan...

Ortalık aydınlanınca kalktı. Sabun köpüğünü eliyle yüzüne yayıp permatikle sakalını sıyırdı. Giyindikten sonra yine uzandı yatağa.

Çantasını alıp aşağı indiğinde saat yedi otuzdu. Aydın Hanım yerindeydi. Küçük cam bardaktan tavşankanı çay içiyordu. "İçer misin?" diye sormadan bir bardak çay da Bötböt'e getirdi.

"Rahat edebildiniz mi Veli Bey?" dedi, çayı bırakırken.

"Teşekkür ederim. Pansiyonunuz çok temiz. Kafam karışık olduğu için, uyuyup tadını çıkaramadım ama yine de dinlendim. Çay için de çok teşekkür ederim; çok incesiniz..."

Artık dili çözülmüştü Bötböt'ün. Bardağı uzatırken:

"Aydın Hanım" dedi, "Selahiye'de işlerim iyi gitmedi. Kimliğimi gördünüz. Size adresimi, telefonumu vereyim, üç yüz dört yüz bin lira verin Ankara'ya götürecek kadar. Pansiyon parası yüz bini de ekleyerek yarın adresinize telefon havalesi olarak çıkarırım. Lütfen beni anlayın ve başka yerden otobüs parası aratmayın bana. On yıl kadar oluyor, İstanbul'da paramı çarptılar, yakın arkadaşlarımdan isteyemedim de mer-

habalaştığım daha uzak birinden dört yüz lira aldım ve ertesi gün Ankara'dan telledim. Demek o zamanın dört yüz lirası şimdinin dört yüz bin lirası."

Kadın anlayışlıydı. Ya da Bötböt'ün durumu inandırıcıydı. Dört tane yüz binlik çıkarıp uzattı.

"Çok teşekkür ederim. Yarın maaş günüm. Alır almaz telefonla Ziraat Bankasına yollar, size de telefonla haber veririm."

Kasabanın merkezinde lüks denebilecek bir otelin bahçesinde kahvaltı ettikten sonra, dün kahve içtiği Meydanyeri'ne yürüdü. Saat dokuzda kalkacak Ankara otomüsünden yer ayırttı. Yine bir bardak su ile orta şekerli kahvesini söyledi.

"Oh be, dünya varmış!.." dedi kendi kendine, ağaçların altındaki tatlı güz serinliğiyle 'sarhoş' olurken...

Dilenci vapuru gibi yoldaki her duraktan 'ördek' toplayan otobüs hayli geç varmıştı Ankara'ya. Eve girdiğinde, televizyonun 'Bir politikacıyla Sohbet' programı başlamıştı. Bankalardan vurduğu milyarları ödemeyen, vergi vermek enayiliktir diyen tezgahtarlıktan gelme bir eski bakan, partisindeki iç çekişmeleri anlatıyordu. Çilekeş eşi tarhana çorbası yapmak için mutfağa gittiğinden, vatan millet için çok yararlı bu konuşmayı yalnız izledi. Ama kulağının sancısı ikide bir dürtüyor, dişinin sızısı da onu destekliyordu...

Sabahleyin, cebindeki paradan on bin lira yol parası alarak gerisini eşine verdi. Ağrıyı sızıyı düşünmeden Vakıfbank'ın Yenişehir Şubesine gitmeliydi. SSK emeklilerinden tahsis numarası tek olanlar her ayın 20-21'inde, çift olanlar 22-23'ünde maaş alıyorlardı. Aklı evvel yöneticiler, aybaşını, yılbaşını birbirine karıştırdıktan sonra, ayın on beşine aldıkları maaş günlerini sonradan bir hafta daha geriye kaydırmışlardı. Emekli Sandığına bağlı bir işyerinde 18 yıl çalışan Veli, orada daha fazla tutunamamış, Sosyal Sigortalar Kurumuna bağlı bir işyerinde de yedi yıl çalışmış ve hizmetlerini birleştirerek SSK'dan emekli olmuştu. Hani bir söz vardır, "Yaşam bir bilmecedir" derler. Veli'ye göre ise yaşam bir gülmecedir. Veli'nin yaşamı ise apayrı bir gülmeceydi: Eline 1993 yılı sonlarında geçen para tam iki milyon iki yüz bin liraydı...

Maaşı alır almaz, Gökdelen'in altındaki Ziraat Bankasına yürüdü. Orada arkadaşı Ellez'in kızı Güler çalışıyordu. Onun yardımıyla Aydın Hanımın telefon havalesini yolladı. Gökdelen'in altındaki postaneden de Aydın Hanıma telefon etti ve teşekkürlerini yineleyerek durumu bildirdi.

SSK dispanserlerinden birine gitti postaneden. Kulak sırası dolu, numara vermiyoruz, dediler. Uzaktaki diş merkezine gitti; ana baba günüydü. Yüzlerce insan, günlerdir sıra beklediklerini söylüyorlardı. Bu ağrı ve sızı ile beklemesi tehlikeli olabilirdi sağlığı için. Aklına tanınmış bir kulakça geldi ve saat on üç otuzda onun muayenehanesine yetişti. Profesör bir güzel inceledi. Sağ dışkulakta iltihap varmış. Gerekli ilacı pamukla yerleştirdi ve korkulacak bir şey olmadığını söyledi. Bir damla ile antibiyotik ve vitamin hapı yazdı. Bunları kullan, dört gün sonra kontrole gel, dedi.

Çıkarken, yedi yüz elli bin lira muayene ücreti ödedi sekreter kıza.

Kızılay Meydanındaki bir dişçiye uğramak için yürüdü yine. Dr. Namık Kemal Aras tatlı dili, güler yüzüyle karşıladı da, bir soluk aldı Veli. Sağ azı dişin birinde iltihap vardı. Bugünden başlayarak beş gün süreyle sabah akşam antibiyotik alacaktı. Cumartesi günü dişi çekilecekti.

İki doktorun yazdığı reçeteleri, belki ilaçları yüzde yirmi ödeyerek alırım umuduyla biraz önce ayrıldığı dispansere götürdü. Çünkü ilaçlar çok pahalıydı, hele antibiyotiğe güç yetmiyordu. Tanıdık bir doktordan, bu reçeteleri SSK reçetesine yazmasını rica etti. Ricası kabul edildi ama, öteki doktorların yazdığı ilaçları yazamıyor, değişik ilaçlar yazabiliyordu. "Bu ilaçlar, özellikle de bu antibiyotik çok pahalıdır. Veremeyiz, emir var. Ancak yatanlara, o da bazan, bunlardan verebiliyoruz..." dedi. O yüzden, kulakçı 'trimosin', dişçi 'seksilin' yazdığı halde, bu başka tür antibiyotik yazdı. 'Onadron' olarak yazılmış kulak damlasının yerine de daha ucuz bir damla yazdı.

"Doktor, bu SSK ölmüş de ağlayanı yok" demekten kendini alamadı Veli.

Alt kattaki eczanede reçeteyi inceleyip tutarını belirleyen bir beyaz giysili bayan ise, doktorun yazdığı ilaçları reçete üze-

rinde değiştirdi. Antibiyotiği 'Bakamsilin' yaptı. "Pahalı ilacı herkese veremeyiz öyle durup dururken, herkes haddini bilmeli" diyor, alaylı yanından gülümsüyordu. Bötböt de durur mu, "Ben Süleyman Demirel'in birinci sınıf vatandaşıyım. Bütün yaşamım, durumum birinci sınıftır. Zaten Demirel demiyor mu "Herkes birinci sınıf vatandaştır Türkiye'de" diye. Bu sözün üstüne bir de kalaylı yanından gülümsedi Bötböt...

Yirmi bin muayene, yirmi bin de yüzde yirmi hesap bedeli olmak üzere kırk bin lira ödeyerek çıktı. Yeniden Doktor Aras'a uğradı: Acaba bu ilaçlar onun ve kulakçının yazdıklarının yerini tutar mıydı?

"Tutmaz ağabey!" dedi doktor.

Kulakçıya telefon etti. O da, "Onadron" adlı damla olmazsa sonuç alamayız" dedi.

Doktor Aras ilaçları yeni bir reçetede birleştirdi ve Bötböt yeni reçeteyle eczaneye koştu. Bu kez de ağrı kesici eklemişti doktor. İlaçlar üç yüz on bin lira tuttu. Eczacının bitişiğindeki bankaya uğrayarak, basımevinin maaş gününe ayarlanmış bonosunu aldı, beş yüz bin lira karşılığını ödeyerek. Gereksiz yere protesto ve avukat parası ödemek istemiyordu...

Koşturmaktan, can sıkıntısından, neredeyse yere düşüp son soluğunu verecek duruma gelmişti. Aslında son soluğunu vermemek konusunu önemsemiyordu. Yaşamakla ölmenin pek farkı yok gibi geliyordu ona. Ama yine de yaşamak güzel şey be kardeşim, diyen bir kuş vardı içinde... Onun için, Selahiye'deki duyguya kendini kaptırmak istemiyordu yeniden. Koptuğu yere kadar gitsin, diyordu.

Otobüs duraklarındaki kalabalık, sigorta hastanelerindeki kalabalık kadar korkunçtu. Beklerse yıkılıp ölebilirdi. Oysa, ya hani yaşamak güzel şeydi! Cebini yokladı, bir yüzbinlik kuzu gibi yatıyordu. Eh, Kuşcağız'a götürürdü onu bu para. Caddenin kenarına yaklaştı ve "Taksi..!" diye seslendi...

Türk Basınından

Bir Orta Anadolu köyünün acı gerçeği, bana öyle geliyor ki, bütün çıplaklığıyla ilk kez bu kitapta dile geliyor. Bu kitap doğrudan doğruya köyde doğmuş, köyde yaşayan bir köy çocuğunun tanıklığıdır. Büyük değeri de bu yüzdendir.

Bizim Köy'ün sadece bir yazınsal yapıt gibi değil, Türk köylüsünün kalkınması, Türk köylüsünün insanlık haklarına kavuşması uğrunda yazılmış bir rapor, hatta isterseniz bir ithamname gibi okunması gerekir.

Yaşar Nabi Nayır (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal yeryüzünde kültüre hizmet etmiş, dünyayı daha iyiye ve daha güzele götürmek için çaba harcamış dört kişiden biridir. Eskiden İstanbul İstanbuldu, taşra da taşra. Romancı, yazar, şair adam kentsoylu olmalıydı. Makal bu çerçeveyi parçaladığında bomba patlamıştı.

İlhan Selçuk (*Cumhuriyet* gazetesi)

Bu kitabı okuyan hiçbir milliyetçi ve devrimci Türk, vicdan azabından değil de gönül üzüntüsünden birkaç gece kurtulamaz. Bu kitap, bir milliyetçi ve devrimci Türk'e, onu okutmamak ve unutturmak değil, bütün atılışlarımızla, irademizin ve aklımızın bütün gücü ile, bu geriliği, bu yoksulluğu ve bu kimsesizliği ortadan kaldırmak aşkını verir. Ziraat Enstitüsü'nün, Tıp Fakültesi'nin, Yüksek Mühendis Mektebi'nin, Siyasi İlimler Mektebi'nin ve Üniversite kollarının hepsinde öğretmenin bu kitabını okuturdum. Bu kitap üzerine tezler hazırlatırdım.

Falih Rıfkı Atay (*Ulus* gazetesi)

Mahmut Makal'ın rahat edebiyata rahatça vardığını sananlar aldanır. Zamanımızda edebiyatın böylesine, ancak ekmek gibi alın teriyle kazanılmış ve tadına varılmış bir kültürle varılabiliyor.

Sabahattin Eyüboğlu (*Kitaplar* dergisi)

Türk köyünün çıplak gerçeğini bu derece keskin, gölgesiz; süslü ve özentili cümlelerden uzak, fakat yine de içli bir üslupta önümüze seren bir başka kitap okuduğumu hatırlamıyorum. Genç yaşında yabancı dillere çevrilen ve dünya aydınları arasında olumlu yankılar uyandıran Makal'dan, şöhret, servet ve refah kapıları ufak bir işaret beklemektedir. Sağdan soldan ve hatta devrin hükümetinden kendisine öneriler yağıyor. Fakat Makal'ın bir tek ülküsü vardır; okumak, öğrenmek, öğretmek ve topluma yararlı olmak...

Nadir Nadi (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmut Makal tek değildir. Başkasınınkine benzemez bir kişiliği var elbette, o ayrı iş. Yalnız bilelim ki edebiyatımızda bir Mahmut Makal'lar çığırı açılıyor. Onların karşısında biz küçüklüğümüzü anlamalıyız. Yurdu da, yurdumuzla birlikte edebiyatımızı da bugünkü gençler, bu Mahmut Makal'lar kuşağı kurtaracaktır. Gerçeği onlar getiriyor edebiyatımıza. Hepsi de yurda değinir değinmez en güzel dili, en temiz dili buluveriyorlar. Mahmut Makal'ın, Ali Dündar'ın yazılarını okuyorum da bizim dil kavgalarımızdan utanıyorum doğrusu.

Nurullah Ataç (*Ulus* gazetesi)

Varlık dergisinde ara sıra bir köy öğretmeninin köyüne ilişkin çok güzel yazıları çıkıyordu. Bizim Köy'ü aldım, çok beğendim.

Nazım Hikmet (*Yeni* Dergi)

Memleket insanlarının yüzde sekseninin yüzkızartıcı durumunu apaçık ortaya dökme yürekliliğini gösteren, Demokratlar iktidara geldikten sonra da uyarıcı yazıları hoş görülmeyen Makal'a 27 Mayıs'tan sonra da korku ile bakılıyor. Poliste ve Emniyet Müdürlüğü'nde koskoca bir dosyası var. Sözün kısası, Makal baştakiler için sakıncalı kişi olmuştur. Makal veya daha yüzlerce aydın, ileri düşünceden ve insanlarımızın daha iyi yarınlara kavuşmasından yana sanatçı, düşünür, yazar için son yıllarda "İlgili" ve "Yetkili" makamların düzenlediği daha neler vardır.

Burhan Arpad (*Vatan* gazetesi)

Ve kendimi Mahmut Makal dışında, romancı olan ilk Türk köylüsü olarak görüyorum.

Yaşar Kemal (*Sanat* dergisi)

Bu güzelim yurdu hapishaneye çevirenler insan haklarını hiçe sayanlar, Anayasayı çiğneyenler kimlerdir? Yalnız kendileri bu yurdu seviyorlar, Makal gibiler yurtlarını sevmedikleri için mi Türk halkının yararına kalemlerini kullanarak, lokmalarını kendilerine zehrediyor, çırpınıyor, anlayışsızlar elinde kahrolup duruyorlar? Yazık... CHP iktidarında böyle, DP iktidarında böyle oldu, yine de böyle oluyor. Ama Fikret'in özlediği sabah birgün olacak. Sabah olacak...

Aziz Nesin (*Akşam* gazetesi)

Mahmat Makal, gerçekçi Türk yazınının duygusal yaklaşımdan eylemci işleve geçişinde tohumu çatlatmıştır. Ardından gelmiştir öbürleri.

Adnan Binyazar (*Sanat Olayı* dergisi)

Milletvekillerinin evrak çantalarında Makal'ın yapıtlarından birer tane bulunmalıdır.

Ercüment Ekrem Talu (*Son Posta* gazetesi)

Anadolu'yu tanımak istersen, hemen kitapçıya koş, bir tane "Bizim Köy" al, çekil bir köşeye yutkuna yutkuna oku. Okuyup bitirdikten sonra da aynaya bakmayı unutma.

Suat Taşer (*Zafer* gazetesi)

Amerika'da Türkiye hakkındaki yabancı dil yapıtlarından bir sergi düzenlememiz istenmişti. Katalogda Makal'ın çevirisini de bulduk. Aslıyla birlikte sergiye koyduk. Basmakalıp edebiyattan her anlamıyla uzak bir köy edebiyatına öncülük eden genç yazarın yapıtlarına böyle bir sergide yer vermek ödevimizdi.

Sami N. Özerdim (*Varlık* dergisi)

Makal, köyün sorunlarına bilgiyle yaklaşmaktadır. Köye ve insanımıza bakışı bütün olumsuz durumlara karşın umut yüklüdür. Onun yapıtları bilginin, aklın, sevginin ve umudun ne kadar çok şey başarmaya yeteceğini göstermektedir.

Konur Ertop (*Günaydın*, 8.4.1978)

Mahmut Makal olayı, meziyet düşmanlığının yaşayan biçimine çok canlı bir örnektir. İdealist bir köylü genci köyünü olduğu gibi dünyaya tanıtmayı iş ediniyor, ortaya halis ve temiz bir sanat yapıtı çıkıyor.

Ahmet Emin Yalman (*Vatan* gazetesi)

Remarque "Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok" adlı yapıtında koskoca bir savaşı anlatmış. Makal, hareketsiz, olaysız, mini mini bir köy içinde o savaş kadar olağanüstü bir yaşam kavgasını -Anadolu köylüsünün geçim derdiyle pençeleşmesini- aynı ilginçlikle anlatıyor.

Genç yazarın yapıtı üstüne sade ben kaç yazı yazdım. Başkaları da o kadar çok yazdılar ki, neredeyse bir kütüphane dolduracak. Bu da, nüfusumuzun çoğunluğunu oluşturan köy-

lülere ilişkin gerçekçi ve içten bir tek kitabın mevcut oluşundan ileri geliyor.

Va-Nu (*Akşam* gazetesi)

Mahmut, sen tam adı üstünde sanat görevi yapıyorsun. Bize köyü ilk kez ve dört köşesiyle tanıtıyorsun. Hikâyelerin, elbette doğruyu söylüyor. Tanıyı konduruyor. Görevi de tamamı tamamına yapıyor. Öyle ki Türk köyü davasını ele alacak olan içten bir devrimci ya da ıslahatçı veya kalkındırıcı ve yürütücü, ana harita olarak eline senin kitaplarını alsa, sanırım sağa sola kaymadan hedefe doğru yol alır. Bu ülkede görülecek tek işin böylece de ucundan tutulmuş olur.

İlhan Tarus (*Varlık* dergisi)

Makal'ın yazdıklarının önemi, Cumhuriyet kuşaklarının karşılaşacağı kültür, uygarlık ve ekonomik genişleme sorununun uzamı hakkında en doğru haberci olmasındandır. Bizim Köy yazarı, Türkiye'de ilkesiz ve davasız, oportünist politikacının elinde, azametli bir kuvvet haline gelebilecek, 25 yılda uygarlık, insanlık, ilerleme ve özgür düşünce alanında ne yapılmışsa, hepsini kısa zamanda imha edecek unsurlara dikkati ilk çeken aydın bir Türk gencidir. Kitaplarının İngilizce çevirisindeki önsözleri dikkatle okunmalıdır. Bu önsözlerde, 1950 iktidar değişmesinde de büyük rol oynadığına işaret edilmektedir.

Forum dergisi (*Başyazıdan*)

Kültür alanında uluslararası en büyük değer payesine layık görülen ülkücü öğretmen Mahmut Makal, bugün kendi toplumunda karşılaştığı her türlü baskıya karşın görevini kendi toplumunda sürdürmektedir.

Abdi İpekçi (*Milliyet* gazetesi)

Gerçeği olduğu gibi görerek buna dayanan işler yapılırsa çetin sanılan sorunları çözmek kolaylaşır. Yazılarında, birçok insanlar için yüzyıllar boyunca gizli kalmış ve bu sebepten çözülmez bir düğüm sanılan sorunları açık açık, arka arkaya dizişin, köylerin kalkınması hesabına iş yapmak isteyenlere ne büyük kolaylıklar hazırlamaktadır. Bu yazılarda bizim henüz pek alışık olmadığımız bir üslup ve eda biçimi vardır ki, köy dilinin ulusal yazınımıza mal olması için böyle yazılara pek gereksinim var. Onun için bu bakımdan da hizmetin büyüktür.

Hakkı Tonguç (*Tonguç*'a Kitap)

Biliyor musunuz Makal'ın kitabı neden bunca güzel? Güzel bir kitap yazmaya özenmemiş de ondan...

Oktay Rıfat (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy bir sanat yapıtı olarak da büyük. Büyük, çünkü kuvvetini dile getirdiği gerçekten alıyor.

Vedat Günyol (*Yücel* dergisi)

Senin kitabı okurken yanımda anam da vardı. Güle güle katıldık gittik. Güldük ama ne yalan söyleyim Mahmut, sen tıpkı Molyer'e benziyorsun. Nüktelerin zehir gibi. Geri tarafı neyse ne ama, hele bir hoca portresi çizmişsin... Bıçak yemin olsun, bıçak!..

Fakir Baykurt (*Varlık* dergisi)

Makal günün birinde ölür gider, her fani gibi. Ama Makal'dan geriye kalacak birkaç kitap var, bütün bir yaşam boyunca verilmiş yiğitçe bir kavga var. Onun ardına jandarmalar takan Dengiz'den, Sirer'den, İleri'den, Yardımcı'dan ne kalacak!

İlhami Soysal (*Akşam* gazetesi)

Mahmut Makal, bir öncü, dünyanın çeşitli ülkelerinde ün kazanmış bir yazar; bir eğitimci. Seviniyoruz bizden de böyle biri çıktı diye. Kitapçılarda Fransızca, Almanca, İngilizce bir yapıtına rastlayınca, bir kitap kabında resmini görünce mutlu oluyoruz.

Oktay Akbal (*Cumhuriyet* gazetesi)

Mahmat Makal'ın kitabını bir hamlede yer yutar gibi okuduktan sonra elimde olmayarak 'yaşşa aslan' diye haykırdığım zaman, saat gecenin üçüne çeyrek vardı.

Onu hiç tanımıyorum. Hiçbir yerde görmüşlüğüm falan da yok doğallıkla... Gecenin üçünde beni heyecanlandıran bu delikanlıyı alnından öpmek için önüne geçilmez bir istek duymuş, buna olanak bulamayınca da kaleme kâğıda sarılmış Bizim Köy hakkında bir methiye döktürmüştüm.

Ne zaman uykuya geçtim bilmem. Sabahleyin çok erken uyandığım zaman akşamki heyecanı yeniden yaşadım ve karıma: "Bu kitabı bugün oku" dedim. "Derhal oku... Senden yemek falan istemiyorum, öğleye kadar oku, üzerinde konuşalım!"

Orhan Keimal (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'lar, yurdumuzun gerçek yüzünü bize yetki ile gösteriyorlar. Kendi içlerine kapanmış aydınlarımızı uyandıracaklar, utandıracaklar.

Melih Cevdet Anday (*Yaprak* dergisi)

Bizim Köy'ü yazan bir insandan bu ülkeye kötülük geleceğine inanamayız. Onun bu yurdu en az Niğde Valisi kadar sevdiğini biliriz. Ebubekir Hazım Tepeyan'ın Meşrutiyet yıllarında çıkmış Küçük Paşa adlı bir kitabı vardır. Niğde bölgesindeki köylülerin durumunu anlatır. Anlatılan durumun da Bizim Köy'de anlatılandan ayrımı yoktur. Yani Makal'ın gördüğü iş, böylece, o köylülerin yüzyıllardır değişmeyen yazgılarını bir de bugünkü kuşaklara göstermek olmuş. Sonunda da tutuklanmış.

Orhan Veli Kanık (*Yaprak* dergisi)

Mahmut Makal'ın yapıtında her şey 'dama' der. Ondan sonra gelenler sadece köyü anlatıyorlar...

Mehmet Kemal (*Barış* gazetesi)

Nerde Türk halkı için savaşan bir Türk aydını vardır, onu dünya alkışlasa da Türkiye'nin yerli kompradoru lanetleyecek ve yerin dibine batırmaya çalışacaktır. Mahmut Makal'ın başına gelen budur. Çünkü bu değerlerden Mahmut Makal, her türlü baskıya karşı koymuş, kimseye boyun eğmemiş, gazaba çarptırılmış biriydi. Onun dünya kamuoyu önünde alkışlanması, kendisini alaşağı etmek isteyenleri bir kat daha küçültüyor.

Çetin Altan (*Akşam* gazetesi)

Size ben Makal ayarında yüzlerce Türk sol yazarı, çizeri, sanatçısı, düşünürü sayabilirim. Siz bana Makal'ın eline su dökebilecek, yurt dışına adım atar atmaz sudan çıkmış balığa dönmeyecek on sağcımızın adını verebilir misiniz?

Refki Erduran (*Milliyet* gazetesi)

Hak bildiğim yolda Makal gibi bir can yoldaşı daha kazanmanın sevinci içindeyim. Mahmut Makal'lar edebiyattan çok, bir memleket davası olan bu yolda başarılı olacaklardır.

Samim Kocagöz (*Yeditepe* dergisi)

Edebiyatımızda yeni bir aşama belki de bu yapıtla başlayacaktır. Bu, hakiki, her türlü mübalağa ve şahsi telakkilerle mahiyeti değişmemiş bir realizmin hakim olduğu edebiyat aşamasıdır. Orta Anadolu köy halkının yaşamından gerçek sahneler cidden çok sanatkarane gösterilmiş bulunuyor.

Samet Ağaoğlu (*Varlık* dergisi)

Makal, kuşağımızın zaferini kazanmış oldun. Yapıtın, "Hayal Şehir" gibi ödül kazanmayabilir. Fakat okuması yazması, anlama isteği olanların zihinlerini kazanacağı muhakkaktır. Hâlâ Amerika'ya, bilmem nereye ziraat ihtisası için adam gönderiyorlar. Çalışmaz bu adamlar bizim köyümüzde. Camlı masa gerisinde oturacak olduktan sonra, şimdiye kadar ehliyet kazanıp dönenler yetmiyor mu?

Muzaffer Hacıhasanoğlu (*Varlık* dergisi)

Mahmut Makal davanın dış manzarası ile iç manzarasını maharetle ortaya koyuyor. Ve gösteriyor ki, yaralara parmak basmamak için biz, sürekli olarak gerçeği görmekten kaçınmışız, sürekli olarak köyü kendi dert ve acıları içinde bırakmış, büyük bir bencillikle aynı vatan üzerinde birbiriyle bağdaşmayan iki hayat yaratmışız.

Cihat Baban (*Son Saat* gazetesi)

Bizim soyumuzun hayal çağını yaşamamız gerekiyordu, ama bizden ilerideki soylar, daha zengin, daha sağlam kaynaklarla işe başlıyorlar. En güzel örnek, Köy Enstitülerinden yetişen yazarların durumudur. Birçok yazarın, bir sürü denemelerden sonra bile varamadığı salt edebiyat alanına Mahmut Makal, tek bir kitapla varıverdi. Ama onun yolunu hayat ve Türk Edebiyatının yeni gelişme olanakları açmış bulunuyordu.

Ceyhun Atuf Kansu (*Varlık* dergisi)

Bizim Köy 1950'de bir başyapıttı, 1995'te de bir başyapıt. Anlatılan nesne ya da olayın kendisi sanılacak ölçüde yalın anlatımıyla, sıradanı şiire dönüştüren gözlem gücüyle, yoksulun o soylu ve varla yok arası gülümsemesiyle donanmış genç anlatımcının duyarlı olduğu kadar da nesnel yaklaşımıyla, Bizim Köy yazınımızda bir doruktur.

Prof. Tahsin Yücel (*Cumhuriyet* gazetesi, 5.9.1995)

Makal siyasi iktidarlar için bir hasım olmuş çıkmıştır. Yirmi üç yıldır iktidara kim gelmişse, onun sillesini yemiştir. Suçu da köyü yazmaktır. Türk toplumuna karşı görevini yapmış bir öğretmen, bir yazar, yirmi üç yıldır o toplumun gözleri önünde manevi işkence ile cezalandırılmaktadır.

Sadun Tanju (*Cumhuriyet* gazetesi)

Demokrasi tecrübeleri, iktidar değişiklikleri bile aydın geçinen çevrelerde, Makal'ın uyandırdığı şaşkınlık, yılgınlık ve hayreti uyandırmamıştır. Kamuoyu yüzyıllardır ilk kez "efendimiz" köylünün ne olduğunu bir köy çocuğunun ağzından dinliyordu. Makal'ın gayet sağlam ve iyi bir anlatımı var.

(*Akis* dergisi)

Eski kuşağın, "Ayağı nalınlı kızların tıpış tıpış raksettiği yer" olarak tasvir ettiği Anadolu köyünün üstündeki kalın ve karanlık perdeyi yırtıp atmak ancak Mahmut Makal'a nasip olabilmiştir. Makal, böyle mutlu bir akımın öncüsüdür. İşini çok iyi bilen bir yazardır; bu yüzden teslim bayrağını çekemez. Edebiyatı, edebiyat olsun diye yapan eski kuşaktan değil çünkü. Geri bırakılmış bir halkın acısını, Makal ve Makal'lar çekecektir. Ama şurası bilinsin ki, tarihin kutsal sayfaları bu acı çekenlere yer verecektir, acı çektirenlere değil.

Ahmet Köklügiller (*Çaltı* dergisi)

SAKAL-MAKAL
Yahut
Aferin Oğlum Ahmet
Bu Yolda Devam Et

Herifçioğlu Sen Mişel'de koyuvermiş sakalı
Neylesin Bizim Köy'ü, nitsin Mahmut Makal'ı
Esmeri, sarışını, kumralı, kuzguni karası
Cebinde dört dilberin telefon numarası
Bir elinde telefon bir elinde kesesi
Uyyy! Yesun oni nenesi
Yesun oni nenesi

Bedri Rahmi Eyüboğlu (Yeditepe dergisi)

Derleyip düzenleyen: Kaya Serdengeçti

Dış Basından

Mahmut Makal'ın "*Anadolu'da Bir Köy*" başlığı ile İngilizce'ye çevrilen iki yapıtı İngiliz basınında büyük bir ilgi ile karşılanmıştır. *Bizim Köy* ile *Hayal ve Gerçek*'ten oluşan bu yapıtın basındaki yankılarından birkaç parçayı aşağıda okuyacaksınız:

Başarılı bir çeviri. Sadece ilkel bir Anadolu köyünün sosyal durumunu anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda Batı kültürü almış genç bir Doğulunun düşünce ve duygularını ve birdenbire gözleri açılan kuşağının şaşkın, duraksayan halini de anlatıyor. Şair ve filozof ruhlu, duygulu bir yazar. Sade ve zekice hazırlanmış bir yapıt. Gerçekten sert...

The Times Literary Supplement

Duygulu, efendice ve çok içten. Son yıllarda Türkiye'de yayımlanan kitaplar arasında belki en fazla tartışmaya yol açan iki yapıt. Yeni baştan ve gizlice oluşan Doğu'yla ilgilenenlerin okuması gerekir.

Spectator'da Calt Careo

Çok ilgi uyandıran bir kitap. Yazarın mücadeleci ruhu, yenilmesi gereken birçok güçlüklerle karşılaşıyor. Alay ve nefretle yazıyor. Üslubu sade ve tepeden inme.

British Book News

Canlı bir izlenim. Türkiye'de büyük heyecan yarattı ve Demokrat Parti'nin zaferine yararlı oldu.

Manchester Guardian

Türkiye'de en fazla tartışma yaratan ve en çok satan kitaplardan biri. Bazı Anadolu köylerinin sefalet ve geriliğinin canlı bir tasviri. Çalışkan, hisli ve işlek bir kaleme sahip genç bir adamda eskiyle yeninin karşılaşması, bu çok ilginç kitabın en ilgi çeken yanı değildir.

The Economist

Çok etkileyici bir yapıt; önsözü ve yardımcı notları da çok yararlı.

Time And Tide

Yazar, kendi ülkesinde ünlendi, kitapları onu burada da tanıtacak.

John O'London's Veekly'de Henry Barlein

Bu ilginç, çekici bir yapıttır. Mutlaka okunmalı...

Tribune'de Bruce Bian

Türk köylüsü arasından çıkan ilk işlek kalem. Makal unutulmaz şeyler yazıyor. Dikkatle okunmaya değer.

Western Mail

Eşine pek rastlanmayan hoş bir kitap. Dünyanın hemen hiç bilinmeyen bir köşesindeki yaşamı bu kadar doğru anlatan bir kitap şimdiye kadar belki de yazılmamıştır.

Cape Times

Alman Basınında

Mahmut Makal dünyanın ve insanların unuttuğu bir köyün öğretmeniydi. O hiçbir şey katmadan bir fotoğraf kamerası gibi köyünü ve oradaki olayları saptadı. Bunun arkasından da tutuklandı. Sonradan yazdıklarının doğru olduğu görüldü. Türk köylüsü hâlâ cehennemde yaşar.

Wiener Wochenblatt, 19. 6. 1971

Makal, Anadolu'nun ortasındaki köylerin çaresiz durumunu, insanı sarsan bir gerçeklikle dile getiriyor. İnsan onuruna yakışmayacak biçimde sürdürülen bu yaşamın öyküsü Orta Avrupalıyı sarsmıştır. Aklın alacağı gibi değildir. Kitap, yalnızca köydeki yapıyı ortaya koymamış, aynı zamanda köylünün düşünme biçimini bize yansıtmıştır. Türk köylüsünün yaşam düzeyi ve toplumsal durumuna ilişkin bu aracısız (direkt) kitap en büyük kitaplıklarda yer almalıdır.

Ervin Beier (Büchenzeiger), Temmuz 1971

Bu kitap Türkiye hakkında fikir edinmek isteyenler için de önemlidir. Bu kitabın yankısı bütün dünyaya yayıldı. Ama Türkiye o günden bugüne acaba değişti mi? İnsan başına düşen gelir arttı mı? Yüzde doksan beşi ışıksız olan köylerde ve yüzde altmışı okuma yazma bilmeyen köylülerin yaşantısında bir değişiklik oldu mu?...

Am Wochenende, 13. 7. 1971

Mahmut Makal, acı köy gerçeğini konuşma diline yakın yalın bir dille fakat empresyonist bir görüşle dile getiriyor. Bu yazılar edebiyat çevrelerinde bir olay yarattı. Hücumlara uğradı. Fakat haksızdılar. Çünkü yaralar, iyileştirilebilmek için önce açılmalıdırlar. Bu işi ya hekim yapar, ya da bizzat hasta yapar. Makal hekim değil, ama dertlilerden biridir. O köyün bilinmeyen sefalet ve unutulmuşluğunun acısını bizzat yaşayanlardandır.

Prof. F. Rummel (Die Tükei Auf Dem Weg Nach Europa)

Bu yapıt, Türkiye'de ilk "best-seller" ve Türkler arasında Kuran'dan fazla okuyucu bulan tek kitap oldu. Bu başarının nedenleri çok yönlü idi: Bir kere, Türk halkının, yüzde seksen ikisinin henüz köylerde yaşadığı bir dönemde, köy yaşamı, yazdıklarını ayrıntısına kadar bilen bir yazar tarafından kaleme alınmıştı. Sonra da, bu yapıt, kentli aydınların kafasındaki "bahtlı, doğayla baş başa ve mutlu köylü yaşamı" klişesini yıkıp dağıtmıştı...

Prof. Petra Kappert, (Frankfurter Allgemeine Zeitung, 9. 1. 1982)

Bizim Köy'de anlatılan toplumsal, kültürel ve insancıl sorunlarla köyün kalkınması yolunda Makal ve arkadaşlarının gösterdikleri ülkücü çabalar, bence yalnız Türkiye için değil, öteki uluslar, özellikle Türkiye'nin komşuları için büyük bir önem taşımaktadır. Bu nedenle yapıtın İsrailli okuyucuları da yakından ilgilendireceğinden eminim.

Dr. Uriel Heyd (İsrail)

Bizim Köy, açlıktan, soğuktan, boş inanışlardan, adaletsizlikten, insan zekâsından söz eder; çağımızın olgularını yansıtır. Çağdaşlaşma ve kalkınma hareketlerinin öncüsü Kemalist devrimin sonuçları böyle mi olacaktı? Onurlu, bağımsız, kahraman bir halkın başarıları nerede? Reform hareketleri Demirciköy'e, Nurgöz'e neden ulaşmadı? Kişisel cesaretin, eğitimin ve içten gelen öfkenin bir belgesi olan *Bizim Köy*, eskimiş bir dünyanın kökünü kazımak için çalışan genç kuşağın kitabıdır...

Mondadori (İtalya)

Makal'ın kitabı, Amerika Üniversitesi'nde yetişmiş Türk gençliği üzerinde kaynaşmalar yarattı ve ümitsiz, ama içe işleyen haykırışı bütün ruhlarda devrimci inancı körükledi. Yazarın anlatım gücünü ve çağdaş anlayışını takdir edeceksiniz...

P. Papados (Yunanistan)

Türk edebiyatında Anadolu yüzyıllarca unutulmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu uyandığını gösterir. Ve birden, Türk edebiyatında bilinmeyen bir Anadolu canlanıverir. Acılarıyla, sefaletiyle, cehaletiyle, yarı feodalizmiyle, kavgalarıyla, bağnazlığıyla, ilkelliğiyle... Makal bu akımda, Anadolu'yu bize bütün çıplaklığıyla gösteren ilk kişilerdendir. Onun çağdaş Türk edebiyatına hizmeti başkadır. O bütün çağdaş Türk yazarlarından önce Anadolu'yu olduğu gibi dünyaya tanıttı. Türkiye'de kaleme alınmayan başka bir âlemin var olduğunu göster-

di. Birdenbire bir perde kaldırıldı ve Anadolu bütün toplumsal, politik, kültürel, psikolojik sorunlarıyla meydana çıktı.

Prof. Rıza Mollof (Bulgaristan)

Anadolu'da Bir Köy Anadolu'nun destanıdır. Onu bir bayram tatilinde severek çevirdim Farsçaya...

Prof. Tevfik Sophani (İran)

Fransız Basınında

Mahmut Makal'ın 1950 yılında unutulmaz *Bizim Köy*'le başlayan başarısı, on dört yıldır, gittikçe büyüyerek sürüyor. Bu başarı zincirine, 1963 yılının son aylarında bir halka daha eklendi: Makal, birçok dilden sonra Fransızca'ya da çevrildi. Çeşitli kitaplarından yapılan güzel bir seçme, Plon Yayınevi'nin *La Terre Humaine* dizisinde yayımlandı. *Un Village Anatolien* adıyla sunulan kitap, Fransa'da olduğu gibi, Fransız dilinin yaygın olduğu birkaç ülkede de küçümsenmeyecek bir ilgi uyandırdı. Ünlü *Les Temps Modernes* dergisi, *Preuves Informations, L'Orient, Revolution Africaine* gazeteleri kitaptan parçalar yayımladılar. Lyon'da yayımlanan *Bulletin des Lettres* dergisi, Makal'ın kitabını, ayın en iyi beş kitabı arasında gösterdi. Kitap hakkında çıkan bazı eleştirilerden alınmış parçaları okurlarımıza sunuyoruz:

Bir köy öğretmeninin yazdığı bu olağanüstü belge, İngiltere'de olduğu gibi Rusya'da da geniş bir okur kitlesi bulmuştu. Fransa'da aynı şeyin olmasını dileyelim.

Paris-Normandie, 15 Kasım 1963

Mahmut Makal, otuz üç yaşındadır. Yaşamının bu otuz üç yılının hepsini köylüler arasında geçirmiştir: Önce doğduğu yer olan Demirciköy'de, on yedi yaşından sonra da, İvriz Köy Enstitüsü'nde beş yıllık bir öğrenimin ardından, öğretmenliğine atandığı Nurgöz köyünde.

Mahmut Makal, daha öğretmenlik mesleğinin başında, Türk köylerinin acıklı yazgısı üzerinde yazılar yazmaya başladı. Yazıları, İstanbul'un ilerici dergilerinden *Varlık*'ta yayımlandı, sonra kitap halinde toplandı. Bu yazıları büyük dalgalanmalara yol açtı. Alınan önlemlere karşın, Mahmut Makal geniş bir okur kitlesi buldu.

Revolution Africaine, 16 Kasım 1963

Mahmut Makal'ın sade, dolaysız bir dille yazılmış kitabı küçüklü büyüklü bir yaşanmış hikâyeler dizisi halinde sunulmuş. Bazı bazı biçim bakımından basit olsalar bile, hepsinde korkunç bir acılık var. *Bir Anadolu Köyü* (*Un Village Anatolien*), yaşanmış bir tanıklık. Yazarın mizahı altında her zaman belli olan bir acı çığlığı.

Hiçbir şey kaçmıyor Makal'ın gözünden. Ne kişilerinin insan nitelikleri, ne de kusurları. Ama bu kişiler ister iyi, ister kötü, ister cömert, ister cimri, ister kurnaz, ister bön olsunlar, hepsi de çekiyor, sarıyor insanı. Kaynayıp duran sefalete karşı her dakika savaşmak zorundayken, yaşama içgüdüsü iyi duygulardan önce gelirken, ölüm hastalıktan eriyen sevgili varlıkları almak için fırsat beklerken, kusursuz olmalarına olanak var mı?

Le Monde, 21 Aralık 1963

Böyle bir kitap, durumu dolayısıyla, her türlü edebiyat sorununu aşmasına karşın amacının bambaşka olmasına, sonuçlarının da Türkiye'de birçok aydının, politikacının görüşünü değiştirme olasılığı bulunmasına karşın, Makal'ın yalnızca bir tanık, rastlantıların yazar yaptığı bir sanatçı olmadığını ısrarla belirtmek gerekir. Mahmut Makal, güçlü, açık, keskin bir deyişle yazıyor. Ama bu deyiş, çoğunlukla, gerçek yazarı belirten, anlatılmaz bir büyü sezdiren, kekre bir şiire erişiyor...

Action (Tunus), 21 Aralık 1963

1950 yılında, yirmi yaşlarında bir Türk öğretmenin, Mahmut Makal'ın *Bizim Köy* adlı kitabı, yayımlandığı zaman Türkiye'de gerçek bir tepki yarattı. Okumuş, Batılılaşmış kentliler, Türk köyünün vahşilik diyebilecekleri durumunu karşılarında

buluyorlardı. Makal daha sonra başka kitaplar da yayımladı. Birincisi gibi, bunlar da köylülerin sefil, pis, bilisizliğe ve boş inanışlara batmış yaşayışını gösteren, büyük ölçüde özgeçmişe ilişkin hikâyelerden oluşmuş kitaplardı.
Güzin Dino, Makal'ın değişik kitaplarından seçilmiş metinleri ustalıkla bir araya getirmiş. Kitabı, pek yararlı notlar, kanıtlayıcı desenler ve güzel fotoğraflarla zenginleştirmiş. Bu durum, kitabın edebiyat değerine zarar vermeden, ilginç bir budunbetimsel (etnografik) ve toplumbilimsel yön kazandırıyor ona. Çeviri güzel, özenli. Yapılan ekler de Fransız okuru için karanlık kalan birtakım sorunlara ışık tutuyor. Kısacası okunması hararetle salık verilecek güzel, yararlı bir yapıt.

Bulletin Critique du Livre Français, Ocak 1964

1950 yılında, İstanbul'da, Mahmut Makal'ın ilk kitabı yayımlandığı zaman, Orta Anadolu'nun geri durumu üzerindeki tanıklığı gerçek bir tepki uyandırdı. Yazar tutuklandı. Birkaç hafta hapiste tutuldu, anlattığı köyün adı değiştirildi. Ama bu tanıklığın değeri kısa zamanda kabul edildi. Makal'ın yazıları yabancı dillere çevrildi. Bu yazılardan yapılmış seçmelerden oluşan bir kitap, bugünlerde Fransızca'da, Plon Yayınevi'nin *Terre Humaine* dizisinde yayımlanmış bulunuyor. Uygarlıklar ve toplumlar üzerinde incelemeler yayımlayan bu değerli dizide Claude Levi-Strauss'un *Tristes Tropiques*'i, Georges Blandier'nin *Afrique Ambiguë*'sü, René Dumont'un *Terres Vivantes*'ı gibi değerli yapıtlar yer almıştır.
Bir Anadolu Köyü'nü (*Un Village Anatolien*) Güzin Dino bilimsel bir doğruluk ve ağırbaşlılıkla sunmuş. Genç Türk öğretmeninin, Anadolu'nun ortasında bir köyün yaşayışını gösteren acı tanıklığı, Japon filmi *L'ile Nue* gibi, Carolina Maria da Jesus'nün *Le Depotoir*'ı gibi, son yılların o insanı allak bullak eden belgelerini düşündürüyor.

D'Orient, 4 Ocak 1964

Mahmut Makal her şeyi görmüş, her şeyi not etmiş, hep de titrek bir kalemle. Kopardığı imdat çığlığı işitilecek mi? Öyle sanıyoruz, çünkü bugünün Türkiye'si, köklü reformlar yapma-

ya kararlı görünüyor. Geriliğe, tarım yöntemlerinin ilkelliğine karşı sesini yükselttiği için, köylülerin uzun zaman canlı bir gerçek olarak kalmış sefil yaşayışını gözler önüne serdiği için, bu kurtuluş hareketinde, bu eşsiz belgenin yazarının da bir payı olacaktır elbet.

Figaro Littéraire, 9 Ocak 1964

Daha ilk sayfalarda bir gübre, sefalet ve pislik kokusu yapışıyor gırtlağınıza. Kitabın sonuna kadar da bırakmıyor. Türkiye'de Orta Anadolu'da, 1950 yılında mıyız, yoksa yüz yıl, beş yüz yıl, iki bin yıl öncesinde miyiz? Kitapta öyle köy tabloları var ki, unutulur gibi değil.

Bulletin des Lettres, 15 Ocak 1964

Yazar, Menderes'in yıldırımlarını üzerine çekmiş olan bu yazılarında, yorulmak, bıkmak bilmeden, sade, dolaysız bir dille, insanı duygulandıran bir deyişle köylü sınıfının içinde tutulduğu ortaçağ öncesi karanlığını gözler önüne seriyor.

Nouvelles Littéraires, 30 Ocak 1964

Tanıklığından dolayı hapse atılmış yazarın satırları arasında, işlenmemiş halde bir toplumbilim, insanı altüst eden bir belge özelliği seziliyor. Kitap birçok tarım ve ekonomi uzmanıyla toplumbilimciyi de aynı biçimde altüst etti. Türkiye'nin bakımsız taşra bölgelerinin yazgısının değiştirilmesine bundan sonra karar verildi.

Libre Belgique (Brüksel), 24 Ocak 1964

Ciddi görünüşü ve ateşli anlatımı, sözündeki doğruluğu ve sakınmazlığı ile Makal, kolayca boyun eğecek kişilere benzemiyor. Doğru bildiğini söylemeye, cehalete ve yoksulluğa karşı savaşına devam ediyor. Durmadan yazıyor; kitapları İngilizce, Rusça ve Fransızca dillerine çevriliyor.

Sophie Lannes (Santé du Monde, Aralık 1966)